

مؤسسة منبر الأقصى الدولية
Minber-i Aksâ Derneği
Minbar al-Aqsâ Association

KUDÜS'E GİDEN YOL

Filistin Topraklarında Peygamberler Çağından
20. Yüzyılın Sonlarına Kadar Süren İslamî Tecrübe
Hakkında Bir Tarih Araştırması

DR. MUHSİN MUHAMMED SALİH

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İstanbul | 2020

Kitabın Orijinal Adı

الطريق الي القدس

ISBN

978-625-7011-63-1

Kitabın Adı

Kudüs'e Giden Yol

Yayın ve No

Nida Yayıncılık: 406

Basım

1. Baskı / Ekim 2020

Nida: 205

Yayın Yönetmeni

Mehmet Kurşunlu

Mizanpaj&Kapak

Yusuf Seyhan

Çeviren

Burak Akca

Yayın**Nida Yayıncılık Dağıtım
Pazarlama İç ve Dış Ticaret
Ltd. Şti.**

Sertifika No: 27580

Balaban Ağa Mah. Büyük Reşit
Paşa Cad. Yümni İş Merkezi No:
16/11 Fatih/İstanbul
Tel: 0212 527 93 86
Faks: 0212 635 03 58
nida@nidayayincilik.com.tr

Baskı**Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.**

Sertifika No: 45522

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar/ İstanbul

nidakitap.com.tr

© 2020 Nida Yayıncılık

Her hakkı mahfuzdur. Tanıtım dışında kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar dahil, yayıncının yazılı izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

NIDA | ELVAN | BANG | AKADEMİ | Nida ÇOCUK |

KUDÜS'E GİDEN YOL

Filistin Topraklarında Peygamberler Çağından
20. Yüzyılın Sonlarına Kadar Süren İslamî Tecrübe
Hakkında Bir Tarih Araştırması

DR. MUHSİN MUHAMMED SALİH

İÇİNDEKİLER

Birinci Baskının Mukaddimesi	9
Beşinci Baskının Mukaddimesi.....	13
Takdim	15

BİRİNCİ BÖLÜM MÜSLÜMANLARIN FETHİNDEN ÖNCE FİLİSTİN TOPRAKLARINDA YAŞANAN HAK BATIL MÜCADELESİ/19

1. Peygamberlere Varis Olmanın Meşruluğu.....	19
2. Tarihi Bir Bakış	27
3. Hak Davet ve Peygamberlerin Arz-ı Mukaddesteki Yürüyüşü.....	32
4. İsrail'in ve Yahuda'nın Krallığı	50
5. Perslerin, Yunanlıların ve Romalıların Filistin Üzerindeki Hakimiyetlerinin Aralarında Deveran Etmesi	55
6- Yahudilerin Filistin'deki Siyasi Varlığının Sona Erişi....	64
Bu Bölümün Özeti	66

İKİNCİ BÖLÜM MÜSLÜMANLARIN FİLİSTİN'İ FETHETMELERİ/69

1. Filistin'in Müslümanlar Nezdindeki Yeri	69
2. Müslümanlar Filistin'e Yöneliyor	74
3. Fetih Yöntemi ve Fethetme Götüren Amiller Üzerinde Tefekkür.....	78

4. Şam Fethinin İlk Adımları	86
Savaşa Hazırlık.....	89
İlk Çarpışma	90
Halid b. Velid Başkomutan Oluyor.....	90
5. Ecnadeyn Savaşı	90
6. Hz. Halid'in Azledilişi	92
7. Fahl-Beysan Savaşı	94
8. Kuzeye Yöneliş	100
9. Yermük Savaşı	101
10. Şam'ın Geri Alınışı	112
11. Filistin'in Fethi	113
12. İslam Filistin'e İyice Yerleşiyor	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR, HAÇLILAR VE TATARLARLA KARŞI KARŞIYA/125

1- Allah'ın Zafer ve Hezimetle İlgili Kanunları	125
2- Haçlı Savaşları Öncesi Bölgenin Siyasi Haritası	128
3- İlk Haçlı Seferi ve Sonuçları	130
4. Çatışma Devam Ediyor, Genel Bir Bakış	136
Haçlıların Şam Topraklarındaki Krallıkları ve Emirlikleri....	138
5. İmaduddin Zengi'nin Cihadı (H. 521-541)	141
6. Nureddin Mahmud'un Cihadı (H. 541-569)	144
İslamî Dirilişin Yol Haritası.....	145
İslam Birliği Gayretleri.....	152
Haçlı Kuvvetlerinin Paramparça Edilmesi	156
7. Selahaddin el-Eyyubi'nin Cihadı (H. 569-589)	160
Nureddin'den Sonra Baş Olma Mücadelesi	161
Cihat Devam Ediyor.....	163
Selahaddin'in Çalışma ve Cihat Hazırlığı Stratejisi.....	166
Hittin Savaşı	168
Beytü'l-Makdis'in İşgalden Kurtuluşu	170
Haçlılara Karşı Cihat Devam Ediyor	172
8. Eyyubiler ve Haçlılarla Olan Mücadeleleri	175
9. Memlükler ve Tatarlarla Karşılaşmaları	181
Haçlılar ve Tatarlar.....	184
Ayn Calut Savaşı.....	186
10. Memlükler ve Haçlıların Yok Edilişi	188

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MODERN DÖNEMDE
FİLİSTİN İSLAMÎ TECRÜBESİ/193

Osmanlı Devleti Gölgesinde	193
Filistin'e Düzenlenen Komplo	199
1. İngiliz İşgali Merhalesi: 1917-1948	201
Birinci Dönem:1917-1928	201
İkinci Dönem: 1929-1939	202
Kassam "Cihat" Cemaati.....	203
Mukaddes Cihat Örgütü	209
Büyük Filistin Ayaklanması.....	210
Üçüncü Dönem: 1939-1949	213
İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler).....	213
1948 Yılında Kassamiler	221
Mukaddes Cihat Kuvvetleri.....	223
el-Hac Emin el-Hüseyni.....	223
2. Arap Milliyetçiliğinin Yükseliş Merhalesi: 1949-1967 ...	225
Batı Şeria'da ve Gazze'de İslamî Hareket	226
İhvan-ı Müslimin ve Fetih Hareketi'nin Kuruluşu.....	228
3. Filistin Devrimi ve İslamî Düşüncenin	
Yükseliş Merhalesi: 1967-1987	234
Şeyhlerin Kışlaları.....	234
İslamî Hareketin Genişlemesi	238
4. Mübarek İntifada Merhalesi ve Barışçı Çözüm: 1987-1996 ...	243
Siyasi Gelişmeler	249
İslamî Hareketin Oslo Anlaşmasına Karşı Duruşu	256
İslamî Direniş Hareketi (Hamas).....	263
Hamas'a Halk Desteği	264
Hamas'ın Siyasi Liderliği	269
Hamas'ın Cihat ve İntifada'daki Rolü.....	271
İslamî Cihat Hareketi	297
İslamî Hareket ve Filistin Özerk Yönetimi.....	300
Ve Son.....	316

BİRİNCİ BASKININ MUKADDİMESİ

Şüphesiz ki hamd, Allah'a aittir. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister, O'ndan bağışlama dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden O'na sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur. Kimi saptırırsa da ona hidayet verecek yoktur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Muhammed (sav) O'nun kulu ve rasulüdür.

Filistin meselesi üzerine birçok farklı alanda ve çok fazla miktarda araştırmalar yapılmış, kitaplar yazılmıştır. Ve bu konu Arap, Yahudi, Avrupalı ve Amerikalı yazarların ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Her ne kadar Filistin meselesi üzerine yapılan araştırmalar -bilhassa- seksenli yıllardan itibaren yayımlanmaya başlamış olsa da Filistin kütüphanesi hala Filistin meselesi hakkında İslamî bir bakış açısıyla telif edilecek kitaplara ve yapılacak araştırmalara ihtiyaç duymaktadır.

Beni bu kitabı hazırlamaya iten ana sebep İslamîyet'in Filistin topraklarındaki tarihi tecrübesine; İslamî, bilimsel ve objektif bir bakış açısıyla, Müslümanların bu mukaddes davayı anladıkları şekliyle, onların kültürel miraslarına ve medeniyet kimliklerine uygun düşecek bir tarzda ışık tutma arzusudur. Bu bakış açısı, İslamî epistemolojiden ve Allah Teâlâ'nın kainattaki ve hayattaki sünnetlerinden faydalanan ve bunlardan ibretler çıkaran bir bakış açısıdır.

Bu kitap, bilimsel açıdan güvenilir bir akademik kitap olmasına rağmen kitabın yazarı, okuyucu kitlesinin entelektüeller ve akademisyenlerle sınırlı kalmaması için özel bir gayret sarf etmiştir. Bu sebeple üslubunun kolay olmasına özen göstermiş, imkan nispetinde (akademik makalelerde ve kitaplarda sıklıkla rastlanılan) ruhsuz ve donuk ifadelerden sakınmıştır. Bununla azami sayıda okuyucunun, kitabı inceleme fırsatı bulmasını ve kitaptan istifade edebilmesini hedeflemiştir. Bununla birlikte kitap, faydalı bilgilerle doludur ve hamasi nutuklardan uzaktır.

Müellif bu kitabıyla; Filistin tarihini ve davasını, İslamî bir bakış açısıyla ve konuları arzu edilen şekliyle iki kapak arasında toparlayabilmiş tek bir kitaptan öğrenmek isteyen birçok okuyucunun arzusunu yerine getirebilmeyi ümit etmektedir. Böylelikle bu kitap, bu alanda ilk defa okumaya başlayacaklar için önemli bir giriş olabilir ve ileride uzmanlaşmak ve derinleşmek isteyenler için temel teşkil edebilir. Aynı şekilde müellif bu kitabıyla; Filistin konusunda genel bir kanaate sahip olabilmek için okuyucuyu birçok farklı kitaba müracaat etme külfetinden kurtarmayı ve Filistin davasını, tarihini ve o coğrafyadaki İslamî tecrübeyi kapsamlı bir şekilde tanıtmayı arzulamaktadır. Ayrıca bu kitabın, Filistin davasıyla sürekli iç içe olamayan ve hayatının merkezinde bu dava olmayan Müslümanlar için bir kaynak olmasını ummaktadır.

Biz bu kitapta; bilgileri titizlikle seçerek almaya, bunları güzel bir şekilde özetlemeye ve ibret ve ders alınabilecek noktalar üzerinde durmaya çalıştık. Gerektiği yerde açıklamalarda bulunup konuları tafsilatlı bir şekilde ele aldık, bazı yerlerde de -genel çerçeveyi bozmadan- konuların ana hatlarına değinmekle yetindik. Kitap, ana eksenini olan "Filistin Topraklarındaki İslamî Tecrübe" etrafında şekillenmektedir. Bu İslamî tecrübenin asaletini, o coğrafyada ne kadar

derin etkileri olduğunu ve ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Müslümanların; ancak İslam sancağı altında mukaddes değerlerini koruyabileceklerini ve (Filistin gibi gasp edilen) bu değerleri, ancak bu sancak altında özgürlüğüne kavuşturabileceklerini beyan etmektedir.

Allah'dan (cc) bu çalışmayı ihlaslı bir amel olarak kabul etmesini niyaz ederiz. Her türlü öneri ve yapıcı eleştiriye açığız.

Ve'l-hamdu lillahi Rabbi'l-alemin...

Dr. Muhsin Muhammed Salih

1995

BEŞİNCİ BASKININ MUKADDİMESİ

Bu kitabın ilk baskısı 1995 yılında yayımlanmış ve Allah'ın lütfuyla büyük bir kabulle karşılanmıştır. Arkasından hemen ikinci baskısı yapılmış ve birkaç ayda tüm nüshaları da tükenmiştir. Hoca arkadaşlarımın ve okuyucuların; Müslümanların bu asırda Filistin topraklarındaki tecrübesini -özellikle de mübarek İntifada dönemi ve sonrasını- daha detaylı bir şekilde ele almamı tavsiye etmeleri üzerine kitabın, 1996 Ağustos'una kadar gerçekleşen hadiseleri bir nebze tafsilatlı bir şekilde ele alan, ilaveli ve gözden geçirilmiş üçüncü baskısı neşredildi. Dolayısıyla okuyucu dördüncü bölümde, İhvan hareketinin 'Fetih' ile olan ilişkisi, 'şeyhlerin kışmaları', İntifada, siyasi gelişmeler ve İslamcıların uzlaşmaya olan tavrı hakkında ek bilgiler bulacaktır. Bununla birlikte okuyucu; Hamas Hareketi, hareketin fikri yapısı, halkı arkasına alışı, siyasi yönetimi ve ihat faaliyetleri ile ilgili konuların tafsilatlı bir şekilde ele alındığını görecektir. Ayrıca İslamî Cihat Hareketi, hareketin fikri yapısı ve cihadıyla ilgili de ilave bilgilerle karşılaşacaktır. Buna ek olarak dördüncü bölümde, Filistin Özerk Yönetimi yetkilileri ile İslamî hareketin ilişkisi hakkında bir inceleme de yer almaktadır.

Kahire'deki Arap Medya Merkezi, 2002 senesinde bu kitabı tekrardan basmıştır (dördüncü baskı). Bu (beşinci) baskı ise kitaptaki bilgilerin olduğu gibi aktarıldığı elektronik

baskıdır. 1996 yazına kadar meydana gelen hadiseleri aktarmakla iktifa etmiştir. Metin aynı olmasına rağmen kitap baştan sona tekrardan gözden geçirilmiştir. Bazı matbaa hataları düzeltilmiş, bazı bilgiler gözden geçirilmiştir. Bununla birlikte birçok yabancı ismin İngilizce yazılışı da eklenmiştir.

Müellif, kitabın güncellemesi ve editörlüğü için uygun vakti bekleyerek, kitabın elektronik ortamda yayımlanmasını ertelemek istememiştir. Zira bu işlemler uzun sürebilmektedir. Öte yandan kitapta, Filistin'deki İslamî Hareketin son yıllardaki faaliyetlerini ve rollerini kapsayan detaylı araştırmalar da yer almaktadır. Bununla beraber, ilk üç bölümdeki zengin içerik, kitaba ayrı bir değer katmıştır.

Önerileriyle, yapıcı eleştirileriyle ve yönlendirmeleriyle katkıda bulunan herkese şükranlarımı sunarım. Tavsiyelerinizi ve yapıcı eleştirilerinizi beklerim.

Ve'l-hamdu lillahi Rabbi'l-alemin...

Dr. Muhsin Muhammed Salih

TAKDİM¹

Prof. Dr. İmadu'd-Din Halil'in kaleminden...

Dr. Muhsin Muhammed Salih'in 1995 senesinde Londra'da ikinci baskısı yapılan ve "Müslüman Filistin" yayınları arasında yer alan "الطريق إلى القدس/Kudüs'e Giden Yol" isimli kitabını okudum. Okurken yazarın Peygamberler (aleyhi-musselam) çağından, içinde yaşamış olduğumuz yirminci yüzyılın sonlarına kadar uzanan Filistin tarihini kapsayıcı ve dengeli bir şekilde aktarışı ve bu uzun yolculuk boyunca tarihi olayları, İslamî boyutuyla sistemli bir şekilde ele almış olması dikkatimi çekti. Zira bugün bu konuda yazılmış kitapların önemli bir bölümünde bu hassasiyeti göremiyoruz.

Kitabın müellifi kardeşim (Muhammed Muhsin) bu kitabında yer alan konuları hem Filistin'in Müslümanlar tarafından fethedilmeden önceki dönemini hem de daha sonraki dönemleri anlatırken olması gerektiği şekliyle ele almıştır. Zira ondan önce oryantalizm ve batılılaşma rüzgarlarından etkilenen kimseler, bu mübarek toprağın tarihini anlatırken tahriflerde ve çarpıtmalarda bulunmuşlardı.

Birinci bölümden itibaren okuyucu tarihi olayların, "İslamî Yöntem" şeklinde isimlendirebileceğimiz bir araştırma, inceleme ve telif metoduyla ele alındığını görecektir. Yani müellif tarihi verileri, (tarihi olaylarla ilgili)

1 Bu takdimi, Prof. Dr. İmadu'd-Din Halil, 1998 yılında yayımlanan, gözden geçirilmiş ilaveli üçüncü baskıya teşekkür için yazmıştır.

aktarılan rivayetleri ve bunların eserlerini Kur'ân'a arz etmiş ve Kur'ân'ı bunlar üzerine hakem kılmıştır. Tarihi hakikatlerin yüzde birine bile sahip olamamış bazı tarihçi ve arkeolog geçinenlerin yaptığı gibi tarihi verileri Kur'ân-ı Kerim üzerine hakem kılmamıştır. Halbuki birçok hakikat bu tür kimselerin gözünden kaçmaktadır ve bunların sayısını da Allah'dan (cc) başka bilen yoktur.

İşte biz kadim tarihi değerlendirirken; zannı, hevayı ve göreceli bilgileri, tarihi vakalara hakem kılma hatasına düşmemek için şiddetle böyle bir yönteme ihtiyaç duymaktayız. Mukallit tarihçilerin ve arkeologların ortaya attıkları tüm iddialar karşısında, Fransız bilim adamı Moris Bükey'in (Maurice Bucaille) "Modern Bilimler Işığında Tevrat, İncil ve Kur'ân" isimli kitabındaki o çok değerli gayretini hatırlamamız yeterlidir. O bu kitabında; tarih, arkeoloji, yaratılışın başlangıcı dahil olmak üzere farklı bağlamlarda, üç mukaddes kitapta yer alan bilgileri, son zamanlarda yapılan keşiflerle ve bilgilerle karşılaştırmıştır.

Ve bu karşılaştırmanın sonucunda "Ahd-i Atik (Tevrat)" ve "Ahd-i Cedid (İncil)", modern keşiflerle beraber şiddetli bir sarsıntıya uğramış ve bu keşiflerin, Kur'ân-ı Kerim'deki apaçık delillerle müthiş bir uyuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Müellif sonraki bölümlerde Filistin'in Müslümanlarca fethedilmesi, Müslümanların haçlılarla ve Tatarlarla karşı karşıya gelmesi gibi konuları ele almakta ve son olarak Filistin'de bu asırdaki İslamî tecrübeye değinmektedir. Ayrıca müellif bu son bölümü kitabın yeni baskısında tekrardan gözden geçirmiş, Hamas'ın "İntifada"daki rolü hakkında altmış sayfaya varan kıymetli ilavelerde bulunmuştur. O bu tutumuyla, kendisine karşı dürüst davranmayı sürdürmüş ve Filistin tarihiyle ilgili hakikat ağırlığı olan tarihi verilerin izini sürmede itimat ettiği yöntemine sadık kalmıştır.

Müellif kardeşim (Muhammed Muhsin), bu kitabı için ilk ödülünü, bilimsel kuruluşlardan birinden aldı. Fakat zannımca kitabın üçüncü baskısını yapmış olması ve ilk baskısının iki seneden daha kısa bir sürede tükenmiş olması, kitabın önemine işaret etmesi açısından daha önemlidir. Bunun anlamı kitap, okuyucu kitleleri ve Filistin davasıyla ilgilenenler nezdinde kabul edilmiştir.

İşte onun almış olduğu gerçek ödül budur. Zaten dünyanın neresinde olursa olsun her müellif böyle bir ödül alabilmeyi arzular.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜSLÜMANLARIN FETHİNDEN ÖNCE FİLİSTİN TOPRAKLARINDA YAŞANAN HAK BATIL MÜCADELESİ

1. Peygamberlere Varis Olmanın Meşruluğu

Allah (cc), Filistin'in tevhid sancağını taşıyan ve kavimlerini tevhide sarılmaya çağırın Peygamberlerin yurdu olmasını takdir etmiştir. Ve Filistin, kadim tarihinde, Peygamberlerin ümmetlerini komuta etme ve onları yönetme örneklerine şahit olmuştur. Ve onlar (aleyhimusselam), bu mübarek topraklarda hakkı hakim kılabilme için çok şiddetli mücadelelere girişmişlerdir.

Konuyu tafsilatlı bir şekilde ele almadan önce çok önemli bir hakikate değinmemiz gerekiyor: Müslümanlar, tüm Peygamberlere iman ederler. Onların mirasını, kendi mirasları sayarlar. Ve kendilerinden önce yaşamış olan Peygamberlerin İslamîyet mesajını ve davetini, Muhammed Peygamber'in (sav) mesajı ve daveti olarak görürler. Dolayısıyla Peygamberlerin hakka, yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağırın davet tecrübeleri, son Peygamber'in (sav) ümmetinden olan Müslümanların davetinden ve tecrübelerinden farklılık göstermemektedir.

Allah'ın (cc) şu buyruğuna bir bak: “*Andolsun biz, her ümmete, “Allah’a kulluk edin, tağuttan kaçının” diye bir Peygamber göndermişizdir.*”²

Yani bu, her Peygamberin kendisine çağırması olduğu tevhid mesajıdır. Dolayısıyla bir kavim, Peygamberini yalanladığında aslında tüm Peygamberleri yalanlamış olmaktadır. Allah Teâlâ'nın şu ayetlerini iyi düşün:

“Nuh kavmi Peygamberleri yalanladı.”

“Ad, Peygamberleri yalanladı.”

“Semud, Peygamberleri yalanladı.”

“Lut kavmi Peygamberleri yalanladı.”

*“Eyke halkı Peygamberleri yalanladı.”*³

Birçok tarihçi; bu asırda yaşayan Yahudilerin, Filistin’de hak iddia etmeleri üzerine, tarihi kalıntıları incelemekle, Filistin’e yerleşmiş veya orada hakimiyet kurmuş veya oraya uğramış halkları ve bunların her birinin orada ne kadar hüküm sürdüğünü sayıp dökmekle meşgul oluyor. Böylelikle, Arap ve Müslümanlara kıyasla, Yahudilerin tarih boyunca çok az bir zaman diliminde ve çok küçük bir yüzölçümünde Filistin’e hakim oldukları sonucuna varıyorlar. Meseleyi tarihi, akli ve mantıki açıdan değerlendirdiğimizde, Yahudilerin iddialarına bu şekilde cevap vermek faydalı olmakla beraber, bize göre yazarların ve tarihçilerin birçoğu iki büyük hataya düşmektedir:

Birinci hata: İsrailoğullarına gönderilen ve onlara liderlik ve komutanlık yapan Peygamberlerin miraslarını, sadece Yahudilere has bir mirasmış gibi görmeleri. Zaten Yahudilerin istediği tam da bu!

İkinci hata: Yahudilerin muharref Tevratı’na dayanan çıkarımlarda bulunarak, İsrailoğullarının Peygamberlerine su-i edebde bulunmaları ve onları kötüler. Bu tarihçiler Tevrat’tan böyle çıkarımlarda bulunarak; İsrailoğullarından

2 Nahl, 36.

3 Şuara, 105, 123, 141, 161, 176.

ve onların Filistin'e hakimiyet kurdukları dönemdeki liderlerinden kafir ve fasık olanların "iğrenç tutumlarına" işaret etmek istemektedirler. Bunu, onların geçmişte kurmuş oldukları devletlerin kıymetini düşürmek ve medeniyet seviyelerinin ne kadar alçak olduğunu gözler önüne sermek için yapmaktadırlar. Ve İsrailoğullarını, yönetim şekillerini ve devletlerini karalamak için yapmış oldukları bu mezkur çıkarımlarına; Peygamberleri sahtekarlık, yalan, zina, hakları gasp etmek ve masum insanları öldürmek gibi şeylerle suçlayan İsrailiyat kaynaklı bilgileri de dahil etmektedirler.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim; Yahudilerden kafir ve fasık olanların ahlakını ve yeryüzünde nasıl fesat çıkardıklarını açıkça ortaya koyarak, bizi bu bilgilere ulaşma zahmetinden kurtarmıştır. Ancak Yahudilerin Peygamberleri ve salihleri ayrı bir konudur. Zira Peygamberler, insanların en hayırlılarıdır. Onlara dil uzatmak ve İsrailiyat'daki uydurma rivayetlerin peşine takılmak olacak iş değildir. O kadar ki bu rivayetlerde sadece Peygamberlere değil Allah'a (cc) bile hakaret ve tahkir içeren ifadeler vardır!⁴ Bir örnek olarak muharref Tevrat ve Talmud, Allah'ın (Allah Teâlâ onların iftiralarından çok yücedir) her gün üç saat balinayla ve diğer küçük balıklarla oynadığı, Süleyman mabedinin yıkılması üzerine ağladığı ve üzüntüden yedi kat semayı kaplayan boyunun, dört kat semaya kadar küçüldüğü ve

4 Biz burada, Yahudileri ve ahlaklarını İslamî bir bakış açısıyla izah etmeye çalışıyoruz. Bu meyanda dile getirmiş olduğumuz Yahudilere ait herhangi bir kötü davranış ve tavır, -sadece Yahudi oldukları için- tüm Yahudilere bir düşmanlık beslediğimiz veya çağdaş deyimle "antisemitist" bir tutum içinde olduğumuz anlamına gelmemektedir. Çünkü İslamî bakış açısı, Yahudilerin Peygamberlerini ve salihlerini, küfre ve fıska sapan Yahudilerden ayırmayı gerektirmektedir. Çünkü bu bakış açısı onları; iyi işler de yapabilen, hataları da olabilen, iman da edebilen, küfre de sapabilen, kurtuluşa da erebilen, hüsrana da uğrayabilen birer insan olarak görmektedir. Ayrıca onları; zimmet ehlinde olmak, muahid olmak ve harbi olmak gibi sahip oldukları statüye göre bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bu statülerden her birisi için; İslam'ın adalet, müsamaha ve inanç özgürlüğünü esas alarak takdir etmiş olduğu hükümleri vardır. Dinine ve rengine bakmaksızın, her bir hak sahibine hakkını vermiştir.

-haşa- mabedin harabeye dönmesine nedamet duyup göz yaşını akıttığı ve denize düşen bu gözyaşları sebebiyle kasırgaların ve depremlerin meydana geldiği anlatılmaktadır!⁵ Bunun yanı sıra, Kur'ân-ı Kerim'de de bazı iftiralarından bahsedilmiştir:

"Yahudiler dediler ki Allah'ın eli bağlıdır (cimridir)!"⁶

"Andolsun ki Allah, 'Şüphesiz ki Allah fakirdir, biz ise zenginiz' diyenlerin sözünü duymuştur."⁷

"Ve Yahudiler dediler ki 'Üzeyir Allah'ın oğludur."⁸

Ayrıca Tevrat'ı tahrif eden Yahudiler, Yakub Peygamber'e (as) babasından altın bir put çalma suçunu nispet ediyorlar! Ve onun, -haşa- Nablus yakınlarında Allah ile güreştiğini ve bu sebeple "İsrail" diye isimlendirildiğini iddia ediyorlar! Keza ona, kardeşine rüşvet verdiği, babasını aldattığı, iki kızının zina yapmasına sessiz kaldığı ve Rabbine şirk koştuğu iftirasını atıyorlar! Diğer Peygamberlere (aleyhimusselam) ne gibi iftiralar attıklarını, artık sen buna kıyas et.⁹

Tevrat'ı tahrif eden bu Yahudiler; Peygamberlerine nispet etmiş oldukları yalan ve iftira dolu bilgileri kendilerine delil addederek, ahlaklarında, fesatlarında ve ifsad edişlerinde muharref Tevrat'a göre hareket ettiler. Dolayısıyla Filistin tarihini incelerken, tarihçilere özellikle de Müslüman tarihçilere düşen; bu Yahudilerin, Allah'ın Peygamberlerine atmış oldukları iftiralara kapılmamalarıdır. Zira diğer kavimlerin Filistin'de hak sahibi olduğunu ispat etmeye çalışırken bu hataya düşebiliyorlar.

5 Bkz. Ömer Süleyman el-Eşkar, *el-Akidetu fillah*, Felah Yayınevi, Kuveyt, 1984, 5. Baskı, s. 256-261.

6 Maide, 61.

7 Âl-i İmran, 181.

8 Tevbe, 30.

9 Bkz. Muhammed Ali ez-Za'bi, *Dekaiku'n-Nefsiyyeti'l-Yahudiyye*, Beyrut, 1968. Ayrıca bkz. Paulus Hanna Mus'ad, *Hemeciyyetü't-Tealimi's-Sahyuniyye*, Daru'l-Kita-bi'l-Arabi, Beyrut, 1969.

Esas olan, ırkları ve renkleri ne kadar farklı olursa olsun Müslümanları birbirine bağlayan akide ve iman bağı olduğuna göre; Müslümanlar, Peygamberlerin mirasına en çok hak sahibi olan kimselerdir. İsrailoğullarına gönderilen Peygamberler de buna dahildir. Çünkü Müslümanlar hala Peygamberlerin taşıdığı olduğu sancağı taşımakta ve onların yolundan gitmektedirler. Kur'ânî bir bakış açısıyla meseleyi ele aldığımızda görülecektir ki, bu Peygamberlerin hepsi de Müslümandır ve muvahhidir.

Allah'ın (cc) şu ayetlerine bir bak:

“İbrahim ne bir Yahudi ne de bir Hıristiyandı; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı; müşriklerden de değildi. Şüphesiz insanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, bu Peygamber (Muhammed (sav)) ve iman edenlerdir. Allah da müminlerin dostudur.”¹⁰

“Hani İbrahim, İsmail ile birlikte Kabe'nin temellerini yükseltirken şöyle diyordu: “Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet yollarımızı göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”¹¹

“Kendini bilmeyenden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirebilir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de salihlerdendir. Rabbi ona “Teslim ol” dediğinde, “Alemlerin Rabbine teslim oldum” demişti. İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: “Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslam'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak can verin” dedi. Yoksa siz Yakub'un, ölüm döşeğinde iken çocuklarına, “Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?” dediği, onların da “Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş Müslümanlarız.” dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz?”¹²

10 Âl-i İmran, 67-68.

11 Bakara, 127.

12 Bakara, 130-133.

Bu ayetler açıklamaya gerek bıraktırmayacak kadar açıktır. Ve buna mukabil İslam, Peygamberlere imanı, imanın rükünlerinden biri saymaktadır.

Allah'ın (cc) şu ayetine dikkat et: *“Deyin ki: “Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Musa ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer Peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz O'na teslim olmuş kimseleriz.”*¹³

Dolayısıyla genel çerçevede “tevhid ümmeti” Adem'den, Allah (cc) yeryüzünü ve üzerindeki miras alana (kıyamet gününe) kadar tek bir ümmettir. Peygamberler ve onlara ittiba edenler tevhid ümmetinin bir parçasıdır ve İslam daveti onların davetine kadar uzanmaktadır. Ve Müslümanlar, insanlar arasında Allah'ın Peygamberlerine ve onların miraslarına en çok hak sahibi olan kimselerdir.

Bu sebeple Peygamberlerin birikimi bizim de birikimizdir, onların tecrübeleri bizim de tecrübemizdir, onların tarihi bizim de tarihimizdir. Allah'ın (cc), mübarek ve mu-kaddes topraklar olan Filistin'de hükmetmeleri için Peygamberlerine ve onlara tabi olanlara vermiş olduğu hakimiyet hakkı, bizim de o topraklardaki hakimiyet hakkımıza ve bunun meşruiyetine delalet etmektedir.

Evet Allah (cc) o toprakları İsrailoğullarına, onlar Allah'ın emir ve yasaklarına uydukları ve tevhid ümmetini temsil ettikleri bir zaman diliminde vermişti. Biz bu hakikati söylemeye utanacak veya tereddüt edecek değiliz. Aksi takdirde bu hakikati gizlersek, Kur'ân-ı Kerim'in sarih ayetlerine muhalefet etmiş oluruz. Mesela bu ayetlerden birisinde, Musa'nın (as) İsrailoğullarına şöyle dediği yer almaktadır: *“Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın geriye dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz.”*¹⁴

13 Bakara, 136.

14 Maide, 21.

Fakat onlara verilen Filistin'deki bu hakimiyet hakkı, tevhide ve Allah'ın yoluna sıkı sıkı sarılmalarına bağlıydı. Allah'ı inkar ettikleri, Peygamberlerini yalanlayıp öldürdükleri, ahidlerini ve misaklarını bozdukları ve İsrailoğullarının Peygamberlerinin de kendisini müjdelemiş olduğu Muhammed'in (sav) İslam risaletini reddettiklerinde, Allah'ın lanetini ve gazabını üzerlerine çektiler: *"İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini de kaskatı kıldık."*¹⁵ *"De ki: "Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile şeytanlara tapan kimselerdir. İşte bunların yeri çok daha kötüdür ve onlar doğru yoldan sapmışlardır."*¹⁶

Rasulullah'ın (sav), İsrailoğullarına gönderilen Peygamberler tarafından müjdelendiğinin delili ise şu ayetlerdir: *"Onların, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları rasul..."*¹⁷ *"Meryem oğlu İsa şöyle dedi: 'Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ki ben, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir Peygamberi müjdeleyici olarak gönderilmiş bir Peygamberim."*¹⁸

Bu sebeple Arz-ı Mukaddes'e (Filistin/Kudüs) hükmetme hakkı, Peygamberlerin izinden giden Ümmet-i Muhammed'e intikal etmiş oldu. Ve onlar da bu sancağı taşıdılar. Yani bizim bakış açımıza göre buradaki mesele; ırkla, nesille veya kavimle alakalı değildir. Mesele sadece, Peygamberlerin menhecine (yoluna/metoduna) uyup uymama meselesidir.

Yahudilerin, Tevrat'taki naslar mucibince Filistin'de hak iddia etmeleri meselesine tekrardan gelecek olursak, muharref Tevrat'ta, bu toprakların İbrahim (as) ve nesline verildiğini ifade eden bazı sözlere işaret etmek istiyorum.

15 Maide, 13.

16 Maide, 60.

17 Araf, 157.

18 Saf, 6.

Mesela bu sadette Tevrat'ta şöyle geçiyor: "Rab İbrahim'e dedi ki: 'Yaşadığın yerden, aşiretinden ve babanın evinden ayrılarak sana göstereceğim topraklara git...' Bunun üzerine İbrahim, Rabbinin dediği gibi gitti ve Ken'an yurduna vardılar... Ve Rab, İbrahim'e zuhur etti ve şöyle dedi: 'Bu toprakları senin nesline vereceğim.'"¹⁹

Aynı şekilde muharref Tevrat'ta şöyle geçmektedir: "(İbrahim) Kenan yurduna yerleşti. Rab ona dedi ki: 'Gözlerini kaldır ve olduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya ve batıya bak. Çünkü bu gördüğün toprakların tamamını ebediyen sana ve neslinden gelecek olanlara veriyorum.'"²⁰ "Rab, İbrahim'le kesin bir anlaşma yaptı ve şöyle dedi: 'Bu yeri; Mısır Nehri'nden, büyük nehir Fırat'a kadar senin nesline veriyorum.'"²¹

Bunları -meseleyi şer'i olarak ele aldığımız bakış açımızı²² bir kenara bırakarak- şöyle cevaplayabiliriz:

1. Eğer burada İbrahim (as) ve nesline verilmiş bir söz varsa, İsrailoğulları, İbrahim'in neslinden gelen tek kavim değildir. Araplaştırılmış Araplar (İsmail'in nesli) dolayısıyla da Muhammed (sav) de onun neslindedir.

2. Eğer mesele nesil ve tenasül ile ilgiliyse, belgeler gösteriyor ki bu sırada yaşayan Yahudilerin çok büyük bir çoğunluğu İbrahim'in (as) neslinden değildir. Zira bugünkü Yahudilerin çoğu, MS. 8-9. yüzyıllarda Yahudiliğe giren Hazar Yahudilerindedir!

19 Semir Eyyub, *Seferü't-Tekvin (1/12), Vesaik Esasiyye fi Sırai'l-'Arabi's-Sahyuniyye* isimli kitabından alıntıdır. Daru'l-Hadase, Beyrut, 1984, c. 1, s. 29.

20 a.g.e. c. 1, s. 31-32.

21 a.g.e. c. 1, s. 32.

22 Mütercimnin notu: Müellifin kastetmiş olduğu bakış açısı kitapta da geçtiği üzere şudur: Filistin; tarihi süreçte İbrahim'e (as) veya İsrailoğullarına gönderilmiş herhangi bir Peygambere verilmiş olsa bile, şu an o topraklardaki tek hak sahibi, ancak o Peygamberlerin yolundan giden İslam ümmeti olabilir. Çünkü mesele ırk, kavim veya soy meselesi değil, mesele Peygamberlerin menhencini takip etme, onların izinden gitme meselesidir.

3. Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz İbrahim'in (as) ve zürriyetinin imametini, zihinlerde hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde izah ediyor. Allah Teâlâ'nın şu ayetini çok iyi düşün: *"Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: 'Muhakkak ki seni insanlara imam (önder) yapacağım.' İbrahim de 'Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)' demişti. Bunun üzerine Rabbi, 'Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz.' demişti."*²³

Yani İbrahim (as), Allah Teâlâ'dan zürriyeti için imamet/önderlik istediğinde, Allah (cc) ona, zürriyetinin bu önderlik vaadini hak etmediğini ve bu vaade zalimlerin ulaşamayacağını beyan etmiştir. Peki hangi zulüm, hangi küfür ve hangi Allah yolundan saptırış, İsrailoğullarının yaptığından -ki bu yaptıkları hem kendi kaynaklarında yer alıyor hem de Kur'ân-ı Kerim bunların bazılarını işaret ediyor- daha büyük olabilir?

Yahudilerin tarihle ilgili iddialarına gelecek olursak, birçok tarihçi bizi bu iddialara cevap verme zahmetinden kurtarmıştır. Zira tarih boyunca Filistin'de en uzun hüküm süren Müslümanlar olmuştur. Yahudiler daha Filistin'e gelmeden bin sene önce oraya yerleşen halklar, günümüze kadar orada kalmaya devam etmiştir. Filistin Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce de fetihten sonra da Arapların oraya göç akımları olmuştur. Ve günümüzde İslam diniyle, Arapçasıyla ve Arap kimliğiyle mevcudiyetini koruyan Filistin halkı, tarihte oraya göç eden Araplardan teşekkül etmektedir.²⁴

2. Tarihi Bir Bakış

Kadim tarihi araştırmak birçok zorlukla doludur. Genellikle tarihçiler, arkeolojik kalıntıları araştırırlar ve bu kalıntılar üzerindeki eski dönemlere ait sembollerden oluşan

23 Bakara, 124.

24 Bkz. Muhammed Edib el-Amiri, *Urubetü Filistin fi't-Tarih el-Mektebetü'l-Asriyye*, Beyrut, 1972.

dilleri çözmeye çalışırlar. Ayrıca keşfetmiş olduklarının üzerinde bazı yazılar bulunan parşömenlerden, kağıtlardan, deri parçalarından ve kemiklerden istifade ederler. Bununla birlikte el yazması eserlerden, tarihi kitaplardan ve eski dönemlere ait kalıtlardan da yararlanırlar. Ve Filistin'in kadim tarihini araştırırken çoğunlukla Tevrat'a ve Yahudilerin nesilden nesle aktardığı bilgilere başvurumaktadırlar. Ancak çağımızda arkeolojik kalıntılara olan itimat artış göstermiştir. Biz ise bu kısa araştırmamızda, Kur'ân-ı Kerim'in ve Sünnet-i Nebeviyye'nin zikretmiş olduğu bilgilerden istifade etmeye çalışacağız. Sonra ana hatlarını Kur'ân ve Sünnet ile çizmiş olduğumuz bu tabloyu elimizdeki sahih itikadımızla çelişmeyen tarihi rivayetlerle ve arkeolojik kalıntılarla tamamlayacağız. Ve bu çalışmamızda, konunun anlaşılmasına zarar vermeyecek şekilde özet geçmeye gayret edeceğiz ve araştırmamızı, Filistin topraklarındaki İslamî tecrübe ile sınırlı tutacağız.

İnsanoğlu çok uzun asırlar önce Filistin'e yerleşmiştir. Taş devri dönemine (MÖ. 500.000-14000) ve orta taş devri dönemine (MÖ. 14000-8000) ait kalıntılar vardır. Filistin'in bu dönemine, Kudüs'ün kuzeyindeki "Natuf" mağaralarına nispetle "Natufian Medeniyeti"²⁵ adı da verilmiştir. Natufianların kökeni bugüne kadar tespit edilebilmiş değildir. Medeniyetleri sahil kesimi üzerinde yoğunlaşmış ve Remel Mağarası gibi mağaralarda yaşamışlardır.

Filistin'de insanlar, Cilalı Taş Devri'nde (MÖ. 8000-4500) yerleşik hayata geçmişlerdir. Gıda toplayıcılığından, gıdayı üretmeye intikal etmişlerdir. Filistin'deki bir şehir

25 Mütercim'in notu: Natufian Medeniyeti/Kültürü, Akdeniz bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmış MÖ. 11.000 yıllarında yaşadığı düşünülen bir toplumun kültürünü ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Evrim masallarına göre; hayvanların evcilleştirilmesi, tarım, yerleşik hayat ve hatta ilkel el aletleri bile mevcut olmaması gereken bu dönemde, tüm ayrıntılarıyla bugünün toplumsal hayatının izlerini taşıyan bir kültürün kalıntılarının bulunması evrimcileri tam bir çıkmaza sokmuştur.

olan Eriha'da yerleşik hayatın ilk işaretlerine ulaşılmıştır ve şu ana kadar Eriha, yeryüzünün en eski şehirlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zira yaklaşık olarak MÖ. 8000'lerde kurulmuştur.

MÖ. 4500-3300 yılları arasındaki dönemi temsil eden Bakır Taş Devri'nde ise Bi'ru's-Sebi bölgesinde medeniyet kalıntılarının olduğu yerler keşfedilmiştir. Ayrıca Halil Dağları ve Ölü Deniz arasında kalan bölgede ve Hudayra'daki sahil ovasında bu tür yerlere rastlanmıştır.

MÖ. 3000'li yıllar ise doğuda eski imparatorlukların ortaya çıkmasıyla temeyyüz etmiştir. Buna, yazının icadı ve tarihin yazıya geçirilişi eşlik etmiştir. Ve artık Filistin için tarihi asırlar dönemi başlamıştır.

MÖ. 3200-2000 yılları arasındaki döneme Erken Tunç Devri adı verilmektedir. Bu çağ, yüksek tepeler üzerine kurulmuş istihkam ve savunma şehirlerinin ortaya çıkmasıyla temeyyüz etmiştir. Bu şehirler oldukça yaygınlaşmış ve çoğu, kuzey Filistin'in ortalarında yer almıştır. Beysan, Meciddu, el-'Ufule, R'asü'n-Nakura ve batı Nablus'daki Tel Faria en önemli bölgelerdendir. MÖ. 3000'lerde, Filistin nüfusu artış göstermiştir, şehirler büyümüş ve gelişmiştir ve Filistin, siyasi ve iktisadi güce sahip hale gelmiştir. Bu dönem "şehir devleti" dönemi şeklinde isimlendirilebilir.

MÖ. 3000'lerde, Umuriler, Ken'anlılar, Yebusiler ve Fenikeliler (son ikisi Ken'anlıların bir kolu olarak görülür) Filistin'e göç etmişlerdir. Görünüşe göre bu göçleri MÖ. 2500'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Ken'anlılar, Filistin'in ovalarına yerleştiler. Umuriler dağlık bölgelere yoğunlaştılar. Yebusiler ise Kudüs ve çevresine yerleştiler. Zaten Kudüs şehrinin inşa eden ve ona önce "Yebus" daha sonra da "Ur-salim" ismini veren onlardı. Fenikeliler ise Filistin'in kuzey sahiline ve Lübnan'a yerleştiler.

Güvenilir tarihçiler, Umuriler, Ken'anlılar, Yebusiler ve Fenikeliler'in, Arap yarımadasından çıktığı görüşündedirler. Keza günümüzdeki Filistinlilerin büyük çoğunluğunun, özellikle de köylerde yaşayanlarının bu kadim toplumların ve kabilelerin ya da Müslümanların Filistin'i fethinden sonra o topraklara yerleşen Arapların ve Müslümanların soyundan geldiğini düşünmektedirler.

Bu dönemde Ken'anlılar Filistin'e çok geniş çapta bir göç hareketi başlatmış ve nihayetinde ülkenin asli unsuru haline gelmişlerdir. Zaten "Ken'an Diyarı" ismi Filistin'in bilinen en eski ismidir. Zira çoğu Filistin şehrini Ken'anlılar kurmuştur. MÖ. 2000'li yıllarda, yani daha Yahudi İbrani-lerin, Filistin'e gelmesinden yüzlerce sene önce, -Filistin'in bugünkü sınırlarını dikkate aldığımızda- bu şehirlerin sayısı 200'den az değildi. Eriha ve Kudüs'ün yanı sıra bu kadim şehirlerden bazıları şunlardır: Şekim (Balata/Nablus), Bey-san, Askalan, Akka, Hayfa, el-Halil, Aşdod, Akır, Bi'ru's-Se-bi' ve Beytüllahim...

Ve sonra Orta Tunç Devri (MÖ. 2000-1550) geldi. MÖ. 2000'li yılların ilk yarısı, Hiksosların Filistin üzerindeki hakimiyetiyle geçti. Hiksosların Filistin üzerindeki hakimiyetleri MÖ. 18-16. Yüzyıllara tekabül etmektedir.

Ardından Son Tunç Devri (MÖ. 1550-1200) başladı ve Hiksosların hakimiyeti bu dönemde oldukça zayıfladı. Filistin'in hakimiyeti mutlak olarak Mısırlıların eline geçti. Demir Çağı'nın (1200-330) başlarında ise (yaklaşık olarak MÖ. 1200'lerde) Filistin, farklı bölgelerden göçler aldı. Bu göçlerin en fazla öne çıkanı ise batı Asya'dan ve Ege Denizi adalarından (Girit ve diğerleri) gelen "Deniz Kavimleri" dir. Bu kavimler önce Şam ve Mısır sahillerine hücum etmişlerdi. Fakat Mısır firavunu III. Ramses, "Delta Savaşı"nda Port Said yakınlarında onları ülkesinden uzaklaştırdı ve onlara, Filistin'in güney bölgesine yerleşme izni verdi. Arkeolojik

nakışlardan, bu kimselerin kavimlerinin isminin “b l s t” olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra bu isim “Filistiyyun” a dönüşmüştür. Sonra bu isme, muhtemelen Arapça’da çoğul eki olan “n” harfi eklenmiştir ve ardından “Filistiniyyin” (Filistinliler) halini almıştır. Filistinliler orada; Gazze, Aşdod, Jatt, Ekron ve Askalan şehirleri olmak üzere beş krallık kurdular. Ve bu şehirler çok büyük ihtimalle kadim Ken’an şehirleriydi. Ancak Filistinliler bunları genişlettiler ve muntazam hale getirdiler. Ardından Lud ve Sikleğ olmak üzere iki yeni şehir inşa ettiler. Ve sahilin geriye kalan kısmını Kermil Dağı’na kadar ele geçirdiler. Keza Merc İbn Amir’i (Jezreel Valley) de hakimiyetleri altına aldılar. Ve çok kısa bir süre içinde Filistinliler, Kenanlılar ile kaynaştılar. Onların dilini kullandılar, “Dagon, B’al ve İştâr” isimli tanrılarına ibadet ettiler. Filistinliler, Kenanlıların arasında eriyip gitmelerine rağmen, o topraklara kendi isimlerini verdiler ve o bölge “Filistin” olarak bilinir oldu.²⁶

Karşılaştırmalı tarihi verilerden anlaşılan, Musa (as), MÖ. 13’üncü yüzyılın son yarısında, yani Son Tunç Devri’nin sonlarında, İsrailoğullarını Arzı-ı Mukaddes’e doğru götürdü. Bu dönem ve Demir Çağı’nın başları, Yahudilerin ilk defa Filistin’e girdiği dönemdir. Sonra Davud ve Süleyman’ın (aleyhimesselem) krallığı kuruldu. (MÖ. 1004-923) Sonra bu krallık; İsrail Krallığı’na (MÖ. 923-722) ve Yehuda Krallığı’na (MÖ. 923- 586) bölünerek ikiye ayrıldı. Her iki krallık da Filistin’in belli yerlerine hakim oldular. Ve MÖ. 730 yılında, genel olarak Filistin, MÖ. 645’e kadar Irak’tan gelen Asurluların hakimiyeti altına girdi. Buradaki hakimiyeti onlardan MÖ. 539’a kadar Babilliler miras aldı. Asurlular ve Babilliler dönüşümlü olarak Mısır’la birlikte Filistin’e hükmediyordu. Sonra Persler Filistin’e saldırdı ve MÖ. 539-332 yılları arasında oraya hükmettiler.

26 Tarihi verilerin yer aldığı bu paragraflar için, bkz. A.g.e. s. 16-17, 29, 64, 73-74, 84, 86, 96-97.

Ardından Filistin Helenistik Dönem'e girdi. Bu dönem-
de M.Ö 198'e kadar Filistin'de Ptolemaios hanedanı hüküm
sürdü. Sonra onlardan bu hakimiyeti MÖ. 64'e kadar Seleu-
kos İmparatorluğu devraldı. Romalılar gelip Filistin'e hakim
olduklarında ve Roma İmparatorluğu bölündükten sonra Fi-
listin, MS. 636 senesinde Müslümanlar tarafından fethedilip
Müslüman Arap kimliğine bürünene kadar, başkenti Kons-
tantiniyye olan "Rum²⁷ Devleti" Doğu Roma'ya bağlı kaldı.²⁸

3. Hak Davet ve Peygamberlerin Arz-ı Mukaddesteki Yürüyüşü

İbrahim (as) bildiğimiz kadarıyla Filistin'de yaşayıp
orada vefat eden ilk Peygamberdir. Ve İbrahim (as) Pey-
gamberlerin babasıdır. Zira onun neslinden İshak, Yakub,
Yusuf, İsmail ve Muhammed (sav) gibi birçok Peygamber
gelmiştir.

Tarihi rivayetlerdeki bilgilere göre İbrahim (as), Irak'ta
Ur şehrinde doğmuştur.²⁹ Ve orada uzun süre yaşamıştır.
Orada putları kırmış, tevhide davet etmiştir. Orada Nemrut
ile karşılaşmış, delillerle onu susturmuştur. Putları kırması
üzerine ceza olarak ateşe atılmış ve Allah (cc) ateşi ona serin
ve selametli kılmıştır. Daha sonra İbrahim ve beraberindeki
kardeşinin oğlu Lut (as) Allah yolunda hicret etmişlerdir.³⁰

27 Mütercimin notu: Rum kelimesiyle alakalı yaşanması muhtemel kavram karga-
şasının önüne geçmek adına şu bilgiyi burada paylaşmanın isabetli olacağı ka-
naatindeyim: "Rum, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşamış ve Roma
yurttaş haklarına sahip olmuş halk veya kişidir. Bu kimselerin çeşitli etnik köken-
lere sahip bireylerden oluşan bir topluluk olmalarına karşın ilerleyen zamanda bu
kimselerin konuştukları Latinceyi bırakarak Yunancayı benimsemeleri ve çoğun-
luğun Müslümanlardan oluştuğu yerlerde yaşamaları nedeniyle daha sonradan
bu kelime, Yunanistan dışında Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimseleri
ifade etmede kullanılmıştır." (Wikipedi)

28 Bu ayrıntılara birazdan değineceğiz.

29 Ahmed Maraşili'nin gözetiminde hazırlanan *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, Heye-
tu'l-Mevsuati'l-Filistiniyye, Dimeşk, 1984, c. 1, s. 37.

30 İbrahim'in (as) kıssası ile ilgili Kur'an-ı Kerim'in şu ayetlerine bakılabilir: Bakara,
58. Enbiya, 51-71.

“Ve (İbrahim) dedi ki: ‘Ben Rabbime gidiyorum. O bana yol gösterecektir.’”³¹

İbrahim (as) ve beraberindekilerin ilk başta Harran’a (Şanlıurfa’ya) hicret ettikleri anlaşılmaktadır. Burası bugün Türkiye’nin güneyinde, Suriye’nin ise kuzeyinde kalmaktadır. Yaklaşık MÖ. 1900 yıllarında İbrahim (as) yeğeni Lut (as) ile beraber oradan Ken’an diyarı olan Filistin’e hicret etmiştir.³² Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Onu Lut ile beraber kurtarıp, içinde alemler için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık.”³³

Kadim Irak tarihi için bu dönem; Sümerlerin hüküm sürmüş olduğu “Üçüncü Ur” döneminin sonuna ve Arap yarımadasından gelen ve Sami unsurlardan olan Umurilerin egemen güç haline geldiği 1. Babil döneminin başlangıcına tekabül etmektedir. Ve orada (Filistin’de) İsmail, İshak ve Yakub (aleyhimusselam) dünyaya gelmiştir.

İbrahim (as) Nablus yakınlarındaki Şekim’de konakladı. Oradan Ramallah ve Kudüs tarafına intikal etti. el-Halil’e sonra da Bi’ru’s-Sebi’ye uğradı. O civarda bir süre kaldıktan sonra Mısır’a gitti. O zamanlar yaklaşık olarak, XI. veya XII. Firavun hanedanının Mısır’a hakim olduğu döneme denk gelmektedir. Sonra İbrahim (as) Mısır liderinin kendisine hediye etmiş olduğu Hacer validemiz ile beraber Mısır’dan ayrıldı. Rivayete göre Hacer, Firavun’un kızı veya prenseslerden birisi idi. Daha sonra İbrahim (as) Filistin’e döndü ve Gazze civarına uğradı. Orada Gazze emiri Ebu Malik ile karşılaştı. Sonra Bi’ru’s-Sebi ve el-Halil arasında dolaştı ve ardından Kudüs’e çıktı. Sonra Lut (as) Ölü Deniz’in güneyine intikal etti. Zira o bölge ahalisine Peygamber olarak gönderilmişti. O sırada İbrahim (as) Kudüs ve el-Halil dağlarında kaldı. İbrahim’in (as), eşi Hacer’dan İsmail isminde bir

31 Saffat, 99. İbrahim’in (as) kıssasının tafsilatı için bkz. İsmail bin Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 5. Baskı, Mektebetu Dari’l-Mearif, Beyrut, 1983, c. 1, s. 146-175.

32 Muhammed el-Amiri, a.g.e. s. 95; *el-Mevsuatu’l-Filistiniyye*, c. 1, s. 37.

33 Enbiya, 71.

erkek çocuğu dünyaya geldi. Bundan 13 sene sonra da diğer eşi Sare'dan İshak isminde ikinci bir erkek çocuğu dünyaya geldi.³⁴ Anlaşılan o ki, İbrahim (as) çok geç bir yaşta çocuk sahibi olmuştur. Bunu Kur'an-ı Kerim'de yer alan Sare validemizin şu sözünden anlıyoruz: “*Vay başıma gelenler, ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım?*”³⁵

Yine anladığımız kadarıyla İbrahim (as) birden çok kez Hicaz'a gitmiştir. Ve İsmail (as) ve annesi Hacer'i Mekke'ye getirmiştir. Hacer validemizin su bulabilmek için Safa ve Merve arasındaki gidip geldiği ve yerden zezem suyunun fışkırdığı meşhur kıssa burada gerçekleşmiştir. Sonra İbrahim (as) dönmüş ve oğlu İsmail ile beraber Kabe'yi bina etmiştir: “*Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kabe'nin) temelini yükseltiyor, 'Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin' diyorlardı.*”

Fakat yine de İbrahim (as) daha çok Filistin'de kalıyordu. Orada vefat etti ve el-Halil yakınlarındaki Mekfile (Atababalar) mağarasına defnedildi. Zaten el-Halil şehrinin ismi, İbrahim'in (as) lakabı olan “Halil”den alınmıştır. Bir rivayete göre bu şehri İbrahim (as) 175 sene imar etmiştir.³⁶

İbrahim (as) Kudüs hakimi “Melki Sadık” ile aynı zamanda yaşamıştır. Anlaşılan Melki Sadık, muvahhid birisiydi ve İbrahim'in (as) arkadaşıydı.³⁷ Ve bu dönemde müminlerin sayısı çok azdı. Rasulullah (sav), zalimlerden bir zalimin yanınayken İbrahim'in (as), eşi Sare'ye şöyle dediğini bize haber vermiştir: “*Yeryüzünde benden ve senden başka bir mümin yok.*”³⁸

34 Muhammed el-Amiri, a.g.e. s. 96-98; Mustafa Murad ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, 2. Kısım, Fi Beyt'il-Makdis, Daru't-Talia, Beyrut, 1975, s. 96-97.

35 Hud, 72.

36 *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 37.

37 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 1, 2. Kısım, s. 25-26.

38 Müttefekun aleyh. Mütercimnin notu: “Yeryüzü” diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı الأرض'dır. Bu kelime “arz/arazi” şeklinde dilimize de geçmiştir. Bu kelimeden murad, tüm yeryüzü olabileceği gibi, muayyen bir toprak parçası da olabilir. İbn Hacer (rh.a), Lut'un (as) da aynı dönemde yaşayan bir mümin olduğunu hatırlatarak, bu hadisteki “arz” kelimesinden maksadın, İbrahim'in (as) eşi Sare ile gitmiş

Görünüşe göre bu hadise, İbrahim (as) ve Sare valide-mizin Mısır'a gittiği dönemde olmuştur. Allah Teâlâ'nın şu ayetinden de aynı manayı anlamamız mümkündür: *"Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen tek bir ümmetti."*³⁹

Her halükarda, Peygamberlerin babası Halil İbrahim (as), ulu'l-azm Peygamberlerden biriydi. Ve Filistin'de tevhid mesajının yayılmasında önemli bir davetçi rolü vardı. Gittiği her yerde Allah'a (cc) ibadet edilmesi için mescidler inşa edip mihraplar kuruyordu. Görünen o ki, Filistin halkından herhangi bir eziyet görmemiş, bir inatla karşılaşmamıştı. Dini ve daveti için orayı terk etmek zorunda kalmamıştı. Dolayısıyla orada kalmaya devam etti ve Allah (cc) ruhunu kabz edene kadar, özgürce dilediği yere gidebiliyordu.

Lut (as) ise Ölü Deniz'in güneyine yerleşmişti. Orada Sedum kavmine Peygamber olarak gönderilmişti. Sedum ahalisi, erkeklerle eşcinsel ilişkiye giriyorlardı. Lut (as) onları bundan nehyetti, ancak onlar umursamadılar bilakis kibirlendiler. Allah da (cc) onlardan intikam aldı ve yerin altını üstüne getirdi, üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar yağdırdı: *"Lut'u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: 'Sizden önce alemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz? Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.' Kavminin cevabı ise sadece, 'Çıkarın bunları memleketinizden! Güya onlar kendilerini tertemiz tutan insanlarmış!' demek oldu. Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışındaki aile fertlerini kurtardık. Karısı ise azab içinde kalanlardan oldu. Onların üzerine bir azap yağmuru yağdırdık. Bak, suçluların akibeti nasıl oldu!"*⁴⁰ *"(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik.*

olduğu ve Lut'un (as) orada bulunmadığı bölge/diyar olduğunu ifade etmiştir. Yani bu hadis şöyle de tercüme edilebilir: "Bu bölgede benden ve senden başka bir mümin yok." Doğru olan da budur, yine de en iyisini Allah bilir.

39 Nahl, 120.

40 Araf, 80-84.

Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zalimlerden uzak değildir."⁴¹

Kur'ân-ı Kerim; İbrahim'in, Lut'un Peygamberliği ve kavminin helak edildiği dönemde yaşadığına işaret etmektedir. Melekler gelip onu, İshak ile müjdelemiş ve Lut kavmini helak etmek için gönderildiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine İbrahim (as) onlara şöyle demiştir: "Ama muhakkak ki orada Lut var.' Onlar da 'Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız.' dediler."⁴²

Böylece Allah Teâlâ, Peygamberi Lut'a (as) yardım etti ve mukaddes topraklarını "çirkin işler yapan (Sedum) halkından"⁴³ kurtardı. Ve İbrahim (as), kendisinden sonra Filistin'de tevhid sancağını taşıyacak ve orada ilahi nurun yayılmasını devam ettirecek İshak (as) ile müjdelendi.

İshak (as) Filistin topraklarında yaşadı. Allah ona, Yahudilerin babaları olarak gördüğü Yakub'u (İsrail'i) (as) ihsan etti. İshak ve Yakub, İbrahim'den (aleyhimusselam) sonraki hidayet kaynaklarıydı. Şu Kur'ânî beyanın icaz ve azametini bir bak: "Ona İshak'ı ve ayrıca da Yakub'u başışladık ve her birini salih kimseler yaptık. Onları bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlar işlemeyi, namazı dosdoğru kılmayı, zekatı vermeyi vahyettik. Onlar sadece bize ibadet eden kimselerdi."⁴⁴

Yakub (as) MÖ. 18. yüzyılda (yaklaşık MÖ. 1750'lerde) Filistin'de doğdu. Ancak anlaşılan, Harran'a hicret etti. Burada evlendi ve 11 çocuğu oldu. Yusuf (as) bunlardan biridir. Ancak 12. çocuğu Bünyamin Filistin'in Ken'an topraklarında doğdu. Daha sonra Yakub (as) ve çocukları Filistin'e döndüler ve el-Halil yakınlarındaki Se'ir'e yerleştiler.⁴⁵ Ya-

41 Hud, 82-83.

42 Ankebut, 32.

43 Enbiya, 74.

44 Enbiya, 72-73.

45 el-Mevsuatü'l-Filistiniyye, c. 4, s. 632-633.

kub'un (as) kıssası, Kur'ân-ı Kerim'in Yusuf suresinde tafsilatlı bir şekilde anlatılan oğlu Yusuf'un meşhur kıssasıyla aynıdır. Bu sure; kardeşlerinin Yusuf'a komplo kurduğunu, onu kuyuya attıklarını, bir kafilenin onu fark edip Mısır'da köle olarak sattığını, orada yetiştikten sonra Allah'a davet etmeye başladığını, kadınların fitnesine karşı direnip sebat ettiğini, tabir etmiş olduğu rüyadan sonra, Allah'ın ona ikramda bulunduğunu, onu Mısır hazinelerinin başına getirene kadar hapis hayatına sabrettiğini ve her türlü suçtan beri olduğunu anlatmaktadır. Sonra Yusuf (as), babası ve kardeşlerini Mısır'a davet etmişti. O sırada Allah Teâlâ Yakub'a, oğlu Yusuf'un hasretinden kaybetmiş olduğu iki gözünü iade etti. Yusuf (as) kardeşlerini affetti. Bazı rivayetler, Yakub'un, Mısır'da 17 sene yaşadığını fakat el-Halil'de dedesi İbrahim ve babası İshak'ın yanına defnedildiğini zikreder.⁴⁶

Görünen o ki, Yakub (as) ve çocuklarının Mısır'da geçirdikleri bu dönem, Hiksosların Mısır'ı yönettiği döneme denk gelmektedir. Aslında Hiksoslar Mısırlı değildi. Mısır'a hükmeden ailelerin 15. ve 16.'sı Hiksoslardır. Bu iki aile MÖ. 1774-1567 yılları arasında Mısır'da hüküm sürmüştür.

Her halükarda, Yusuf ve Yakub'un diğer çocukları Mısır'da, çalışma ve ibadet hürriyeti nimetine sahip olmuştu. Tevhid davette önemli bir rol oynadılar. Fakat bu durum, sonraki nesilleri için böyle devam etmedi. Allah (cc) Musa'yı (as), İsrailoğullarını Mısır'dan çıkartıp Arz-ı Mukaddes'e (Filistin'e) götürmek için Firavun'a gönderene kadar, İsrailoğulları Firavun'un zulmü altında yaşamak zorunda kaldı.

İsrailoğulları o zamanlar hakka tabi olan ve tevhid sancağını taşıyan bir ümmetti. O zamanın Mısır Firavun'u ise ilahlık taslayan zalim zorbanın tekiydi. Şöyle diyordu: *"Ben sizin için benden başka bir ilah bilmiyorum."*⁴⁷

46 a.g.e.

47 Kasas, 38.

İsrailoğullarına zulmeden bir müfsiddi. Erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarını hayatta bırakıyordu: “Şüpheli yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve oranın halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozguncularandı.”⁴⁸

Musa (as) böyle bir ortamda doğdu ve Firavun’un sarayında, kusursuz olan Rabbanî yönlendirme içinde yetişti. Zira o, aslında öldürülmesi gereken biriydi, fakat hiç de öyle olmadı. Musa’nın kıssası; doğuşu, Firavun’u imana daveti, İsrailoğullarını oradan çıkarması, Firavun’un helakı... Bunlar anlatmaya gerek kalmayacak kadar meşhurdur. Bu kıssa, içerisinde birçok ibret ve dersin bulunması ve İsrailoğullarını ve nasıl bir tabiata sahip olduklarını gözler önüne sermesi sebebiyle, Kur’ân-ı Kerim’in en büyük ve en çok tekrar edilen kıssasıdır.

Allah (cc) o zamanlar bu mümin topluluğunun (Musa’ya iman eden İsrailoğullarının) Filistin topraklarında hakim olmasını takdir etti: “Biz de istiyorduk ki, o yerde (Mısır’da) ezilenlere lütufda bulunalım, onları hayırda önderler yapalım ve kendilerini (Firavun’un yerine Mısır’da) mirasçılar kılalım. Onlara kuvvet ve üstünlük verelim de Firavun’a, Haman’a ve ordularına, onlardan (Musa ve İsrailoğullarından) korktukları şeyi (helaklerini) gösterelim.”⁴⁹

Bunun üzerine Allah (cc), Musa’yı bu emirle Firavun’a gönderdi. Kendisi de bir Peygamber olarak seçilmiş olan kardeşi Harun ona yardım edecekti: “Musa, şöyle dedi: ‘Ey firavun! Ben, alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. Bana gereken, Allah’a karşı haktan başka bir şey söylememektir. Gerçekten ben size, Rabbinizden bir mucize ile geldim.

48 Kasas, 4.

49 Kasas, 5-6.

Artık (köle edindiğin) İsrailoğullarını benimle beraber (vatanları olan Şam'a) gönder."⁵⁰

Ne var ki Firavun bundan yüz çevirdi ve kibirlendi. Musa'ya (as) gelen ayetlere ve mucizelere iman etmedi. Firavunun topladığı sihirbazlar Musa'ya iman ettiler ve ardından Firavun'un eline düştüler.⁵¹ İmanlarını izhar edip İsrailoğullarının arasına katılanların, İsrailoğullarından sınırlı sayıda gençler olduğu anlaşılmaktadır. Onlar iman etmişlerdi fakat, firavunun kendilerine eziyet etmesinden korkuyorlardı: *"Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun, o yerde zorba bir kişi idi. O, gerçekten aşırı gidenlerdendi."*⁵²

Daha sonra Musa (as) kavminden iman edenleri doğuya götürdü ve Firavun ile askerleri onları takip etti. Denizin yarılması ve Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarını kurtarıp Firavun'u helak etme hadisesi gerçekleşti: *"Bunun üzerine Musa'ya, "Asan ile denize vur" diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi. Ötekilerini de oraya yaklaştırdık. Musa'yu ve beraberindekilerin hepsini kurtardık. Sonra diğerlerini suda boğduk."*⁵³

Musa ile Mısır'dan çıkanların yaklaşık olarak yalnızca 6 bin kişi veya bazı rivayetlere göre 15 bin kişi olduğunu ifade eden bazı görüşler ve tarihi rivayetler üzerinde biraz durulmuş. Anladığımız kadarıyla tarihi açıdan o dönem, MÖ. 13. yüzyıla denk gelmektedir. İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı da yaklaşık bu yüzyılın son üçte birinde gerçekleşmişti. Bu dönem, o asırda II. Ramses şeklinde meşhur olan II. Ra'ames'in hükümranlılığı dönemine rastlamaktaydı.⁵⁴ Allah'ın

50 Araf, 104-105. Ayrıca Musa'nın (as) detaylı kıssası için bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 1, s. 237-319.

51 Mesela Taha suresinin, 42-76. ayetlerine bakabilirsiniz.

52 Yunus, 83.

53 Şuara, 63-66.

54 *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 4, s. 390-391.

takdiridir ki bu Firavun'un cesedi şu an Mısır'da bir müze-
de sergilenmektedir ve bu bize Allah Teâlâ'nın şu sözünü
hatırlatmaktadır: *"Biz de bugün bedenini, arkandan geleceklere
ibret olman için kurtaracağız. Çünkü insanlardan birçoğu ayet-
lerimizden gerçekten habersizdir."*⁵⁵ Hatta ara ara Firavun'un
cesedi, sergilenmek üzere batı ülkelerindeki müzelere götü-
rılmektedir. Ziyarete giden insanlar ise cesetteki mumyala-
ma ilmini incelemekle meşgul oluyorlar fakat bu Firavun'un
üzerindeki Allah'ın ayetini görmezden geliyorlar: *"Çünkü
insanlardan birçoğu, ayetlerimizden gerçekten habersizdir."*

Allahu Teâlâ'nın İsrailoğullarını kurtarmasının ardın-
dan Musa ve Harun'un (aleyhimesselam) İsrailoğulları ile
yaşayacakları çile dönemi de başlamış oldu. Zira bu toplu-
lukta iman zafiyeti, cehalet ve korkaklık sıfatları baş gös-
teriyordu. Denizden çıkar çıkmaz putlara tapan bir kavim
haline geldiler: *"İsrailoğulları, 'Ey Musa! Onların kendilerine
ait ilahları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilah yapsana'
dediler."*⁵⁶

Sonra Musa (as) Rabbi ile buluşmaya gittiğinde onlar ise
aralarında Harun (as) olmasına rağmen buzağıya taptılar:
*"(Tur'a giden) Musa'nın arkasından kavmi, ziyinet takımlarından
böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi
ki o, onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor! Onu (tanrı
olarak) benimsediler ve zulümde karar kıldılar."*⁵⁷ *"Bu sizin de ila-
hunuzdur, Musa'nın da ilahıdır. Öyle iken Musa, (ilahını burada)
unuttu (da onu Tur'da aramaya gitti)' dediler."*⁵⁸

Üstelik bu küfrü kendilerine yasakladığında Harun'u
neredeyse öldürüyorlardı. O da kardeşi Musa'ya şöyle dedi:
*"Kavmin beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı."*⁵⁹

55 Yunus, 92.

56 Araf, 138.

57 Araf, 148.

58 Taha, 88.

59 Araf, 150.

Ve ardından başka hadiseler cereyan etti. Daha sonra Musa (as) kavmini Filistin'e doğru götürdü ve onlara şunu dedi: *"Ey kavimim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sanki arduza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz."*⁶⁰

Fakat onlar gerisin geriye dönmeyi tercih etti: *"Dediler ki: 'Ey Musa! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de gireriz."*⁶¹

Onlara nasihat da fayda vermedi, devamlı şunu tekrar ettiler: *"Ey Musa! Onlar orada buldukça, biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada oturacağız" dediler.*⁶²

Seyyid Kutub (rh.a) İsrailoğullarının bu davranışını şu şekilde yorumlar: "Yahudilerin fitratı burada asli suretiyle ortaya çıkmaktadır. İncecik süslü bir örtü hariç tüm perdeler açılmış her şey tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmiştir.

Bu yüzden bu topraklara sahip olmalarına dair, Allah'ın onlara verdiği söz ve o toprakları onlara yazmış olması bile onları bu önlerindeki tehlikeden kurtaramayacaktır. Zira onlar hiçbir değeri olmayan, hiçbir gayretin gösterilmediği ucuz bir zafer istiyorlar. Gökten inen kudret helvası ve bildircin gibi bir yardımın inmesini bekliyorlar.

İşte böylece yüzsüz korkaklar ortaya çıkıyor. Önlerindeki tehlikeden dolayı derin bir endişe içindeler. İşte böyledir acizin küstahlığı. Küstahlığını sergilemek için, dilini çıkarması yeterlidir: *"Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın!"*

Allah (cc), ilahlığı gereği olarak, onları savaşla yükümlü kıldığı zaman, onların Rabbi değilmiş gibi davranıyorlar! *"Biz burada oturacağız."*

Ne saltanat ne izzet ne de vaat edilmiş topraklar, hiçbirini istemiyoruz... Çünkü bunların ucunda zorbalarla

60 Maide, 21.

61 Maide, 22.

62 Maide, 24.

karşılaşmak var. Bu Musa (as) için son durak. Büyük gayretlerinin, uzun seferinin ve Yahudilerden gördüğü rezaletlere, sapıklıklara ve döneklilere karşı gösterdiği sabrın sonu!”⁶³

İşte tüm bu olanlardan sonra Musa (as) kederlenip şöyle Rabbine sığındı: “Musa, ‘Ey Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum. Artık bizimle, o yoldan çıkmışların arasını ayır’ dedi.”⁶⁴

Allah (cc) da Peygamberi’nin duasını kabul etti: “Allah (cc) şöyle dedi: ‘O halde, orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır. Bu süre içinde yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar.’”⁶⁵

İşte böylece İsrailoğulları, Arz-ı Mukaddes’in kapısına kadar geldikten sonra Musa (as) onlara Tih çölünde hükmetmek durumunda kaldı. Anlaşılan o ki Allah (cc), çölün o çetin koşullarında kuvvetli bir irade ve güçlü bir şahsiyete sahip yeni bir nesil çıkması için İsrailoğullarının o nesline Arz-ı Mukaddes’i haram kıldı. Zira bu öyle bir nesildi ki; Mısır’da maruz kaldıkları zillet, kölelik ve tuğyan onların kişiliklerini bozmuştu. Dolayısıyla Arz-ı Mukaddes’e sahip olmak gibi azim bir iş için uygun değillerdi.⁶⁶

Musa (as) Arz-ı Mukaddes’e girmeden önce vefat etti. Ebu Hureyre’nin (ra) rivayet ettiği müttefekun aleyh bir hadis-i şerifte Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki Musa, eceli geldiğinde şöyle dedi: ‘Rabbim, beni Arz-ı Mukaddes’e, taş atımlık bir mesafeye kadar yaklaştır.’ Rasulullah (sav) sonra şöyle buyurdu: ‘Vallahi Eğer orada olsaydım size kabrini gösterirdim. Yolun kenarında kırmızı kum yığınının altındadır.’”⁶⁷

63 Seyyid Kutub, *Fi Zilali’l-Kur’ân*, 7. Baskı, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, Beyrut, 1971, c. 2, s. 695-697.

64 Maide, 25.

65 Maide, 26.

66 Seyyid Kutub, *Fi Zilali’l-Kur’ân*, c. 2, s. 698.

67 Muhammed Abdullah el-Hatib et-Tebrizi’den naklen, *Mişkatü’l-Mesabih*, Tahkik: Muhammed Nasıru’d-Din el-Elbani, el-Mektebu’l-İslamî, Beyrut, 1985, c. 2, s.

İsrailoğullarının yeni ve sağlam nesli yetişip Tih çölü üzerinden seneler geçtikten sonra İsrailoğullarını, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Yuşa bin Nun (as) -Yahudiler onu Yeşu' diye isimlendirirler- yönetmeye başladı. Yuşa (as) onları Ürdün Nehri'nden geçiren, düşmanlarına galip getiren ve Eriha şehrini ele geçiren Peygamberdir. Yaklaşık MÖ. 1190 yılında Ürdün Nehri'nden geçtiler. Ardından Ramallah yakınlarındaki 'Ay şehrine saldırdı ve Kudüs'ü fethetmeye çalıştı. Fakat fethedemedi. Yahudilerin sayısı azdı ve yayılıp tüm bölgeleri ele geçirip hakimiyeti sağlamaları zordu.⁶⁸ Rasulullah'ın (sav) hadislerinden Yuşa (as) hakkında şunları öğreniyoruz: "Yuşa bir savaşta düşmanlarıyla karşılaştı ve savaş epey uzadı. O kadar ki neredeyse güneş batacaktı. Yuşa (as), güneş batmadan önce savaşın bitmesi ve galip gelmesi için Rabbine dua etti. Allah (cc) onun duasına icabet etti ve Yuşa galip gelene kadar güneşin batışını geciktirdi."⁶⁹

İsrailoğulları, kötüye giden durumlarını fark edince içlerinden önde gelenlerden bir grup "Samuel" isimdeki Peygamberlerinden, kendilerine sancağı altında, Allah yolunda savaşabilecekleri bir hükümdar göndermesini talep etti. Fakat Peygamberleri onların bozulmuş fitratlarını bildiği için onlara şöyle dedi: "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?" dedi. Onlar da şöyle dediler: "Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar."⁷⁰

Peygamberleri, Allah Teâlâ'nın onlara Talut'u hükümdar olarak gönderdiğini haber verdi. Fakat onlar "Biz hükümranlığa ondan daha layığız. Ayrıca ona zenginlik de

159.

68 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, 2. Kısım, s. 121-122, 124 ve 138.

69 Buhari'nin şartına göre Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiği bir hadistir. Aynı mana ile fakat Yuşa'nın (as) ismi zikredilmeyen bir hadisi, Müslim rivayet etmiştir. Yine benzer bir hadisi ise Bezzar rivayet etmiştir. Bkz. İbn Kesir, *Tefsiru Kur'ani'l-Azim*, Bakara, 246-251.

70 Bakara, 246.

verilmemiştir.”⁷¹ diyerek itiraz ettiler. Peygamberleri de onlara şöyle cevap verdi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.”⁷²

Ve yaklaşık MÖ. 1025 yılında mümin komutan Talut, İsrailoğullarının hükümranlığını devraldı. Yahudi kaynaklarında ismi “Şaul” olarak geçmektedir. Allah (cc) onları “nehir” ile imtihan edip sudan içmeyi onlara yasakladığında Talut’a tabi olanlar bu sınavda döküldü. Zira Talut onlara: “Kim ondan (nehirden) içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka.” dedi. Bunun üzerine içlerinden pek azı hariç, hepsi nehirden içtiler.”⁷³

Sonra bu imtihanı geçebilen az kişiden birçoğu da Calut’u ve askerlerini görünce döküldü. Ve dediler ki: “Bugün bizim Calut’a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok.”⁷⁴

Nihayetinde çok az bir mümin grup sebat etti ve Allah Teâlâ onlara zafer nasip etti. Bu savaşa katılan bir genç olan Davud (as) sapanla Calut’u öldürdü.⁷⁵

Bundan sonra Talut’a ne olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Fakat İsrailiyat kaynaklı bilgiler, MÖ. 1004 yılında Gilboa savaşında Filistinlilerin, Talut’a (Şaul) galip geldiklerini, üç çocuğunu öldürdüklerini, intihara zorlayıp başını koparttıklarını ve kendisinin ve çocuklarının bedenini Beyt Şean (Beysan) şehrinin surlarına çivilediklerini kaydetmektedir.⁷⁶

M.Ö 1004 yılında, Talut’tan sonra Davud’un hükümranlığı almasıyla İsrailoğullarının tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu. Tevhid daveti bu süreçte mübarek topraklarda yayıldı ve oraya hakim oldu. Zira Davud (as) İsrailoğullarının Filistin’deki krallığının gerçek kurucusu sayılmaktadır.

71 Bakara, 247.

72 Bakara, 247.

73 Bakara, 249.

74 Bakara, 249.

75 İsrailoğullarının Peygamberleriyle ve Talut ile olan kıssası için, Bakara suresi 246-251 ayetlerine bakınız.

76 Bkz. *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 184.

Çünkü Yahudiler Davud'dan önce, Filistin'in sınırlı sayıda ki bölgelerinde, çok az bir yere hakimiyet kurabilmişlerdi. Ve "Kadılar Asrı"nın⁷⁷ tamamı kabileler arasındaki savaşlarla geçti. Her kabile, hakimiyet kurduğu toprağı zar zor savunuyordu.⁷⁸

Davud (as), Beytullahim'de doğdu. Hükümranlığı yaklaşık olarak 40 sene sürdü (MÖ. 1004-963). Başlangıçta payitahtı, 7 sene ikamet etmiş olduğu el-Halil şehri idi. Sonra yaklaşık olarak MÖ. 995 yılında Kudüs'ü fethetti ve başkenti oraya taşıdı. Takriben MÖ. 990 yılında mukaddes topraklardaki kafir kavimlere boyun eğdirene kadar onlarla savaşmaya devam etti. Dımeşk'ı haraç ödemeye mecbur bıraktı. Ayrıca Moabilere, Edomlulara ve Ammonilere de boyun eğdirdi.⁷⁹ Ve böylece o zamanda yaşayan muvahhidler Filistin'in çok önemli bir bölümüne hakim oldular. Fakat zannı galibe göre Davud'un krallığı, sınırlarını deniz ile birleştiremedi. Şu kadar var ki, Yafa bölgesinden denize çok yaklaşmıştı. Görülen o ki İsrail Krallığı, en geniş sınırlarına ulaştığında uzunluğu 120 mil (191 km.), genişliği ise 60 mil (97 km.) idi. Fakat çoğu zaman sınırlar bu rakamların altında kalıyordu. Yani yüzölçümü yaklaşık olarak 19.000 kilometrekareyi hiç aşmadı. Bu rakam, şu anki Filistin'in yüzölçümünden yaklaşık olarak 8000 kilometrekare daha azdır. Yahudiler yüksek yerlere hakim olmuşlardı fakat düzlüklere, özellikle de Filistin'in sahil kesimindeki geniş alanlara hakim olamadılar. Hatta bu bölge üzerinde, krallıklarının kuruluşundan yıkılışına kadar hiçbir şekilde hakimiyet kuramadılar.⁸⁰

77 Mütercimim notu: Kadılar Asrı, Yuşa'dan sonraki 200 seneyi içine alan dönemdir. Bu dönemde israiloğulları, Filistinlilerle beraber yaşamak durumunda kalmış ve onlar tarafından zillete düşer kalmışlardır.

78 Zafer İslam Han, *Tarihu Filistin el-Kadim MÖ. 1220-MS. 1359 İlk Yahudi Savaşından, Son Haçlı Saldırısına Kadar*, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1984, s. 35.

79 a.g.e. s. 43.

80 a.g.e. s. 48-49.

Eğer bu zamanda yaşayan Yahudiler, Davud (as) ile övünüyorlarsa ve kendilerini onun sancağını taşıyan ve onun mirasını alan kimseler olarak görüyorlarsa, şüphesiz ki Müslümanlar kendilerini Davud'a (as) İsrailoğullarından çok daha layık bir ümmet olarak görmektedir. Ona Allah'ın Peygamberlerinden bir Peygamber olarak iman etmektedirler. Onu sevmekte, ona karşı tazimde bulunmakta ve onunla iftihar etmektedirler. Çünkü o, tevhid üzerine bina edilmiş iman devletini kurmuştur. Bugün Müslümanlar onun yolunda yürümektedir. İsrailoğulları gerisin geriye döndükten, küfre sapıp şirk koştuktan ve Allah'a verdikleri sözlerini bozduktan sonra Davud'un (as) sancağını onlar taşımaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'den öğreniyoruz ki Allah (cc), Davud'u ilim ve hikmet ile rızıklandırmış, ona Zebur'u indirmiş ve ona kuvvetli bir hükümlanlık vermiştir. Dağlar ve kuşlar onunla beraber tesbih etmekte, o, huşu dolu ve müessir sesiyle Zebur'u okurken onunla beraber Allah'ı zikretmektedirler: *"Güçlü kulumuz Davud'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi. Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Davud'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi. Biz Davud'un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği verdik."*⁸¹ *"Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde hükümlan kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."*⁸²

Allah Teâlâ, Davud'a (as) demiri yumuşattı. Elinde bir mum veya hamur gibi olurdu da ateşte eritmeye ihtiyaç duymadan ona dilediği şekli verebilirdi. Bu Allah'ın, Davud'a verdiği bir mucizeydi. Davud (as), kendisine büyük bir krallık verilmiş olmasına rağmen demircilik yapardı, sadece elinin kazandığından yerdi. Yaşadığı dönemde, kalkanları geliştirdi. Taşınması zor ve hareketi güçleştiren

81 Sad, 16-20.

82 Sad, 26.

tek bir plak halindeki kalkanlardan sonra, Allah Teâlâ ona, kendisiyle hareket etmesi kolay olan ve ok girmeyen, iç içe geçmiş yuvarlak kalkanlar yapmayı ilham etti: *“Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?”*⁸³ *“Andolsun biz Davud’a tarafımızdan müstesna bir lütufta bulunduk. ‘Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin. Ve ey kuşlar, siz de!’ dedik. Ve onun için demiri yumuşattık. (Ona şöyle buyurduk:) ‘Geniş zırhlar imal et, örgüsünü ölçülü yap.’ Siz de (ey müminler) iyi ve yararlı işler yapın; şüphesiz ki ben yaptıklarınızı görmekteyim.”*⁸⁴

Ve Süleyman (as), babası Davud’un ilim, hikmet ve nübüvvetini miras aldı. Rivayetler, Süleyman’ın, babası Davud’un 19 oğlundan biri olduğuna, Süleyman’ın Kudüs’te doğduğuna ve mübarek topraklardaki hükümranlığının 40 sene devam ettiğine (MÖ. 963-923) işaret etmektedir. Allah (cc), Süleyman’a (as) kendisinden sonra bir başkasına vermeyeceği bir nimet nasip etmiştir. Cinleri ona hizmetçi olarak boyun eğdirmiştir. Tıpkı emriyle hareket eden rüzgarı ona boyun eğdirdiği gibi. Süleyman (as) hikmeti, adaleti ve kuvvetli yönetimi ile meşhur olmuştur. Aynı şekilde Allah (cc) ona, kuşların ve diğer hayvanların dilini öğretmiştir.

Süleyman’ın hükümranlığı haddi zatında, Allah Teâlâ’nın, onun nübüvvetine delalet etmesi için vermiş olduğu Rabbanî bir mucizedir. Filistin; cinlerin, insanların, kuşların ve rüzgarın desteklediği bu mucizevi ve iman dolu hükümranlıktan nasibini almıştır. Ayrıca Allah (cc) Süleyman’a bakırı eritmiştir. Öyle ki yerden fışkıran bir su pınarı gibi bakır akıp gitmektedir. Süleyman’ın krallığı devasa bir şehir yapılanması ve bayındırlık hareketine şahit olmuştur. Aynı şekilde Süleyman’ın krallığının nüfuzu, Yemen’deki Sebe krallığına kadar uzanmıştır.

83 Enbiya, 80.

84 Sebe, 10-11.

Süleyman (as) Kur'ân-ı Kerim'de defaatle zikredilmiştir. Bu ayetlerde onun ilmine, hükümranlılığına ve nübüvvetine işaret edilmiştir. Süleyman (as) ile ilgili şöyle buyrulmuştur: *"(Süleyman) Dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk (hükümranlılık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!' Biz de rüzgarı onun buyruğuna verdik. Rüzgar, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserde. Bina ustası olan ve dalgalık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun emrine verdik. 'İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme' dedik. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır."*⁸⁵

Yine Allah (cc) şöyle buyurmuştur: *"Süleyman, Davud'a varis oldu ve 'Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur' dedi. Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı."*⁸⁶

*"Süleyman'ın emrine de sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir aylık yol olan rüzgarı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona aleveli ateş azabını tattırırız. Cinler, Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davud ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır."*⁸⁷

*"Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgarı verdik. Rüzgar, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz. Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgalık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapt eden bizdik."*⁸⁸

85 Sad, 35-40.

86 Neml, 16-17.

87 Sebe, 12-13.

88 Enbiya, 81-82.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'den, Süleyman'ın karıncayla⁸⁹, hüdühle⁹⁰ ve nihayetinde Müslüman olan Sebe Kraliçesi Belkıs⁹¹ olan kıssalarını öğrendik. “(Belkıs) Dedi ki: ‘Rabbim şüphesiz ki ben nefsimi zulmettim. Süleyman ile beraber alemle-
rin Rabbi olan Allah’a teslim oldum.’”⁹²

Keza Kur'ân-ı Kerim'de, Süleyman'ın (as) bazı davalar-
da verdiği hükümler, atları sevmesi ve atlarla ilgilenmesiyle
ilgili bilgiler de yer almaktadır.

Hadisi şeriflerden ise Süleyman'ın (as) korkunç bir
beden gücüne sahip olduğunu, Allah yolunda cihadı çok
sevdiğini ve birçok hanımı olduğunu anlıyoruz. Ebu Hu-
reyre'nin (ra) rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah (sav) şöy-
le buyurmuştur: “Süleyman dedi ki: Bu gece 90 hanımı
(veya cariyemi) -bu rakam bir rivayete göre 100'dür- dola-
sacağım. Her birisi Allah yolunda cihat edecek bir süvari
doğuracak. Melek ona dedi ki: ‘İnşaAllah de.’ O anda demedi
ve sonra da unuttu. Sonra hanımlarını dolaştı. Onlardan
sadece birisi hamile kaldı ve o da yarım bir insan doğurdu.
Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki şayet Süley-
man “İnşaAllah” deseydi hepsi de süvari olarak Allah yo-
lunda cihat edecek çocuk doğuracaklardı.”⁹³

Ve Süleyman'ın (as) vefatı, Allah'ın ayetlerinden bir
ayetti ve insanlara ve cinlere, cinlerin gaybı bilmediğini öğ-
reten derslerden birisiydi. Süleyman (as), esasına yaslanmış

89 Neml, 18.

90 Neml, 20-28.

91 Neml, 22-44.

92 Neml, 44.

93 Müttefekun aleyh. Mütercimnin notu: Bu sahih hadisi şerifteki rakamlar bize ga-
rip gelebilir. Fakat unutulmamalıdır ki, Allah Teâlâ, istediği kuluna istediği nimeti
istediği şekilde ve miktarda verebilir. O'nun iradesini sınırlayabilecek hiçbir güç
ve otorite yoktur. O'nu hesaba çekebilecek, muhasebe edebilecek hiçbir güç ve
kuvvet yoktur. Rabbimiz, Süleyman'a (as) çok büyük bir mülk ve çok büyük bir sal-
tanat vermiştir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: “Dört hanımdan fazla evlilik
yasak değil miydi?” Evet yasak, fakat bizim şeriatımızda yasak. Önceki şeriatlarda
bu tür hükümlerde farklılık olabilir, ki olmuştur da. Fakat şu bir gerçek ki, tüm
şeriatlardaki iman esasları aynıdır.

mihrapta namaz kılıyorken vefat etti. Uzun süre bu halde kaldı. Cinler bu sırada, onun vefat ettiğinden habersiz kendilerine vazife olarak verilmiş zor işleri yapmaya devam ediyordu. Hal böyleyken ağaç kurdu asasını yedi ve Süleyman (aleyhiselam) yere düştü. Allah (cc) şöyle buyurur: *“Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman’ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı.”*⁹⁴

4. İsrail’in ve Yahuda’nın Krallığı

Davud ve Süleyman’ın (aleyhimesselam) hükümlerlikleri yaklaşık 80 sene sürdü. Bu dönem, Müslümanların fethinden önce, Filistin’in tevhid ve iman sancağı altında hükmedildiği altın dönemdir.

Süleyman’ın (as) vefatından sonra krallığı, çoğu zaman birbirine düşman kesilen iki ayrı devlet olarak bölündü. İki si de dahili fesaddan, siyasi ve askeri zayıflıktan ve harici etkilerden muzdarip oldu. Süleyman (as) vefat edince, İsrailoğullarının 12 kabilesinden temsilciler, Nablus yakınlarındaki Şekim’de, Rehav’am bin Süleyman’a beyat etmek için toplandılar. Fakat 10 kabilenin temsilcisi, ona beyat etmemede söz birliği ettiler. Çünkü o, -rivayetlere göre- onlara vergilerin hafifletileceği vaadinde bulunmamıştı. Dolayısıyla onun yerine Efraim kabilesinden Yarovam’ı kendilerine kral olarak seçtiler ve krallıklarına İsrail ismini verdiler. Başkentleri ise Şekim idi. (Bir süre sonra başkent Tirzah oldu, daha sonra da Samarya oldu.) Yahuda ve Bünyamin kabileleri ise Rehav’am bin Süleyman’a olan bağlılıklarını kordular ve onun hükmü altında Yahuda Krallığı’nı kurdular. Başkentleri ise Kudüs idi.

İsrail Krallığı MÖ. 923-721 yılları arasında mevcudiyetini koruyabildi. Bu krallığı Encyclopedia Britannica

küçümseyerek “Kuyruk İmparatorluğu” şeklinde isimlendirmiştir. Zira Dımeşkililerin hücumu neticesinde Ürdün’ün doğusuna, Yermük’ün ise kuzeyine düşen tüm topraklarını kaybetmişti. MÖ. 885-874 yıllarında krallığa geçen Umri, İsrail Krallığı’nın en meşhur hükümranı idi. Samarya şehrini kurdu ve orayı başkent yaptı.⁹⁵ Umri’den sonra gelen Ahab (MÖ. 874-852) ise Sayda ve Sur Kralı’nın kızı olan eşi İzabel’e, Finikelilerin tanrısı “B’al”e ibadet etmeyi zaruri hale getirmesine izin verdi. Bu da Yahu ismindeki bir komutanın ayaklanmasına sebep oldu ve Ahab bu ayaklanma neticesinde devrildi. Bunun akabinde Yahu tekrardan Yahweh’e ibadet edilmesini sağladı.

Yahu sülalesinin üçüncüsü olan II. Yarovam döneminde (MÖ. 785-745) krallık, Aramilerin topraklarını ele geçirerek kuzeye doğru genişledi. Fakat bu uzun süre böyle devam etmedi. Çünkü bu, Asur Kralı 3. Tiglat-Pileser’in (MÖ. 745-727) ön plana çıkarak bu genişlemeyi durdurmasına sebep oldu. Kendisinden sonra gelen V. Şalmanezer ve ondan sonra da II. Sargon, son İsrail Kralı Hosea’yı tedib etti, uslandırdı. Ve MÖ. 721’de Hosea’nın devletini yok etti. Ardından Asurlular İsrail sakinlerini, Harran’a, Habur’a, Kürdistan’a ve Pers topraklarına nakletti. Onların yerine Arami topluluklarını yerleştirdi. Ve anlaşılın o ki, sürgün edilen İsraililer, sürgün edildikleri yerlerde kendilerine komşu olan halklarla tam manasıyla kaynaştılar. Ve bundan sonra, İsrailoğullarının on kabilesinin hiçbir etkisi ve nüfuzu kalmadı.⁹⁶

Yahuda’nın Krallığı’nda (MÖ. 923-586) ise İsrailiyat kaynaklı rivayetlere göre -ki bu rivayetler titiz bir incelemeyle ve ihtiyatlı bir şekilde alınmalıdır, zira elimizde bu rivayetlerin birçoğunun doğruluğunu veya yanlışlığını ispatlayabileceğimiz bir şey yoktur- Yarovam bin Süleyman’ın hükümranlılığı zamanında putperestlik yayıldı. Eşcinsel

95 *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 185; Zafer İslam Han, a.g.e. s. 46.

96 *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 238 ve c. 3, s. 185-186; Zafer İslam Han, a.g.e. s. 55.

ilişkilerin artmasıyla toplum ahlakı bozuldu. Oğlu Ebiyam onun yerine geçince (MÖ. 915-913) ahlak bozukluğu devam etti. MÖ. 849-842'de hükümranlığı Jehoram bin Jehosafat devralınca altı kardeşini ve kavmin önde gelenlerinden bir grubu öldürdü. Yuhaz bin Yutam'a (MÖ. 735-715) gelecek olursak, denir ki put sevgisi onun kalbine işlemiştir. O kadar ki, ilah edindikleri putlara kurban kestikleri yerde çocuklarını kurban etmiştir. Şehvetlerini ve şerli işlerini dizginlemeyi büsbütün bırakmıştır. MÖ. 687-642 yılları arasında hüküm süren Manasseh bin Hezekiah ise denildiğine göre kavmini Allah'a kulluktan saptırmıştır ve putperest tapınaklar inşa etmiştir.⁹⁷

Biz, İsrailoğullarından böyle şeyler sadır olmasını garipseyecek değiliz. Zira Musa'ya (as) karşı takındıkları tavır, onların bu kötü ahlakına şahittir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim de onların, Allah'ın ayetlerini değiştirip tahrif ettiklerine ve Peygamberleri katlettiklerine işaret etmektedir: *"Andolsun, İsrailoğullarından sağlam söz almış ve onlara Peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir Peygamber, onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."*⁹⁸

Yine tarih bize, onların Peygamber Hazekiel'i öldürdüklerini haber vermektedir. Onu, Yahudilerin hakimlerinden birisi öldürmüştür. Çünkü o, onları kötü işler yapmaktan alıkoymuştu. Kral Manasseh bin Hezekiah ise Peygamber İşıya bin Amoz'u öldürmüştür. Bir ağaç kütüğünün üstünde testereyle kesilmesini emretmiştir. Çünkü o, ona nasihat etmiş, öğütlerde bulunmuştur. Ve Yahudiler, Peygamber Yaremya'yı taşıyarak öldürmüşlerdir. Çünkü o da onları yapmış oldukları kötü fiillerden dolayı kınamıştı.⁹⁹

97 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, s. 41-51.

98 Maide, 70.

99 Bkz. Muhammed Ali ez-Za'bi, a.g.e. s. 75.

Anlaşılan o ki, Yahuda Krallığı, kendisini zayıf düşürecek etkenlere maruz kaldı ve uzun süre harici güçlerin etkisi altına girdi. Birçok defa saldırıya maruz kaldı ve yenildi. Düşmanları Kudüs'e kadar girmeyi başardılar. Tıpkı bir zamanlar Mısır firavunu I. Şeşonk'un Kudüs'e girdiğinde yaptıkları ve şehir içindeki her şeyi ele geçirmesi gibi (MÖ. 10. yüzyılın sonları).

Filistinliler ve Araplar, Yehoram döneminde (MÖ. 849-842) Kudüs'e saldırdılar ve şehre girmeyi başardılar. Yehoram'ın sarayına el koydular, çocuklarını ve kadınlarını esir aldılar. Kral Hezekiah (MÖ. 715-687) ise, Asurluların Kralı II. Sargon, İsrail Krallığını devirdikten sonra, O'na tam manasıyla boyun eğdiğini ilan etmek zorunda kaldı.

Ve Manasseh bin Hezekiah, Asur Krallarından olan Esarhaddon'a ve Ashurbanipal'e cizye ödedi. Asurlular Kral Manasseh'i, bakırdan zincirlerle zincirlediler ve onu Babil'e götürdüler. Sonra Kudüs'e geri döndü ve orada vefat etti. Yoşiyahu bin Amun'un (640-609) hükümranlığı döneminde, Mısır firavunu Neko, Filistin'e doğru ilerledi ve orada Yoşiyahu mağlup oldu. Neko onu Mısır'a esir olarak gönderdi ve o da orada vefat etti. O vefat edince yerine oğlu Yehoyakim'i (MÖ. 609-598) getirdi. Bu hükümdar, Mısırlı efendisine cizyeyi ödeyebilmek için halkını vergilerle çok yıpratı ve putlara ibadet etmeye döndü. Yehoyakim döneminde, "Buhtunnasr" diye bilinen Nebukadnezar, Mısır firavunu Neko'yu Suriye'nin kuzeyinde hezimete uğrattı. (MÖ. 605) Ardından Kudüs'e doğru ilerledi. Yehoyakim'e boyun eğdirdi ve onu zelil duruma düşürdü. Nüfuzu altında ülkeye soktu. Yehoyakim, Buhtunnasr'a baş kaldırınca, Buhtunnasr ordusuyla beraber Kudüs'e girdi ve Yehoyakim'i bakırdan zincirlerle zincirledi. Bir süre sonra da Yehoyakim, orada vefat etti.¹⁰⁰

100 Bkz. ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, s. 41-51.

Yehoyakin'in hükümranlığı döneminde ise (MÖ. 598-597) Buhtunnasr, Kudüs'ü kuşatma altına aldı. Kral Yehoyakin'i, ailesini, Yahudi liderleri, Kudüs'te yaşayan on binlerce kişiyi ve Süleyman Mabedi'nin bazı hazinelerini Babil'e götürdü. (Buna tarihte, Babil Esareti/Babil Sürgünü denmektedir.) Buhtunnasr ardından Sıdkiya bin Yuşa'yı Yehuda Krallığı'na kral olarak tayin etti (MÖ. 597-586). O da Buhtunnasr'a bağlılık yemini etti. Fakat Sıdkiya, Krallığı'nın son döneminde Babillilere isyan etti. Babilliler çok geçmeden Kudüs'e yöneldiler. Kudüs'ü düşürene kadar 18 gün muhasara altında tuttular. Sıdkiya esir düştü, bakır zincirlerle bağlanarak Babil'e gönderildi. Denir ki orada çocukları gözleri önünde katledildi ve gözleri oyuldu. Sonra Nebukadnezar (Buhtunnasr) Kudüs'ü harab etti, Süleyman Mabedi'ni yıktı, hazineleri ve serveti yağmaladı, 40 bin civarı Yahudi'yi Babil'e sürdü. (Bu sürgün de İkinci Babil Sürgünü olarak adlandırılmaktadır.) Yahudilerden geri kalanlar ise Mısır'a hicret etti. İçlerinde Peygamber Yeremya da vardı. İşte böylece, MÖ. 586'da Yehuda Krallığı yıkılmış oldu.¹⁰¹

Talmud'un zikrettiğine göre Yahuda Krallığı, "İsrailoğullarının günahları had safhaya ulaşınca, bu günahları büyük ilahın tahammül sınırlarını aşınca ve İsrailoğulları Yeremya'nın sözlerini ve uyarılarını dikkate almayınca" yıkıldı. Süleyman Mabedi yıkılınca Yeremya hitabını Buhtunnasr'a çevirdi ve ona şöyle dedi: "Sanma ki sen, sadece bu gücün sayesinde Allah'ın seçilmiş halkına galip gelebildin. Bilakis onları bu azaba düşür bırakan rezil günahları sayesinde onlara galip gelebildin."¹⁰²

Tevrat da İsrailoğullarının krallıklarının çöküşüne sebep olan günahlarına işaret eder. Peygamberlerinden biri olan İşıya'nın lisanıyla şöyle aktarır: "Günahkar ümmete, çok ağır suçları yüklenmiş topluma, şerli işler yapan nesle,

101 a.g.e. s. 51-52; Zafer İslam Han, a.g.e. s. 58-59.

102 Zafer İslam Han, a.g.e. s. 59.

Rablerini terk eden fesatçı çocuklara yazıklar olsun. İsrail'in Kutsalı'nı hafife aldılar ve ona sırt çevirdiler."¹⁰³ Yine Tevrat'ın başka bir bölümünde şöyle denmektedir: "Dünya, sakinleri tarafından kirletildi. Çünkü onlar şeriatlarını çiğnediler, farzları değiştirdiler ve ebedi antlaşmayı bozdular!"¹⁰⁴

5. Perslerin, Yunanlıların ve Romalıların Filistin Üzerindeki Hakimiyetlerinin Aralarında Deveran Etmesi

Yahudiler, Filistin'deki krallıkları yıkıldıktan sonra Irak'ta "Babil Sürgünü" dönemini yaşadılar. Bu dönem, Tevrat'ı yazıya geçirmeye başladıkları döneme ve Musa'nın (as) dünyaya gelişinin en az 700 yıl sonrasına tekabül etmektedir. MS. 2. yüzyılda (yazmaya başladıklarından 400 küsur yıl sonra) Tevrat'ı yazma işini ancak bitirebildiler. Bu süreçte Yahudiler dinlerine iltizam etmeyi bıraktı ve yaşadıkları devletlerin putperest ibadetlerini taklit ettiler.

Pers İmparatoru II. Kiro'sun, Yahudilerin yardımıyla MÖ. 539 yılında Yeni Babil İmparatorluğu'nu devirmesi ile Yahudiler için Filistin'e yeniden dönme fırsatı doğdu. II. Kiro, Med İmparatorluğunu da yendi ve MÖ. 332-539 yılları arasında Perslerin hakimiyeti altına giren Filistin'e kadar nüfuzu ulaştı. Kiro, Yahudilerin Filistin'e geri dönmelerine ve Kudüs'te Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa etmelerine izin verdi. Fakat çok az sayıda Yahudi bu fırsatı değerlendirdi. Zira bu sürgün vesilesiyle gitmiş oldukları yeni topraklar birçoğunun hoşuna gittiği için asimilasyona uğradılar, davalarını unuttular. Fakat asimilasyona karşı koyan fanatik azınlık, İsrailoğullarını tarihten silinmekten korudu.

Tarihçilerden birisi, Filistin'e dönen Yahudilerin sayısının 42 bin olduğunu söylemektedir. Bunlar, Yahudilerin toplam sayısına oranla, azınlığı temsil etmekte idi. Süleyman Mabedi'ni tekrardan yaptılar. Mabedin yapılışı, MÖ.

103 Yeşaya Kitabı, Birinci Bölüm (4).

104 Yeşaya Kitabı, Birinci Bölüm (5).

515 yılında nihayete erdi. Kudüs bölgesinde Yahudiler, Pers İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında bir tür özerklik elde etmiş oldular. Yahudilerin hakim oldukları bu bölgenin yarı çapı, hiçbir yönde 20 kilometreyi geçmemekteydi. Yani yüzölçümü, 1257 kilometrekareyi aşmıyordu. Bu ise Filistin'in yüzölçümünün %5'inden daha azdır!¹⁰⁵

MÖ. 332'de Büyük İskender; Şam topraklarını, Mısır'ı, Irak'ı, İran'ı ve Hindistan'ın bazı bölgelerini işgal ettiği zaman o meşhur hücumu kapsamında Filistin'i de işgal etti. Fakat İskender, Yahudilere dokunmadı. O tarihten itibaren Filistin, MÖ. 63'e kadar Yunan Helenistik Dönemi'nin hakimiyeti altında kaldı.

İskender'in vefatından sonra komutanları arasında, krallığın komutanlar arasında bölünmesine yol açacak bir anlaşmazlık meydana geldi. Filistin ve Coel-Suriye¹⁰⁶, (güney Lazkiye, Lübnan gibi geri kalan bölümü ve Dimeşk gibi Suriye'nin bazı bölgeleri), Mısır, Libya, Sirenayka ve bazı Ege adaları I. Ptolemaios'un payına düştü. Ptolemaios'un ve kendisinden sonra gelen haleflerinin bu saltanatına "Ptolemaios Hanedanı Dönemi" adı verilmiştir. Filistin bölgesindeki hakimiyetleri MÖ. 302-198 yılları arasında devam etmiştir. Ptolemaios Hanedanı, işlerini Büyük Kahin'in çekip çevirdiği Yahudilere şefkat gösterdiler. Ardından Seleukos'lular (onların payına İskender'in vefatından sonra Kuzey Suriye, Küçük Asya¹⁰⁷, Mezopotamya ve İran Platosu düşmüştü) Seleukos Kralı III. Antiokhos'un, Ptolemaios'lulara karşı tam bir zafer elde ettiği Panyum Muharebesi'nden sonra Filistin'e hakim olmayı başardılar. Seleukosluların Filistin üzerindeki hakimiyeti, MÖ. 63 yılına kadar sürdü.¹⁰⁸

105 a.g.e. s. 51-52; Zafer İslam Han, a.g.e. s. 58-59.

106 Mütercimnin Notu: "الأرض المجوفة/Coel-Suriye veya Coele-Syria" antik Yunan kültürünün kullanmış olduğu bir terimdir. Şam topraklarının bir bölümünü ifade etmek için kullanılmaktaydı.

107 Mütercimnin notu: Küçük Asya tabiri Anadolu'yu ifade etmek için kullanılmaktadır.

108 a.g.e. s. 68 ve 74; *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 266.

Seleukoslular, Yahudilere Yunan Helenistiği rengini verebilmek için uğraştılar. IV. Antiokhos Epiphanes, Yahudileri dinlerinden döndürmeye çalıştı ve komutanlarından birini MÖ. 167'de, Yahudilerin dini ritüellerini engellemesi ve ilah Yehova'yı, tanrı Zeus ile değiştirmesi için görevlendirdi. Ve Kudüs'te Yahudilere, Yunanlı, putperest bir kahini görevlendirdi. Sünnet olmayı ve yanlarında mukaddes kitap bulundurmayı yasakladı. Onlara domuz eti yemeyi mecbur hale getirdi. Bu emir ve yasaklardan dolayı Yahudiler ikiye ayrıldı. Bir kısmı şeriatlarını isteyerek veya istemeyerek terk etti ki bunlara "Helenistleşenler" veya "Yunanlaşanlar" denmektedir. Bunlar Kudüs'te ve çeşitli Yunan şehirlerinde kaldılar. Daha az sayıda olan diğer kısım ise Kudüs'ten kaçtı. Bunlara "Hizbu'l-Kıddisin/Azizler Birliği" denmektedir. Yani genel itibariyle Yahudiler, Greklerden etkilendiler ve Aramice, İbranice'nin yerini aldı. Grekçe (Yunanca) ise üst tabakanın dili haline geldi. Yahudiler içinden Yunanlılarla iş birliği yapan bir grup türedi ve kahinlerin büyüğü Jason'ın komutasında yönetime kadar ulaşabildiler.¹⁰⁹

Kudüs'ten kaçan "Hizbu'l-Kıddisin"e gelecek olursak, Aşmuniler ailesinin büyüğü olan ve kısa bir süre sonra vefat eden Mattathias'ın liderliğine itimat ettiler. Mattathias öldükten sonra yerine oğlu Maccabeus lakablı Yahuda geçti. Seleukoslulara isyan etti ve MÖ. 166-165 yıllarında onlara karşı birden çok galibiyetler elde etti. Ve böylece onlara tereddüd içindeki birçok Yahudi katıldı. Bu durum, IV. Antiokhos'un Yahudilere yaptığı zulmü durdurmasına sebep oldu. Onlara, Grekleşme taraftarlarıyla omuz omuza kendi dinlerini yaşama izni verdi. Makkabiler MÖ. 25.01.164 tarihinde Kudüs'e döndüler ve Yahudiler hala bunu "Işık Bayramı" (Hanuka) adı altında kutlamaktadır.¹¹⁰

109 Zafer İslam Han, a.g.e. s. 75; *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 266.

110 Zafer İslam Han, a.g.e. s. 77; *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 267.

Bundan sonra Kudüs'te; Filistin'deki büyük güçlerin (Romalılar, Ptolemaios Hanedanı, Seleukoslular vb.) aralarındaki çekişmelere göre ara ara genişleyen ve daralan, bağımsızlık alametleri kuvvetlenen ve zayıflayan Yahudilere ait özerk bir yönetim tesis edildi. Bu özerk bölgenin yönetimi, Makkabi'li Yahuda'nın soyundan gelenlere hasredildi. "Kahinlerin Büyüğü" gibi Makkabiler, özerk bir yönetimin başında olmalarına ve Seleukoslulara haraç veriyor olmalarına rağmen çok kısa bir süre sonra kendilerini "Krallar" şeklinde isimlendirmeye başladılar. MÖ. 143'te imparator II. Demetrius Yahudileri vergiden muaf tuttu ve Simon'a "Hakim" lakabını verdi. Yahudiler de Simon'u kralları olarak kabul ettiler. İşte böylece Seleukosluların tanımış olduğu Yahudilere ait bir krallık yönetimi kurulmuş oldu. Seleukoslular Simon'a para basma yetkisi de vermişti.¹¹¹

Yahudi hükümdar Aleksander Yanay'ın (Alexander Jannaeus) döneminde ise (MÖ. 103-76) hakimiyet alanı, Yahudilerin Biryas diye isimlendirdikleri Ürdün'ün doğusunu içine aldı ve aynı şekilde sahile kadar uzandı. Neredeyse Aleksander, Süleyman'ın krallığı ile sınır komşusu olacaktı. Ondan sonra dul karısı Şelomtzion (Salome Aleksandra), MÖ. 67'e kadar yönetimi devraldı. Bu tarihten sonra çocukları taht kavgalarına başladı. Arap Nebati Krallığı, II. Hurkanus'a kardeşi Aristobulus'a karşı yardım etmek için işin içine girdi. MÖ. 63'te Romalı meşhur komutan Pompey, Yahudilerin "devletçliğini" yok etti ve II. Hurkanus'u "kahinlerin büyüğü" konumuna getirdi. Kudüs'ün duvarlarını yıktı. Yahudilerin elinden diğer bölgeleri adeta kesip aldı. Sonra Roma hakimiyeti altında Makkabi ailesinin bölgedeki devamlılığını sağladı.¹¹²

111 Zafer İslam Han, a.g.e. s. 77-79; *el-Mevsuatü'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 267-268.

112 Zafer İslam Han, a.g.e. s. 80-84.

MÖ. 37'de Rumlar, Perslere galip geldi ve Filistin'deki hakimiyetlerini tekrardan elde ettiler. Hirodes Antipa'yı, Yahudileşmiş biri olmasına rağmen bölge yönetimine getirdiler. Hirodes, Yahudilerin rızasını kazanmak için epey uğraşmış olsa da Yahudiler tarafından hiç sevilmiyordu. Onların gözünde Hirodes, Romalılara şiddetle bağlanmış zalim ve azgın birisiydi. Süleyman Mabedi'ni yeniledi, alanını iki katı olacak şekilde genişletti, zemini yükseltti ve onu bir mühendislik/mimarlık harikası haline getirdi.¹¹³

Hirodes'in yönetimi, MÖ. 4 yılına kadar devam etti. Hirodes, Zekeriyya ve oğlu Yahya ve ayrıca Meryem binti İmran (aleyhimusselam) ile aynı zamanda yaşadı. Hirodes'in vefatından önceki son günlerinde İsa Mesih (as) dünyaya geldi.

Zekeriyya (as) marangoz olarak çalışıyordu ve Meryem binti İmran'ın bakımını üstlenmişti. Allah (cc) ona, yaşlandığı vakitlerde, eşi de kısır olmasına rağmen Yahya'yı lutfetti. Zekeriyya ve Yahya (aleyhimesselam), Yahudileri hakka ve hidayete davet etmede çok büyük gayretler gösterdiler. Yahya (as) hakkında şöyle bir müjde de gelmişti: *"Zekeriyya mabedde durmuş namaz kılariken melekler ona şöyle nida ettiler: 'Allah sana, kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici, efendi, iffetli ve salihlerden bir Peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.'"*¹¹⁴

Yani Yahya (as) kavmini yönetecek, onlara ağırlığını koyup üstün gelecek, iffeti ve zühdü sebebiyle nefsinin şehvetlerden alıkoyacak ve bir Peygamber olacak.¹¹⁵ Yahya (as) doğup Peygamberlik yaşına gelince, Allah Teâlâ ona şöyle buyurdu: *"Ey Yahya, Kitab'ı kuvvetle tut."*¹¹⁶

Yani, Allah'ın Kitab'ında yazılanlara ciddi ve gayretli bir şekilde sarıl. Yine Allah (cc) ona küçüklüğünde hikmet

113 a.g.e. s. 86-87; ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, s. 62.

114 Âl-i İmran, 39.

115 Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, 3. Baskı, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 1981, c. 1, s. 201.

116 Meryem, 12.

ve üstün bir akıl vermişti: *"Henüz daha çocuk iken ona (Yahya'ya) hikmet verdik."*¹¹⁷

Yahya (as), davette üzerine düşeni yaptı, iyiliği emredip kötülükten nehyetti. Yahya'nın (as) ismi Hristiyan kaynaklarında Yuhanna el-M'amedan olarak geçmektedir. Ona el-M'amedan denmesinin sebebi, insanları günahlarından arındırmak için vaftiz ettiği şeklindeki inançlarıdır. Yahya, İsa'nın (aleyhisselam) gelişini de müjdelemektedir.

Yahya (as), erkek kardeşinin kızıyla (kız kardeşinin kızı olduğu da söylenmiştir) evlenmek isteyen Hirodes'in talebini kabul etmedi ve bu dik duruşunun bedelini canıyla ödedi. Bu kızın adı Herodias idi. Çok güzel birisiydi. Yahya'nın bu evliliğe (yakın akrabalık sebebiyle) izin vermemesi, kızın ve annesinin, ona düşmanlık beslemesine sebep oldu. Bunun üzerine kız süslendi, Hirodes'in yanına gitti ve önünde dans etti. Nihayet Hirodes'in duygularına malik olunca; Hirodes, ondan bir şey istemesini söyledi, kız da Yahya'nın başını istedi. Hirodes kızın bu talebini kabul etti ve Yahya'yı (as) öldürdü. Başını da bir hediye tabağında kıza takdim etti.¹¹⁸ *"Doğduğu günde, öldüğü günde ve diriltileceği günde ona (Yahya'ya) selam olsun."*¹¹⁹

Hirodes, bu günahıyla yetinmedi, Zekeriyya'yı (as) da öldürdü! Onu testere ile kesti. Çünkü o, oğlu Yahya'yı müdafaa etmiş, Hirodes ve yeğenin bu evlilik girişimine, aralarında yakın akrabalık olması sebebiyle itiraz etmişti.¹²⁰

Dünya kadınlarının efendisi Meryem'e (aleyhisselam) gelecek olursak O, Yahya'dan önce doğmuştu. Daha o annesinin karnındayken, annesi onu Allah yolunda adamıştı.

117 Meryem, 12. Bkz. es-Sabuni, a.g.e. c. 2, s. 213.

118 Muhammed Ali ez-Za'bi, a.g.e. s. 76.

119 Meryem, 15. Mütercimnin notu: Buradaki "selam" kelimesinden muradın "selamet" olduğu da tefsirlerde geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için tefsirlerde müracaat edilebilir.

120 Hadiste Zekeriyya'nın (as) testere ile kesildiği varid olmuştur. Zekeriyya'nın kıssası için bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 47-55.

“Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımıyla görevlendirdi.”¹²¹

Allah (cc) Meryem’i seçti. *“O vakit melekler demişti ki, ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni seçti, seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”¹²²*

Allah (cc) o büyük mucizesinin, Meryem’in, oğlu İsa’yı babasız bir şekilde dünyaya getirerek gerçekleşmesini takdir etti. Ve “Kün/Ol kelimesiyle de bu mucize gerçekleşmiş oldu. Burada, İsa (as) ve risaleti ile ilgili mucizevi bir üsluba sahip, az kelime ile birçok manaları ihtiva eden Kur’ân ayetlerini okuyup tefekkür etmek için biraz duralım:

“Hani melekler şöyle demişti: ‘Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir. Dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah’a çok yakın olanlardandır. O, beşikte de yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır.’ (Meryem), ‘Ey Rabbinim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?’ dedi. Allah, ‘Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir’ dedi. Ve Allah ona (İsa’ya) kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil’i öğretecek. Allah, onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): ‘Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah’ın izniyle hemen kuş oluverir. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah’ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer müminler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır.”¹²³

İsa bin Meryem yaklaşık MÖ. 4 yıllarında Beytüllahim’de dünyaya geldi. Rivayetlere göre, Meryem, İsa’yı (aleyhimesselem) “Marangoz Yusuf” ile beraber, Hirodes’in

121 Âl-i İmran, 37.

122 Âl-i İmran, 42.

123 Âl-i İmran, 45-49.

çocuğuna zulmetmesinden korktuğu için Mısır'a kaçtı. Sonra çok geçmeden Nasıra şehrine döndüler. Çocukluğunu orada geçirdi ve gençliğinin baharına orada ulaştı. Bu sebeple "Nasıralı İsa" ismiyle de tanınmıştır. Ona tabi olanlar ise "Nasara" (Hristiyanlar) şeklinde isimlendirilmiştir.¹²⁴

İsa bin Meryem (aleyhimesselem) Allah'ın ayetlerinden bir ayetti. Daha beşiğinde emzikli bir bebek iken, insanların önünde hakikati çok net bir şekilde ortaya koydu. Allah'ın kulu olduğunun altını çizdi ve onlara ileride Peygamber olacağını müjdesini verdi. "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı (İncil'i) verdi ve beni bir Peygamber yaptı. Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekatı emretti."¹²⁵

Filistin'de, o mübarek topraklarda İsa (as) davet görevini yerine getirdi. İsrailoğullarının hidayeti için çok büyük gayretler sarfetti. Onlara Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed'in (sav) geleceğinin müjdesini verdi. "Benden sonra gelecek olan Ahmed ismindeki bir Peygamberin müjdecisi olarak gönderildim."¹²⁶

Allah Teâlâ'nın, İsa'nın (as) eliyle meydana getirdiği mucizelere ve risaletinin hakkını ortaya koyan nurlu bir risalet olmasına rağmen İsrailoğulları inkar ettiler ve onu kendilerine düşman edindiler. İçlerinden çok azı ona iman etti.

Tarihi kaynakların naklettiğine göre MS. 30 yılındaki "Paskalya Bayramı"nda, İsa (as) Kudüs'e gitti, Süleyman Mabedi'ni ziyaret etti ve orada sarraflar ve satıcıların bulunmasını tasvip etmedi.¹²⁷

Matta İncil'i'nde (21/12-13) şöyle geçer: "Yesu' (İsa), Allah'ın Mabedi'ne girdi. Orada alışveriş yapan herkesi çıkarttı. Para bozanların masalarını, güvercin satanların

124 el-Mevsuatü'l-Filistiniyye, c. 4, s. 214.

125 Meryem, 30-31.

126 Saf, 6.

127 el-Mevsuatü'l-Filistiniyye, c. 4, s. 216.

sehpalarını devirdi. Onlara şöyle dedi: 'Evime dua evi denecek' diye yazılmıştır. Ama siz onu haydut inine çevirdiniz!"¹²⁸

Yahudi liderler ve Yahudilerin önde gelenleri, İsa'ya (as) kin gütmeye başladı. Luka İncili'nde (19/47) şöyle geçer: "İsa her gün tapınakta öğretiyordu. Başkahinler, din bilginleri ve halkın ileri gelenleri ise O'nu yok etmek istiyordu."

Yahudilerin dini meclisi "Sanhedrin" acilen toplandı. İsa'yı (as) tutuklama kararı aldılar. Hemen nankörlük ve dinden çıkma suçlamasıyla idam fermanını yayınladılar. Sonra İsa'yı (as), idam kararını infaz etme hakkına sahip tek kişi olan dönemin Roma valisi Pontius Pilate'ye götürdüler. Vali, İsa'nın (as) idamı gerektirecek bir suçunu bulamadı. Bunun üzerine Yahudiler kıyameti kopardı. Tek bir ağızla bağırmaya başladılar: "Onu çarınha ger! Onu çarınha ger! Onu kanı bizim ve çocuklarımızın üzerine!"¹²⁹

Vali istemese de Yahudilerin idam talebine muvafakat göstermek zorunda kaldı. Fakat Allah (cc) rahmetiyle İsa'ya (as) yetişti ve Yahudiler onu öldürdüklerini sanarlarken Allah Teâlâ onu katına yükseltti. "Onu öldüremediler, çarınha da geremediler. Fakat onlara öyle gösterildi. Bilakis Allah onu katına yükseltti."¹³⁰

Böylece tarihin, Arz-ı Mukaddes'teki hak-batıl mücadelesini anlatan bu sayfa kapanmış oldu. Zira İsrailoğulları kendilerine gönderilen son Peygamberi de yalanladılar, onu sihir yapmakla itham ettiler ve ona komplo kurdular.

Fakat Havariler İsa'ya (as) iman ettiler. Onun ardından davetini yaymaya başladılar. Bu uğurda baskı ve eziyetlere maruz kaldılar ancak Yahudileri hakka davete devam ettiler. Süleyman Mabedi'nde vaaz veriyorlardı. Birkaç sene sonra Hristiyanların sayısı ciddi bir şekilde artınca Yahudiler davetin yayılmasından korktular. Peter ve diğerlerinin

128 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, s. 66.

129 a.g.e.

130 Nisa, 157-158.

yakalanıp Sanhedrin'in huzurunda yargılanmasını talep ettiler. Ancak meclis, kırbaçlanmalarıyla yetinip onları serbest bıraktı. Yeni Hristiyan olanlar Samarya, Kayseri ve Antakya'ya kaçtılar ve Hristiyan cemaatleri kurdular. Peter Roma'ya gitti ve orada Hristiyan bir cemaat kurdu. Davetini Yahudiler üzerine yoğunlaştırıyordu. Paul ise Yahudilerin yanında Paganistleri de davet ediyordu. Hristiyanlığı açıklamak için davetinde, o dönemde hakim olan Helenistik kültüre uygun felsefi kavramlar kullanıyordu.

Durum öyle bir noktaya geldi ki, miladi 64 yılında Roma İmparatoru Neron zamanında Paul ve Peter hakkında idam kararı verildi. Çok geçmeden İsa'nın (as) risaleti çarpıtmalara maruz kaldı ve kendisine gönderilen İncil de tahrif edildi. İsa'nın (as) ardından ona tabi olanlar Helenistik kültürden ve Roma yönetim sisteminden etkilendiler. Davetlerine, o zamanlarda yaygınlık gösteren birçok adet, gelenek ve öğreti karıştı ve toplumların bunları benimsemesi kolay oldu. Hristiyanlık, sınırlı bir alanı aşamamıştı, ta ki 325 yılında İmparator Konstantin iman edip Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline getirene kadar... Konstantin, Filistin'e büyük önem veriyordu. Kudüs'te, prestij açısından en büyük kilise olan Kutsal Kabir Kilisesi'ni, Zeytin Dağı'ndaki Yükseliş Kilisesi ve Beytullahim'deki Doğuş Kilisesi'ni yaptırdı. Sonuç olarak, Müslümanlar tarafından fethedilene kadar Filistin halkı Hristiyanlığa girmiş oldu.

6- Yahudilerin Filistin'deki Siyasi Varlığının Sona Erişi

Şimdi tekrar geriye dönüp, İsrailoğullarının, İsa'nın (as) göğe yükselişinden sonraki durumuna bir göz atıyoruz. Romalılar, babası Hirodes'in yerine geçen Archelaus'u kötü yönetiminden dolayı görevden aldıktan sonra MS. 6'dan itibaren Kudüs'ü ve Filistin'in kalan bölgelerini doğrudan yönetmeye başlamışlardı. Valileri Pontius Pilatus zamanında

ise (MS. 26-36) İsa Mesih (as) ile ilgili olaylar vuku buldu. Bunun üzerine Yahudiler, MS. 66 Kasım'ında imparator Neron döneminde Roma yönetimine karşı ayaklandılar. Romalı komutan Titus, dört senenin ardından MS. 70 Eylül'ünde bu ayaklanmayı bastırabildi. Çok şiddetli bir kuşatmanın ardından Kudüs'e girdi ve asıp kesti, yakıp yıktı, şehri yağmaladı, Hirodes'in inşa etmiş olduğu Mabedi tarumar etti... Öyle ki Kudüs, ıssız bir araziye döndü. Birçok Yahudi esiri, Roma İmparatorluğu'nun çarşılarında çok ucuza köle olarak sattı. Bir Yahudi'nin temennisi, kendisine şefkat gösterecek birisinin onu satın almasıydı. Zira böyle birisi onu satın alırsa, vahşi hayvanlarla dövüş arenasına göndermezdi. Romalılar, bu hayvanlar insanları parçalayıp yutarlarken onları izlemekten zevk alıyorlardı. Bu komutan Roma'da, Yahudilere galip gelmesi münasebetiyle bir kemer inşa etti. Bu kemer, günümüze kadar ulaşmıştır ve üzerinde zafer hatırası olan nakışlar vardır. İçinde, Süleyman Mabedi'nden aldığı, Yahudilerin meşhur yedi kafalı iki şamdanı da görülmektedir.¹³¹

Yahudiler, asıl ismi Simon olan Bar Kohba önderliğinde tekrardan Romalılara karşı ayaklandı. Bu ayaklanmaları üç sene sürdü (MS. 132-135). Simon'un sancağı altında birçok Yahudi toplandı ve Kudüs'e girebildiler. Fakat Roma İmparatoru Hadrian, Kudüs'e ikinci kez giren Julius Severus komutanlığında büyük bir ordu gönderdi. Battir'e kaçan Yahudileri hezimeteye uğrattı. Orada Yahudilerin sığındıkları kalenin yıkıntıları hala mevcudiyetini korumaktadır. Araplar bu kaleyi "Harbetu'l-Yehud" (Yahudi Harabesi) diye isimlendirmiştir. Hadrian, isyankarları çok şiddetli bir şekilde cezalandırdı. Kudüs'ü yerle bir etti ve orayı tarıma açtı. Birçok Yahudi'yi öldürdü ve esir aldı. Sonra Yahudileri Kudüs'e girmekten, oraya yerleşmekten, hatta ve hatta oraya yaklaşmaktan bile yasakladı. Kökenleri Yahudi olmamak

131 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, Sayfa 68-70.

şartıyla Hristiyanlara Kudüs'te ikamet etme izni verdi. Hadrian, Kudüs harabeleri üzerine yeni bir şehir kurdu ve adını İliyya Kapitolina (Aelia Capitolina) koydu. Daha sonra bu şehir, Hadrian'ın ilk ismi olan İliyya ismiyle bilinir oldu. Süleyman Mabedi'nin yerine, Romalıların tanrısı Jüpiter için putperest bir tapınak inşa etti.¹³²

Yahudilerin Kudüs'e girme yasağı yaklaşık 200 sene¹³³ devam etti. Bu 200 seneden sonraki yüzyıllarda ise 19. yüzyıla kadar Kudüs'e girişleri ve orada ikamet edişleri çok nadirdi. İsrailoğulları yeryüzünde vatansız kalmışlardı. Filistin'de artık onlara ait sadece hatıraları kalmıştı. Çoğu; küfür, fasıklık, taşkınlık, Peygamberleri öldürmekten oluşan hatıralar...! İşte bu sebeple onların cezası, Allah'ın gazabını ve lanetini üzerlerine çekmeleri, mukaddes topraklardan mahrum kalmaları ve yeryüzünde vatansız bir hale gelmeleri oldu.

Bu Bölümün Özeti

Bu bölümün sonunda özet olarak en önemli noktalara değineceğiz:

- Filistin sakinlerinin çoğu Arap yarımadasından gelmiştir ve onlar günümüze kadar orada kalmaya devam etmiştir.
- Yahudiler istikamet üzere iken ve onlar Peygamberler tarafından yönetilirken, Allah (cc) onlara Arz-ı Mukaddes'i vaad etmişti. Fakat ne zaman dinlerini değiştirdiler, yüz çevirdiler ve küfre saptılar bu hak ellerinden alındı.
- Şüphesiz Müslümanlar, İsrailoğullarının Peygamberlerine İsrailoğullarından çok daha layıktır. Müslümanlar, o Peygamberlerin hakiki mirasçılarıdır. Onların asırlardır süre gelen daveti "İslam Daveti"nin gerçek taşıyıcılarıdır. O Peygamberlerin uğrunda kendilerini adadıkları "Hak", Müslümanların uğrunda kendilerini adadıkları "Hakk'ın" ta kendisidir.

¹³² a.g.e. s. 71-72; Zafer İslam Han, a.g.e. s. 91-93.

¹³³ Zafer İslam Han, a.g.e. s. 93.

- İsrailoğullarının hakimiyeti, tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki Filistin sınırlarının tamamını kapsamamıştır. Yine İsrailoğullarının, Filistin'in bir kısmında bağımsız olarak hüküm sürdükleri süre, Filistin tarihine nispeten çok kısa bir süredir. Hatta iki ayrı krallıkları varken bile onlar, çoğu zaman kendilerinden daha güçlü olan devletlere boyun eğmişlerdi.

- “Babil Sürgünü”nden döndükten sonra İsrailoğullarının sahip oldukları özerk yönetim, Kudüs ve çevrelerinde çok zayıf ve sınırlı idi. Bundan sonra da sadece Makkabiler zamanında sınırlı bir bağımsızlığa kavuşabildiler.

- Makkabiler dönemindeki sınırlı bağımsız yönetimleri de ellerinden kayıp gidince, yeryüzünde vatansız, başıboş kaldılar. Bu yaklaşık olarak, aralıksız 1900 sene boyunca Filistin ile hiçbir bağı kalmadı.

Bu bölümü bitirirken, H.G. Wells'in, “A Short History of the World” isimli kitabında yer alan, “Babil Sürgünü”nden sonra İsrailoğullarının Filistin tecrübesiyle ilgili şu sözlerini aktarıyoruz: “İbranilerin Filistin'deki hayatı, çok işlek bir yolun ortasında ikamet etmekte direten ve devamlı olarak otobüsler ve kamyonlar tarafından ezilen bir adamın hayatına benziyor. Onların krallığı kuruluşundan yıkılışına kadar; Mısır, Suriye, Asur ve Finike tarihi içinde olup biten bir olaydan başka bir şey değildir. Bu ülkelerin tarihi, İsrailoğullarının tarihinden çok daha büyük ve azametlidir.”¹³⁴

Meşhur tarihçi Gustave Le Bon'un zikrettiğine göre, İsrailoğulları Filistin'e yerleştiklerinde orada mevcut bulunan üstün milletlerin medeniyetlerin en aşağılık şeylerinden başka bir şey almadılar. Yani bu milletlerin hatalarından, muzır adetlerinden, fuhuşlarından ve hurafelerinden başka bir şey almadılar. Asya'nın tüm ilahları için Astarte, Baal, Moloch için kurbanlar kestiler. Çok az güvendikleri,

somurtkan ve kindar kabile ilahları Yehova için de çok fazla kurban kestiler.

Gustave Le Bon, şöyle devam etmiştir: “Yahudiler yaklaşık olarak devamlı suretle büyük bir kaos içinde yaşadılar. Tarihleri çeşit çeşit münkeratla dolu bir kıssadan başka bir şey değildir. Yahudilerin tarihi, medeniyet standartlarına göre diptedir. Onlar hiçbir şekilde “medeni milletler” arasında zikredilmeyi hak etmiyorlar.”

Gustave Le Bon ayrıca şunları söyler: “İsrailoğulları krallıkları döneminde bile bedevce bir hayat sürdüler. Sanki bir vatanları yokmuş gibi sürekli bir yerden bir yere intikal ettiler, ani baskınlar yaptılar ve çok fazla kan döktüler... Vahşi husumetlere girdiler.”

Yine şünü ekliyor: “Yahudilerin mizacı şöyledir: Onlar tarihte devamlı olarak en ilkel toplumu temsil etmişlerdir. Zira onlar hayvanlar ve çocuklar gibi dik başlı, kolay yönlendirilebilen, gafil, anlayışsız ve kaba insanlardı... Yahudiler gibi sanat zevkini ihmal eden başka bir toplum bulamazsın.”¹³⁵

135 Bkz. a.g.e. s. 117-124.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜSLÜMANLARIN FİLİSTİN'İ FETHETMELERİ

1. Filistin'in Müslümanlar Nezdindeki Yeri

Filistin toprakları, İslam düşüncesinde özel bir yere sahiptir. Bu özel yeri sebebiyle Müslümanların ilgi odağı olmuş, gönüllerinde yer etmiştir. Biz burada kısaca Filistin'in Müslümanlar nezdinde böyle bir konuma sahip olmasını sağlayan en önemli noktalara işaret edeceğiz:

- Filistin'de mübarek Mescid-i Aksa bulunmaktadır. O, Müslümanların namazlarındaki ilk kıblesidir. Mescid-i Haram'dan ve Mescid-i Nebevi'den sonra saygınlık ve itibar bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Oraya yolculuk yapmak (şeddü'r-rihal) ve orayı ziyaret etmek sünnettir. Orada kılınan bir namaz, başka bir yerde kılınan namazdan 500 kat daha faziletlidir.¹³⁶ Ebu Hureyre'nin (ra) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Rasulullah (sav) efendimiz şöyle buyurmuştur: “(İbadet için) şu üç mescidden başkasına yolculuk edilmez: Mescid-i Haram, benim şu mescidim (Mescid-i Nebevi) ve Mescid-i Aksa.”¹³⁷

- Filistin topraklarının mübarek topraklar olduğu Kur'ân-ı Kerim nassıyla sabittir: “*Kendisine ayetlerimizden*

136 Taberani'nin rivayet ettiği hasen bir hadistir. Bkz. a.g.e. c. 4, s. 228.

137 Buhari, Müslim, İbn Mace ve Ebu Davud rivayet etmiştir. Bkz. el-Münavi, *Feydul-Kadir: Şerhu'l-Camii's-Sağir*, 2. Baskı, Daru'l-Fikr, 1972 c. 6, s. 403.

bir kısmını gösterelim diye kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı pek yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."¹³⁸

"Onu Lut ile beraber kurtarıp, içinde alemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık."¹³⁹ İbn Kesir bu yerin Şam toprakları olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰

Başka bir ayette ise şöyle buyrulmuştur: "Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgarı verdik. Rüzgar, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi."¹⁴¹ İbn Kesir bu yerin Şam toprakları olduğunu söylemiştir.¹⁴²

Diğer bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır: "Hem onların yurdu ile kendilerini bereketli kıldığımız memleketler arasında, (bir-birinden rahatça) görünen (mesafelerde) şehirler meydana getirmiştik."¹⁴³ İbn Abbas'a göre bu ayet-i kerimde zikri geçen "bereketli kıldığımız memleketler"den maksad Beytü'l-Makdis'dir.¹⁴⁴

• Bu topraklardaki bereket hem maddi hem de manevidir. Maddi bereket; orada meyvelerin, sebzelerin ve insanların ihtiyaç duyduğu faydalı şeylerin bol miktarda bulunmasıdır. Manevi bereket ise bu toprakların diğer topraklara nazaran ayrı bir hususiyeti ve saygınlığının bulunması, Peygamberlerin yaşadığı ve tertemiz meleklerin indiği bir yer olmasıdır.¹⁴⁵

Kur'ân-ı Kerim nassıyla sabittir ki orası mukaddes bir yerdir. Allah (cc), Musa'nın (as) lisanı ile şöyle buyurmuştur: "Ey kavimim, Allah'ın size yazmış olduğu mukaddes toprağa girin."¹⁴⁶

138 İsra, 1.

139 Enbiya, 71.

140 İsmail bin Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1969, c. 3, s. 184-185.

141 Enbiya, 81.

142 İsmail bin Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, c. 3, s. 187.

143 Sebe, 18.

144 İsmail bin Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, c. 3, s. 533.

145 Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, 4. Baskı, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 1998, c. 2, s. 151.

146 Maide, 21.

ez-Zeccac şöyle demiştir: “Mukaddes demek tertemiz demektir. Denildiğine göre bu toprakların “mukaddes” olarak isimlendirilmesi, şirkten temiz olması ve Nebilere ve müminlere mesken kılınmış olması sebebiyledir.” el-Kelbi de şöyle demiştir: “Arz-ı Mukaddes (mukaddes topraklar), Dimeşk, Filistin ve Ürdün’ün bir kısmıdır.” Katade ise buranın Şam diyarının tamamını kapsadığını söylemiştir.¹⁴⁷

- Filistin, Peygamberler’in gönderildikleri yerdir. Kur’ân-ı Kerim’de zikri geçen İbrahim, İshak, Yakub, Yusuf, Lut, Davud, Süleyman, Salih, Zekeriyya, Yahya ve İsa (aleyhimus-selam) orada yaşamıştır. Keza, Peygamberlerin yönettiği İsrailoğullarının birçok Peygamberi de orada yaşamıştır. Bir Peygamber vefat ettiğinde onlara başka bir Peygamber gönderilmiştir. Sahih hadislerde varid olduğu üzere orada Yuşa (as) da yaşamıştır.

- Müslümanlar, Kur’ân okurlarken bu mukaddes topraklarla aralarında çok kuvvetli bir bağ hissederler. Çünkü hak-batıl mücadelesinin merkezi orasıdır ve onlar, Peygamberlerin mirasını taşıdıklarına ve bu Peygamberlerin sancağını yükselttiklerine iman etmektedirler.

- Mescid-i Aksa, Rasulullah’ın (sav) İsra mucizesini yaşadığı yerdir ve semaya yükselişi (mi’racı) de oradan gerçekleşmiştir. Orada Allah Teâlâ, Rasulü için kendisinden önce gelip geçen Peygamberleri bir araya getirmiştir. İmametin, liderliğin ve risalet davasının İslam ümmetine geçtiğine delil olarak, Rasulullah (sav), o Peygamberlere imamlık yapmıştır.

- Melekler kanatlarını, Şam diyarının bir parçası olan Filistin toprakları üzerine germektedirler. Zeyd bin Sabit (ra) sahih bir hadiste Rasulullah’dan (sav) şöyle işittiğini aktarmıştır: “Şam’a ne mutlu! Şam’a ne mutlu!” Dediler ki:

147 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 1, 1. Kısım, s. 343.

“Neden ya Rasulallah?” Buyurdu ki: “Şu Allah’ın Melekleri, kanatlarını Şam üzerine germişler.”¹⁴⁸

- Mescid-i Aksa, mahşer ve menşerdir (insanların kıyametten önce toplanacağı ve diriltileceği yerdir). Zira İmam Ahmed, Rasulullah’ın (sav) azadlısı Meymune binti Sa’d’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ey Allah’ın Nebisi, Beytü’l-Makdis hakkında bize fetva ver.” Bunun üzerine Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Orası mahşer ve menşer yeridir.”¹⁴⁹

- Mescid-i Aksa, sıkıntıların ve fitnelerin şiddetlendiği zamanlarda İslam diyarının sığınağıdır. Seleme bin Nüfeyl’den (ra) rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “İslam diyarının emniyeti Şam’dadır.”¹⁵⁰ Abdullah bin Amr’dan (ra) rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kuşkusuz ki ben rüyamda yaptığımın altından kitabın direğinin çekilip alındığını gördüm! Onu gözümle takip ettiğim de onun, Şam’a götürülen parlak bir nur olduğunu gördüm. Dikkat edin şüphesiz ki iman, fitne zamanında Şam’dadır!”¹⁵¹

- Mescid-i Aksa’da ikamet edip de sevabını Allah Teâlâ’dan bekleyen, Allah yolundaki bir mücahit ve murabıt gibidir. Ebu’d-Derda’dan (ra) Rasulullah’ın (sav) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Arap Yarımadası’nın nihayetine kadar Şam halkı, hanımları, zürriyetleri, köleleri ve cariyeleri Allah yolunda murabıttırlar. Kim Şam diyarındaki şehirlerden birinde konaklarsa o ribat halindedir. Kim oradaki limanlardan birine inerse o cihat halindedir.”¹⁵²

148 Muhammed Nasıruddin Elbani, *Tahriru Ehadisi “Fedailü’ş-Şam ve Dimeşk” li’r-Rebb’i*, el-Mektebü’l-İslami, Dimeşk, s. 5.

149 Bu hadis, İmam Ahmed Müsnedi’nde (6/463), İbn Mace’nin ise Süneni’nde (1/429) rivayet ettiği sahih bir hadistir. Muhammed Osman Şübeyr’in *Beytü’l-Makdis ve Ma Havlehu* isimli kitabından alınmıştır. Mektebetü’l-Felah, Kuveyt, 1989, s. 24.

150 Taberani’nin rivayet ettiği sahih bir hadistir. Ravileri sikadır. a.g.e.’den naklen, s. 26.

151 Sahih bir hadistir. Hakim Hilyesi’nde Ebu Nuaym’dan rivayet etmiştir. a.g.e.’den naklen, s. 27.

152 Taberani rivayet etmiştir. Heysemi, hadisin senedinde Ertaa bin el-Münzir vardır. Diğer ravileri sikadır. a.g.e.’den naklen, s. 27.

• Hak yoldaki “Taife-i Mansura” (Allah’ın muzaffer kıldığı taife), Şam’da, özellikle de Beytü’l-Makdis ve çevresinde ikamet etmektedir. Bu bilgiyi birbirini tefsir eden ve birbirini kuvvetlendiren hadis-i şeriflerden öğreniyoruz. Ebu Umame (ra) Rasulullah’dan (sav) merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “Ümmetimden bir topluluk, hak üzerinde galip gelmeye devam edecektir. Onlar hak üzerinde hep böyle sebat edip durdukları müddetçe, ta Allah’ın emri onlara gelinceye kadar muhalif olanlar onlara zarar veremeyecektir.”¹⁵³

• Bu, Filistin’in dini açıdan olan saygınlığıdır. Bu öyle bir saygınlıktır ki, Filistin’i Müslümanların akidelerinin ve vicdanlarının bir parçası haline getirmiştir. Filistin’in Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle ve Ecnadeyn, Fahl-Bey-san, Yermuk, Hittin ve Ayn Calut gibi İslam tarihindeki birçok kritik savaşın o topraklarda meydana gelmesiyle, Filistin’in bu saygınlığı ve konumu derinleşmiştir. Keza sahabenin, tabiunun ve mücahidlerin kanlarının mübarek Filistin topraklarına karışmasıyla, birçok sahabenin, tabiunun, alimlerin ve nesillerinin oraya hicret etmeleri, orada ikamet etmeleri ve zürriyetlerinden gelen alimlerin, komutanların ve devlet adamlarının orada zuhur etmeleriyle Filistin Müslümanların kalbinde çok ayrı bir yere sahip olmuştur.

Bu bizi, mübarek Filistin topraklarını özgürleştirmeyi amaçlayan İslamî çözüm yollarından birisine dikkat çekmeye yönelmektedir. Bu çözüm yolu; mücadele dairesinin, Filistin’de hakları olduğuna iman eden tüm Müslümanları kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Mukaddes İslam toprağı olması ve Müslümanların akidelerinin ve vicdanlarının bir parçasını teşkil etmesi hasebiyle, Filistin topraklarının hiçbir bölümünde Müslümanların ihmalkar davranmamasıdır. Şüphesiz ki Müslümanların, İsra hadisesinin gerçekleştiği topraklara karşı sorumluluk bilinci taşımaları ve bu

153 İmam Ahmed rivayet etmiştir. a.g.e.’den naklen, s. 31.

çerçeve de somut adımlar atmaları; Müslümanların, esaret altındaki topraklarını ve mukaddes değerlerini kurtarma emellerini gerçekleştirebilmeleri için ilerleme kaydetmenin hakiki güvencesidir.

2. Müslümanlar Filistin'e Yöneliyor

Allah (cc) İsa'yı (as) katına yükselttikten sonra Romalıların Filistin üzerindeki hakimiyetleri devam etti. Büyük Konstantin döneminde (MS. 306-337), 313 senesinde yayınlanan Milano Fermanı ile Hristiyanlık resmen kabul edilmiş oldu. Konstantin de bizzat Hristiyan olmuştu. Hristiyanların, İsa (as) Efendimizin defnedildiğine inandıkları Kudüs şehrinde "Kutsal Kabir Kilisesi"ni inşa ettirdi. Bu kilise Hristiyanların en çok tazim gösterdikleri kilise oldu. Ardından Zeytun Dağı'nın tepesine "Yükseliş Kilisesi"ni, Beytülahim'de ise "Doğuş Kilisesi"ni yaptırdı. Konstantiniyye (İstanbul) şehrini 330 yılında kuran ise bizzat Konstantin idi.

Roma İmparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye bölündü. Bu bölünme, 395 yılında imparator I. Theodosius'un vefat etmesinden sonra gerçekleşti. Böylelikle başkenti Konstantiniyye olan Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans Devleti) ve başkenti Roma olan Batı Roma İmparatorluğu teşekkül etti. Çok geçmeden 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu çöktü. Fakat Arapların "Rum Devleti" olarak tanıdığı Doğu Roma İmparatorluğu, birkaç kısa istisnai dönem hariç Filistin üzerindeki hakimiyetini, Filistin Müslümanlar tarafından fethedilinceye kadar korudu.¹⁵⁴

Rasulullah (sav) 570 senesinde doğdu. 40 sene sonra kendisine vahiy nazil oldu. Risalet ve davet emanetini yüklendi. 13 sene süren Mekke döneminde birçok eziyet ve

154 İsa'nın (as) bisetinden, Müslümanların Filistin'i fethetmelerine kadar olan dönem hakkında bkz. Mahmud Said İmran, *Mealimu't-Tariki'l-İmbaraturiyeti'l-Bizaniyye*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1981, s. 19-75; Joseph Nesim Yusuf, *Tarihu'd-Devleti'l-Bizantiyye*, Müessesetü's-Şebabi'l-Camia, İskenderiyye, s. 35-111; Moses Hadas, *A History of Rome: from its Origins to 529 A.D* Peter Smith, ABD, 1976; and A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602*, Johns Hopkins, ABD, 1986.

sıkıntılarla karşılaştı.¹⁵⁵ Medine’de İslam devleti teşekkül etmeden önceki bu zor zamanlardan beri ilk Müslümanların bakışları Filistin’deki Mescid-i Aksa’ya çevrilmişti. Zira orası, namazda onların ilk kiblesiydi. İslam ile mukaddes Filistin toprakları arasındaki bağın kuvvetlenebilmesi için, Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya uzanan İsra mucizesi vuku buldu. Ardından Nebevi bi’setin onuncu senesinde¹⁵⁶ M’irac hadisesi gerçekleşti. Orada, Allah Teâlâ’nın etrafını bereketli kıldığı Mescid-i Aksa bulunmaktadır.

Medine-i Münevvere’de İslam devleti teşekkül ettikten sonra H. 5. yılda Hendek Gazvesi vuku bulduğunda müşriklerin Müslümanlara karşı güçlerini birleştirip onları muhasara altına aldıkları o zor günlerde *“Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah’a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz.”*¹⁵⁷ işte böyleleri sıkıntılı bir anda Rasulullah (sav) bir kayaya hendek kazdığı kazmasıyla vurdu ve kayadan kıvılcımlar çıktı. Ardından müminleri Rum diyarı, Yemen ve Pers İmparatorluğu’nun fethiyle müjdeledi.¹⁵⁸ İşte böylece müminler; ümitlerini, zafere ve yeryüzünü Allah’ın hakimiyeti dışındaki her türlü egemenlikten -hatta sadece isimlerinin anılması bile kalplere korku düşüren şu büyük güçlerden- kurtarıp hürriyete kavuşturma konusunda Allah’a (cc) olan güvenlerini kaybetmediler.

İslam devletinin temelleri Arap Yarımadası’nda yükselişe geçtikten sonra, Rasulullah (sav) tüm insanlara gönderilmiş bir Peygamber olarak krallara ve sultanlara onları İslam’a davet eden mektuplar gönderdi. Hicret’in 7. senesinde Perslerin Kısra’sına, Rumların Kayseri Herakliyus’a

155 Rasulullah’nın (sav) doğumu ve Mekke dönemi hakkında bkz. Abdusselam Harun, *Tehzibu Sireti İbn Hişam*, 6. Baskı, Müessesetü’r-Risale ve Daru’l-Buhusi’l-İlimiyye, Kuveyt, 1979, s. 36-118; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 3, s. 2-177.

156 a.g.e. s. 89-92; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 3, s. 108-118.

157 Ahzab, 10.

158 İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 4, s. 90-102.

ve Mısır'ın hakimi Mukavkıs'a bu mektuplar gönderildi. Fakat Kisra, Rasulullah'ın (sav) mektubunu yırttı! Rasulullah (sav) bunun üzerine, Allah'a onun hükümranlığını paramparça etmesi için dua etti. Rum Kayseri'ne gelince, rivayetlerden anlaşılan onun İslam'a meylettği ve Müslüman olmayı istediğidir. Fakat o, Rumların kendisine ve hükümranlığına¹⁵⁹ bir zarar vermesinden korktu. Bu dönemde Hirakl (Herakliyus), Perslere galip gelmiş ve onları Şam'dan çıkartıp sürgün etmişti. Muhtemelen o, Allah'a şükretmek için Kudüs'e döndü. Onun bu zaferine Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde işaret edilmiştir: *"Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler."*¹⁶⁰

Hicretin 7. senesinde Arap Yarımadası'nın kuzeyine doğru olan Hayber ve Fedek'in fethi, Şam fetihlerinin başlangıcı idi. Zira hicri 7. yılın Cemaziyelula ayında (628/Eylül) Gassanilerin emirlerinden olan Busra emiri Şurahbil b. Amr, Rasulullah'ın elçisi Haris bin Umeyr'i öldürdükten sonra Mute savaşı gerçekleşti. Üç bin kişiden oluşan İslam ordusu, rivayetlere göre 100 bin kişilik Rum ordusuyla ve onlara yardım eden Malik bin Rafile komutasındaki 100 bin kişilik müşrik Arap ordusuyla karşı karşıya gelmiştir.

Mute Gazvesi, Ürdün'ün doğusunda, Kerak şehrinin yaklaşık 11 km. güneyinde vaki oldu. Bu gazvede Müslümanların üç komutanı Zeyd bin Harise, Cafer bin Ebi Talib ve Abdullah bin Ravaha (r.anhum) şehit oldu. Daha sonra ipleri eline alan Halid bin Velid (ra), çok başarı bir şekilde orduyu geri çekebildi. Ayrıca bu savaşta Rumların destekçisi Arap lider Malik bin Rafile öldürüldü.¹⁶¹

159 Rasulullah'ın (sav) krallara yazdırdığı mektupları için bkz. a.g.e. c. 4, s. 262-273.

160 Rum, 2-4.

161 Bkz. Abdusselam Harun, *Tehzibu Siret-i İbn Hişam*, s. 238-242; Ahmed Kemal, *et-Tariku ile'd-Dimeşk*, s. 145-149.

Daha sonra hicretin 9. senesinde, Rasulullah'ın (sav) ordusu bizzat komuta ettiği Tebuk Gazvesi vuku buldu. Ordusunda 30 bin asker vardı. Rumların ve Araplardan olan destekçilerinin, Müslümanlara karşı savaş açmak için hazırlık yaptıkları bilgisi Rasulullah'a (sav) ulaştıktan sonra Efendimiz ordusunu hazırladı fakat Arap Yarımadası'nın kuzeyinde yer alan ve Şam'a bakan Tebuk'e ulaştıklarında Rumların orada toplanmadığı anlaşıldı. Fakat bu vesileyle Rasulullah (sav) o bölgedeki otoritesini pekiştirmiş oldu. Sonra Halid bin Velid'i dört yüz atlı askerle beraber gönderdi ve Tebuk yakınlarındaki Dumetu'l-Cendel fethedildi. Akabe körfezindeki Eyle, Ezrah, Teyma ve Cerba halkı ise Halid bin Velid (ra) ile cizye ödemeleri şartıyla sulh yaptı.¹⁶²

Nebevi dönemin nihayete ermesiyle birlikte Ürdün'ün doğusundaki bazı kabilelerin kolları Müslüman olmuştu. Tebalah ve Ceraş ahalisi ve Kudaah kabilesinin kolları bu Müslüman olan topluluklardandı. Nebi (sav), vefatından çok az bir süre önce Üsame'nin (ra) ordusunu techiz ediyordu. Usame'ye (ra) ordusuyla beraber cihat için çıkmasını emretmişti. Zira babası Zeyd bin Harise (ra) öldürülmüştü. Bu sebeple sancak hicretin 11. senesinde, Safer ayının son gününde (28 Mayıs 632) Usame'ye teslim edildi fakat Rasulullah'ın (sav) hastalığı ve Rebiulevvel ayının 12'sinde vefat edişi, halife Ebu Bekir es-Siddik (ra) çıkış emri verene kadar bu ordunun cihada çıkışını geciktirdi. H. 11. yılın Rebiulahir ayının ilk günü (27 Haziran 632) ordu çıktı ve Usame ordusu Şam sınırlarında İslam'ın gücünü ispat etti. Müslümanlar riddet savaşlarıyla meşgul oldukları bir vakitte ordu hızlı bir şekilde Medine'ye döndü.¹⁶³

Bizim burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, Filistin Müslümanlar tarafından fethedilene kadar, Müslümanların

162 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 5, s. 2-18.

163 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 6, s. 304-305; Ahmed Kemal, *et-Tariku ile'd-Dimeşk*, s. 152-156.

gözlerinin ve kalplerinin uzun seneler boyunca Beytül-Makdis'e ve Mescid-i Aksa'ya kilitlenmiş olmasıdır. Bu çalışmada işaret etmiş olduklarımızın yanı sıra, Rasullullah'a (sav) arka arkaya nazil olan Kur'an-ı Kerim'in birçok suresi ve ayeti Peygamberlerin kıssalarından bahsetmekteydi. Bu kıssaların geçtiği yer çoğunlukla Filistin topraklarıydı. Yakub, Lut, Zekeriyya, Yahya, Davud, Süleyman ve İsa (aleyhimusselam) Bu da Müslümanların bu topraklara olan ruhi ve imani bağını kuvvetlendirdi.

3. Fetih Yöntemi ve Fethe Götüren Amiller Üzerinde Tefekkür

Mukaddes toprağın (Filistin'in) fethini geniş çaplı ele almadan önce, fetih düşüncesinin ve bu düşünceye sevk eden amillerin temelini teşkil eden menhecin (yöntemin) açıklığa kavuşabilmesi için birkaç nokta üzerinde durmamız gerekmektedir:

Birinci nokta: Öncelikle cihat hakikatına değinmek gerekir. Her insaflı araştırmacı için gayet açıktır ki, Allah yolunda cihat etmek, İslam davetini insanlara ulaştırmak ve iki güzellikten biri, yani ya zafer ya da şehadet için gayret sarf etmek; tarihte Müslümanları, çeşitli dünya ülkelerini kapsayan en azim ve en merhametli fetih hareketlerini gerçekleştirmeye sevk eden gerçek hedeflerdir. Bu fetih hareketleri; maddi menfaatler, kişisel çıkarlar, Müslümanların yaşadığı yerlerdeki kuraklık veya Müslümanların maişet darlığından kaynaklanmamaktadır. Keza bu fetih hareketleri, düşmanca yapılan bir iş veya kılıçların tehdidi altında insanları İslam'a girmeye zorlayan bir ikrah hareketi değildir. Bilakis bizzat cihat, insanlar ile İslam daveti arasına giren ve İslam nurunun yeryüzünde yayılmasını engelleyen bu sistem ve otoritelere karşı yapılır.

Seyyid Kutub şöyle der: "Şüphesiz ki bu dinin konusu, insan; sahası ise yeryüzüdür. "İnsanı" "yeryüzünde"

Allah'ın otoritesinden başka tüm otoritelerden kurtarıp öz-gürleştirmek için yapılmış umumi bir ilandır. Bu, beşeriye-tin Allah'ın şeriatıyla hükmettiği bir devlet nizamı şeklinde ortaya çıkıp hayata geçirilmeyi bekleyen dinamik, gerçekçi ve yapıcı bir ilandır... İslam akideden ibaret değildir. İslam daha işin başında, "beşerin beşer üzerine hakimiyeti" esaslı üzerine bina edilmiş hükümetleri ve rejimleri ortadan kaldırmayı hedefler. İslam'a göre beşerin hükmettiği bir devlet sisteminde temel prensip "yalnızca Allah'a ibadet etmek" olmalıdır. Bu da sadece O'nun yasalarını¹⁶⁴ almakla mümkündür. Bundan sonra her birey, İslam şemsiyesi altında istediği inancı benimseyebilir... Şüphesiz ki Allah'a teslim olmak, tüm beşeriyetin rücu etmesi gereken evrensel bir esastır. İslam'a yönelmeyenlerin ise İslam'a karşı sulh içinde olmaları gerekir. Herhangi bir siyasi rejimle veya maddi bir kuvvetle İslam davetine engel olmamalıdırlar. İnsanları hür iradeleriyle İslam'ı seçmek veya seçmemekle baş başa bırakmalıdırlar. İslam'a karşı mukavemet göstermemeli, onunla savaşmamalıdırlar. Eğer böyle yaparlarsa Müslümanlara düşen onlarla savaşmaktır..."¹⁶⁵

Şu var ki cihat, ancak Allah rızası için ve O'nun emrettiği şekilde yapıldığında cihat olur. Hasan el-Benna şöyle der: "Allah Müslümanlara cihadı, bir düşmanlık aracı veya şahsi arzularına ulaştırın bir vesile olsun diye farz kılmamıştır. Bilakis cihadı; İslam davetini himaye etmek, barışı temin etmek, Müslümanların yüklenmiş olduğu en büyük mesajın -insanları hakka ve adalete ulaştırın mesajın- edilebilmesi için farz kılmıştır. Müslüman, cihat için çıkar ve kalbinde tek bir gaye vardır: Allah'ın kelimesinin en yüce

164 Mütercimin notu: Buradaki "yasaların sadece Allah'tan (azze ve celle) alınmasından" maksat, Kur'an ve Sünnet'e aykırı bir yasanın İslam Devleti'nin anayasasında yer almamasıdır. Yoksa trafik kuralları gibi Kur'an ve Sünnet'te olmayan fakat onlara aykırı da olmayan, sosyal hayatı düzenleyen kuralların yasa olarak anayasada yer almasında hiçbir beis yoktur.

165 Seyyid Kutub, *el-Cihadu fi Sebilillah*, 99-106.

olması! Zira dini ona, bu niyetine başka bir gaye karıştır-
mamasını emretmiştir. Kalbinde yapmış olduğu bu cihat
karşılığında bir makama getirilme, meşhur olma, mal mülk
edinme gibi arzuların bulunması haramdır. Ganimetten
çalışması ve haksız bir şekilde üste çıkma kastı da haramdır.
Mücahide helal olan tek bir şey vardır: Kanını ve ruhunu,
akidesi ve insanların hidayeti için feda etmesi!"¹⁶⁶

O halde İslamî anlayışta cihat, "Allah yolunda" olmaya
bağlıdır ve karşılığı cennettir. Nefsin dünyada bundan bir
payı yoktur. Çünkü cihat haddi zatında malı ve canı ortaya
koymaktır. Allah Teâlâ'nın şu buyruğuna bir bak: "*Şüphesiz ki Allah, Müminlerden canlarını ve mallarını karşılığı cennet
olmak üzere satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşmışlar, öldü-
rürler ve öldürülürler.*"¹⁶⁷

İkinci nokta: Şam topraklarının ve diğer yerlerin fethe-
dilişi, Allah yolunda cihat etmeye olan samimi arzular ile
gerçekleşmiştir. Cihat faaliyetleri bu esas üzere başlamıştır.
Fetihler esnasında Müslümanlar, cihadın manalarını fiili
olarak tatbik etmişlerdir. Tarih ve siyer sayfalarını çeviren
her insafli araştırmacı, sahabenin ve fatihlerin; İslamî cihadın
manalarına, hedeflerine, gayelerine ve kurallarına tam
ve hakiki olarak uyduklarını görecektir. Bu hakikate işaret
etmek için Şam bölgesinin fetihleriyle ilgili varid olan bazı
hadiseleri nakletmekle yetineceğiz:

Ebu Bekir (ra), Enes bin Malik'i (ra) H. 12 yılının Rebiu-
lahir ayında (632/Haziran) Şam'ın fethi için Yemen halkına
gönderdiğinde, onlara şöyle yazmıştı: "Emma b'ad. Şüp-
hesiz ki Allah (cc) müminlere cihadi farz kılmıştır. Onlara
gerek hafif gerek ağır olarak"¹⁶⁸ savaşa çıkmayı emretmiştir.

166 Hasan el-Benna, *Mecmuatu Rasaili'l-İmami's-Şehid Hasan el-Benna*, Daru's-Şi-
hab, Kahire, s. 85. Mütercimnin Notu: Hasan el-Benna'nın (rh.a) bu eserinin tercü-
mesi, "Risaleler" ismiyle Nida Yayıncılık tarafından basılmıştır.

167 Tevbe, 111.

168 Mütercimnin notu: "Hafif ve ağır olarak cihada çıkma" ifadesi Tevbe suresinin 41.
ayetinde geçmektedir. Tefsirlerde bu iki kelime "binekli veya yaya", "genç veya
ihtiyar", "zayıf veya güçlü" şeklinde açıklanmıştır. Vallahu 'alem.

Canlarınızla ve mallarınızla Allah yolunda cihat edin buyurmuştur. Cihat farzdır. Allah katındaki sevabı çok büyüktür. Biz bazı Müslümanları Şam'da Rumlarla cihada çağırdık da onlar hemen bu çağrıya icabet ettiler, toplanıp çıktılar. Bu konudaki niyetleri güzeldi ve hayır konusundaki umutları büyüktü. O halde ey Allah'ın kulları! Siz de Rabbinizin farz kılmış olduğu cihada, iki güzellikten birine, yani ya şehadete kavuşmaya ya da fetihler ve ganimetler elde etmeye bir an önce icabet edin. Şüphesiz ki Allah (cc) kullarının fiiliyata dökülmemiş sözlerinden razı olmaz. Hakka ittiba etmedikleri sürece kendisine düşmanlık yapanları bırakmaz. Onlar ya Kur'an'ın hükmünü ikrar ederler ya da küçük düşmüş vaziyette cizye verirler...¹⁶⁹

Yine Ebu Bekir (ra), ordusuyla beraber Şam'a çıkacağı esnada Yezid bin Ebi Süfyan'a şu tavsiyelerde bulundu: "Allah'a karşı takva sahibi olmalısın. Zira O, senin zahirini gördüğü gibi batınını (iç dünyanı) da görmektedir. Şüphesiz ki insanların en iyisi, Allah'ı veli edinmede en ciddi davranandır. İnsanların Allah'a en yakını da amelleriyle O'na en yakın olandır."¹⁷⁰

Ebu Bekir'in (ra), Yezid'e yapmış olduğu diğer tavsiyesi ise şöyledir: "Ey Yezid, ben sana Allah'a karşı takvalı olmanı ve O'na itaat etmeni, O'nun için isarda bulunmanı ve O'ndan korkmanı tavsiye ederim. Düşmanla karşılaştığınızda, Allah sizi muzaffer kılsa sakın ganimetten çalma. Müsle¹⁷¹ yapma. İhanette bulunma. Korkaklık yapma. Çocukları, yaşlıları ve kadınları öldürmeyin. Hurmalıkları yakmayın, kabuklarını soyup çürümesine sebep olmayın. Meyve veren bir ağacı kesmeyin. Yeme gayesi dışında hayvanları kesmeyin. Manastırlarda kendilerini Allah için

169 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 173.

170 İbn Esir künyesiyle maruf Ali bin Muhammed eş-Şeybani, *el-Kamil fi't-Tarih*, Daru Beyrut li't-Tibaati ve'n-Neşr, Beyrut, c. 2, s. 404.

171 Mütercimnin notu: Müsle, savaşta öldürülen düşman askerlerinin, onlara hakaret olsun diye uzuvlarının kesilmesidir.

oraya hapsedtiklerini iddia eden insanlarla karşılaşacaksınız. Onları kendi hallerine bırakın. Müşriklerden olan düşmanlarla karşılaştığınız zaman onlara üç alternatif sunun: Onları önce İslam'a çağırın. Eğer İslam'a girmeyi reddederlerse cizye teklif edin. Eğer cizye verirlerse bunu kabul edin ve onlara dokunmayın. Eğer cizye vermeyi reddederlerse onlara karşı Allah'a sığının ve inşaAllah onlarla savaşın. Allah, dinine ve Peygamberlerine gayba inanarak yardım edenlere yardım edecektir."¹⁷²

Ebu Bekir'in (ra), Halid bin Said'e yapmış olduğu tavsiyelerden biri de şudur: "Sen, ecri çok büyük bir iş için (cihda) çıktın. Umarım bu çıkışın, inşaAllah sevabını Allah'dan beklediğin, sadık niyetli bir çıkış olur."¹⁷³

Ebu Bekir (ra), Ebu Ubeyde'yi bir orduyla Şam'a doğru çıktığı esnada onunla vedalaşırken ona şöyle dedi: "Kendisine söylenileni anlamak isteyen ve kendisine emredilenle amel eden biri gibi dinle. Şüphesiz ki sen; insanların şeref-lileriyle, Arapların soylularıyla, Müslümanların salihleriyle ve bir zamanlar kavmiyetçilik taassupları sebebiyle savaşan, şu an ise sevabını Allah'tan umarak ve güzel niyetlerle cihat eden cahiliye süvarileriyle beraber çıkıyorsun. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter. Haydi yarın Allah'ın izniyle çık."¹⁷⁴

Ertesi gün Ebu Bekir (ra) onun yanına geldi ve ayrılırken ona şöyle dedi: "Ey Ebu Ubeyde... Salih amel işle, mücahit olarak yaşa ve şehit olarak öl ki Allah amel defterini sağından versin. Dünyada ve ahirette gözün aydın olsun. Vallahi ben senin; çokça tevbe edenlerden, çokça Allah'a yönelenlerden (evvab), huşuya erenlerden, dünyaya aldanmayıp zühd sahibi olanlardan ve ahiret hayatına rağbet edenlerden olmanı umarım. Şüphesiz ki Allah (cc) sana bir

172 el-Ezdi, *Tarihu Futuhi'ş-Şam*, s. 11-12.

173 a.g.e. s. 23-24.

174 a.g.e. s. 17.

hayır murad etti ve onu sana kolaylaştırdı. Öyle ki sana, Müslümanların ordusu içinde, Allah'ın müşrik düşmanlarına karşı yürüyen biri olmayı, Allah'ı inkar edenlerle, O'na şirk koşanlarla ve O'ndan başkasına tapanlarla savaşmayı nasip etti."¹⁷⁵

Amr bin el-As ile vedalaşırken ise Ebu Bekir (ra) şöyle demiştir: "Gizli açık tüm işlerinde Allah'tan kork. Yalnız başına kaldığında O'ndan haya et. Şüphesiz ki O, senin işlerini görüyor. Amellerinde Allah'ın rızasını iste ve düşmanla karşılaştığında Allah'tan kork."¹⁷⁶

Ebu Bekir (ra), Halid bin Velid'i Şam'a gazveye yönlendirdiğinde ona yazdıkları arasında şunlar da vardı: "Kabalık düşmanlar, Allah'ın yardımıyla seni üzemedi. Ebu Süleyman, niyetin ve nasibin sana mübarek olsun. Sen üzerine düşeni tam olarak yap ki, Allah da sana sevabını tam olarak versin. Sakın ucba kapılma yoksa hüsrana uğrayıp yardımsız bırakılırsın. Yaptığın amellerden dolayı nazlanmaktan Allah'a sığın. Şüphesiz ki ancak Allah (cc) minnette bulunabilir. Amellerin karşılığını verecek ancak O'dur."¹⁷⁷

İşte bunlar, fetih yürüyüşünün başlangıcında gerçekleşen bazı konuşmalardan seçtiklerimiz. Eğer sözü uzatma endişesi olmasaydı çok daha fazlasını zikretmemiz mümkündü. Bu aktarmış olduğumuz ifadelerin gayet açık ve sıhhatinin kuvvetli olması sebebiyle bunları şerh ederek ve izahatlarda bulunarak tafsilata girmeyeceğiz. Bu aktardıklarımızın fetih ve cihat hareketinin üzerine bina edilmiş olduğu temel prensipleri ifade ediyor olması yeterlidir. Sahabe'nin bu talimatları savaşlarında, davetlerinde ve yeryüzüne yayılışlarında nasıl tatbik ettiğine gelince, bunlar hakkında bazı örnekleri vakti gelince zikredeceğiz inşaAllah.

175 a.g.e. s. 18.

176 Muhammed b. Ömer el-Vakidi, *Futuhu'ş-Şam*, Daru'l-Cil, Beyrut, s. 15-16.

177 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 6, s. 352.

Üçüncü nokta: Burada, Ebu Bekir'in (ra), Şam fethine giden ordu komutanlarına yapmış olduğu tavsiyelerin içerdiği önemli bir nokta üzerinde duracağız. Bu tavsiyelerde dikkat çeken nokta, İslam ordusunun komuta sanatı ve bazı yaklaşımlarıdır. Biz, İslam ordu komutasının en üstün ve en müthiş ordu idaresine sahip olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca Ebu Bekir'in (ra), birazdan aktaracağımız bu tavsiyeleri orduya İslam mesajını ulaştırma şuuru ve iman heyecanı kazandırmıştır. Müslüman komutanlar ve fertler bu şuur sayesinde davranışlarıyla diğer insanlardan temeyyüz etmişlerdir. Disiplin ve itaati severek ve gönülden yerine getirmişlerdir. Birazdan zikredilecek olan bu tavsiyeler bilhassa Müslüman komutanlara şurayı ve manevi olarak hazır olmayı emretmiştir. Seriyeye adabına riayet etmekle birlikte, cihadın bir ibadet ve yalnızca Allah için yapılan bir amel olduğunun altı çizilmiştir.

Yezid Şam'a çıkarken Ebu Bekir'in (ra) ona yapmış olduğu vasiyette şunlar geçmektedir: "Ordunun yanına gittiğinde, onlarla iyi geçin. Hayra onlardan önce sen başla. Onlara hayrı vaad et. Nasihat ettiğinde sözü çok uzatma. Çünkü uzun sözün bir kısmı bir kısmını unutturur. Sen nefsini ıslah et ki, insanlar da senin için salih kimseler olsunlar. Namazlarını vaktinde, rüku ve secdelerini tam yapıp ve huşulu bir şekilde kıl. Düşmanlarının elçileri sana geldiğinde onlara ikramda bulun. Onları karargahta kısa tut ki karargahı öğrenmeden ayrılınsınlar. Onlara karargahında hiçbir şey göstermemeye çalış ki zaafalarını öğrenmesinler, neler bildiğini anlamasınlar. Yanındakilerin onlarla konuşmasına izin verme ve onlarla konuşmayı sen üstlen. Gizli olması gereken şeyleri dışarı vurma ki işlerin karışmasın. İstişare yaptığında doğru sözlü ol ki istişarende sana da doğru sözler söylensin. Haberlerini danışmanından gizleme yoksa kendi helakını kendin hazırlamış olursun.

Geceleri arkadaşlarıyla sohbet et ki haberler sana gelsin ve önündeki perdeler kalksın. Nöbetçilerin çok olsun ve onları ordugahının farklı yerlerine konuşlandır. Onlar farkında değillerken nöbet yerlerinde onları ansızın denetle. Onlardan kimini nöbet yerinden gafil halde bulursan, onu güzel bir şekilde te'dib et ve aşırıya kaçmadan cezalandır. Geceleyin nöbetleri değiştir. İlk nöbeti sonuncusundan daha uzun yap. Gündüze yakın olması sebebiyle ilk nöbet daha kolaydır. Hak edeni cezalandırmaktan korkma. Cezalandırmada aşırı gitme ve acele etme. Fakat ceza vermek gerekiyorsa ceza vermemezlik de yapma. Karargahındakilerden gafil kalma ki onları ifsad etmeyesin. Onların kusurlarını araştırma ki onları rezil etmeyesin. İnsanların gizli işlerini araştırma, onların açıktan işledikleriyle yetin. Sürekli abesle iştilgal edenlerle oturup kalkma. Sadık ve vefakar insanlarla otur. Düşmanla karşılaştığında samimi ol. Korkaklık yapma ki ordudaki insanlar da korkmasın. Ganimetten çalmaktan sakın. Zira bu fakirlik getirir ve zaferi uzaklaştırır..."¹⁷⁸

Bir rivayette Ebu Bekir (ra), vedalaşırken Zeyd'e de sunları söylemiştir: "Bir söz verdiğinde, yerine getir. Düşmanın bir kusuru sana ulaştığında onu bizzat müşahede edene kadar gizle. Düşmanla karşılaştığında sadakatli bir şekilde gereğini yap. Sen korkma ki diğerleri (askerlerin) de korkmasın."¹⁷⁹

Ebu Bekir'in (ra), Amr bin el-As'a yapmış olduğu tavsiyelerden biri de şudur: "Beraberindekilere bir baba ol. Yolculukta onlara şefkatli davran. Zira onlardan zayıf olanlar vardır. Sana vermiş olduğum görev konusunda zafiyet içine girmekten sakın. Vehnden¹⁸⁰ sakın. 'Ebu Kuhafe'nin oğlu

178 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 2, s. 404.

179 Ebu'l-Hasen Ali b. el-Hüseyin b. Ali el-Mesudi, *Murucu'z-Zeheb ve Me'adinu'l-Cevher*, Tahkik: Muhyiddin Abdulhamid, 2. Baskı Matb'atu's-Se'ade, Mısır, 1948, c. 2, s. 315.

180 Mütercimnin notu: "Vehn" zaafiyet, halsizlik, güçsüzlük, narinlik, bitkinlik gibi anlamlara gelmektedir. Aynı zamanda dünya sevgisi, ölüm korkusu için de kullanılmaktadır.

beni düşmanı boğazlamakla görevlendirdi, halbuki benim buna gücüm yetmez' demekten sakın." Ve ona Muhacirlere ve Ensar'a iyi davranmasını emretti. Sonra dedi ki: "Şeytana aldanıp sakın 'Ebu Bekir beni, onların en hayırlısı olduğum için komutan seçti' demeyesin. Onlardan biri gibi ol. İşlerinde onlarla istişarede bulun. Namaz namaz! Vakti girdiğinde namaz için ezan oku. Vaaz verirken sözü kısa tut. Sen önce kendi nefsini ıslah et ki onlar da sana karşı salih tebaa olsunlar. Ashabına Kur'ân okumayı mecbur tut ve onlara cahiliyeyi ve cahiliye ile alakalı şeyleri anmayı yasakla. Çünkü bu aralarına düşmanlık girmesine sebep olur. Senden önce gelip geçenlere (ahirette) kavuşana kadar dünyanın güzel-liklerinden yüz çevir..."¹⁸¹

Ebu Bekir'in (ra), Halid bin Said'e yapmış olduğu tavsiyelerden bir kısmı da şöyledir: "Bilenin sebat etmesini sağla, cahile öğret, şımarık sefihi azarla, tüm Müslümanlara nasihatte bulun. Allah Teâlâ'nın ve Müslümanların üzerindeki bir hakkı olarak ordu komutanına da nasihatte bulun ve onunla istişare et. Allah için bir iş yaparken sanki O'nu görüyormuşsun gibi yap. Kendini ölümlerden say. Şunu bil ki çok geçmeden öleceğiz. Sonra dirileceğiz ve sorguya çekileceğiz. Allah (cc) bizi ve seni nimetlerine şükredenlerden ve azabından korkanlardan eylesin."¹⁸²

4. Şam Fethinin İlk Adımları

Rasulullah'ın (sav) vefatından sonra, hicretin 11. senesine kadar Müslümanlar, Arap Yarımadası'nda yayılan irtidad hareketini yok etmeye yönelik operasyonlarına devam ettiler. H. 12. yılın başlamasıyla beraber Halid bin Velid (ra), 18 bin kişilik ordusuyla Irak'a doğru ilerledi ve orada peş peşe zaferler elde etti. (H. 12 Muharrem ayında Zatü's-Selsil, H. 12 Safer ayında Mezar, H. 12 Safer ayında el-Velece,

181 el-Vakıdi, a.g.e. s. 15-16.

182 el-Ezdi, a.g.e. s. 23-24.

H. 12 Safer ayında Üllis, H. 12 Safer ayında Emgişiya savaşları ve H. 12 Safer Rebiulevvel ayında Hira'nın fethi).¹⁸³ Ve Şurahbil b. Hasene Irak'tan gelip Ebu Bekir'i Hira'nın fethiyle müjdeledi. Daha sonra Şurahbil başı Şam'ın fethi olan bir rüya gördü ve bunu Ebu Bekir'e söyledi. Zaten Ebu Bekir (ra) da ona "İçimden bir ses Şam'ın fethedileceğini söylüyor" demişti.¹⁸⁴

30 Rebiulevvel 12 tarihinde Ebu Bekir (ra) sahabelerin büyüklerini topladı ve Şam'ın fethi hakkında onlarla istişare etti. Ebu Bekir'in (ra) samimi bir dindar ve Müslümanları gözetmede oldukça hırslı olduğuna güvenleri tam olması sebebiyle onun bu fikrine muvafakat ettiler. Sonra Ebu Bekir kalktı ve insanları cihada davet etti. Ancak Rumların çok fazla ve çok güçlü olmaları sebebiyle korkudan kimse ona icabet etmedi. Ömer ibnu'l-Hattab (ra) kalktı ve onları cihada teşvik etti. Halid bin Said öne çıktı ve güzel bir konuşma yaptı. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra) onu komutan tayin etti. Halid bin Said kendisinin ve ailesinin Allah yoluna adanmış olduğunu ilan etti. Ebu Bekir (ra) Halid bin Said'e bir sancak verdi ve bu Şam cihadının ilk sancağıydı (H. 12 Rebiyülahir 2 / 16 Haziran 633). Ömer ibnu'l-Hattab, Ebu Bekir'e (r.anhuma), ehil olmadığı için Halid bin Said'i ordu komutanı yapmamasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra) Halid'i sınırlı sayıda bir asker grubunun başına getirdi ve ona, Teyma bölgesine takviye güç olarak gitmesini emretti.¹⁸⁵

Sonra Ebu Bekir (ra), Yezid bin Ebu Süfyan'a, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah'a, Muaz b. Cebel'e ve Şurahbil b. Hase-ne'ye bir mektup veya bir haberci göndererek onları komutan olarak tayin ettiğini ve onları Şam'a cihada gönderdiğini haber verdi. Bu dört komutanın orduları bir araya gelince

183 Ahmed Kemal, *et-Tariku ile'l-Medain*, 6. Baskı, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1986 s. 212-263; Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 159.

184 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 161-162.

185 a.g.e. s. 162-170; el-Ezdi, *Tarihu Futuhi's-Şam*, Tahkik. Abdulmun'im Abdullah Amir, Müessesetü's-Sicilli'l-Arab, Kahire, 1970, s. 1-6.

hepsinin komutanı Ebu Ubeyde olacaktı. Ebu Bekir (ra) Yemen'e de bir mektup göndererek onları Enes b. Malik ile beraber cihada çıkmaya çağırıldı. Böylelikle Müslümanlar dört bir yandan akın akın toplandılar ve cihat için hazırlandılar.¹⁸⁶

Yezid b. Ebi Süfyan'ın ordusu Şam'a doğru harekete geçen ilk orduydü. Tarihler yaklaşık olarak 23 Receb 12'yi (3 Ekim 633) göstermekteydi. Ordusu takriben 7 bin askerden oluşmaktaydı. Yezid'in ardından yaklaşık olarak 4 gün sonra Şurahbil, ondan da yaklaşık 10 gün sonra Ebu Ubeyde Şam'a doğru yola çıktı. Muaz b. Cebel, Ebu Ubeyde'nin ordusundaydı. Aynı şekilde Ebu Bekir (ra), Halid bin Said'i de Ebu Ubeyde'nin ordusuna dahil etti.¹⁸⁷

Rum imparatoru Müslümanlardaki hareketliliği öğrenince yaklaşık olarak 23 Şaban 12'de (2 Kasım 633) Dımeşk'e, oradan Humus'a, oradan da Antakya'ya doğru harekete geçti. 18 Kasım 633'te Antakya'ya ulaştı ve orayı ordugah edindi. Oradan orduyu tanzim ediyor, Müslümanlarla karşılaşacak olan kalabalık asker gruplarını bir araya getiriyordu.¹⁸⁸

Yezid'in ordusu Ürdün'ün doğusundaki el-Belka bölgesinde, Şurahbil'in ordusu Basra dolaylarında, Ebu Ubeyde'nin ordusu ise el-Cabiye'de konuşlandı. Ebu Bekir (ra), Amr b. el-As'ı 2000-3000 kişiden oluşan dördüncü bir ordunun başına komutan tayin etti. Bu orduya İkrime b. Ebu Cehil, Süheyl b. Amr, el-Haris b. Hişam gibi Kureyş'in büyükleri katıldı. Amr (ra) Filistin tarafına yönelerek savaşın gerçekleşeceği Eyle'ye giden yolu tuttu.¹⁸⁹

Ebu Bekir'e Rumların büyük bir ordu topladığı haberi ve Halid bin Velid'in Irak'daki büyük başarıları ulaşınca, Halid'e 21 Muharrem 13 tarihinde (yaklaşık olarak 28 Mart 634'te) bir mektup gönderdi ve ondan Müslümanlara destek

186 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 171.

187 a.g.e. s. 176-192.

188 a.g.e. s. 195-196; el-Ezdi, a.g.e. s. 27.

189 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 209-215.

için Şam'a intikal etmesini istedi. Halid (ra) yaklaşık 8 Safer 13'te (14 Nisan 634) 9 bin askeriyile beraber yola koyuldu ve böylece İslam ordusundaki mücahit sayısı Şam'da 33 bine ulaşacaktı.¹⁹⁰

Savaşa Hazırlık

Müslümanlar Şam'ın fethi için ilerledikleri vakit, Hirakl Antakya'da Müslümanlarla karşılaşacak olan ordusunu hazırlıyordu. Ebu Ubeyde'ye Rum ordusunun ne kadar büyük olduğu haberi ulaşınca bunu Ebu Bekir'e (ra) mektup yoluyla haber verdi. Ebu Bekir (ra) da H. 12 Şevval'de (633 / Aralık) bir mektupla cevap verdi. Mektubunda şunlar yazıyordu:

"Mektubun bana ulaştı. Rum Kralı Hirakl hakkında söylediklerini anladım. Onun Antakya'da bulunuyor olması, o ve arkadaşları için bir hezimet, Allah'ın sana ve Müslümanlara bir fethidir. Krallığında bulunan tüm ahalisini size karşı toplamış olması, size karşı çok büyük kalabalıkları bir araya getirmiş olması, bizim ve sizin önceden olacağını bildiğimiz bir şeydir. Hiçbir kavim, bir savaş olmadan hakim olduğu yerleri bırakmaz, ülkesinden çıkmaz. Elhamdulillah sen çok iyi biliyorsun ki, düşmanlarının hayatı sevdiği gibi ölümü seven birçok Müslüman onlarla çarpışmıştır. Onlarla savaşıma mukabilinde Rablerinden büyük bir ecir umarlar. Onların, genç bakire kızları ve en güzel mallarını sevmelelerinden daha çok Allah yolunda cihat etmeyi severler. Fetih esnasında mücahitlerden birisi, bin tane müşrikten daha hayırlıdır. O halde ordunla onlara karşı koy. Seninle beraber cihada gelemeyen Müslümanlar sebebiyle yalnızlık hissetme, zira Allah seninledir. Ben de seninleyim ve sen yeterli görene kadar sana adam takviyesi yapacağım. İnşaAllah sen de daha fazlasını istemeyeceksin."

190 a.g.e. s. 239-240 ve 247.

İlk Çarpışma

Usame b. Zeyd seriyyesinden sonra Şam diyarında gerçekleşen ilk çarpışma Araba ve Dathin muharebeleridir. (24 Zilhicce H. 12 / Mart 634) Romalılar, Gazze şehrine 3000 savaşıdan oluşan bir birlik sevk etmişti. Bu birlik Ölü Deniz'in güneyinde yer alan "Araba Vadisi"ne yöneldi ve işte orada Müslümanlarla karşılaştılar. Bunun üzerine Müslümanlar onları hezimete uğrattı ve komutanlarından birisini öldürdüler. Rum birliği geri çekilmeye başladı. Müslümanlar ise onları takip ediyordu. Nihayet Gazze yakınlarındaki "Dathin" de bir kez daha karşılaştılar ve Rumlar bir kez daha yenildi.¹⁹¹

Halid b. Velid Başkomutan Oluyor

Araba ve Dathin çarpışmaları, iki tarafın da birbirinin gücünü test etmesini sağladı. Böylece Rumlar durumun ciddiyetini çok daha iyi anlamış oldular. Bu sebeple çok kalabalık bir ordu toplamaya başladılar. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra), Halid b. Velid'e Şam'da Müslümanlara yardım etmesi için bir mektup gönderdi. Halid (ra) acele bir şekilde H. 13 Safer ayında (634 Nisan) bölgeye ulaştı ve Ebu Ubeyde'nin yerine Şam'da İslam ordusunun başkomutanı oldu.¹⁹²

5. Ecnadeyn Savaşı

Ecnadeyn Savaşı, Şam fethindeki ilk önemli savaştır. Filistin topraklarında gerçekleşmiştir. Haritalarda Ecnadeyn ismine rastlamasak da Ahmed Adil Kemal'in araştırmaları sonucu Ecnadeyn, Beyt Cibin'in 11 kilometre kuzeyinde, Remle'nin ise 39 kilometre güneyinde kalmaktadır.¹⁹³

Müslümanların 5 ordusu (Ebu Ubeyde, Halid, Yezid, Şurahbil ve Amr) Ecnadeyn bölgesinde Halid b. Velid'in

191 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 208-210.

192 a.g.e. s. 238-242.

193 a.g.e. 273.

komutanlığında birleştiler. Sayılarının 33 bin olduğu tahmin edilmektedir. Rumların sayısı ise 100 bin civarıydı.¹⁹⁴

Savaşın olduğu gün olan 27 Cemaziyelula 13 (30 Temmuz 636) cumartesi gündüzünde, İslam ordusunun sağ cenahının komutanı Muaz b. Cebel (ra) şöyle diyordu: "Ey Müslümanlar topluluğu! Bugün nefislerinizi Allah'a satın. Şüphesiz ki siz, bugün onları hezimete uğrattırsanız, Allah Teâlâ'nın rızası ve vereceği büyük sevap ile birlikte bu topraklar ebediyen İslam toprağı olacaktır."¹⁹⁵ Bu imani ve Rabbanî duygularla Müslümanlar, Filistin toprakları üzerindeki bu savaşa girdiler.

Rumlar önce İslam ordusunun sağ tarafına sonra da sol tarafına saldırdılar. Müslümanlar sebat ettiler ve ok atışına başladılar. Sonra Müslümanlar onlara hücum ettiler ve çok kısa bir sürede onları hezimete uğrattılar. Taberi, İbn İshak'tan Rum komutanının şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Komutan 'Yüzümü bir kumaşla sarın' dedi. 'Neden?' diye sorulunca şöyle cevap verdi: 'Bugün çok çetin bir gün. Bugüne şahit olmak istemiyorum. Ben hayatımda bundan daha şiddetli bir gün görmedim.' Müslümanlar onun başını kestiklerinde yüzü sarılı bir haldeydi."¹⁹⁶

Bu savaşta Rumlardan yaklaşık 3000 kişi öldürüldü. Geriye kalanlar Kudüs'e, Kayserya'ya, Dimeşk'e ve Humus'a kaçarak dağıldılar. Bu savaşta Eban b. Said b. el-As, Hişam b. el-As (Amr b. el-As'ın kardeşi), Tuleyb b. Umeyr b. Vehb (Rasulullah'ın halası Erva binti Abdulmuttalib'in oğlu) şehit oldu.¹⁹⁷

Bu savaş, Müslümanlar için büyük bir zafer anlamına geliyordu. Rumların itibarı kalmadı. Müslümanlar imanın,

194 a.g.e. s. 263-272; Ayrıca bkz. Belazuri, *Futuhu'l-Büldan*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 120.

195 el-Ezdi, a.g.e. s. 90.

196 Muhammed bin Cerir et-Taberi, *Tarihu'r-Rusulü ve'l-Müluk*, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Baskı, Daru'l-Mearif, Kahire, 1969, c. 3, s. 418.

197 el-Belazuri, a.g.e. 1. Kısım, s. 135; Ahmed Kemal, *et-Tariku İla Dimeşk*, s. 280-281.

sabrın ve Allah'tan hayırlar ummanın, düşmanlarının sahip olmuş olduğu sayı ve teçhizattan daha önemli olduğunu fiili olarak görmüş oldular. Tecrübe ve deneyimin cilaladığı bir azimet ve sebat ile fetihlerini tamamlayabilmek için tekrar yola koyuldular.

Müslümanlar bu muharebeden sonra fetihlerine Filistin toprakları içerisinde devam etmedi. İslam ordusu Filistin toprakları içerisinde kuzeye yönelmedi. Bilakis Ölü Deniz'in güneyinden dolaşarak ve Ürdün'ün doğusundan geçerek Dımeşk'e yöneldiler.

Dımeşk'in güneyine yaklaşık 38 kilometre uzaklıkta kalan Mercu's-Suffer'de Müslümanlar, Rum kuvvetleriyle karşılaştılar ve 17 Cemaziyelahir 13'te (18 Ağustos 634) onları hezimete uğrattılar. Ebu Bekir (ra) son nefesini vermek üzereyken bu zaferin müjdesi kendisine ulaştı. Zira o (ra), 21 Cemaziyelahir 13'te (23 Ağustos 634) vefat etti.¹⁹⁸

6. Hz. Halid'in Azledilişi

Ömer ibnu'l-Hattab, Ebu Bekir'in (r.anhuma) vefatından sonra hilafeti üstlendi ve Halid b. Velid'i Şam ordularının komutanlığından azletti. 26 Cemaziyelahir 13 (28 Ağustos 634) tarihinde Ebu Ubeyde'ye bir mektup göndererek onu Halid'in yerine atadı. Muhtemelen haber Ebu Ubeyde'ye yaklaşık hafta sonra ulaştı. Ömer'in (ra) ona gönderdiği mektupta şunlar yazıyordu:

“Seni Müslümanların işlerinden sorumlu olacağın bir göreve getirdim, sakın utanıp sıkılma. Zira Allah (cc) hakkı ortaya koymaktan utanmaz. Ben sana, seni küfürden ve dalaleten kurtarıp imana ve hidayete çıkaran Allah'a karşı takvalı olmayı tavsiye ediyorum. Ben seni Halid'in ordusunun başına getirdim. Ordu yönetimini devral ve onu komutanlıktan azlet. Ordunu, ganimet uğruna helak olacakları yere sevk etme. Kalabalık bir orduya karşılık küçük

¹⁹⁸ Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dımeşk*, s. 291-298.

bir seriyye gönderme. Dünyanın güzelliklerine karşı gözlerini yum ve kalbini bunlardan uzak tut. Senden öncekilerin helak olduğu gibi helak olmaktan sakın. Zira ben onların düşüp yıkıldıkları yeri gördüm ve kalplerinde gizlediklerini de biliyorum. Şüphesiz senle ahiret arasında sadece ince bir perde var. Sanki ben senin, parlaklığı sönmüş, çiçekleri solmuş bir diyardan (dünyadan) yolculuğa çıkmanı (ahirete irtihal etmeni) bekliyorum (ahiret sana bu kadar yakın). Bu (dünyadan ahirete olan) yolculukta işini en çok sağlama alan (ve böylelikle yolculuğu en iyi geçecek olan), azığı takva olan olacaktır...¹⁹⁹

İşte bunlar, sahabe zamanındaki atama dosyaları! Açık ve sınırları belirtilmiş bir görev, mümin orduya karşı duyulan şefkat, kalbi ahirete bağlamaya ve takvayla donanmaya çağrı ve sorumluluk, yapılacak olan iş ve ibadet arasındaki dengeli bir dağılım.

Burası, Halid'in (ra) azledilmesi meselesini tartışacağımız bir yer değil fakat yine de Filistin topraklarının fatihi olan bu büyük sahabilerin bu azil hadisesi karşısında takınmış oldukları tavrı durup biraz düşünmemiz gerekir. Halid bin Velid'e (ra) azledildiği haberini Ebu Ubeyde hemen söylememişti. Halid hala komutan gibi davranıyordu. Ebu Ubeyde onun arkasında namaz kılıyordu. Bunun üzerine Halid ona, yetki onda olduğu halde niye kendisine haber vermedi diye yumuşak bir dille sitemde bulundu. Ebu Ubeyde ona şöyle cevap verdi: "Ben ne dünyada otorite sahibi olmak istiyorum ne de dünya için çalışıyorum. Biz ancak Allah'ın (cc) emrini yerine getiren iki kardeşiz. Kardeşinin -dünyevi değil- dini bir konuda kendisine amir olması kişiye zarar vermez. Bilakis amir olan, maruz kaldığı helak sebeplerinden dolayı fitneye düşmeye ve hata yapmaya,

199 el-Ezdi, a.g.e. s. 102-103; Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 305.

memur olandan daha yakın olduğunu bilir. Ancak Allah'ın korudukları müstesna ki onlar ne kadar da azdır.”²⁰⁰

İslamî cihadın başarılı olmasında olumlu etkileri olan İslam terbiyesinin en önemli özelliklerinden birisi, kişiyi hevadan ve nefsin hazlarından kurtarıp, onun kalbini ve amellerini ahirete bağlamasıdır. Böylelikle makam ve unvan uğruna yaşanan çekişmeleri ve çatışmaları engellemiştir. Ayrıca insanların, fedakarlıklar yapmada ve veren el olmada birbirleriyle rekabet içinde olmalarını sağlamıştır. Bununla işler bereketlenir ve en güzel halet-i ruhiye ile tamama erer. Günümüzde İslamî kesim, fertlerden önce toplumun önünde bulunan kişilerden, bu çerçevede güzel örneklikler teşkil etmelerini talep etmektedir. Eğer Afganistan'daki ve diğer beldelerdeki mücahitler, samimi bir şekilde Ebu Ubeyde'nin (ra) sözlerine kulak verseler problemlerini çözerler ve devletlerini kurarlar.

7. Fahl-Beysan Savaşı

Fahl-Beysan muharebesi, Müslümanların Şam fethinde girmiş oldukları en göze çarpan muharebelere dendir. Bu savaş, Ürdün Nehri'nin kıyılarında meydana gelmiştir. Müslümanlar Ürdün Nehri'nin doğusunda Fahl'de karargahlarını kurdular. Rumlar ise Ürdün Nehri'nin batısında Beysan'da (Fahl'in kuzeybatısına doğru) konuşlandılar. Fakat savaş, bugünkü Filistin sınırları içerisinde, Beysan'ın güneyinde meydana geldi. Rumların sayısı 50 bindi. 80 bin olduğu da söylenmiştir. Müslümanlara gelecek olursak sayıları yaklaşık 26 bindi. 30 bine ulaşmıyordu.²⁰¹

Savaştan az önce Rumlar Ebu Ubeyde'ye bir mektup gönderdiler. Mektupta şunlar yazıyordu: “Sen ve

200 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 305-306. el-Ezdi'ye göre bu metinde Ebu Ubeyde'nin lisaniyla varid olan sözler, Ömer ibnu'l-Hattab'ın bizzat Ebu Ubeyde'ye ve Muaz b. Cebel'e, -onların mektubuna cevap olarak- yazmıştır. Bkz. el-Ezdi, a.g.e. 113-114.

201 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 334 ve 346; el-Ezdi, a.g.e. s. 131.

arkadaşların buğday, arpa, meyve, üzüm ve yemişlerin çıkmış olduğu ülkemizden çıkın. Siz bu topraklara layık değilsiniz. Sıkıntı ve bedbahtlık ülkesi olan ülkenize dönün. Yoksa karşı koyamayacağınız bir ordu ile üzerinize geleceğiz. Sonra da hiçbirinizde bir hayat emaresi kalmayınca kadar savaş meydanından ayrılmayacağız.”²⁰²

Ebu Ubeyde'nin onlara cevabı şöyle oldu: “Sizin ‘Ülkemizden çıkın, siz ona ve orada biten nebatata layık değilsiniz’ sözünüze gelince, ömrüme yemin olsun ki²⁰³ biz oradan çıkacak değiliz. Allah orada bizim ellerimizle sizi zillete düşürdü ve bizi oraya mirasçı yaptı. Orayı sizin elinizden çekip aldı ve bize verdi. Ülkeler ancak Allah'ın ülkeleridir. Kullar Allah'ın kullarıdır. Mülkün maliki Allah'tır ve mülkünü dilediği kullarına verir. Dilediğini aziz kılar, dilediğini zillete düşürür. Sakın sizi mahvedip oradan çıkarana kadar, orayı size bırakacağımızı ve oradan ayrılacağımızı sanmayın. Bekleyin! Sizi, üzerimize gelme zahmetine sokmayacağız! Bilakis biz size geleceğiz! Bekleyin, inşaAllah sizi yok edeceğiz, kökünüzü kurutacağız!”

İşte İslam ordu kumandasının cevabı böyle oldu. İslam mesajının ve tarihi akışın tabiatını çok iyi anlamış bir idrakle sarf edilen izzet, şeref ve yücelik dolu ifadeler... Sadece 7 kelimeyle özetledi: “Siz oraya ve orada biten nebatata layık değilsiniz.” Devamında da psikolojik savaşın gereği olarak tehdide karşı daha güçlü bir tehditle cevap verdi. Ayrıca fethe ve İslam mesajını yaymaya olan azmi vurguladı.

Sonra Rumlar, müzakerede bulunabilecekleri birisini talep ettiler. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, Muaz b. Cebel'i gönderdi. Muaz (ra) yanlarına gitti ve bir de ne görsün;

202 el-Ezdi, a.g.e. s. 113-114.

203 Mütercimnin notu: Allah (azze ve celle) dışında hiçbir şey üzerine yemin etmek caiz değildir. Buradaki “yemin” ifadesi ise Araplar arasındaki sözü daha vurgulu hale getirmek için kullanılan bir “tabir” olup gerçek manada bir “yemin” ifade etmemektedir.

Rumlar, gözleri kamaştırıcı ihtişamlı, debdebeli döşekler ve yastıklar üzerindeler. Bu sebeple Muaz, Rum liderleriyle olan görüşmesinde o döşekler üzerinde oturmadı. Yan tarafta yere oturdu. Rumlar ona dediler ki: "Az yaklaşım bizimle oturman sana daha çok yarar. Bir kenara çekilip yerde oturman kölelerin yaptığı bir şeydir. Biz senin, kendini küçük duruma düşürdüğün kanaatindeyiz." Muaz onlara şöyle dedi: "Bu sizin çağırdığımız saygınlık ve şeref, zayıflarımızı mahrum edip kendinize has kıldığınız bir saygınlık ve şereftir... Bizim ne dünya şerefinde ne dünya lüksünde ne de bizi Rabbimizden uzaklaştıracak bir şeyde gözümüz vardır."

"Senin bu yaptığını köleler yapar" sözlerine ise şöyle cevap verdi: "Ben Allah'ın kölelerinden (kullarından) biriyim ve Allah'ın arzına oturdum. Evliyaullah'tan olan kardeşlerimin sahip olmadığı bir şeye tek başıma sahip olmak istemem. Allah katındaki konumum sizin yanınızdaki konumumdan farklı olduğu sürece, sizin yanınızdaki konumumun nasıl olduğu beni ilgilendirmiyor."

Rumlar güçlerini Muaz'a ispat edebilmek için şöyle dediler: "Bizim kralımız canlıdır. Ordularımız ise azimdir, çoktur. Bizim sayımız gökteki yıldızlar, yerdeki kum taneleri kadardır." Sonra da Muaz'a Müslümanların ne istediklerini sordular. Muaz (ra) ise onlara üç seçenek sundu: Müslüman olmak, cizye ödemek veya savaş. Onlara şöyle cevap verdi: "Sizin melikiniz (kralınız) Hirakl ise bizim melikimiz bizi yaratan Allah'dır. Bizim emirimiz (liderimiz), içimizden biridir. İçimizde Allah'ın (cc) kitabıyla ve Nebimizin (sav) sünnetiyle amel ettiği sürece bunu kabulle karşılar ondan razı oluruz. Şayet bunların dışında bir şeyle amel ederse o zaman onu azlederiz. Eğer hırsızlık yaparsa elini keseriz. Zina ederse celdeleriz. Bizden birine kötü bir şey söylese o da ona -onun hakaret ettiği gibi- kötü söz söyleyebilir. Birini yaralarsa, benzer şekilde yaralanarak kısas edilir. Bizle

arasına perde çekmez, ulaşılmaz değildir. Bize karşı kibirlenmez. Allah Teâlâ'nın bize fey olarak nasip ettiği ganimeti sadece kendisi almaz. O bizden biri gibidir...

“Ordularımız çoktur” sözünüze gelince, ordularınız semadaki yıldızlardan, yerdeki kum tanelerinden daha fazla olsa bile, biz böyle şeylere güvenmeyiz, bunlara bel bağlamayız. Biz düşmanlarımıza karşı elde edeceğimiz zaferi bunlardan (sayı çokluğundan, teçhizat fazlalığından vs.) beklemeyiz. Bilakis biz güç ve kuvvetin bizim elimizde olmadığını ikrar ederiz. La havle vela kuvvete illa billah deriz ve Allah'a (cc) tevekkül eder, Rabbimize güveniriz. Allah'ın aziz kılıp yardım ettiği nice az topluluk, Allah'ın izniyle nice çok toplulukları yenmiştir. Nice sayıca çok topluluklar da vardır ki Allah onları zelil kılmış ve rezil etmiştir.”

Bunun üzerine Rumlar, Müslümanların Perslere karşı savaşta kendilerine yardım etmeleri şartıyla Belka'yı ve Sevad-ı Ürdün'ü²⁰⁴ Müslümanlara vermeyi teklif etti. Muaz (ra) şöyle cevap verdi: “Sizin bize vermeyi teklif ettiğiniz şeylerin hepsi bizim elimizdedir. Size galip gelerek henüz ele geçirmediğimiz sahip olduğunuz şeyleri bize verseniz ve size sunmuş olduğum üç seçenekten birini kabul etmemiş olsanız bile bu dediğinizi yapmayız.” Bu cevaptan dolayı öfkeleniler ve şöyle dediler: “Biz sana yakınlaşmaya çalışıyoruz, sen ise bizden uzaklaşıyorsun? Hadi arkadaşlarının yanına git. Vallahi yarın sizi dağlarda bölük pörçük etmeyi umuyoruz.” Muaz (ra) dedi ki: “Dağlar mı, hayır... Vallahi ya sizi son neferinize kadar öldüreceğiz ya da sizi zelil ve küçük düşmüş halde topraklarınızdan çıkartacağız.”²⁰⁵

204 Mütercimin notu: “Sevad” kelimesi Arapça'da “siyahlık” demektir. Sevad-ı Ürdün ise Ürdün'ün bilhassa Zerka Nehri kıyılarında bulunan sık ormanlarını da içine alan bölge için kullanılan bir terimdir. Araplar ormanların koyu yeşil görüntüsünü “siyah” rengi ile ifade ederek mübalağalı bir ifade kullanmışlardır.

205 Muaz'ın (ra) Rumlarla olan müzakere metni için bkz. el-Ezdi, a.g.e. s. 115-121.

Bu iftihar duyacağımız müzakere sahnesinde biraz durup şu noktalara dikkat çekmek istiyoruz:

- Asrımızda liderlerimizin ve müzakerecilerimizin çoğu, muhattaplarına karşı aşağılık kompleksi içerisindedir. Kendilerine veya davalarına güvenleri zayıftır. Bunun yerine; giyimde, prestijde ve görünümde düşmanlarını taklit etmeye çalışırlar. İşte bu, onlardaki yenilmişlik duygusunun ilk tezahürüdür.

- Rumlar, Muaz bin Cebel'in kişisel davranışını (onlarla beraber değil de yere oturmasını) hakir görmeye çalışınca, Muaz (ra) onların hakir gördüğü bu davranışı, onlara vermiş olduğu cevapta kullandı ve bu vesileyle onlara Allah'a kulluk, dünyanın güzelliklerine önem vermeme gibi İslam'ın mesajlarını hatırlattı. Aynı şekilde onların toplum ahlaklarındaki ve komuta kademesindeki zulüm, enaniyet ve zayıflara karşı büyükleme gibi ayıplarını ortaya çıkardı. Onlara vermiş olduğu cevap, onların itirazlarından çok daha kuvvetliydi. Çünkü Muaz (ra) imanı, ahlakıyla ve menheciyle onlara galip geldi.

- Rumlar onu, iktidarlarıyla ve sayılarıyla tehdit edince; Muaz (ra) mülkün gerçek sahibinin Allah (cc) olduğunu hatırlattı. Sonra komutanlarının tutumunu ve krallarının haksız yere büyüklemelemlerini, İslam komutasının ve yönetiminin menhecine ve doğasına işaret ederek kınadı. Ta ki Rumlar da liderlerine, Müslümanların liderlerine muamele ettiği gibi muamelede bulunsunlar. Ayrıca sayı meselesini, her şeyi yed-i kudretinde olan Allah'a havale ederek cevapladı.

- Tüm bunlar izzet, kuvvet, tevazu olan üç seçenekten (İslam, cizye veya savaş) birine çağırmadaki ısrar ve tehditlere karşı daha etkili ve güçlü cevaplar verme çerçevesinde oldu.

Acaba günümüzde Filistin üzerinde pazarlıklar yapıyorlarken (Gazze, Eriha...), Filistin'i fetheden sahabenin bu duruşunu okuyan Müslüman neler hisseder?

Rumlar, Ebu Ubeyde'ye kendisiyle müzakere yapmak için bir adam gönderdiler. Fakat Muaz (ra) ile yapılan müzakerede olanların bir benzeri oldu. Şöyle ki adam, Müslümanlara yaklaştığında liderlerinin hangisi olduğunu bilemedi! Liderlerinin kim olduğunu sordu. "İşte şu" diye cevap verdi Müslümanlar. İşaret edilen yere baktı ki bir de ne görsün Ebu Ubeyde, omzunda yayı, elindeki okları çevirir vaziyette yerde oturuyor. Adam çok şaşırды ve Ebu Ubeyde'ye neden yerde oturduğunu sordu? Ebu Ubeyde'nin bu soruya verdiği cevapta şu ifadeler geçiyordu: "Ne bir dinarım ne de bir dirhemim var. Sadece atım, silahım ve kılıcım var. Eğer bir halım veya bir döseğim olsaydı bile, kardeşlerim ve arkadaşlarım böyle şeylere sahip olmadığı için yine de onlar üzerine oturmazdım." Bunun üzerine adam, İslam ordusunun geri dönmesi ve bunun bir anlaşmayla kağıda dökülmesi şartıyla Ebu Ubeyde'ye şöyle bir teklifte bulundu: Rumlar her Müslüman savaşçıya iki dinar ve bir kıyafet, Ebu Ubeyde'ye bin dinar, halife Ömer'e ise iki bin dinar verecekler. Ayrıca el-Belka ve Sevad-ı Ürdün'ü de Müslümanlara vereceklerdir. Ebu Ubeyde bunu kabul etmedi ve dedi ki: "Allah Müslümanlara, düşmanlarına 3 seçenekten birini sunmalarını emretti: İslam, cizye veya harp!" Bunun üzerine adam oradan ayrıldı.²⁰⁶ Artık Rumların, Müslümanların dava adamları olduklarını ve davalarını dünyalık şeyler mukabilinde satmayacaklarını anlamaları gerekiyordu. Ayrıca burada, avurtlarını şişire şişire İslam fetih hareketinin ekonomik kaygılar sebebiyle başladığını, Müslümanları bu fetihlere yapmaya sevk eden şeyin açlık ve susuzluk olduğunu iddia eden şu tarihçi geçinenlere iyi bir ders vardır.

Savaşta Rumların komutanı Theodore The Sacellarius (Saqalar), Müslümanların komutanı ise Ebu Ubeyde (ra) idi. 28 Zilkade 13 tarihinde (23 Ocak 635), pazartesi gecesinin

206 el-Ezdi, a.g.e. s. 121-125.

son üçte birine girildiğinde, Müslümanların hazırlıkları tamamlandı ve sabah namazını kıldılar. Ebu Ubeyde Muaz bin Cebel'i sağ tarafa, Haşim b. Utbe'yi sol tarafa yerleştirdi. Piyadelerin başına Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl'i, süvarilerin başına ise Halid b. Velid'i getirdi. Sonra Rumlara doğru onları nehirden geçirdi.²⁰⁷

Sabahleyin savaş başladı. Bu savaş, kesinlikle onların yapmış oldukları en şiddetli savaştı. Halid b. Velid bizzat onların en güçlü patriklerinden 11 kişiyi öldürdü. Müslümanlar galip geldi. Denir ki bu savaşta onlardan 80 bin kişi yaralandı ve kaçanlar dışında hiçbirisi kurtulamadı. Belazüri'nin zikrettiğine göre bu savaşta Rumlardan 10 bin kişi ölmüştür.²⁰⁸

Bu savaş ile Müslümanlar Ürdün topraklarını ele geçirdiler. Rumların, Ürdün'ün verimli topraklarında bıraktıklarından çok daha iyilerine sahip oldular. Gıdaları ve malzemeleri bollaştı. Rumlar ise kalelere taşındılar. Başlarına gelenden dolayı korkuya kapıldılar. Süvarilerinin ve zenginlerinin birçoğu Kayserya'ya ve Kudüs'e sığındı.²⁰⁹

8. Kuzeye Yöneliş

Müslümanlar, Rumları Filistin topraklarında, biri güneyde "Ecnadeyn" diğeri ise kuzeyde "Fahl-Beysan" olmak üzere iki büyük hezimete uğratmış olsalar da Filistin'in geri kalanını fethetmeye devam etmediler. Bilakis kuzeye yöneldiler ve Dimeşk'i, 15 Recep 14'te (3 Eylül 635) bir pazar günü fethedene kadar 4 ay boyunca muhasara altında tuttular. Ardından Baalbek'i H. 15'te Rebiülevvel ayının sonlarına doğru (M. 636, mayıs ayının başları) barış yoluyla fethettiler. Sonra 18 gece süren kuşatmanın ardından 21 Rebiülahir 15'te (1 Haziran 636) Humus'u barış yoluyla fethettiler.

207 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 332.

208 el-Belazuri, a.g.e. s. 122.

209 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 344-349.

Bundan sonra Ebu Ubeyde ordusunun en ön kısmında yer alan mücahidleri Haleb'e ve yukarı Mezopotamya bölgesine gönderdi. Fakat Ömer ibnu'l-Hattab (ra) ondan askerlerini toplamasını ve durmasını istedi. Zira bu dönemde Müslümanlarla Persler arasında gerçekleşecek olan Kadisiyye savaşı için büyük hazırlıklar yapılıyordu. Bununla birlikte Rumlar da nihai bir savaş için hazırlanıyordu. Bu sebeple Ebu Ubeyde, Halid'i çağırdı ve bin Müslüman ile birlikte Dimeşk'te kalması için oraya gönderdi. Keza Amr b. el-As'a ordusuyla beraber Filistin'de kalmasını emretti.²¹⁰

9. Yermük Savaşı

Hirakl bu tekrarlanan hezimetler esnasında Antakya'da kalıyordu. Asker topluyor ve onları savaşıma gönderiyordu. Görünen o ki Dimeşk düştükten sonra -belki de düşmeden önce- son noktayı koyacağı bir savaşa girebilmek için hazırlayabildiği en büyük kuvveti hazırlayarak devasa bir ordu kurmak istedi. Rumların Yermük savaşındaki sayısı konusunda rivayetler farklı farklıdır. Ravilerin aktardığına göre yerin taşıyamayacağı kadarki bir kalabalıkla gelmişlerdir. Ezdi ise onları şu şekilde tarif etmiştir: "Yeryüzünü gece gibi veya bir sel gibi kaplamışlardı. Sanki kara çekirgeler gibiydiler."²¹¹ Rumların o günkü sayılarına gelince, ravilerin tahminleri 100-400 bin arasında değişmektedir. Vahan komutasında, sayılarının 200 bin olması, rivayetler arasında doğruya en yakın olanıdır. Müslümanların sayısı ise 36 bindi. Aralarında sahabeden bin kişi vardı ve onlardan 100 kadarı Bedir'e de katılmıştı.²¹²

Ebu Ubeyde'ye Rumların dehşete düşüren kalabalığı haber verildiğinde -ki Müslümanlar çoktan Şam topraklarına geçmişlerdi- İslam ordusu kumandası bir kenara çekilme

210 a.g.e. s. 358-401.

211 el-Ezdi, a.g.e. s. 194.

212 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 406-407; Ayrıca bkz. el-Ezdi, a.g.e. s. 152; Belazuri, a.g.e. s. 141.

ve Humus'tan ayrılma kararı aldı. Cizye verenlere cizyelerini iade ettiler. Çünkü savaş arefesindelerdi ve cizyeye karşılık olarak onları himaye edemeyebilirlerdi.²¹³ Ömer ibnu'l-Hattab (ra) Ebu Ubeyde'nin bu fikrinden hoşlanmamış olsa da üzerine icma edildiği için bu karara rıza gösterdi ve onları Said b. Amir komutasındaki bir kuvvet ile destekledi. Said'e şunları tavsiye etti: "Sen müttaki birisi olmakla beraber, onların en hayırlıları olmadığını halde ben seni bu ordunun başına komutan tayin ettim. O halde onlara karşı itibarlarını zedeleyecek kelimeler kullanma. Onlara vurma. Zayıflarını hakir görme. Güçlülerini kayırma. Sen hakka uyan ol, tabii olmayan arzulara ise uyma..."²¹⁴

İşte böyledir İslam kumandasının ordu mensuplarıyla olan bağı. Kişiliklerine saygı gösterir, duyguları dikkate alır, onlara eşit ve adil bir şekilde muamele eder. İslam kumandasının ordu mensuplarıyla olan bağı işte bu değerler üzerine kurulmuştur. Bazı ordularda görülen rütbe sahiplerinin, disiplin bahanesiyle alttakileri ezme konusunda uzmanlaşıyor olmaları, İslam ordusunda söz konusu değildir. Zira bu tür ordularda komutanlarla askerler arasındaki bağ; sevgi, benimseme ve sadakat üzerine değil, tikslenme ve korku üzerine bina edilmiştir.

Sonra Ebu Ubeyde Dımeşk'e döndü. Müslümanlar şehir halkına kendilerinden tahsil edilen şeyleri iade ettiler.²¹⁵ Müslümanların görüşü, düşmanlarına karşı toplanmak ve destek gelmesini beklemektir. Müslümanlar Ürdün'e doğru çıktılar. Rum ordusu ise ilerlemeye başladı. Yolda onlara Hristiyanlar da katıldılar ve Müslümanlara karşı savaşmaya cesaretleri geldi.²¹⁶ Bunun üzerine Ebu Ubeyde, Ömer'e (r.anhuma) "Rumlar Müslümanlara karşı karadan ve

213 el-Ezdi, a.g.e. 153-156.

214 a.g.e. s. 186.

215 a.g.e. s. 160.

216 a.g.e. s. 160-169.

denizden saldırıya geçtiler. Arkalarında eli kılıç tutan kimseyi bırakmadılar, hep beraber üzerimize akın ediyorlar. Beraberlerinde azizleri ve papazları da getiriyorlar. Onlara manastırlardan inen ruhbanlar da katıldı. Ermenistan ve yukarı Mezopotamya halkını da ayaklandırdılar” dedikten sonra ona Müslümanların, yardım gelene kadar bir kenara çekilip toplanma fikrini haber verdi. Ve dedi ki: “Ey Müminlerin emiri... Bize çok acele peşi sıra adam gönderin. Aksi takdirde Müslümanlar burada kalırlarsa hayatları tehlikeye girecek. Eğer ayrılırlarsa (savaştan kaçtıkları için) vebale girecekler. Allah Teâlâ'nın melekleleriyle desteklemesi veya katından bir yardım gelmesi dışında Rumlar, Müslümanlara karşı koyamayacakları bir şekilde geliyorlar. Vesselamu aleykum.”²¹⁷

Ebu Ubeyde'nin mektubu, Ömer'e ulaştığında Muhacirleri ve Ensar'ı çağırıldı ve onlara mektubu okudu. Bunun üzerine göz yaşlarına boğuldular ve kardeşlerinin haline acıdılar. Rumların kendilerine yakın bir konumda bulunmaları sebebiyle onlara yardım ve destek göndermeleri mümkün değildi. Bu sebeple Ömer (ra) onlara sebatlarını arttıran, maneviyatlarını güçlendiren, bu çetin atmosferde onlara Allah'a iman, O'na tevekkül, hak-batıl mücadelesindeki dengeler gibi İslamî manaları vurgulayan bir mektup gönderdi. Şu ifadeler o mektupta geçmektedir: “Çok kalabalık gelmiş olmaları seni korkutmasın. Zira Allah (cc) onlardan beridir. Ve Allah kimden beri olmuşsa, ona çokluğu fayda vermeyecektir. Allah onları kendilerine havale etmiş (yardımsız bırakmış) ve hizlana (hayal kırıklığına, başarısızlığa) düşür etmiştir. Müslümanların azlığı, kendini yalnız hissetmene sebep olmasın. Zira Allah (cc) seninle beraberdir. Ve Allah kiminle beraberse onlar az değildir. O halde düşmanınla karşılaşana, onlarla savaşana ve Allah'ın yardımıyla

217 a.g.e. s. 180-182.

onlara galip gelene kadar olduğun yerde kal. Yardımcı ve veli olarak Allah yeter. Vallahi eğer Müslümanlar yerlerinden ayrılmaz ve sabrederlerse ve bu sebeple yaralanır veya ölürlerse, Allah katındakiler (O'nun rızası, vereceği mükafatlar) salih kullar için çok daha hayırlıdır.”

Ömer'in (ra), Ebu Ubeyde'ye (ra) gönderdiği mektupta şunlar da yazıyordu: “Senin “Onlar, Müslümanların karşı koyamayacakları bir kuvvetle geldiler” sözüne gelince, sizin onlara karşı koyacak bir gücünüz yoksa bile, Allah'ın (cc) onlara karşı koyacak gücü vardır. Rabbimiz onları zelil etmeye kadir. Vallahi şayet biz kendi gücümüzle, kuvvetimizle, çokluğumuzla düşmanlarımızla savaşıyor olsaydık heyhat... Düşmanlarımız kökümüzü kazır, bizi helak ederdi. Fakat biz Rabbimiz olan Allah'a tevekkül ediyoruz, güç ve kuvvetin yalnız O'na ait olduğunu ikrar ediyoruz. La havle vela kuvvete illa billah diyoruz. O'ndan yardımını ve rahmetini diliyoruz. Sizler inşaAllah her halükarda galip geleceksiniz. O halde niyetlerinizi halis tutun. Rağbetiniz Allah'a olsun. Sabredin, sabırda düşmanlarınızla (veya birbirinizle) yarışın, ribat²¹⁸ halinde olun. Allah'tan korkun. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.” Ömer (ra) ondan bu mektubunu insanlara okumasını da istedi.²¹⁹

Ömer (ra) tarafından gönderilen Said b. Amir el-Cumahi 1000 kişilik ordusuyla destek olarak Yermük'teki Müslümanların ordugahına geldiği gün elçi de Ömer'in (ra) mektubunu getirmişti. Müslümanlar, desteğin gelmesine sevindikleri gibi, Ömer'in (ra) mektubunda belirttiği görüşüne de sevindiler.²²⁰

218 Mütercimin notu: Ribat, Allah için nöbet tutmak demektir. Benzeri başka manalarda da kullanılmıştır. Mesela Rasulallah (sav), bir namaz kılındıktan sonra diğer namazı camide beklemeyi “ribat” olarak isimlendirmiştir. Bkz. Sahih-i Müslim, Taharet 41.

219 a.g.e. s. 183.

220 a.g.e. s. 184.

İslam orduları Yermük'e yönelmeden önce Cabiye isimli bölgede toplanmışlardı. Cabiye'de, Müslüman komutanlar bir araya geldi ve görüş alışverişinde bulundular. Bazılarının görüşü çölün kenarlarına doğru güneye çekilmek yönündeydi. Halid b. Velid (ra) ise şöyle diyordu: "Vallahi benim görüşüm şudur: Eğer biz çoklukla ve kendi gücümüzle savaşıyorsak, onlar bizden daha güçlü ve daha kalabalıktır. Bu durumda onlara güç yetiremeyiz. Fakat biz onlarla Allah'ın yardımına sığınarak savaşıyorsak, vallahi onlar yeryüzündeki insanların tamamını da ordularına alsalar bu, onların hiçbir işine yaramayacaktır."²²¹

Müslüman komutanlar durumun ciddiyetinin farkındaydı. Sorumluluklarının ne kadar büyük olduğunu biliyorlardı. Ayakların kaydığı, makam sevdalılarının firar ettiği böylesi bir pozisyonda Halid b. Velid öne çıktı ve Ebu Ubeyde'ye şöyle dedi: "Sana emrettiğim şeylerde bana itaat ediyor musun?" Ümmetin emini Ebu Ubeyde, Halid'e olan güveni tam bir şekilde şöyle cevap verdi: "Evet!" Bunun üzerine Halid: "O halde tüm orduyu benim emrime ver ve düşmanı bana bırak. Zira ben Allah'tan beni onlara karşı muzaffer kılmasını umuyorum" dedi. Ebu Ubeyde bunun üzerine "Dediğini yaptım" dedi.²²²

İşte böylece Ebu Ubeyde, Halid'e saha komutanlığını devretti fakat görüldüğü üzere ordunun resmi başkomutanlık makamını korudu. Halid, Ebu Ubeyde'ye karşı edebini korudu ve ordunun sağ kanadı hakkında onunla istişare etti. Ebu Ubeyde oraya Muaz b. Cebel'i önerdi ve Halid de bunu onayladı ve dedi ki: "Onu oraya tayin et." Ebu Ubeyde de denileni yaptı. Halid ordunun sol kanadına Kubas b. Eşim'in olması gerektiğini öne sürdü, Ebu Ubeyde de onu ordunun sol kanadının başına getirdi. Ve Halid "Ben de

221 a.g.e. s. 170.

222 el-Ezdi, a.g.e. s. 170-171.

süvarilerin başındayım, piyadelerin başına istediğini getir” dedi. Ebu Ubeyde Hişam b. Utbe b. Ebi Vakkas’ı tavsiye etti ve Halid de bunu onayladı. Bunun üzerine Ebu Ubeyde onu piyadelerin başına getirdi. Sonra Ebu Ubeyde, Halid’in bir talebi olarak, tüm sancaklardaki ordu mensuplarına Halid’e itaat etmeleri için ed-Dahhak b. Kays’ı gönderdi. O da insanların yanına varıp “Şüphesiz ki emiriniz Ebu Ubeyde, Halid b. Velid’in size emrettiği şeylerde kendisine itaat etmenizi emrediyor” dedi.²²³

Müslümanlar el-Cabiye’den Ezreat bölgesine çekildiler. Yermük Nehri’nin arkasına yerleştiler ve Ezreat’ı arkalarına aldılar. Rumlar ise Yermük ile Rukad Vadisi’nin arasında kalan el-Vakusa bölgesine indiler ve böylece üç cihetten kuşatıldılar. Müslümanlar Ezreat’tan harekete geçtiler ve kendilerine doğru ilerlemekten başka yolları kalmayan Rumların karşısına ordugahlarını kurdular.²²⁴

Müslümanlar önceki savaşlarda birbirinden bağımsız küçük ordulara bölünerek savaşlılardı ve bu ordular birbirleriyle yardımlaşlırdı. Fakat Halid’in (ra) fikri, bu orduları tek bir ordu haline getirmek ve büyük bölükler haline gelecek şekilde birbiriyle koordineli birimler olarak tekrardan düzenlemektir. Ordu komutanlarıyla toplantı yaptı ve onlara bu fikrini sundu. Onlara söylediklerinden bir kısmı şöyleydi: “Şüphesiz ki bu, Allah’ın günlerinden bir gündür. Bugün de iftihar etmek gerekir, isyan etmek değil. Cihadınızı halis niyetlerle yapın. Bu amelinizle Allah’ın rızasını murad edin. Zira bugünün sonrası da var... (Bu öyle bir savaştır ki, sonucu bugünkü davranışlarınıza bağlı olacaktır).”

İslam ordusunda bazı huzursuzluklar ve liderlikle ilgili kaygılar baş gösterince Halid b. Velid şunları da söyledi: [“Şunu çok iyi biliyorum ki dünya sevgisi (mevki hırsı)

223 a.g.e. s. 189.

224 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 433-444.

aranızı açmış bulunuyor. Sizi uyarıyorum, Allah'dan korkunuz!]²²⁵ Şunu biliniz ki her biriniz ayrı bir diyardan geliniz, burada birleştiniz. Üstlerinizin emirlerine bağlı kalırsanız, ülkeniz bundan bir şey kaybetmeyecektir. Ayrıca ordunun tümü size boyun eğecek olsa böyle bir durumdan da memleketiniz bir şey kazanmış olmayacaktır. İçinizden biri, başınıza amir olarak geçti diye ne Allah (cc) katında ne de Rasulullah'ın (sav) nezdinde bir şey kaybedersiniz.”

İşte böylece Halid (ra), hassas bir mesele olan emirlik meselesini açık bir şekilde ele aldı. Nefislerdeki şeytan ve su-i zan menfezlerini tıkamış oldu. Böylelikle yumuşaklık ve kolaylık ile bu çağrısına icabet edildi. Ordu tekrardan düzenlendi. Ahmed Kemal'in de ifade ettiği üzere dört komutanın her biri ordunun dörtte birlik kısmını yönetiyordu. Fakat hepsi de Halid b. Velid'in emri altındaydı. Bu dört komutan, savaştan sorumlu yüksek idare kurulunu teşkil ediyordu. Bunun delili ordunun sağ ve sol kanatları için ve piyadeler için başka isimlerin kullanmış olmasıdır.²²⁶

Savaşın başlamasından az önce Rumların komutanı Vahan, Halid b. Velid'i (ra) görüşmek için davet etti. Yapmış oldukları bu görüşmelerde Vahan, Arapların zayıflığı ve naifliği ile dalga geçerek, milletin ne kadar güçlü ve dayanıklı olduğundan bahsetti. Ve halifeye 10 bin dinar, Halid b. Velid'e 10 bin dinar, her komutana 1000 dinar ve her nefere de 100 dinar vermeyi teklif etti! İşte böylece Rumların, hayatın akışını maddeye ve çıkara bağlayan pazarlıkçı akılları tekrardan kendini göstermiş oldu. İslam risaletinin temellerini, yüceliğini ve yüce cihat hareketini tetikleyen amilleri akılları almamıştı. Halid (ra), Vahan'ın bu tavsiye ve teklifini reddetti. Vahan'ın zikretmiş olduğu Arapların fakirlik, zaafiyet, bölünmüş ve çatışma halinde olduğu sözünün

225 Mütercimnin notu: Köşeli parantez içindeki bölüm, mana bütünlüğünün sağlanması adına Mahmud Şakir'in *İslam Tarihi* isimli eserinden alınmıştır.

226 a.g.e. s. 445.

altını çizerek onları ayağa kaldıran şeyin fakirlik ve açlık olmadığını açıkladı. Sonra da şöyle dedi: “Onları harekete geçiren şey ancak içlerinden bir Peygamber’in (sav) İslam risaletiyle çıkıp onlara, Allah’tan başka ilan edilenlerle savaşımlarını emretmiş olmasıdır.” Halid (ra) Vahan’a üç alternatif sundu: Müslüman olmak, cizye veya savaş.²²⁷

Rum ordusunun sağ kanat komutanı Dairjan, Hristiyan Araplardan birisini yanına çağırdı ve ona Müslümanlar arasında casusluk yapmasını emretti. Bunun üzerine Müslümanların ordugahına gitti ve orada sabahlayana kadar bir gece kaldı. Günün çoğunu orada geçirdikten sonra Dairjan’a döndü ve ona şöyle dedi: “Sana öyle bir kavimden geliyorum ki gecenin tamamını ibadetle geçiriyorlar, namaz kılıyorlar, gündüzleyin ise oruç tutuyorlar. İyiliği emrediyorlar, kötülüğü yasaklıyorlar. Geceleri ruhban, gündüzleri aslanlar. Kralları onlardan bir şey çalsa elini keserler. Zina edecek olsa, hakka tabi olma uğruna, hakkı hevalarına tercih etmeleri sebebiyle onu recmederler.” Bunun üzerine Dairjan şöyle dedi: “Eğer bu topluluk senin iddia ettiğin gibiyse, onlarla savaşacak kimseler için yerin altı üstünden daha hayırlıdır.”²²⁸ Bu zikredilen vasıflar, mübarek toprakların özgürleşmesi ve düşman ellerinden kurtarılması için İslamî çözüm sancağını kaldıran her İslam ordusunun hakiki vasıflarıdır.

5 Receb 15’te (12 Ağustos 636), Yermük savaşı meydana geldi. Vahan ordunun sağ tarafına İbn Kanatır’ı koydu. İbn Kanatır’ın beraberinde, Ermeni ordusunda Gregory de vardı. Ordunun sol tarafına ise Dairjan’ı koydu. Cebele b. Eyhem ise Rum dostu Arapların başındaydı. Lahm, Cüzam, Belkin, Amile, Kuda’a ve Gassan kabilelerinden katılanların sayısı ise 12 bindi.²²⁹

227 el-Ezdi, a.g.e. s. 199-207.

228 a.g.e. s. 211.

229 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 466-471.

Rumlar, Müslümanların üzerine “gece ve sel” gibi akın etmeye başladı. Orduları 120 bin civarı piyade ve 80 bin civarı süvariden oluşuyordu. Müslüman komutanlar mücahidleri sabra ve cihada teşvik ediyordu. Ebu Ubeyde mücahidlerin arasında yürürken şöyle dedi: “Ey Allah’ın kulları! Allah’ın dinine yardım edin ki O da sizi muzaffer kılsın. Ayaklarınızı sabit tutsun. Şüphesiz ki Allah’ın vaadi haklıdır. Ey Müslümanlar topluluğu sabredin. Zira sabır, küfürden kurtuluş ve Rabbin rızasıdır. Utanç vesilesi olacak şeyleri yok eder. O halde ben size emredene kadar; sakın saflarınızı bozmayın, olduğunuz yerde bekleyin ve düşmanınıza karşı ilerlemeyin. Savaşı siz başlatmayın, mızraklarınızı düşmanınıza doğrultun, kalkanlarınızla korunun ve Allah’ı zikir dışında sessizliği bozacak şeyler söylemeyin.”²³⁰

Aynısını Muaz b. Cebel ve Amr b. el-As da yaptı. Amr’ın söylediklerinden bir kısmı şöyleydi: “Doğruluktan razı olan ve doğruluk sebebiyle mükafatlandırılan, yalandan nefret eden ve yalan sebebiyle cezalandırılan ve ihsan ile karşılıkları verene yemin olsun ki bana Müslümanların burayı kasaba kasaba, köşk köşk fethedecekleri ulaştı. O halde kalabalıkları ve sayıları sizi dehşete düşürmesin. Eğer siz onlara sağlam darbelerle saldırırsanız onlar keklik yavruları gibi ürküp kaçarlar.”²³¹

Müslümanların hanımları gelip safların arkasında yüksek bir yerde durunca Ebu Süfyan b. Harb de onlara benzer şeyler söyledi. Yanlarına gitti ve bir taş istedi ve kadınlara dedi ki: “İslam ordusundan kim geri döner kaçarsa ona bu taşlardan atacaksınız!”²³²

Rumlar ilerlemeye başladı ve çarmlarını (haç işaretlerini) kaldırdılar. Onlarla beraber ruhbanlar, azizler ve patrikler de geliyordu. Liderlerine ölüm üzerine beyat ettiler.

230 el-Ezdi, a.g.e. s. 218.

231 a.g.e. s. 219.

232 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 474.

Onlardan 30 bini zincirlere bağlı şekilde geldiler. Kaçmamaları için her onu bir zincire bağıyordu.²³³

Halid, Müslümanların hanımlarının yanına döndü ve onlara Müslümanlardan kim kaçarsa onu öldürmelerini emretti. Halid (ra), süvariler piyadelerin arkasına gelecek ve Rum hücumu piyadeler önünde kırılacak şekilde orduyu düzenledi. Rumların ordu düzeni bozulunca, Halid süvarileriyle rahat bir şekilde hücumu geçecekti.²³⁴

Rumların hücumu önce Müslümanların sağ kanadına sonra da sol kanadına doğru başladı. Müthiş bir çarpışma meydana geldi. Şiddetli bir sel gibi gelen Rumlar karşısında Müslümanlar sağ ve sol kanatta zor anlar yaşadılar. Fakat onlar bu savaşta gel gitlere rağmen sebat ettiler.²³⁵ En şiddetli çarpışma sağ kanatta gerçekleşti. Ebu Hureyre'nin (ra) kavmi olan el-Ezd orada Müslümanları gayrete getiriyordu ve diyordu ki: "Güzel gözlü Huriler için süslenin. Rabbinizin katında, Naim cennetlerinde yüksek derecelere nail olmayı arzulayın. Hayırlı işlerin icra edildiği yerler arasında sizin şu bulunduğunuz yer, Rabbinizin en çok hoşnut olacağı yerdir. Dikkat edin! Sabredenler için elde edecekleri faziletler vardır."²³⁶ Evet, kim Ebu Ubeyde, Muaz, Amr, Ebu Hureyre (r.anhum) gibi Müslüman komutanların ve sahabelerin savaşta sarfetmiş oldukları sözleri dikkatlice incelerse, dünya metasına teşvik etmediklerini, ganimet veya mevki makam vaad etmediklerini görecektir. Onların sözlerinde ancak ihlase, sabra, zikre, Allah'ın vaadine ve zaferine güven duymaya, şehadete ve cennete çağrı vardır.

Rumlar kuvvetleri, İslam ordusunun sağ ve sol kanatlarını yardıktan ve Müslümanların geriye çekildiği anlaşıldıktan sonra arkadaki Müslümanların ordugahına hücum

233 el-Ezdi, a.g.e. s. 220.

234 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 475.

235 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 476-480.

236 el-Ezdi, a.g.e. s. 225; el-Vakıdi, a.g.e. s. 206.

ettiler. Orada Müslüman safları direnmeye devam etti. Rum akınının savurduğu Müslümanlar ise tekrardan saflarına geri dönüyordu.

Bu zor atmosferde İkrime b. Ebu Cehil şöyle dedi: “Rasulallah’a (sav) karşı her yerde savaşmışken (Müslüman olmadan önceki durumundan bahsediyor) şimdi nasıl kaçırım? Kim bana ölmek üzere beyat edecek?” Bunun üzerine ona aralarında el-Haris b. Hişam ve Dırar b. el-Ezver’in de bulunduğu Müslümanların ileri gelenlerinden ve süvarilerinden 400 kişi beyat etti. Halid’in otağının (komuta merkezinin) önünde, her birisi ağır yaralar alana kadar düşmana karşı müthiş bir cesaretle saldırdılar. Onlardan bazıları adağını yerine getirdi (şehit düştü) Dırar b. el-Ezver gibi bazıları da iyileşti.²³⁷ O gün Havle binti el-Ezver, Ümmü Hakim binti Hakim b. el-Hars, Selma binti Lüey ve Esmâ binti Ebu Bekir gibi Müslüman hanımlar da çok ciddi bir şekilde savaştlar.²³⁸

Süvarilerin bir yarısında Halid b. Velid, diğer yarısında ise Kays b. Hübeyra vardı ki henüz onlar savaşa dahil olmamışlardı. Rumların safları kırılınca Halid süvarileriyle birlikte Rumlara doğru hamle yaptı. Rumlar yorgunluk sebebiyle bitap düşmüşlerdi ve safları bozulmuştu. Piyadelerden önce Müslümanların ordugahına saldıran süvarilerden ise bir haber alınamıyordu. Görünüşe göre onlar savaştan ve kuşatmadan kaçmak için yollarına devam etmişlerdi ve sayıları 30 bin civarındaydı. Müslümanlar Rumların atlarını bu şekilde görünce onlara kaçacakları yer açtılar. Atlar da kaos halinde kaçıp savaş alanını terk etti. Halid (ra) ise süvarileriyle birlikte Rum piyadelerin üzerine yoğunlaştı ve onlardan 6 binini öldürdüler. Ölenlerin sayısının 10 bin olduğu da söylenmiştir.²³⁹ Halid’in elinde 9 kılıç kırıldığı da rivayetler arasındadır.²⁴⁰

237 et-Taberi, a.g.e. c. 3, s. 401.

238 el-Vakıdi, a.g.e. s. 217-218.

239 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 487-489.

240 el-Vakıdi, a.g.e. s. 217-218.

Halid ve Kays'ın hücumlarıyla birlikte Müslümanlar da ilerlemeye başladılar. Rumlar geri dönmek zorunda kaldılar. Zira Müslümanlar tüm yolları kapatmıştı. Rukad Nehri'nin Yermük ile birleştiği vadi olan el-Vakusa'ya sığındılar. Bu vadisi yüksekte kalıyordu. Hava sisli olması sebebiyle Rumlar oradan aşağıya düştüler. Bu olayın gece meydana geldiği de söylenmiştir ki bu daha isabetlidir. Bu uçurumda yaklaşık 80 bin Rum askeri öldü. Savaşta ise 50 bin Rum öldürüldü. 40 bin civarı ise geceden faydalanarak kaçmayı başardı. Onlardan önce 30 bin süvari de kaçmıştı.²⁴¹ Müslümanlardan ise 3000 civarında mücahit şehit oldu.²⁴²

10. Şam'ın Geri Alınışı

Tarihteki en kritik savaşlardan biri olarak görülen Yermük savaşının bitmesiyle Rumların Şam'daki gücü kırıldı ve Müslümanlar için orayı fethetmek daha kolay hale geldi. Müslümanlar bu fırsattan istifade ettiler. Halid (ra) çok hızlı bir şekilde Rumları kovalamaya ve Şam'ın Humus'a kadar olan bölümünü geri almaya koyuldu.²⁴³ Ve İslam ordularının saha komutanlığı önce Mercu's-Suffer'e oradan da Dımeşk'e intikal eden Ebu Ubeyde'ye (ra) döndü.²⁴⁴

Ağustos 636 yılının sonunda Ebu Ubeyde'ye, Ömer'in (r.anhuma), Irak'tan destek olarak Halid (ra) ile gelen orduyu iade etmesi emri geldi. Ve böylece Yermük'ten 40 gün sora meydana gelen Kadisiyye savaşına katılmaları için 6 bin mücahit Irak'a döndü.²⁴⁵

Dımeşk'te bulunan Ebu Ubeyde, Şam'ı komutanlar arasında taksim etti. Dımeşk'e Yezid b. Ebi Süfyan'ı, Filistin'e Amr b. el-As'ı ve Ürdün'e Şurahbil b. Hasene'yi halef

241 el-Ezdi, a.g.e. s. 231; Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dımeşk*, s. 491-494.

242 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dımeşk*, s. 496. Vakıdı 4000 bin Müslümanın şehit olduğunu söylemiştir, bkz. el-Vakıdı, a.g.e. s. 226.

243 el-Ezdi, a.g.e. s. 231.

244 Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dımeşk*, s. 500.

245 a.g.e. s. 509-510.

olarak bıraktı. Kendisi de Humus'a geçti. Yezid ordusuyla Dimeşk'ten çıktı. Ordunun önünde Muaviye b. Ebi Süfyan vardı. Sayd'ı, Araka'yı, Cübeyl'i (Biblos) ve Beyrut'u fethettiler. Kolay bir fetihtir. Şurahbil ise Ürdün'ün geri kalanını kolaylıkla fethetti. Susiyye'yi, Afik'i, Ceraş'ı, Beytu R'as'ı, Golan'ı ve Kudüs'ü fethetti. Bu fetihler H. 15. yılın ikinci yarısında gerçekleşti.²⁴⁶

11. Filistin'in Fethi

Yermük'ten sonra Filistin yolu açılmıştı. Dolayısıyla Amr b. el-As (ra) oraya doğru yöneldi ve Sebastia ve Nablus şehirlerini fethetti. Ardından Lod ve çevresini, daha sonra ise Yibne'yi, Amvas'ı ve Beyt Cibrin'i fethetti. Sonra Refah'ı fethedene kadar güney batı bölgesine indi. Hatta bir rivayete göre Yafa'yı da fethetti. Diğer bir görüşe göre Yafa'yı Muaviye (ra) fethetti. Daha sonra Amr (ra) Askalan'ı fethetti fakat ahalisi isyan edince orayı valiliği döneminde Muaviye (ra) tekrardan fethetti.²⁴⁷ Fütühu'l-Büldan sahibi (Belazuri), Amr b. el-As'ın, Ebu Bekir (r.anhuma) döneminde Gazze'yi de fethettiğini zikreder.²⁴⁸

İşte böylece Kayserya ve Beytü'l-Makdis dışında Filistin fethedilmiş oldu. Beytü'l-Makdis ise en racih görüşe göre H. 16 Rebiulahir (637 Mayıs) tarihinde fethedilmiştir. Amr b. el-As (ra) etrafı fethedilmek suretiyle çevresiyle bağlantısı kesilen Kudüs'e yöneldi ve orayı muhasara altına aldı. Ebu Ubeyde (ra) ise Şam'ın kuzeyini (Halep, Antakya vs.) temizledikten sonra Amr'ın yanına gitti ve kuşatmayı bizzat yönetmeye başladı.

Kudüs halkı, Şam diyarındaki şehirlerle yapılan sulh gibi, Müslümanlarla sulh yapabilmek için Ebu Ubeyde'ye bir mektup gönderdiler.

246 a.g.e. 511-516.

247 a.g.e. s. 513.

248 el-Belazuri, a.g.e. s. 513.

Ömer ibnu'l-Hattab, Ali b. Ebi Talib'i (r.anhuma) yerine halef bırakarak Şam'a geçti. el-Cabiye isimli bölgede onu, İslam ordusu komutanları karşıladı. Ömer'in (ra) gelmesiyle Rum komutan Artabon Kudüs'ten kaçtı. Filistin halkı adına sulh yapan kişi Kudüs ve Ramle halkından olup "el-Avvam" diye anılan birisiydi. Ömer (ra) el-Cabiye'de iken Kudüs halkıyla sulh yaptı ve orada bunu kağıda geçirdi. Yazılanlar arasında şunlar yer alıyordu:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın kulu, müminlerin emiri Ömer'in, Kudüs halkına vermiş olduğu emandır. Bu, onların canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlamları ve diğer dindaşları için verilmiştir. Kiliseleri Müslümanlarca kullanılmayacak ve müstemilatı da dahil yıkılmayacaktır. Kiliselerden ve arsalarından, Hıristiyanların haçlarından ve mallarından hiçbir şey eksiltilmeyecektir. Din değiştirmeleri için baskı yapılmayacak, hiçbiri bu uğurda zarara uğratılmayacaktır. İlya'ya (Kudüs'e) onlarla (Hristiyanlarla) birlikte hiçbir Yahudi yerleşmeyecektir.

İlya halkı ise Medain halkı gibi cizye vermek ve Rumları (Bizanslıları) ve hırsızları oradan çıkartmak zorundadırlar. Buradan çıkanlar gittikleri yere ulaşıncaya dek malları ve canları konusunda güven içinde olacaklardır. Onlardan kim ikamet ederse emniyet içinde olacak ve İlya halkı gibi cizye verecektir...

Bu anlaşmada yer alan hükümler, onlar cizye verdikleri müddetçe Allah'ın, Rasulü'nün, halifelerin ve müminlerin güvencesi altındadır. Halid b. Velid, Amr b. el-As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebi Süfyan bu emannamenin yazılışına şahittir. H. 15'te yazılmıştır."²⁴⁹

Bu metin "Ömer Emannamesi" ismiyle maruftur. Bu yazılanlara riayet edilerek Kudüs fethedilmiştir. Bu emaname, Müslümanların sahip olmuş olduğu dini müsamananın ne boyutta olduğunu gözler önüne sermektedir. Zira

249 et-Taberi, a.g.e. c. 3, s. 609.

kör taassubun ve zorla dine sokmanın tüm dünyada yaygınlaştığı bir zamanda müthiş bir örneklik teşkil etmiştir.

Ömer'in (ra) Kudüs'e girişine değinmeden önce, yeryüzünü fetheden ve zamanın en büyük devletlerinin gücünü kıran bu Rabbanî nesil üzerinde biraz duralım. Zahid komutan, halife Ömer (ra) üzerinde biraz durup onun hal ve hareketlerinden, ahlakından; bugün İslamî faaliyetler yürüten ve cihat sorumluluğunu sırtlanmış Müslümanların ihtiyaç duyduğu bazı ölçüler, kıstaslar çıkarmaya çalışalım. İbn Ebi'd-Dünya'nın Ebu'l-Galiye eş-Şamî'den rivayet ettiğine göre Ömer (ra), Kudüs'e gelirken Cabiye'ye siyah bir deve üzerinde geldi. Saçı döküldüğü için güneş altında kafası parlıyordu. Başında sarık veya kalensüve (takke vs.) yoktu. Üzengi olmaması sebebiyle ayakları eğerin iki tarafında sallanıyordu. Pamuklu bir gömleği vardı. Eskimiş ve yan tarafları yırtılmıştı... Kudüs ahalisinin reisiyle görüşmeden önce gömleğini çıkardı, yıkadı ve yamaladı. Bunun üzerine içlerinden biri ona: "Sen Arapların hükümdarısın. Bu beldede sana deveye binmek yakışmaz. Şayet bundan başka bir şey giyseydin ve bir ata binmiş olsaydın bu Rumları daha çok etkilerdi" dedi. Ömer (ra) bunun üzerine şöyle dedi: "Allah (cc) bizi İslam ile aziz kıldı. Allah'ı bırakıp O'nun yerine başka bir şey aramayız."²⁵⁰

İbn Kesir, Tarık b. Şihab'dan şöyle nakletmektedir: "Ömer (ra) Şam'a geldiği zaman bir nehirden geçmesi gerekti. Devesinden indi. Ayakkabılarını çıkarıp eline aldı. Devesiyle birlikte suya girdi ve karşı tarafa geçti. Ebu Ubeyde, ona dedi ki: "Sen bugün bu diyarda yapılmaması gereken bir iş yaptın. Şöyle şöyle yaptın..." Ömer (ra), Ebu Ubeyde'nin göğsüne vurup şöyle dedi: "Bu sözü senden başkası söyleseydi ey Ebu Ubeyde, ona yapacağımı bilirdim. Siz daha önceleri insanların en zelili en hakiri ve en azı idiniz.

250 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 7, s. 59-60.

Allah sizi İslamîyet'le onurlandırdı. Siz İslamîyet'ten başka bir şeyle izzet ve şeref ararsanız Allah sizi alçaltır.”²⁵¹

İşte burada durup diyoruz ki: İman sebebiyle kişinin kendisini aziz ve saygın hissedebilmesi, aşağılık kompleksi-ni aşabilmiş olması, insanları değerlendirirken üzerlerindeki kıyafetlere veya sahip oldukları nimetlere göre değil de onları, gayretleri sonucu ortaya koydukları işlere göre değerlendirebilmesi; bugün Müslüman liderlerin ve fertlerin en çok ihtiyaç duyduğu şeyler arasındadır.

Şüphesiz Ömer (ra) Kudüs yolunda iken, başlangıcından günümüze kadar İslam tarihine hakim olan bir kaideye dikkat çekmiştir: Allah (cc) Müslümanları İslam ile aziz kıldı, şerefliendirdi. O halde kim başka bir şeyde izzet ve şeref ararsa Allah onu zelil kılar. Bu tecrübeyle sabit bir kaidedir. İsrâ ve Mirac'ın gerçekleştiği toprakları özgürleştirmek isteyen İslam davetçilerinin dayanmış oldukları kaide budur.

Allah sana merhamet etsin ya Ömer... Bugün takım elbise giymeyip kravat takmadıklarında ve İngilizce kelimelerle, terimlerle ağızlarını eğip bükemediklerinde utanan nice Müslüman var. Vakti geldiğinde namaza kalkmaya bile utanıbiliyorlar... Fakat onlar İsrâ ve Mirac'ın gerçekleştiği topraklara karşı görevlerini ihmal ettiklerinde utanmıyorlar. Cihadi terk ederek “barışçıl çözüm” sloganları atmaktan, İsrail ile ilişkilerin normalleşmesini beklemekten ve bundan bir hayır ummaktan da utanmıyorlar. Keza Peygamberlerin mirasını ve şehitlerin kanını görmezden gelmekten de utanmıyorlar!

Ömer (ra) Cabiye'den Kudüs'e kadar giderken, kölesiy-le nöbetleşe deveye biniyorlardı. Ömer (ra) Kudüs'e yürüyerek girdi, kölesi ise deve üzerindeydi! Kudüs'ün fethine Ömer (ra) ile birlikte 4000 sahabinin katıldığı zikredilir. Kudüs, anahtarlarını bizzat Ömer'in (ra) teslim aldığı tek şehirdir. Kudüs'e girdiğinde Davud'un (as) mihrabında namaz

251 a.g.e. c. 7, s. 60.

kıldı ve Sad suresini okudu. Secde ayetine gelince Davud (as) gibi secde etti. İkinci rekatta ise baş tarafında İsrâ olayından, Allah'ın Filistin topraklarını bereketli kılmasından, Yahudilerin iki defa bozgunculuk yapacağından ve müminlerin onlara galip geleceğinden bahseden İsrâ suresini okudu.²⁵²

Daha sonra Ömer (ra), alametleri kaybolan Rasulullah (sav)'in Mirac'a çıkarken ayağını bastığı mübarek taşın yerini sordu. Çünkü bu taş, Hristiyanlar tarafından pislik ve çöplerin atıldığı bir yer olarak kullanılmıştı. Hristiyanların böyle bir davranışta bulunmalarının sebebi, İsa (as) olduğu düşünülerek²⁵³ asılan kişinin bulunduğu yeri pislığe ve çöplüğe çeviren Yahudilere cevap verme gayesiydi. İmparator Konstantin'in annesi Helena bu taşın olduğu yere daha sonra "Kıyamet Kilisesi" diye bilinen "Kumame (çöplük) Kilisesi"ni yaptırmıştı. K'abü'l-Ahbar, Ömer'e (ra) taşın yerini gösterdi. Ömer (ra) bizzat kendisi oradan pislikleri temizlemeye koyuldu. Sahabeler ve şehir halkı da ona eşlik ediyordu. Sonra oraya bir mescid yapılmasını emretti ve ahşaptan 3000 kişinin namaz kılabilceği bir mescid yapıldı.²⁵⁴

Kayserya'ya gelince, orayı Muaviye b. Ebi Süfyan Şeval 19'da (Ekim 639) fethetti. Bununla birlikte Filistin'in tamamı Müslümanlarca fethedilmiş oldu. Kayserya şehri bayındır, devasa ve denize bakan bir şehirdi. Anlaşılan o ki Rumlar bu şehri ellerinden kaçırmak istemediler. Daha önceden burayı fethetmek için birçok girişimde bulunulmuştu fakat bunlar başarılı olmadı. Burayı ilk defa kuşatma altına alan H. 13'te Amr b. el-As (ra) idi. Ecnadeyn, Fahl, Mercu's-Suffer ve Yermük savaşları için orduların ictimasına

252 Bkz. Muciruddin el-Hanbeli, *el-Ünsü'l-Celil, Bitarihi'l-Kudsi'l-Celil*, Mektebetü'l-Muhteseb, Amman, 1973, c. 1, s. 255.

253 Mütercimnin notu: Yahudiler, İsa'yı (as) astıklarının zannediyorlardı fakat Allah (azze ve celle) onu katına yükseltmiş ve başka birisini ona benzetmişti. Yahudilerin astıkları kişi, İsa'ya (as) benzetilen kişiydi. Bu kişinin İsa'nın yerini ispiyonlayan bir hain olduğu rivayet edilmektedir.

254 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 7, s. 222.

katıldıktan sonra tekrar kuşatma altına aldı. Kudüs'ün fet-hinden sonra bir daha kuşattı. Daha sonra Mısır'a geçti. Ar-dından Ömer (ra), Yezid b. Ebi Süfyan'ı görevlendirdi ve ona orayı fethetmeyi emretti. O da 17 bin askeriyile harekete geçti ve kuşatma altına aldı. H. 18'in sonlarına doğru hasta-landı ve Dimeşk'e gitti. Yerine orayı zorlukla fetheden kar-deşi Muaviye'yi bıraktı.

Belazuri'nin aktardığına göre Muaviye (ra) orayı fethet-tiğinde, orada 700 bin paralı askerle karşılaştı. Samarya'dan 30 bin, Yahudilerden 200 bin asker ve 300 çarşı bulunuyor-du. Surlarını ise 100 bin asker koruyordu. Rivayete göre bu-rası fethedilirken 100 bini öldürüldü. 4000 tanesi esir alındı. Muaviye, onları Ömer'e (r.anhuma) gönderdi. Ömer (ra) ise onları Curf bölgesine yerleştirdi.²⁵⁵ Ancak şu var ki, görü-nüşe göre burada zikredilen paralı askerlerin, Yahudilerin ve çarşıların sayısında ciddi bir mübalağa var. Hakikatte ra-kamlar bundan çok daha az olmalı.

Ömer ibnu'l-Hattab (ra) birkaç gün Kudüs'te kaldı. Ku-düs'ten ayrılmadan önce Müslümanlara bir hutbe irad etti: "Ey İslam ehli! Şüphesiz ki Allah Teâlâ size olan vaadini yerine getirdi. Sizi düşmanlarınıza galip getirdi. Sizi bu ül-kelere varis kıldı. Sizi yeryüzünün hakimleri yaptı. O hal-de tüm bu nimetlerin karşılığı, ancak şükretmeniz olabilir. Aman günahlardan sakının. Çünkü işlenen günahlar küf-ran-ı nimettir. Allah'ın üzerlerindeki nimetlerine nankörlük eden ve sonra da tövbe etmeyen birçok kavmin izzeti ve şe-refi ellerinden alınmış, zillete düşür edilmiş ve Allah onların üzerine düşmanlarını musallat etmiştir."²⁵⁶

İşte bu, Allah'ın, dilinden hakkın sadır olmasını murad ettiği Ömer'in (ra) söyledikleridir. Ve bu, bugün bizzat tec-rübe etmiş olduğumuz bir hakikattir. Haçlılarla yapılan sa-vaşlarda Müslümanlar da bunu tecrübe etmişlerdi. Küfran-ı

255 Bkz. el-Belazuri, a.g.e. s. 145-148; Ahmed Kemal, *et-Tariku ila Dimeşk*, s. 534-535.

256 Muciruddin el-Hanbeli, a.g.e. c. 1, s. 258.

nimetin ve günahların peşinden izzet ve şerefin çekilip alınması gelir ve Allah (cc) Müslümanların üzerine düşmanlarını musallat eder.

12. İslam Filistin'e İyice Yerleşiyor

Müslümanlar tarafından fethedilen Filistin tekrardan İslamî hüviyetine dönmeye başladı. Zira Filistin halkı Müslüman olmuştur. Orada yaşayan sahabilerin, İslam mefhumunun Filistin topraklarında kökleşmesinde ve yayılmasında önemli etkileri oldu.

Filistin'e yerleşen sahabilerden bir kısmı şunlardır:

H. 34 yılında vefat eden Hazreçli Ubade b. es-Samit (ra). Rasullullah (sav) ile beraber Bedir, Uhud, Hendek ve diğer tüm savaşlara katılmıştır. Uzun boylu, heybetli ve güzel bir görünüme sahipti.²⁵⁷

H. 58 yılında vefat eden Hazreçli Şeddad b. Evs (ra). Hassan b. Sabit'in kardeşinin oğludur. Ömer ibnu'l-Hattab (ra) döneminde Humus'ta valilik yaptı. Vefatı, Muaviye'nin (ra) Kudüs valiliğinin sonlarına denk geldi.

H. 57 yılında vefat eden Usame b. Zeyd b. Harise (ra). Ramle civarına yerleşmiş ve orada vefat etti.

H. 85 yılında vefat eden Vasile b. Eska' (ra) Beytü'l-Makdis'e yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.

Feyruz ed-Deylemi (ra) San'a'nın süvarilerindendir. Peygamberlik taslayan el-Esved el-Anesi'yi öldürdü.

Dihyetü'l-Kelbi (ra), Yermük gibi birçok cihat hareketine katıldı. Rasullullah (sav) onu Rum kayserini İslam'a davet etmesi için gönderdi. Rum kayseri ile Kudüs'te buluşmuş ve ona davet mektubunu teslim etti. Filistin'e yerleşti. Muaviye'nin (ra) hilafetine kadar orada yaşadı. Kendisine nispet edilen "ed-Dehi" köyünde vefat etti. Kabrinin bulunduğu yer maruftur, ziyaret edilmektedir ve konumu köydeki dağa bakmaktadır.²⁵⁸

257 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c. 9, 2. Kısım, s. 96.

258 Bkz. Mustafa Murad ed-Debbağ, *el-Kabailu'l-Arabiyye ve Selailuha fi Biladina Filistin*, Daru't-Talia, Beyrut, 1979, s. 47-48 ve 188.

H. 78 yılında vefat eden sahabi Abdurrahman b. Ganem el-Eşari (ra). Şam fakihidir. Filistin ehlinin şeyhidir. Filistin halkına dinlerini öğretmeleri için Ömer'in (ra) göndermiş olduğu eğitim heyetinde yer aldı.

Alkame b. Mücezziz el-Kinani. Nebi (sav) Tebuk'de iken onu Filistin'e bilgi toplaması için gönderdi. Yermük savaşına ve Beytü'l-Makdis kuşatmasına katıldı. Ömer'in (ra) Kudüs'teki vekiliydi.²⁵⁹

Ubade b. Samit'in kardeşi Evs b. Samit (r.anhuma), Bedir dahil tüm savaşlara katıldı. 85 yaşında Filistin'de vefat etti.²⁶⁰

Selam (İsminin Selame veya Seleme olduğu da söylenmiştir) b. Kays b. Kaysar el-Hadrami (ra). Muaviye (ra) zamanında Beytü'l-Makdis valisiydi.²⁶¹

Zinba' b. Ravh el-Cüzami (ra). Müslüman olmadan önce Filistin'de yaşıyordu.²⁶²

Malikü's-Seraya Malik b. Abdullah el-Has'ami (ra). Bazıları onun tabiundan olduğunu söylemiştir. Önce Muaviye (ra) zamanında, sonra Yezid daha sonra ise Abdulmelik zamanında ordu komutanlığı yaptı. Filistinli idi.²⁶³

Şu sahabeler de Filistin'de yaşayıp orada vefat etmiştir: Ebu Reyhane Şem'un el-Ensari, Süveyd b. Zeyd, Zu'l-Esabi' et-Temimi, Ebu Übey b. Ümmü Haram el-Ensari el-Hazreci, Üneyf b. Melle el-Cüzami, Süveyd b. Zeyd el-Cüzami, S'ad b. Vail Amr el-Abidi el-Cüzami ve ismi Rebba b. es-Seken olan Ebu Ruveyha el-Feze'i (r.anhum).²⁶⁴

259 a.g.e. s. 188.

260 ed-Debbağ, *Biladuna Filistin*, c.9, 2. Kısım, s. 97.

261 Bkz. Dıyaüddin Muhammed b. Abdulvahid b. Ahmed el-Makdisi el-Hanbeli, *Fedailu Beytü'l-Makdis*, Tahkik: Muhammed Muti' Hafız, Silsiletü Fedaili'ş-Şam 2, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1985, s. 90-92.

262 ed-Debbağ, *el-Kabailu'l-Arabiyye ve Selailuha*, s. 104.

263 a.g.e. s. 98-99.

264 Bkz. Dıyaüddin el-Makdisi, a.g.e. s. 90-92; ed-Debbağ, *el-Kabailu'l-Arabiyye ve Selailuha*, s. 98 ve 111-113.

İbrahim b. Ebi Abele el-Ukayli, Yezid b. Selam, Abdullah b. Muhayriz el-Cumahi ve Ziyad b. Ebi Sevde ise Beytül-Makdis'e yerleşen sahabilerdendir (r.anhum).²⁶⁵

Tabiun nesli, sahabeden devraldığı sancağı Filistin'de taşımaya devam etti. Orada doğan veya oraya yerleşen veya orayı ziyaret eden birçok tabiin vardır. Beysan doğumlu Reca b. Hayve el-Kindi (v. 112/730) Filistin ehliindedir. Abdulmelik b. Mervan zamanında beytül-mal eminiydi. Süleyman b. Abdulmelik'e, Ömer b. Abulaziz'i veliaht tayin etmesini öneren kişi de Reca b. Hayve'dir. Tabiundan diğer bir isim Ubade bin Nesi el-Kindi'dir (v. 118/736). Çok saygın birisiydi. Ürdün'ün seyyidi diye anılırdı. Taberya kadılığı yaptı. Malik b. Dinar, el-Evza'i, Ravh b. Zinba', Hani b. Külsum b. Abdullah, Humeyd b. Abdullah el-Lahmi, Süfyan es-Sevri ve İbn Şihab ez-Zühri de Filistin'de yaşamış tabiundandır.²⁶⁶

Filistin'de yaşayan ve orayı ziyaret eden büyük imamlardan ve fukahadan bir kısmı da şunlardır: Gazze şehrinde doğan İmam eş-Şafii, İbrahim b. Edhem, el-Leys b. S'ad, Ebu Bekir Muhammed et-Tartuşi, Ebu Bekir el-Cürcani, İbn Kudame el-Makdisi. İmam İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalani'ye gelecek olursak o, H. 669 yılında Askalan'ın harap olmasından sonra atalarının hicret etmiş olduğu Mısır'da doğmuş ve yaşamıştır.²⁶⁷

Endülüs fatihi, büyük İslam komutanı Musa b. Nusayr el-Lahmi, (H. 19-97) Filistinlidir. Dedesi, Murc bölgesinin ismiyle anıldığı Beni Amir (Murc Beni Amir) mevalisinden olan Abdulhamid b. Yahya el-Katib aslen Kayseryalıdır. Yazı sanatının en önde gelenlerindedir, yazı yazmada üstattır.

265 Şefik Casir Ahmed Mahmud, *Tarihu'l-Kuds: el-Alakatu Beyne'l-Müslimine ve'l-Mesihiiyin fiha Münzü'l-Fethi'l-İslami hatta'l-Hurubi's-Salibiyye*, Daru'l-Beşri li'n-Neşri ve't-Tevzi', Amman, 1984, s. 125-126.

266 Mustafa Murad ed-Debbağ, *Min Huna ve Hunake*, el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, Beyrut, 1986, s. 80 ve 109.

267 ed-Debbağ, *el-Kabailu'l-Arabiyye ve Selailuha*, s. 187; Şefik Mahmud, a.g.e. s. 126-143.

Divanların şeyhidir. Emevi halifelerinin sonuncusu Mervan b. Muhammed'in arkadaşıdır. Onunla beraber öldürülmüştür (132/750).²⁶⁸ Aynı şekilde ilk büyük Müslüman kimyacı Halid b. Yezid el-Ümevi de Filistinlidir. İslam devletinde Fransızların ilimlerini Araplara taşıyan ilk kişidir.²⁶⁹

Ayrıca kadim İslam coğrafyası taksimine göre Abbasi halifelerinin ilk üçünü Filistin'e nispet etmemiz mümkündür. Zira Ebu'l-Abbas es-Seffah, Cafer el-Mansur ve oğlu el-Mehdi "ilk Şam" olarak da bilinen Filistin topraklarından olan el-Humeyma'da doğmuştur. Burası şu an Ürdün'ün doğusunda, Mean'dan Akabe'ye giden yolun sağında kalmaktadır.²⁷⁰

Filistinli meşhur vezirlerden olan ve soyu Keysaniyye ailesine dayanan er-Rebi' b. Yunus Cebeli de Halil'dendir. Halife Mansur'un hacibliğinin ardından halife el-Mehdi'nin vezirliğini, daha sonra el-Hadi'nin vezirliğini, daha sonra Harun Reşid'in hacibliğini ve son olarak Harun Reşid'in oğlu Emin'in vezirliğini yapmıştır.²⁷¹ Yine Mehdi'nin vezirlerinden olan ve kendisine Abbasi devletinin işlerini haval ettiği Muaviye b. Ubeydullah b. Yesar el-Eşari et-Taberani de Filistinlidir. Vezirlik yaptığı günlerde, mahareti ve kudreti sayesinde vezirliğin şanı yükselmiştir. Ve Ahmed b. Ebi Halid Yezid b. Abdurrahman el-Ehvel katipti. Halife Me'mun'un en hayırlı vezirlerindendi.

Filistinli meşhur alimlerin bir kısmı da şunlardır: Malik b. Enes'den hadis rivayet eden Ukayl b. Halid el-Eyli (v. H. 144), Buhari'nin kendisinden hadis rivayet etmiş olduğu Adem b. Ebi Abbas el-Askalani (v. H. 220), Gazze'nin köylerinden olan Beyt Circa köyüne nispet edilen Filistin'in

268 Bkz. ed-Debbağ, *Min Huna ve Hunake*, s. 80-81; ed-Debbağ, *el-Kabailu'l-Arabiyye ve Selailuha*, s. 138-140.

269 Bkz. Salih Mesud Ebu Basir, *Cihadu Ş'abi Filistin Hilale Nisfi Karn*, 3. Baskı, Daru'l-Fethi li't-Tiba'ati ve'n-Neşri, Beyrut, 1970, s. 24-25.

270 ed-Debbağ, *Min Huna ve Hunake*, s. 81.

271 a.g.e. s. 82.

muhaddisi el-Abbas b. Muhammed el-Circi (v. H. 320), Taberya doğumlu, seyyah, meşhur muhaddis Süleyman b. Ahmed el-Lahmi et-Taberani (v. H. 340).²⁷²

Muasır araştırmacılarından birisi sadece Beytü'l-Makdis'de, İslam'ın hakim olduğu dönemlerde vefat eden kişilerin sayısını hesapladı ve sahabilerden 9; devlet başkanı, emir ve devlette görev almış üst düzey yöneticilerden 60; alimlerden 167; salihlerden ve evliyadan 66 ve kadılardan 65 kişi buldu. Ve bu rakamın denizde bir katre mesabesinde olduğunu ekledi. Zira orada vefat edip de isimleri unutulmuş birçok kişi vardır. Şu da var ki bu sadece Kudüs'teki rakamlardır. Acaba tüm Filistin'deki rakamlar nasıldır?²⁷³

272 a.g.e. s. 112.

273 Cemil el-Aseli, *Ecdaduna fi Sera Beyti'l-Makdis: Dirase Tarihiyye li-Mekabiri'l-Kudsi ve Turabiha ve İsbat bi-Esmi'l-Ayan el-Medfunine fiha*, Müessesetü Ali'l-Beyt, Amman, 1981, s. 150.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR, HAÇLILAR VE TATARLARLA KARŞI KARŞIYA

1- Allah'ın Zafer ve Hezimetle İlgili Kanunları

Allah Teâlâ'nın Müslümanları muzaffer kılması, onların dini hükümleri ve Rablerinin şeriatını yerine getirmedeki hassasiyetlerine bağlıdır. Bu, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin ve hadis-i şeriflerin dile getirdiği bir hakikattir. Tarihi tecrübe ve Müslümanların hayatlarındaki gel-gitler de bunu teyid etmektedir.

• O halde zafer ancak Allah'ın nasip etmesiyle mümkündür. Şöyle buyurmuştur: *"Zafer ancak Allah katındandır."*²⁷⁴ Diğer bir ayette ise şöyle buyurmuştur: *"Eğer Allah size yardım ederse, size galip gelecek yoktur. Sizi yardımsız bırakırsa, O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler, ancak Allah'a tevekkül etsinler."*²⁷⁵

• Allah samimi Müslüman topluluklara yardım eder: *"Andolsun Peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu sözümüz geçmişti: "Onlara mutlaka yardım edilecektir. Şüphesiz ordularımız galip gelecektir!"*²⁷⁶ Başka bir ayette ise şöyle

274 Âl-i İmran, 126.

275 Âl-i İmran, 160.

276 Saffat, 171-173.

buyurmuştur: *“Allah, müminlerin aleyhine kafirlere hiçbir yol vermeyecektir.”*²⁷⁷

- Müminler ne zaman Allah ile güzel bağlar kurar, O'nun Kitabı'na ve Nebisi'nin sünnetine sarılır ve dinine yardım ederlerse, işte o zaman zafer tahakkuk eder: *“Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder (sizi muzaffer kılar) ve ayaklarınızı sabit tutar.”*²⁷⁸

- Zafere ulaştıran etkenler şunlardır: Düşmanla karşılaştığında sebat etmek, Allah'ın dinine ve O'nu zikre sarılmak, O'na ve Rasülü'ne itaat etmek, Müslümanlarla tartışmaktan ve çekişmekten kaçınmak ve savaşın zorluklarına sabretmek. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: *“Ey iman edenler, düşman bir toplulukla karşılaştığınızda sebat edin ve çokça Allah'ı zikredin ki kurtuluşa eresiniz. Allah'a ve Rasülü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Yoksa içinize bir korku düşer de rüzgarımız (gücünüz) gider. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”*²⁷⁹ Allah'ın bize emretmiş olduğu askeri hazırlıklar yapmak için mal ve gayret sarf etmek, Allah ve Rasülü'ne itaatın bir parçasıdır: *“Onlara (düşmanlarınıza) karşı gücünüz nispetince kuvvet hazırlayın.”*²⁸⁰ Aynı şekilde Allah için ölme-ye hazır olmak, Allah yolunda infakta bulunmak ve cihat etmek de bu itaatın bir parçasıdır.

- Bildikleriyle amel eden müminler, yeryüzünün efendileri ve hakimleri olurlar. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Allah, içinizden iman edip salih ameller işleyenlere, kendilerinden öncekileri yeryüzünde hakim kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka hakim kılacağına, onlar için razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık*

277 Nisa, 141.

278 Muhammed, 7.

279 Enfal, 45-46.

280 Enfal, 60.

bundan sonra kimler inkar ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir."²⁸¹

• Eğer müminlerin ordusunda bir hezimet vaki olmuşsa, bu mutlaka imandaki bir zayıflığın habercisidir. Bu zaaf, şuur noktasında olabileceği gibi amel noktasında da olabilir. Bu geçici bir hezimetdir ve süresi, bu iman zayıflığının ne kadar olduğuna bağlıdır. Müminler bu zaafalarını giderdikten sonra tekrar muzaffer olurlar. Mesela Uhud Gazvesi'ndeki zaaf, Rasulullah'a (sav) itaati terk edip ganimete yönelmekti. Huneyn Gazvesi'nin başlarındaki zaaf ise çoklukla övünmekti.

• Allah'ın (cc) menhecini terk etmek ise Müslümanlar için zaaf, zillet, hezimet ve zayıat anlamına gelmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Artık onun (Rasulün) emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar!*"²⁸² Hadiste ise şöyle buyrulur: "*Cihadı terk eden bir topluluk ancak zillete duçar olur.*"

İşte Müslümanların ilerlemesinde ve gerilemesinde, zaferlerinde ve hezimetlerinde, medeniyetlerinde ve geri kalmışlarındaki gel-gitler, esasında onların Allah'ın şeriatına ne kadar uyduklarına bağlıdır. Buradan hareketle Müslümanların zafer ve hezimetini konusunda sürecin nasıl işlediğini anlayabilmek için tarih sayfalarında bir yolculuğa çıkıyoruz:

Filistin'deki İslam toprağı, İslam'ın parlak geçen yüz yılları boyunca orada en tatlı ve en olgun meyvelerini vermiştir. Ancak İslam'ın parlak dönemindeki bu verimli yıllar ilelebet devam etmemiştir.

Zaman tekerleđi dönmekte...

Kervanı başka bir topluluk alıp götürdü.

Zamanın "nerede bu Müslümanlar?" sorusu,

Beni ve her hürü üzmemekte.

281 Nur, 55.

282 Nur, 63.

Hicri üçüncü yüzyılın yarısından sonra başlayan "İkinci Abbasi Dönemi"nden beri İslam hilafeti devleti; Allah (cc) ile olan bağın zayıflaması, şeriatın dakik bir şekilde tatbik edilmemesi, devlet başkanlarının eğlence ve lüks ile meşgul olmaları, sapık fikirlerin ve bozuk inançlara sahip grupların İslam devletinde yayılması, alimlerin, Müslümanların karşılaşmış olduğu birçok yeni problemi ve meseleyi çözmekten onları uzaklaştıracak durgunluk ve taklit merhalesine girmesi, fıkhi ihtilafların çokluğu, mezhep taassubunun artması, İslam devletinin parçalanması, tek bir hilafet yerine, üç farklı hilafetin ilan edilmesi (doğuda Abbasi hilafeti, Mısır, Mağrib ve Şam'ın bazı bölgelerinde Fatımi hilafeti, Endülüs'te ise Emevi hilafeti), birçok Müslüman'ın medeniyetin özünü değil de kabuğuyla, yani eğlencelerle, mal biriktirmekle, cariye ve gılmanlarla meşgul olması neticesinde artarak devam eden bir zafiyet içerisindeydi.

İşte Müslümanlar böyle bir zaaf ve gevşeklik içerisinde larken, haçlı savaşları meydana geldi.

2- Haçlı Savaşları Öncesi Bölgenin Siyasi Haritası

Haçlı savaşları başlamadan yaklaşık 40 sene önce, Selçuklu Türkleri Bağdat bölgesine ağırlıklarını koydular ve Abbasilerin sözde hilafetleri altında yönetimi devraldılar. Selçuklular takriben 1040 yıllarında İran, Irak'ın kuzeyi, Ermenistan ve Küçük Asya (Anadolu) topraklarının geniş bir bölümünü hakimiyetleri altına alabilmişti. Sonra Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey 1055 yılında Bağdat'ı kontrol altına aldı ve Selçuklular, Bizanzlıları püskürterek Anadolu topraklarındaki hakimiyetlerini genişletti. 19.08.1071'de ise Selçuklu sultanı Alparslan'ın komuta ettiği Malazgirt savaşı meydana geldi. Miladi 11. yüzyılın sonlarına kadar Bizanzlıların başına gelen en büyük felaket buydu. 1071 yılında Selçuklular Arsuf hariç Filistin topraklarının çoğuna hakim oldular

ve oradaki Fatımi nüfuzunu sonlandırdılar. Selçuklular, Fatimilere karşı Şam'daki hakimiyetlerini genişlettiler ve Şam'ın büyük bir kısmını ele geçirebildiler.²⁸³

495/1092 yılında, Selçuklu Sultanı Melikşah vefat etti ve Selçuklu yönetiminde çözümler başladı. Kendi aralarında uzun yıllar devam edecek ve nihayetinde hakimiyetlerini ve nüfuzlarını eritecek olan savaşlar yaptılar. İbnu'l-Esir'in tabiriyle "Devlet çözüldü ve kılıç düştü."²⁸⁴ 1096 yılında, Selçukluların yönetimi beş hükümranlıktan meydana geliyordu: Berkyaruk'un liderliğinde Fars hükümranlığı, Sancer liderliğinde Horosan ve Maverannehir hükümranlığı, Rıdvan liderliğinde Halep hükümranlığı, Dukak liderliğinde Dımeşk hükümranlığı, Kılıç Arslan liderliğinde Rum Selçukluları hükümranlığı. Filistin bölgesinin büyük bir kısmı Dımeşk'teki yönetime tabi idi.

Şam bölgesindeki iki hükümdar Rıdvan ve Dukak'ın zayıf yönetimi altında birçok beylik ortaya çıktı ve bu beyliklerden birçoğu tek bir şehirden başka bir yere hakim değildi.²⁸⁵

Şam'da, Irak'ta ve diğer bölgelerdeki Müslümanlara ait bölgeleri, ihtilaflar ve kanlı çatışmalar paramparça etmişken haçlılar 491/1098'de seferlerine başladılar. Tutuş'un iki oğlu Dukak ve Rıdvan ise 490/1097'de birbirlerine savaş açmışlardı. Melikşah'ın oğlu Muhammed ve kardeşi Berkyaruk arasında ise taht kavgaları baş göstermiş, aralarında birçok savaş meydana gelmişti. Hilafet diyarında gerçekleşen bu savaşların bazılarını biri, bazılarını ise diğeri kazanıyordu (H. 492-497). "Aralarındaki bu savaş uzadı, fesad her yeri kuşattı. Mallar yağmalandı, kanlar akıtıldı, şehirler harab oldu, köyler yakıldı. Saltanatı elde etmek arzulanıyordu fakat ona mahkum olundu ve hükümdarlar zelil bir hale

283 Fayed Hammad Aşur, *Cihadu'l-Müslimine fi'l-Hurubu's-Salibiyye: el-Asru'l-Fatımi ve's-Selcukiyye ve'z-Zengi*, 4. Baskı, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1988, s. 51-54.

284 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 190-220.

285 Fayed Aşur, a.g.e. s. 68.

düştü.”²⁸⁶ Bu süreçte haçlılar, Filistin’de ve Şam’ın çevresindeki birçok bölgede hakimiyetlerini güçlendirdiler. Haçlılar, ele geçirmiş oldukları Şam toprakları sebebiyle küstahça davranıyordu. Müslüman hükümlerinin ve askerlerin birbirleriyle savaşmakla meşgul olması onların ekmeğine yağ sürmüştü. O vakitte Müslümanlar arasında görüş ayrılıkları meydana geldi. Arzular farklı farklıydı ve mallar heder oldu.²⁸⁷

3- İlk Haçlı Seferi ve Sonuçları

Bu esnada, Clermont Konsili’nde Papa İkinci Urbanus’un (1088-1099), Arz-ı Mukaddes’i (Filistin / Kudüs) Müslümanlardan geri alma çağrısında bulunması üzerine (26.11.1095) Avrupa’da bakışlar Arz-ı Mukaddes’e çevrildi. Ardından Urbanus, 1095-1096 yılları arasında Limoges, Le Mans, Angers, Toulouse, Nimes, Poitiers, Tours ve Bordeaux gibi yerlerde toplantılar tertipleyerek Avrupalıları haçlı seferlerine davet etti. Haçlı seferlerine katılan herkesin günahlarının affedileceğini ilan etti. Ayrıca haçlı seferlerine katılan kimselerin, sefer esnasında değerli eşyalarının kilise gözetiminde korunacağını ve sefere katılan her savaşçının, dış kıyafeti üzerine kumaştan bir haç işareti dikmesini emretti.²⁸⁸

Bu vaazların tesiriyle halk ve davetçiler toplanarak organize olmaya başladılar. Ancak onların bu seferberliği, güç ve düzenden yoksundu. Akıcı ve edebi bir dile sahip, eski elbiseler giyen, yalın ayak duran ve total bir eşeğe binen Keşiş Pierre (Pierre l’Ermite), Fransa’da yaklaşık 15 bin kişiyi etrafına topladı ve yola koyuldular. Bir Macar kentine ulaştıklarında çıkan kargaşa neticesinde 4 bin Macar öldürüldü.

286 Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 162.

287 İbnü'l-Esir, a.g.e. c. 8, s. 222.

288 Ernest Barker, *el-Hurub es-Salibiyye*, çev: es-Seyyid el-Baz el-Urayni, 4. Baskı, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, s. 23-24; Fayed Aşur, a.g.e. s. 78; Said Abdulfettah Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye: Safha Muşrika fi Tarihi'l-Cihat el-Islamiyyi fi'l-Uşuri'l-Vusta*, 4. Baskı, Mektebetu'l-Anglo Mısıriyye, Kahire, 1986, c. 1, s. 104-107.

Konstantiniyye'ye vardıklarında onlara Müflis Walter'in (Walter Sans Avoir) birçok sayıda adamı katıldı. Kalabalıklar halinde İstanbul'un Asya sahiline girdiler. Selçuklular ile aralarında bir savaş meydana geldi. Selçuklular bu savaşta kazandı ve 22 bin haçlıyı öldürdüler. Geriye sadece üç bin haçlı kalmıştı. Volkmar ve Emich'in başlattığı seferlerde ise yolda birçok Yahudi katledildi. Ve bu iki sefere katılan haçlılar, Macaristan'da darmadağın oldular.²⁸⁹

Ardından "Birinci Haçlı Seferi" meydana geldi. Bu sefere Avrupalı prensler ve profesyonel süvariler katıldı. 1097 yazından itibaren haçlılar, Müslümanların yaşadığı bölgelerde hakimiyet kurmaya başladılar. 1098 yılının Mart ayında, I. Baudoin'in önderliğinde Ruha (Urfa) Kontluğu'nu kurdular. 9 ay boyunca Antakya'yı muhasara altına aldılar. Ancak Antakya emiri Yağı-Sayan'ın cesareti, bir başkasında görülmemiş olan parlak fikirleri ve tedbirli tutumu sebebiyle haçlıların çoğu öldü. Eğer haçlılar, ülkelerinden çıktıkları andaki sayılarını koruyabilselerdi ve bu kadar çok kayıp vermeselerdi, İslam topraklarının altına üstüne getirebilirlerdi. Ancak yine de Antakya'ya girmeyi başardılar. Şehirin surlarını koruyan bir Ermeni muhafız ile mektuplaşan haçlılar, ona mal ve ikta vermeyi vaad ettiler. O da korumakta olduğu kalenin kapısını haçlılara açtı ve haçlılar şehri istila ettiler. H. 491 yılında (03.06.1098) Bohemond liderliğinde Antakya'da ikinci kontluğu kurdular.²⁹⁰

Yaşanan bu hadise, Müslümanların o vakitteki darmadağın halini ve arzularının farklı farklı olduğunu gösteriyordu. Antakya düştükten sonra Müslümanlar, Musul valisi Kürboğa komutanlığında bir ordu hazırladılar. Onlara Şam'ın Arap ve Türk askerleri de katıldı. Ardından Antakya'ya doğru ilerlediler ve orayı muhasara altına aldılar.

289 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 1, s. 108-113; Ernest Barker, a.g.e. s. 25-26.

290 Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 181; Ernest Barker, a.g.e. s. 34-35.

Haçlılar yanlarında yiyecek bir şeyler yokken 12 gün kuşatma altında kaldılar. Güçlüler binek hayvanlarıyla beslendiler, zayıflar ise leş ve ağaç yaprakları yediler. Bir ekmek bir dinar, bir yumurta ise iki dinar (altın para) oldu. Haçlılar Kürboğa'ya mektup gönderdiler ve Antakya'yı terk etmeleri karşılığında eman istediler. Kürboğa bunu reddetti. Müslümanlar için zafer alametleri belirlemeye başlamıştı. Ancak Müslümanlar arasında hezimet emareleri de görülüyordu. Zira Kürboğa beraberindeki Müslümanlara kötü davranmaya başlamıştı. Müslüman emirlere karşı büyüklendi ve onları öfkeliendirdi. Onlar da Kürboğa'ya karşı ihanet etmeyi kafalarına koydu.

Haçlılar savaşmak için muhasara altına alınan Antakya'dan çıkma kararı aldılar. Beş veya altı kapıdan ayrı ayrı gruplar halinde çıktılar. Müslümanlar Kürboğa'ya, her kapının önünde bir grup askerin beklemesini ve çıkan herkesi öldürmesini tavsiye etti. Fakat o bunu kabul etmedi ve şöyle dedi: "Böyle yapmayın. Onlara biraz vakit tanıyın, hepsi çıktıktan sonra öldürürüz." Haçlıların hepsi çıkınca Müslümanlar, hezimete uğramış bir şekilde geri dönmek zorunda kaldı. Çünkü Kürboğa önce askerlerini küçümsemiş ve onlardan yüz çevirmiş daha sonra da onları haçlılarla savaşmaktan menetmişti. Böylelikle Müslümanlar tek bir kılıç sallayamadan, tek bir mızrak fırlatmadan ve tek bir ok atmadan hezimete uğradılar! Haçlılar önce bunu bir tuzak sanmıştı. Çünkü yenilip kaçmayı gerektirecek herhangi bir çarpışma olmamıştı. Müslümanlardan bir grup mücahit ise kaçmamış, sebat etmişti. Şehadet arzusuyla savaşmaya başladılar. Bu çarpışmada haçlılar binlerce mücahidi öldürdü. Karargahtaki erzakı, malları, eşyaları, hayvanları ve silahları ganimet olarak aldılar ve tekrar eski kuvvetlerine kavuştular.²⁹¹

Özetle bu hadise, büyük oranda o zamanki durumu yansıtmaktaydı: Kötü ahlaklı ve dediğim dedik bir lider, onunla olan husumetlerini haçlı düşmanlığından daha

291 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 187.

önemli gören komutanlar, liyakat sahibi bir komuta kademisine sahip olmayan bir sürü Müslüman ve haçlılardan sayıca daha az ama hazırlık, düzen ve savaş tekniği konusunda daha ileri seviyede olan bir grup mücahit... Zaten hiçbir zaman dilimi; Allah yolunda, O'nun rızasını umarak cihat eden samimi mücahit Müslümanlardan hali olmamıştır...

Selçuklular, Biladu'ş-Şam'ın kuzeyinde haçlıların ilerlemesiyle uğraşırken, Fatımiler fırsatı değerlendirdi ve 1097'de Sur şehrini işgal ettiler. Şubat 1098'de haçlılar Antakya'yı kuşatma altına aldıkları esnada ise Fatımiler Beyt-i Makdis'i hakimiyetleri altına aldılar. Fatımilerin tabilerinden olan Kadi İbn Ammar, Trablus'u kontrol altına aldı. Fatımiler, Antakya kuşatması esnasında haçlılara ittifak yapmak için bir elçi gönderdiler. Onlara, Selçukluları öldürmelerini, Biladu'ş-Şam'ın kuzeyinde yer alan Suriye'yi almalarını, Filistin'i ise kendilerine bırakmalarını teklif ettiler. Bunun üzerine haçlılar, Mısır'a (Fatımilere) "iyi niyetlerini" gösterebilmek için bir heyet gönderdiler. Yani Selçukluların haçlılarla savaşmakla meşgul oldukları esnada, Fatımiler, Selçuklular'a karşı Filistin'deki nüfuz alanlarını genişletmekle meşguldüler. Hatta sınırları kuzeyde Kelb Nehri'ne, doğuda ise Ürdün Nehri'ne kadar uzanmıştı!

Bu süreçte ihanetler baş gösterdi, her birisi kendi nüfuzunu arttırmaya ve haçlılar ilerlerken onların "sevgisini kazanmaya" çalışan şehir emirliklerinde ayrılıklar ve zafiyetler ortaya çıktı. Mesela Şayzer emiri haçlılarla anlaşta, onlara saldırmama ve ihtiyaç duydukları erzak ve levazımı temin etme vaadinde bulundu. Dahası onlara yol gösterecek iki rehber gönderdi! Humus emiri onlara hediyeler takdim etti. Masyaf emiri saldırmazlık anlaşması yaptı. Trablus cizye ödedi, rehberlerle onlara yardım etti. Beyrut para ödedi ve haçlılar Beytü'l-Makdis'i işgal etmeyi başardıkları takdirde, onların itaatine girmeyi teklif etti!²⁹²

Raymond Toulouse (Fransa'daki Provence ve Toulouse bölgeleri emiri), geride kalan haçlılara Beytü'l-Makdis'e kadar liderlik yapmaya devam etti. Sayıları sadece bin süvari ve beş bin piyade idi! Haçlılar 1099 ilkbaharında Filistin bölgesine girdiler ve onlara erzak temin eden Akka şehrine uğradılar. Sonra Kaysariye ve Arsuf'tan geçip Remle, Lod ve Beytüllahim şehirlerini işgal ettiler. 07.06.1099'da ise Beytü'l-Makdis'i kuşatma altına aldılar. Beytü'l-Makdis'in yöneticisi Fatımilerin atadığı, İftiharü'd-Devle olarak anılan kişiydi. 23 Şaban 492'de (15.07.1099) işgal gerçekleşti ve haçlılar haftalarca orada kalarak Müslümanları öldürdüler. Mescid-i Aksa'da 70 binden fazla insanı katlettiler. Öldürülenler arasında Müslümanların imamlarından, alimlerinden ve abidlerinden birçok kişi de vardı.²⁹³ Fatımiler bu haberi büyük bir soğukkanlılıkla karşıladı. Keza Abbasi devleti de hiçbir tepki göstermedi!

Beytü'l-Makdis'in yönetimini Godefroy de Bouillon isimli haçlı komutan üstlendi. Tevazu olsun diye "Beytü'l-Makdis'in Koruyucusu" ismini aldı. Nablus da teslim olunca haçlıların el-Halil'i işgali tamamlanmış oldu.²⁹⁴

Rivayete göre haçlıların sadece 300 süvarisi ve 2 bin piyadesi kalmıştı. Bu sebeple hakimiyet bölgelerini genişletemediler. Zira birçoğu Beytü'l-Makdis'i istila etme yeminlerini yerine getirdikten sonra ülkelerine dönmüştü.²⁹⁵ Dolayısıyla haçlıların buradaki hükümlerleri etrafı düşmanlarla çevrili adacıklar gibi oldu. Ancak buna rağmen, ara ara onlara gönderilen yardımlar, Müslümanların zayıflığı ve gruplaşmaları sebebiyle, 200 sene orada kalmaları takdir edildi. 200 sene sonunda ise kökleri kurutulacaktı. Müslümanlar, haçlıların az sayıda olmalarına rağmen çok geniş coğrafyalara yayılmış olmalarını bir fırsata çevirip sonlarını getirmek için çok geç kaldılar. Ardından haçlılar tekrar güçlendiler ve onları oradan çıkarmak çok zor bir hale geldi.

293 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 189; Fayed Aşur, a.g.e. s. 112-113.

294 Ernest Barker, a.g.e. s. 36-37; Fayed Aşur, a.g.e. s. 116.

295 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 1, s. 229-230; *el-Mevsuatu'l-Filistinîyye*, c. 3, s. 444.

Filistin'in diğer şehirleri arka arkaya düşmeye devam etti. Yafa, Beytü'l-Makdis kuşatma altında iken, 15.06.1099 yılında Genova gemileri vasıtasıyla düştü ve haçlılar Tabe-riye Gölü'nün doğusunda yer alan "Sevda Bölgesi'ne" 1100 yılının Mayıs ayında hakimiyet kurdular. 494 yılının Şevval ayında (1100, Ağustos) Venedik'ten gelen büyük bir donanmanın yardımıyla zorla Hayfa'yı istila ettiler. 1101 yılının Nisan ayında Arsuf'u savaşımadan kontrol altına aldılar ve ahalisini oradan çıkarttılar. 17.05.1101 tarihinde ise Kaysariye'yi kılıçla zapt ettiler. Ahalisini öldürdüler ve orada ne varsa yağmaladılar.²⁹⁶

İşte böylece haçlılar, Filistin'e hakimiyetlerini kurdu- lar. Ancak Askalan şehri onlara itaat etmemeyi sürdürdü. Mısırlılar (Fatımiler) onlara her sene cephanelik, adam ve para gönderiyordu. Haçlılar her sene oraya yöneliyor ve kuşatma altına alıyorlardı fakat bir yol bulamıyorlardı. Askalan'ın haçlılar eliyle düşürülmesi ancak 548/1153 yı- lında gerçekleşti. O sene Askalan halkı haçlıları üzerlerine hücum eden haçlıları önce püskürttü ve mağlup bir şekilde geri gönderdi. Askalan'ı alamayan haçlılar artık ümitsizli- ğe kapılıp tam oradan ayrılacaklarken kendilerine, Askalan ahalisi arasında anlaşmazlığın çıktığı haberi ulaştı ve biraz daha sabretme kararı aldılar. Bu anlaşmazlığın sebebi şuy- du: Ahali, galip ve muzaffer bir şekilde döndüğünde, her grup zaferin kendileri sayesinde gerçekleştiğini iddia etti. Aralarındaki husumet büyüdü. O kadar ki bu gruplardan birisine mensup bir kişi öldürüldü. Durum iyice ciddileşti ve çok fena bir hal aldı. Aralarında savaş çıktı ve birbirleri- ni kırıp geçirdiler. Bu sebeple haçlılar umutlandı ve tekrar Askalan'a doğru ilerlediler ve saldırıya geçtiler. Kimse on- ları engelleyemedi ve böylece Askalan'a da hakim oldular.²⁹⁷

296 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salbiyye*, c. 1, s. 201-210 ve 231-232; İbnu'l-Esir, *el-Ka- mil fi't-Tarih*, c. 8, s. 204.

297 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 208-209.

Kim bilir... Kaç defa kendi kendi ellerimizle hazırladık hezimetimizi! Halbuki ayette şöyle buyrulmuştu: “Birbirinizle çekişmeyin! Yoksa rüzgarınız (gücünüz) gider.”²⁹⁸

Ve böylece haçlıların Beytü'l-Makdis (Kudüs) Krallığı kurulmuş oldu. 11 Zilhicce 503 (12.07.1109) tarihinde ise yedi yıl süren kuşatmanın ardından haçlıların dördüncü krallığı olan Trablus Kontluğu kuruldu.²⁹⁹

4. Çatışma Devam Ediyor, Genel Bir Bakış

Tarihi hadiseleri, sene sene ve olay olay tafsilatlı bir şekilde ele almak zordur. Kaldı ki bizim bu çalışmamız; muhtasar ve Filistin topraklarındaki İslamî çözümün, tarihi süreç içerisinde şahit olduğu önemli ve hassas noktalara işaret etmeyi hedefleyen bir çalışmadır. Ancak fotoğrafın netleşmesi ve bu dönemdeki koşulların özet olarak bilinmesi, haçlıların Kudüs işgalini takip eden 30 senelik süre zarfındaki şu önemli noktalara işaret etmeyi gerektirmektedir:

- Haçlıların sayısı sınırlı idi. Onlar sahadaki hakimiyetlerini, Şam topraklarının birçok bölgesinde yer alan ve “izoledilmiş adalara” benzeyen kaleler sayesinde kurabildiler.

- Müslümanlar arasındaki çatışma ve çekişmeler devam etti. Hatta onlardan bazıları Müslüman hasımlarına karşı haçlılardan yardım talep etti. Bu da İslamî duruşu zayıflatı ve haçlıların ara ara “polis rolüne” bürünmelerine sebep oldu. Böylelikle bölgedeki nüfuzları arttı ve güçlendiler.

Tuğtekin Bey'in ve Tutuş'un oğlu Bektaş'ın, Dimesşk için birbirlerine girmeleri Müslümanlar arasında çıkan bu çatışmalara örnek gösterilebilir. Öyle ki Bektaş, H. 498'de hasmına karşı haçlılardan yardım istedi ve onun bu talebine “fesad arzulayan kim varsa” icabet etti. Ancak haçlıların kralı, ifsad etmeyi teşvik etmekten başka ona hiçbir şey vermedi. Sonra işler Tuğtekin Bey'in lehine döndü.³⁰⁰

298 Enfal, 46.

299 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 258-259.

300 a.g.e. c. 8, s. 222.

Fatımiler ve haçlılar arasında Yafa ve Askalan arasında bir savaş çıktığında ise Dımeşk'ten 300 kişilik bir süvari gücü Fatımilere, Tutuş'un oğlu Bektaş'ın komutasındaki bir grup Müslüman ise haçlılara yardım etti.³⁰¹ Ayrıca H. 509'da sultanın Porsukoğlu Porsuk komutasındaki ordusu, haçlılarla cihat için Irak'tan Şam'a geldiğinde Dımeşk ve Halep yöneticileri bölgedeki nüfuzlarının yok olmasından korktular. Bu sebeple Tuğtekin komutasında Antakya'daki haçlılardan, sultanın ordusuna karşı yardım istediler. Sonra çok geçmeden bizzat Tuğtekin Kudüs'teki haçlılarla savaştı ve haçlı işgaline uğramış olan Raphanea'ya tekrar hakim oldu.³⁰² Şüphesiz bu çıkar odaklı bir savaştı. Veraset veya liyakat bahaneleriyle bazen Allah yolunda "cihat" kılığına bürünür, bazen de "hakki" (tahtı) müdafaa etme kılığına... Hatta bu düşmanlarla iş birliği yapmayı gerektirse bile!

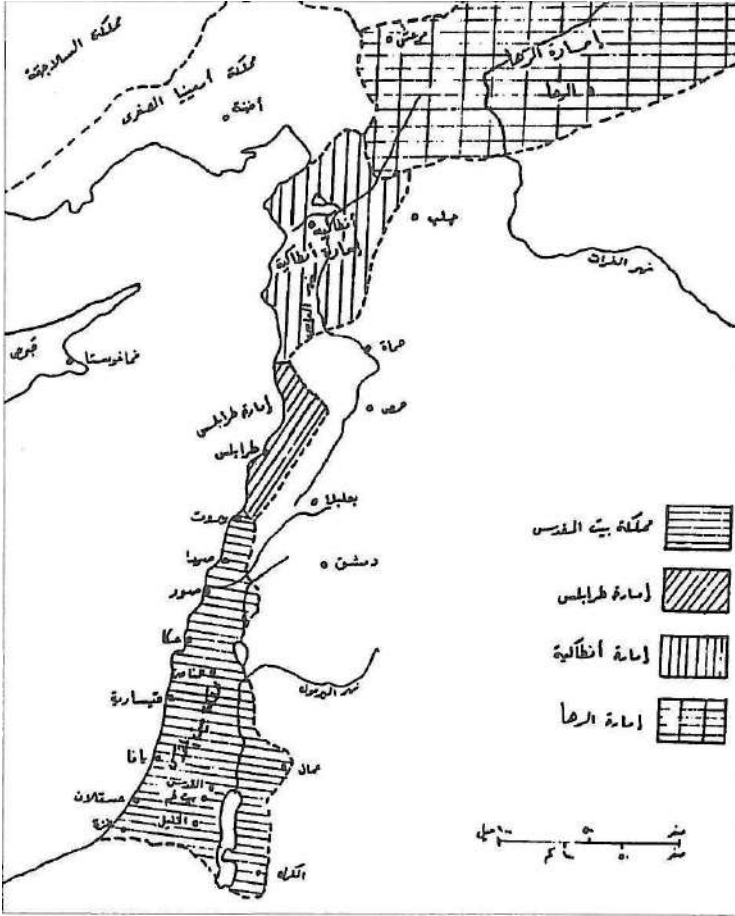
- Müslümanların haçlılara karşı olan cihadı, -bu cihat iyi bir hazırlıktan ve düzenden yoksun olsa da- ara vermeksizin devam etti. Müslümanlar sürekli komutan değiştiriyorlardı. Ayrıca haçlılarla girilen çarpışmalar, Şam topraklarının birçok farklı yerinde gerçekleşiyordu. Müslümanlar, cihat için daimi bir hareket noktası olacak büyük ve sağlam bir askeri üsse ihtiyaç duyuyorlardı. Çarpışmalar genellikle kalelerini ve şehirlerini korumaya çalışan ya da etki alanlarını genişletmeye çalışan Müslümanlarla haçlılar arasında gerçekleşiyordu.

Bu çarpışmalarda bir Müslümanlar kazanıyordu, bir haçlılar kazanıyordu. Savaşırsız bir sene geçmiyordu. Şehirler ve kaleler dönüşümlü olarak el değiştiriyordu. Müslümanların Filistin'e girip Remle'de, Yafa'da veya diğer şehirlerde savaşmaları zor değildi ancak haçlılar işgal ettikleri topraklardaki hakimiyetlerini ve nüfuzlarını korumayı başardılar.

301 a.g.e. c. 8, s. 228-229.

302 a.g.e. c. 8, s. 272.

Haçlıların Şam Topraklarındaki Krallıkları ve Emirlikleri

Daha sonra güç ve imkanları kısıtlı bir grup Müslüman mücahit ortaya çıktı. Haçlılara karşı cihatta, Müslümanların saflarını birleştiremediler ama kalplerindeki cihat ateşini muhafaza edip haçlılara büyük zararlar verdiler. İstikrarlarını sarstılar ve kalplerine korku düşürdüler. Komutanlarından ve liderlerinden birçoklarını öldürdüler ve birçoklarını

da esir aldılar.³⁰³ Mesela, Muinuddevle Sökmen ile Şemsuddin Çökürmüş arasında bir savaş vardı. H. 497 yılında Harran haçlılar tarafından işgal edilince, Sökmen ve Çökürmüş mektup veya elçi vasıtasıyla haberleştiler. Her ikisi de birbirine, haçlılara karşı canlarını Allah yolunda feda edeceklerini bildirdiler. Ardından Habur önlerinde, Araplardan, Kürtlerden, Türklerden ve Türkmenlerden meydana gelen 10 bin kişilik bir askeri kuvvet ile bir araya geldiler. Daha sonra Belih Nehri kıyısında haçlılarla karşı karşıya geldiler. Haçlılar bu savaşta hezimete uğradı. Müslümanlar onları “diledikleri gibi” öldürdüler. Haçlı kontu Berdevil esir alındı. 160 Müslüman esiri serbest bırakması ve 35 bin dinar fidye ödemesi karşılığında serbest bırakıldı. Bu savaşta haçlıların kaybı yaklaşık 12 bindi.³⁰⁴

H. 507 yılında Musul, Şengal (Sincar) ve Dımeşk'ten Müslümanlar bir araya geldiler ve Taberiye civarında haçlılarla savaşıp onları yendiler. Haçlıların Kudüs Kral'ı Baudouin'i, onun kral olduğunu fark etmeksizin esir aldılar. Silahı alındıktan sonra salıverildi. Haçlılardan ölen ve esir düşenlerin sayısı çoktu.

Sonra Antakya'dan ve Trablus'tan askeri destek geldi ve haçlıların morali düzeldi. Tekrar savaşa koyuldular. Müslümanlar onları dört bir yandan kuşattı. Haçlılar Taberiye'nin batısındaki bir dağa tırmanmaya başladılar. Savaş için aşağıya inemedi 261 gün orada kaldılar. Müslümanlar da onları bıraktı ve Beysan'a doğru ilerlediler. Akka ve Kudüs arasında kalan haçlılara ait yerleri “yağmaladılar”. Ardından Müslümanlar ülkelerine döndüler. Musul hakimi Mevdud b. Altuntegin Dımeşk'e döndü. Orada bir cuma

303 Mesela H. 512 yılında Halep hakimi İlgazi ile girdiği savaşta üç bin süvari ve dokuz bin piyade ile birlikte Antakya Prensi Roger Salerno ölmüştür. (İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 289), H. 515'te ise Urfa Kontluğu lideri Joselin ve teyzesinin oğlu Guillaume ile birlikte bir grup meşhur süvari de esir alınmıştı. (İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 304).

304 a.g.e. c. 8, s. 222.

günü mescidin ortasında üzerine bir batını atladı ve onu dört yerinden yaraladı. Batını öldürüldü. Mevdud ise oruçlu ölmek istiyordu. Hayırsever, adil ve çok hayırları olan birisiydi. Rivayete göre bu suikastın planlayıcısı Tuğtekin idi. Haçlıların kralı, Mevdud öldükten sonra Tuğtekin'e bir mektup gönderdi. Mektupta şöyle diyordu: "Eğer bir ümmet, sağlam direklerinden birisini (Mevdud'u), bayram (cuma) gününde, Mabud'unun (Allah'ın) evinde öldürdüyse, onları helak etmesi Allah'ın üzerine bir hakıdır!"³⁰⁵

Filistin asıllı Müslümanlar bilhassa köylüler, haçlı istilasından sonra da Filistin'de kalmaya devam ettiler. Fakat bir kısmı Ürdün'ün doğusuna ve Dımeşk'e hicret etti ve haçlılarla iş birliği yapmayı kabul etmediler. Bu sebeple Filistin'in sahil şehirlerinin çoğunda tarım durdu. Onlar haçlılara karşı mücadele etmiş, mücahit Müslümanlara hizmette bulunmuş ve Şam topraklarındaki Müslüman birliklere katılarak onlara Filistin'de yol rehberliği yapmışlardı. Haçlı tarihçi William of Tyre (Surlu Vilyam), onlar hakkında şöyle demiştir: "Onlar (Filistinli yerliler/köylüler), düşmanlarımıza bizi nasıl yok edebileceklerini öğrettiler. Çünkü onlar bizim durumumuzla ilgili yeterli bilgiye sahiplerdi."³⁰⁶

H. 508 yılında sultan Muhammed'in Musul ve çevresine vali olarak atadığı ve haçlılarla savaşmasını emrettiği Aksungur el-Porsuki mücahit Müslümanların ilk öne çıkan komutanlarındandı. Aksungur, haçlılara karşı Şam'ın kuzeyinde birçok savaşa girdi. Musul, el-Cezire ve Sincar'a ek olarak H. 520 yılında Halep de onun kontrolüne geçti. Aksungur'un haçlılara karşı açtığı cephe oldukça genişlemişti ancak H. 520 yılında, Musul'da Batıniler tarafından öldürüldü, Allah rahmet eylesin. Aksungur, Türk memlûklerden idi. Hayırsever, ilim ehline ve salihlere muhabbet duyan, adil

305 a.g.e. c. 8, s. 226.

306 *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 446.

düşünen ve adil davranan en hayırlı valilerden biriydi. Namazlarını vaktinde kılar, geceleri ibadet ederdi.³⁰⁷

Fatımiler, en iyi vezirleri Bedrü'l-Cemali zamanında Filistin'e çeşitli seferler düzenletti. Hakimiyeti altındaki sahil bölgelerini korumaya çalıştı. Fakat düzenlenen bu seferler, Mısır'ın sahip olduğu güç ve imkanlara yakışmayan, gösteriş için yapıldığı anlaşılan seferlerdi. Şam'daki İslam kuvvetleriyle kurulması gereken ciddi bir koordinasyondan yoksundu.³⁰⁸ Fatımi yönetimi, İslamî cihat konusundaki samimiyetini kaybetmişti. Zira haçlılar Beytü'l-Makdis'e doğru ilerlerken, Selçuklulara karşı onlarla iş birliği yapıp Şam'daki hakimiyeti bölüşmeyi teklif etmişlerdi. Ne olursa olsun, Fatımi yönetimi yıkılma evresindeydi ve şiddetli zaaf ve çöküş alametlerinden muzdaripti.

5. İmaduddin Zengi'nin Cihadı (H. 521-541)

Aksungur'un oğlu İmaduddin Zengi'nin meydana çıkmasıyla haçlılara karşı verilen cihatta yeni bir sayfa açıldı. Musul ve Halep'te Zengi Devleti dönemi başladı. Basra ve Vasıt'taki liyakati görülünce İmaduddin Zengi H. 521 senesinde Musul ve çevresinin valiliğini ve Irak şahneliğini³⁰⁹ deruhte etti.³¹⁰ H. 522 Muharrem ayında Halep'i hakimiyeti altına aldı. İmaduddin bir savaştan çıkıyor, diğer bir savaşa giriyordu. Haçlılara karşı birçok zaferler elde etti. İmaduddin'in büyük bir savaşta haçlıları yendiğini, Esarib kalesini zapt ettiğini ve H. 524'te Harim'i kuşatma altına aldığını zikrettikten sonra İbnu'l-Esir şöyle demiştir: "Kafirlerin gücü zayıfladı. Ülkelerinin başına hiç hesapta olmayan bir

307 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8, s. 8, 268, 302, 320.

308 Bkz. a.g.e. c. 8, s. 212, 218, 228-229.

309 Mütercimnin notu: "Şahne", bir şehir veya bölgenin emniyet ve asayişinden sorumlu askeri validir. Bkz. DİA, "Şahne" md.

310 "Ebu Şame el-Makdisi" ismiyle meşhur Şihabuddin Abdurrahman b. İsmail, *er-Ravdateyn fi Ahbari'd-Devleteyn en-Nuriyye ve's-Salahiyye*, Tahkik: Muhammed Hilmi Muhammed Ahmed, c. 1, 1. Kısım, Lecnetü't-Te'lif ve't-Tercüme ve'n-Neşr, Kahire, 1956, s. 75.

belanın geldiğini anladılar. Bir zamanlar Müslümanların topraklarının tamamını işgal etmeyi umuyorlarken şimdi artık hakimiyetleri altında bulunan yerleri korumaktan başka bir şey ellerinden gelmiyordu.”³¹¹

Zengi'nin haçlılara karşı Müslümanları birleştirme gayretleri devam etti. Hama, Humus, Serce, Dara ve Baalbek, Maarretünnuman, Diyarbekir'deki Sur Kalesi, Kefertab, Hamidiyye Kürtlerinin Kaleleri, Ba'rin Kalesi, Şhrezur, el-Hadise, Eşeb Kalesi ve Hakkari Kürtlerinin diğer kaleleri, Zengi'nin hakimiyetine geçti.³¹²

H. 534'te ise Zengi, iki defa Dimeşk'i ele geçirmeyi denedi fakat başarısız oldu. Şam cihetinden Filistin'i geri alabilmenin yolu Dimeşk'ten geçiyordu. Ancak Dimeşk yönetimini elinde tutan Muinuddin Üner, Zengi'ye karşı iş birliği yapmak üzere haçlılarla mektuplaştı. Zengi'nin hakimiyeti altında bulunan Banyas'ı kuşatıp onlara teslim etmeyi vaad etti, haçlılar da bunu kabul etti. Fakat Zengi, onlar Dimeşk'e gelmeden önce onlara ulaşmıştı. Dolayısıyla Zengi'nin geldiğini duyunca şehirden çıkamadılar. Buna rağmen Muinuddin, bir grup haçlının yardımıyla Banyas'ı kuşattı ve ele geçirdi. Daha sonra da orayı haçlılara teslim etti!³¹³

Zengi'nin tarih kitaplarında zikredilen en meşhur fetih Urfa fethidir. Orada kurulan haçlı kontluğunu yıkmıştır. Urfa'yı 4 hafta boyunca kuşatmış 6 Cemaziyelahir 539 tarihinde ise fethetmiştir. Keza bu kontluğa bağlı el-Cezire'deki çevre bölgeleri, Suruç'u ve el-Bireh hariç, Fırat'ın doğusunda haçlılara ait diğer yerleri fethetmiştir.³¹⁴

20 sene cihat sancağını taşıdıktan sonra İmaduddin Zengi, Caber Kalesi'ni kuşattığı sırada, azatlı kölelerinin (memlüklerinin) arkadan vurmalarıyla 5 Rebiulevvel 541

311 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8 s. 331.

312 a.g.e. c. 8, s. 329-368 ve c.9, s. 5; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 78 ve 84-85.

313 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 8 s. 367.

314 a.g.e. c. 9, s. 8-9; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 94-96.

tarihinde öldürüldü (M. 1146 yılının Eylül ortaları).³¹⁵ Öldüğünde 60 yaşını geçmişti. İbnü'l-Esir'e göre Zengi, ordusu ve tebeası arasında oldukça heybetli birisiydi. Büyük bir siyasetçiydi. Zayıflara zulmeden güçlülere yardım etmezdi. Ele geçirdiği ülkeler ondan önce zulümler, sürekli valilerinin değişmesi ve haçlılarla komşu olmaları sebebiyle harabeye dönmüştü. Zengi bu ülkeleri bayındır hale getirdi ve buralar tekrardan ikamet eden insanlarla doldu.³¹⁶ Zengi hükümlerinin en hayırlılarından, ahlak ve görüntü olarak en iyilerindendi. Cesur, atılgan ve kararlıydı. Civar yerlerdeki birçok krallık ona boyun eğmişti. Ülkesindeki kadınların iffeti ve namusu konusunda insanların en hassasıydı. Onlara karşı yapılacak herhangi bir hadsizliğe asla müsaade etmezdi. İnsanlarla olan muamelesinde hükümlerinin en iyisi, halkına karşı en şefkatlisiydi.³¹⁷ İmaduddin, öldürüldükten sonra "şehit" olarak meşhur oldu.

İmaduddin Zengi, çok zor koşullarda çalışmalarını sürdürmüştü. Bir taraftan Selçuklu emirleri ve liderlerinin kendi aralarında bir anlaşmazlık vardı. Diğer taraftan onlar, Abbasi halifesiyle çekişiyorlardı. Keza babadan oğula geçen veraset sistemi ve birçoklarının tek bir şehri veya tek bir kaleyi dahi kontrol altına alabilmek için girdikleri liderlik savaşı, Zengi'nin yaşadığı dönemin öne çıkan zorluklarından- dı. Ayrıca Zengi, haçlıların hala güçlü ve canlı oldukları bir zaman diliminde yaşamıştı. Tüm bunlara rağmen Şam'ın kuzeyinden Irak'ın kuzeyine kadar uzanan büyük ve güçlü bir cihat hareketinin temellerini atmayı başardı. Birçok yerde haçlıların gücünü kırdı. İşgal edilen toprakları özgürlüğüne kavuşturabilmek için cihat ve ciddi çalışma yollarını kolaylaştırdı. İslam sancağı altında çarpışan mücahit bir

315 Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 107-109.

316 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 13.

317 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 220. Ayrıca bkz. Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 109-114; Fayed Aşur, a.g.e. s. 179-204.

hükümran için güzel bir örneklik teşkil etti. Düşman eline düşen mukaddes emanetleri geri alarak umutları güçlendirdi. Fakat bize göre, onun arkasında bıraktığı en güzel eser oğlu Nureddin Mahmud'dur.

6. Nureddin Mahmud'un Cihadı (H. 541-569)

Zengi şehit edildikten sonra, o zamanlardaki yönetim veraseti örfüne göre, devleti iki oğlu arasında bölündü: Halep ve Halep'e bağlı yerlerin yönetimini Nureddin Mahmud üstlendi. Seyfeddin Gazi ise Musul ve Musul'a bağlı bölgelerin yönetimine geçti.

Nureddin Mahmud 17 Şevval 511 (Şubat, 1118) tarihinde Kudüs, haçlılar tarafından işgal edildikten yaklaşık 25 sene sonra dünyaya geldi. Uzun boylu, esmer, güzel bir görünümüne sahip, hafif sakallı, heybetli ve vakarlı biriydi. H. 541 yılında, Muinuddin Üner'in kızıyla evlendi. Bir kızı ve iki oğlu oldu. 11 Şevval 569 (15 Mayıs 1174) tarihinde vefat etti, Allah rahmet eylesin.³¹⁸

Nureddin Mahmud'un yönetimi devralması ile Şam topraklarında İslamî cihat için yeni ve muhteşem bir sayfa açılmış oldu. 28 senelik bu zaman diliminde Nureddin'in temel hedefi, Müslümanların işgal altındaki topraklarını geri alıp özgürleştirmek ve bu toprakları İslam sancağı altında birleştirmektir.

Yönetime geçer geçmez sebeplere sarılmaya, gerekli tedbirleri alıp askeri hazırlıklar yapmaya koyuldu. Müslümanların gayretlerini birleştirdi. Müslümanların şeref dolu günlerine tekrardan dönebilmesi ve haçlı işgalinin sonlanması için bütüncül bir İslamî bakış açısıyla hayatın farklı alanlarında Müslümanların ilerlemeler ve gelişmeler kaydetmesini sağladı.

318 İmaduddin Halil, *Nuruddin Mahmud: er-Racul... ve't-Tecrife*, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1980, s. 49-50. Bu kitap Nureddin Mahmud hakkında yazılan en iyi kitap olarak görülmektedir. Zira yazar bu eserinde, onun şahsiyetini, idari, ictimai, adli, iktisadi ve kültürel alanlardaki siyasetini mükemmel bir şekilde anlatmıştır.

Şümüllü ve düzgün bir İslamî anlayış ile savaşımlara girdi. Bu anlayış, haçlılarla yapılan savaşların şu akidevi (inanca dair) yönünü vurgulamaktadır:

- Hak ile batıl ve İslam ile küfür arasında bir mücadele vardır.

- Hangi milletten, kavimden ve vatandan olduğuna bakılmaksızın tüm Müslümanlar eşittir.

- Müslümanlar, işgal altındaki topraklarının hiçbir karışını düşman elinde bırakmayana kadar nihai bir barış mümkün değildir.

- Ümmetin; iman, kültür, eğitim, toplum, mücadele, ordu gibi alanlarda cihat seviyesine ulaşabilmesi için eksiksiz bir şekilde hazırlanması gerekmektedir.

- Haçlılara karşı verilen mücadelede gayretleri, İslam sancağı altında birleştirmek gerekir.

İslamî Dirilişin Yol Haritası

Bu uğurda Nureddin Mahmud, İslamî çözümün tekamülünü vurgulayan bir İslamî uyanış başlatmıştır. Bunu şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Sadık bir İslamî liderlik:

Bu liderlik anlayışı hem Nureddin Mahmud'un hem de etrafındaki komutanların, mesuliyet sahibi kimselerin ve ilim adamlarının şahıslarında temessül etti. Nureddin Mahmud'un ruhi olgunluğunun ve mütemeyyiz kişiliğinin; suurlu, ciddi ve mücadelecisi bir İslamî yönetimin ortaya çıkmasında önemli bir etkisi oldu.

İbnu'l-Esir şöyle demiştir: "İslam'dan önceki dönemden bugüne kadar gelmiş geçmiş kralların, hükümlerinin hayatlarını inceledim. Hulefa-i Raşidin ve Ömer b. Abdülaziz'den sonra adil hükümler Nureddin'den daha güzel ahlaklısını görmedim."³¹⁹ Nureddin, parlak zekalı ve fetanetli birisiydi. Meseleleri birbirine karıştırmaz, insanlar onu

319 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c.9, s. 125.

aldatamazdı. Onun yanında ancak faziletli, verilen işi yapabilecek güç ve dirayete sahip, güvenilir ve sorumluluk bilinci olan insanlar görev alabilirdi. Birisine görev vereceği zaman toplumdaki yerine, kökenine veya ülkesine bakmazdı.³²⁰

Nureddin ayrıca takvası ve verası ile de bilinirdi. Sünnetleri eda etmede ve seher vakitlerinde teheccüd kılmada gayretliydi. Yatsı namazından sonra yatar, gece yarısı kalkardı. Sabah namazının ezanı okunana kadar namaz kılıp Allah Teâlâ'ya dua ederdi. Ayrıca çok oruç tutardı.³²¹

Fıkıhı ve geniş ilmiyle temeyyüz etti. Alimlere benzedi, selef-i salihinin yoluna uydu. Hanefi mezhebini iyi bilirdi. Hadis rivayetinde icazet aldı. Cihat hakkında bir kitap telif etti.³²²

Ciddi bir tabiatı vardı. Yumuşak başlı ve merhametli olmasına rağmen Allah Teâlâ ona güçlü bir kişilik lütfetmişti. Bu sebeple heybetli ve ürkütücü bir görüntüsü vardı. Onun meclisinde sadece ilim, din ve cihat hakkında istişareler yapılırdı. Öfkeli veya sakin anında, azgından asla tek bir müstehtecen kelime çıkmamıştır. Çok az konuşurdu. Vakurdu.³²³

Zahid ve mütevazı idi. Mal biriktirmezdi. Zamanındaki en fakir kişinin nafakası kendisinden daha çoktu. Dünyasını ahiretine tercih etmezdi. Hanımı maddi sıkıntıdan şikayet edince, Humus'taki üç dükkanını ona verdi ve dedi ki: "Bende bundan başka bir şey yok. Elimde bulunan malların hepsi ise Müslümanların mallarıdır. Ben onlara bu konuda ihanet edemem. Senin hatrın için cehenneme de giremem."³²⁴

Bir gün ona Kutbuddin en-Nisaburi şöyle demişti: "Allah için kendini ve İslam'ı sakın tehlikeye atma. Eğer savaşta senin başına bir şey gelirse, kılıçtan geçirilmedik hiçbir

320 İmaduddin Halil, a.g.e. 53.

321 a.g.e. 45-47.

322 Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 583. Ebu Şame'nin kitabının birinci cildinin ikinci kısmı 1962 yılında Mısır'da Kültür Bakanlığı tarafından yayımlandı.

323 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 278; İmaduddin Halil, a.g.e. s. 24.

324 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c.9, s. 125. Ayrıca bkz. Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 584; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 278.

Müslüman kalmaz!” Bunun üzerine Nureddin ona şöyle cevap verdi: “Ey Kutbuddin! Nureddin Mahmud kim oluyormuş da ona bu sözler söylensin? Benden önce ülkeyi ve İslam’ı koruyan kimdi? İşte O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah’tır!”³²⁵

Bölgedeki etkisinin ve otoritesinin artması üzerine Abbasi hilafeti tarafından onurlandırıldı ve Bağdat minberlerinde lakaplarıyla birlikte ismi anılanların listesine dahil edildi. Bu minberlerden şöyle denmeye başlamıştı: “Allah’ım; mevla, sultan, adil melik, ilmiyle amel, zahid, abid, vera sahibi, mücahit, düşman saldırısından korkulan yerlerin murabıtı, Nuruddin (dinin nuru) ve savunucusu, İslam’ın rüknü ve kılıcı, devletin kasımı³²⁶ ve direği, hilafetin tercihi ve hilafeti aziz kılan, razı olunmuş güzide imam, dinin gururu ve şerefi, yüceliklerin güneşi ve meliki, doğu ve batı krallarının efendisi ve sultanı, yeryüzünde adaleti ihya eden, zalimlere karşı mazlumlara insafı davranan, halifelinin devletinin yardımcısı olan Nureddin Zengi’nin halini ıslah eyle.” Ancak o, tüm bu övgü dolu ifadelere bir son verilmesini ve tek bir dua ile yetinilmesini emretti: “Allah’ım, bu fakir kulun Zengi’nin oğlu Mahmud’u ıslah eyle.”³²⁷

Nureddin Zengi’nin halk arasındaki şöhreti ve hakimiyeti altında olmayan bölgelerdeki insanların dahi ona olan sevgisi arttı. Bu sebeple vaktinin zayı olmaması, Müslüman kanı dökülmemesi, İslamî değerlerin ayaklar altına alınmaması ve İslam topraklarının işgale açık hale gelmemesi için büyük bir mesuliyet duygusu hissetmeye başladı. Gece gündüz çalışmalarını sürdürür, halkıyla ilgili tek bir meseleyi dahi ihmal etmezdi.³²⁸

325 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c.9, s. 125.

326 Mütercimnin notu: “Devletin kasımı” şeklinde tercüme ettiğimiz ifadenin aslı “kasimu’d-devle”dir. Bu bir lakap olup manası “devletten nasibi olan, hissesi olan”dır.

327 İmaduddin Halil, a.g.e. s. 42.

328 a.g.e. s. 12 ve 25.

Allah Teâlâ ona, eşsiz bir askeri deha olmayı lütfetmişti. O da bu nimetin şükürü olarak 28 sene boyunca cihadın ağır meşakkatlerine, samimi bir cihat ruhu ile sabretti.³²⁹

2. İslamî hükümlere olan bağlılığı ve bu hükümleri tatbik edişi:

Nureddin Zengi, İslamî hükümleri herkes üzerinde tatbik etme konusunda çok gayretliydi. Kendisi de bu hükümlere hassasiyetle riayet eder ve halkına örneklik teşkil ederdi. Üst düzey devlet görevlilerini ve komutanlarını bu ahkamdan muaf tutmaz, onlar üzerinde de tatbik ederdi. Ayrıca zulme uğramış kimselerin haklarını onlara iade etmede çok azimliydii. O şöyle derdi: "Her kim benim meclisimde bulunur da bana ulaşmaya güç yetiremeyen bir mazlumun durumunu bana haber vermezse bu yaptığı haramdır." İslam topraklarını birleştirme yolunda, Müslüman kanı dökülmemesi için büyük bir hassasiyet gösterirdi. Bu uğurda sabırlı ve hikmetli davranır, acele etmezdi. Şeriatı korur ve Allah'ın hudutlarını aşmazdı.³³⁰

İslam birliğini gerçekleştirebilmek yahut haçlılarla iş birliği yapmaları sebebiyle birçok şehri ve kaleyi elinde tutan Müslüman liderlerle karşı karşıya gelmek zorunda kalmış olmasına rağmen, onun nezdinde Müslüman kanının çok azim bir yeri vardı. "Müslümanların hakimiyet alanlarına ancak, haçlılara karşı onlardan yardım alma veya haçlıların onlara saldırmasından endişe etmesi gibi bir zaruret olması durumunda müdahale ederdi."³³¹ Dımeşk'e hakim olan Müslüman liderler haçlılarla H. 544 yılında iş birliği yapınca, Nureddin Zengi Müslümanlara zarar vermeden haçlılara karşı cihat etti ve şöyle dedi: "Müslümanların birbirlerini öldürmelerine gerek yok. Canla başla müşriklerle cihat edebilmeleri için ben onlara refah içinde yaşayabilecekleri

329 a.g.e. s. 27-32.

330 Bkz. a.g.e. s. 75-89.

331 Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 544.

imkanlar sağlarım.” Gerçekten de Dımeşkliler onun ne kadar saygıdeğer birisi olduğuna bizzat şahit oldular. O kadar ki onun, kendilerinin hükümdarı olması için Allah’a dua ettiler.³³²

Onlardan birisi Nureddin Zengi aleyhinde dava açıp meseleyi kadıya intikal ettirdiğinde kadı Nureddin’i çağırdı. Nureddin şöyle dedi: “Baş üstüne. Zira müminler, aralarında hüküm vermesi için Allah ve Rasulü’ne davet edildiklerinde ancak işittik, itaat ettik derler. Ben buraya ancak şeriatın emrine uymak için geldim.” Başka bir seferinde yine bir dava sebebiyle çağrıldı ve icabet etti. Nureddin’in haklı olduğu anlaşılınca, davaya konu olan şeyi davacısına hediye etti.³³³

Keza Nureddin Zengi (rh.a), devletin bütçesine ciddi katkı sağlıyor olmasına rağmen, şer’i sınırları aşan vergileri de kaldırdı. Halbuki ülke şartlarını, savaş halini ve bazı alimlerin buna cevaz vermiş olmalarını öne sürerek bu vergileri kaldırmayabilirdi.³³⁴ O şöyle derdi: “Biz yolu gaspçılardan ve eşkıyalardan koruyoruz... O halde nasıl olur da dini korumayız ve dine muhalif şeyleri engellemeyiz?”³³⁵ Nureddin için en lezzetli şey, hak bir söz işitmek veya ittiba edeceği bir sünnete irşad edilmektir.³³⁶

3. İman, eğitim ve kültür inşası:

Bu alanda Nureddin Zengi, ilmiyle amel eden alimleri öne sürdü ve faaliyet ve davet kapılarını ardına kadar açtı. Medreseler ve mescitler açmada gayret gösterdi. Bu yerlerin giderleri için vakıflar tahsis etti. Bidatlerle ve sapıklıklarla savaştı... Böylelikle halk arasında iman ve ilim nuru yayıldı. Alimlere hürmet ve ihtiram gösterme anlayışını ihya etti. Emri ve izni olmadan yöneticiler ve komutanlar onun

332 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 12, s. 323; İmaduddin Halil, a.g.e. s. 17.

333 Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 36; İbnu’l-Esir, *el-Kamil fi’t-Tarih*, c. 9, s. 125; İmaduddin Halil, a.g.e. s. 79.

334 İmaduddin Halil, a.g.e. s. 93-107.

335 a.g.e. s. 86.

336 a.g.e. s. 87.

meclisinde oturmaya cesaret edemiyor olmalarına rağmen, huzuruna fakih bir alim ya da salih bir zat girdiğinde ayağa kalkar, onu bizzat meclisinde oturtur ve son derece saygı ve hürmet ile onunla ilgilenirdi.³³⁷ Alimler hakkında şöyle derdi: “Onlar Allah’ın askerleridir. Biz onların dualarının bereketiyle düşmanlarımıza galip geliyoruz. Onların beytülmaldeki (devlet hazinesindeki) hakları, benim onlara verdiklerimden kat kat fazladır. Şayet haklarının tamamını değil de bir kısmını veriyor olmamıza rıza gösteriyorlarsa onlara minnettar olmamız gerekir.”³³⁸ Şam diyarı önceleri ilimden ve ilim ehlinde yoksundu. Nureddin Zengi zamanında ise alimlerin, fakihlerin ve sufilerin merkezi haline geldi.³³⁹ Nureddin, alimlerin nasihatlerini büyük bir saygı ile dinler ve şöyle derdi: “Belhi bana ‘Mahmud’ dediği zaman, ona olan saygımdan dolayı tüylerim diken diken olur ve kalbim yumuşar.”³⁴⁰

4. Medeniyet ve toplum inşası ve imarı:

Nureddin; Müslümanların halleriyle ilgilenen, aralarında dayanışma, yardımlaşma ve birlik duygularını canlandıran, onların sıkıntılarını ve zorluklarını gideren birisi olarak bilinirdi. Yetimlerin bakımını üstlenir, dulları evlendirir, fakirlere maddi destek sağlar, hastaneler, sığınma yerleri, yetim yurtları, çarşılar, hamamlar ve ana yollar yaptırırdı. Çölde yaşayan bedevileri kalıcı meskenlere yerleştirir ve onlara ikta olarak tarım yapabilecekleri araziler verirdi ki böylelikle hac güzergahındaki hacılara zarar vermesinler. Keza Müslümanlara sunulan hizmetleri de arttırdı ve böylelikle halkın sevgisini kazandı. Halkla olan bağı kuvvetlendi... Onun bu yapıcı ve hayırsever hali, devlet kademesindeki adamlarına da sirayet etti. Böylelikle onlar da insanlara

337 a.g.e. s. 35-36.

338 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 281.

339 İmâduddin Halil, a.g.e. 144.

340 Nureddin Zengi'nin ilme ve alimlere olan ihtimamı hakkında bkz. a.g.e. s. 129-165.

hizmet etmede; medreseler, hastaneler, sığınma evleri ve çeşitli hizmet araçları yapmada birbirleriyle yarışır hale geldiler.³⁴¹

5. İktisadi (Ekonomik) yapı:

Nureddin Zengi kendi zamanında zekat divanına çeki düzen verdi ve zekatların toplanmasını ve dağıtılmasını şer'î esaslara uygun olacak şekilde tanzim etti. Ulaşım yollarında emniyeti sağlayarak ticareti hareketlendirdi ve bu hareketliliği yavaşlatan vergileri kaldırdı. Devleti güçlendirmek ve iktisadi yapısını desteklemek için gereken her şeyi yapmaya çalışıyordu.³⁴²

6. Askeri cihat yapısı:

Nureddin, kalplerde cihat duygularını canlandırmak, ümmeti cihat ruhuna uygun bir şekilde yetiştirmek ve Müslümanların izzetini, direncini ve kuvvetini pekiştirmek için gayretler gösterdi. Orduya cephanelik ve teçhizat hazırlama, uygun komutanı tayin etme, şehirleri koruma, surlar inşa etme ve Müslümanların canlarını koruma noktasında önemli bir çaba sarf etti. Bu konudaki kararlılığı ve kuvveti ile temeyyüz etti. Müslümanların kutsallarını çiğnediklerinde düşmanlara olan cevabı çok sertti. Mesela Nureddin'in hükümranlığı teslim almasının üzerinden henüz bir ay geçmemişken, haçlılar Urfa'ya saldırmışlardı. Bu yeni hükümdarın zayıf birisi olduğunu zannediyorlardı. Fakat Nureddin haçlıların üzerine bir karşı saldırı düzenledi ve haçlı ordusunun dörtte üçünü öldürdü. Geri kalanlar ise kaçtılar ve bu yeni komutanın kim olduğunu anlamış oldular. Yine bir keresinde haçlılar, Nureddin'e ve ordusunun bir kısmına ansızın saldırdılar. Bunun üzerine Nureddin, İslam adına onlardan intikam alana kadar hiçbir çatının altında gölgelenmeyeceğine dair yemin eti. Harim savaşında intikamı korkunç oldu. Öyle ki binlercesini kılıçtan geçirdi.³⁴³

341 a.g.e. s. 20-24 ve 111-118.

342 Bkz. a.g.e. s. 93-126.

343 Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 86-87.

Nureddin, cihat hazırlıkları kapsamında sportif faaliyetlerden de istifade etti. Zira onun zamanında savaşlar atlar üzerinde yapılıyordu. Atları kontrol altında tutabilme ve onları istenilen yere hareket ettirebilme yeteneğini kazanabilmek için, büyük bir maharetle çevgan (polo) oyununu oynardı!³⁴⁴

Ümmetin enerjisini cihada sarf edebilmek için çok arzuluydu. Maddi sebeplere sarılmakla birlikte zayıfların, yaşlıların ve muhtaçların duasını almayı unutmazdı. Onlara ihsanda bulunur ve “Belki de onların dualarının bereketiyle muzaffer oluyoruz” derdi.

Bu mükemmel askeri yapı ve ciddi ve dengeli hazırlık ile Nureddin, birbirine paralel iki amacı gerçekleştirebilmek için siyasi alanda köklü değişiklikler yapma merhalesine girdi. Bu iki amaç şuydu:

- İslam birliğini sağlamak ve Müslümanların gücünü tek bir potada birleştirmek.
- Heybetini zayıflatarak ve güçlerini yıpratarak tedrici bir şekilde haçlı kuvvetlerini yok etmek. Ayrıca haçlıların hakimiyeti altında olan İslam topraklarını adım adım özgürlüğe kavuşturmak. Bu da kesin ve nihai bir zafere ulaşabilmek için İslam birliğinin sağlanmasıyla mümkün olacaktı.

İslam Birliği Gayretleri

Nureddin Zengi büyük bir sabırla, hikmetle ve tenni ile bu amacını gerçekleştirebilmek için çok gayretler sarf etti. Keza Müslüman kanı dökülmemesi için de büyük bir hassasiyet gösteriyordu. Kuzeydeki, bilhassa Irak'ın kuzeyindeki birçok İslamî kuvveti yanına çekmeye çalıştı ve onların güvenini kazandı. İslam birliğinin tesis edilmesine ayak bağı olan lider ve hükümdarların durumunu, kendi halklarının önünde akıllıca bir taktikle ifşa etti. Zira onlar,

344 İmaduddin Halil, a.g.e. s. 32-35. Mütercimnin notu: Çevgan, özellikle Orta Çağ'da Orta ve Uzakdoğu saraylarında oynanan ve bugünkü polo oyununa benzeyen atlı top oyunudur.

Nureddin'in cihadı ve ıslah çalışmaları ile kendi liderlerinin zayıflıklarını ve ifsad edişlerini kıyaslıyorlardı. Aynı şekilde Nureddin'in Allah'a, Rasulü'ne ve müminlere olan bağlılığı ile liderlerinin çıkarları ve arzuları doğrultusunda haçlılarla iş birliği yapıyor olmalarını karşılaşıyorlardı. Müslümanlar, Nureddin'in yönetimi altında yaşamak istemeye başladılar. Dolayısıyla Nureddin, Müslümanların yaşadığı herhangi bir bölgeyi kendi ülkesine kattığı zaman, o bölge halkının hüsnü kabulüne mazhar oluyordu.

Nureddin, Humus'u 544/1149 tarihinde kendi ülkesine kattı. Ancak kendisiyle Filistin'deki haçlılar arasında bulunan Dımeşk'i de almak istiyordu. Dımeşk yönetiminin en öncelikli çabası kendi hakimiyetlerini muhafaza etmektir. Bazen haçlılarla cihat ediyorlar, bazen yüzlerine gülüp ateşkes yapıyorlar, bazen de herhangi bir İslam kuvvetinden korktuklarında onlarla iş birliği yapıyorlardı. Bu sebeple Nureddin, hazırlanmış olduğu planı acele etmeden gerçekleştirmeye koyuldu. Hedefi kan dökmeden Dımeşk'i almak, Dımeşk halkını kendi saflarına katmak ve Müslümanlar üzerlerine doğru geldiğinde Dımeşk'in zalim yönetimini, haçlılarla iş birliği yapmaktan alıkoymaktı. H. 549 yılında (25.04.1154) Dımeşk'i fethetmeyi başardı. Bu fetih 1149 yılında Muinuddin Üner'in vefat etmesinden, Dımeşk yönetiminin zayıflamasından ve Dımeşk'in, Dımeşk üzerine ağır vergiler koyan haçlı etkisi altına girmesinden sonra gerçekleşti. Fetihden önce haçlılar her sene elçilerini gönderir, onlar da Müslümanların mallarını alır ülkelerine dönerlerdi.³⁴⁵

Nureddin'in, Şam şehirlerini ve kalelerini hakimiyeti altına alma girişimleri devam etti. Nihayetinde bu yerlerin büyük çoğunluğu, ona boyun eğmek durumunda kaldı. Fakat o, Filistin'i özgürlüğüne kavuşturup haçlı yönetimini oradan söküp atmanın ancak şu şekilde mümkün

345 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 45-46; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 236.

olabileceğini biliyordu: Önce Mısır kontrol altına alınacak ve Nureddin'in gayretleriyle tek vücut haline gelmiş olan Birleşmiş İslam Cephesi'ne dahil olacak, ardından haçlılar kısıpaca alınacaktı.

H. 559 senesinde Şaver, Mısır'daki vezirlik mücadelesinde rakibi olan Dırgam'a karşı Nureddin'den yardım istedi ve Nureddin'e Mısır'ı fethetme fırsatı doğdu. Şaver, vezirlik yolunda kendisine yardım etmesi karşılığında Nureddin'e, -askeri iktalar dağıtıldıktan sonra- Mısır'ın üçte birini vermeyi teklif etti. Ayrıca bu teklife göre; Şaver'in komutanı Şirkuh, askerleriyle beraber Mısır'da ikamet edecek ve Nureddin'in direktiflerine göre hareket edecekti. Nureddin, bu teklifi kabul etti ve emri altına giren Eseduddin Şirkuh'u, Dırgam'ın üzerine gönderdi. Şirkuh onu hezimeye uğrattı ve öldürdü. Fakat Şaver, Şirkuh'a ihanet etti ve Şirkuh'u Mısır'dan çıkarabilmek için haçlılardan yardım istedi. Bunun üzerine haçlılar geldiler ve Şirkuh'u ve beraberindekileri Bilbeys'te (Mısır'da bir şehir) üç ay boyunca kuşatma altında tuttular. Ardından haçlılara, Nureddin'in zafer haberleri ve Harim'e hakim olduğu bilgisi ulaştı. Bunun üzerine telaşa kapılan haçlılar Şirkuh'a, sulh teklif ettiler. Buna göre Şirkuh Şam'a dönecekti. Nureddin'in Şam'da neler yaptığını bilmediği için Şirkuh bu teklifi kabul etti.³⁴⁶

Nureddin ve haçlılar arasındaki Mısır'a hakimiyet kurma mücadelesi şiddetlendi. Zira Fatımi Devleti, şiddetli bir zaaf içerisinde, adeta ölüm döşegindeydi. H. 562 yılının Rebiulahir ayında Nureddin, Eseduddin Şirkuh'u 2 bin süvari ile birlikte ikinci bir askeri operasyon kapsamında Mısır'a gönderdi. O da haçlıları ve Mısır ordusunu es-Said bölgesinde yenmeyi başardı ve İskenderiye'yi halkın yardımı sayesinde hakimiyeti altına aldı. Ancak Zilkade ayında Dimeşk'e dönmek zorunda kaldı. Dönmeden önce haçlılara,

346 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 84-85; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 1. Kısım, s. 329-338.

Mısır'dan tek bir köy dahil olmak üzere hiçbir yeri işgal etmemelerini şart koştu, onlar da bunu kabul ettiler.³⁴⁷

Nureddin Zengi H. 564 senesinin Rebiulevvel ayında, Eseduddin Şirkuh'un komuta ettiği üçüncü denemede Mısır'a tam bir hakimiyet sağlamayı başardı. Bu dönemde haçlılar, Şaver ile iş birliği yapmaları sebebiyle Mısır topraklarına yerleşmiş ve orada büyük bir nüfuza sahip olmuşlardı. Kahire şehrinin kapılarını teslim almışlar ve o kapılara cesur adamlarını ve seçkin süvarilerini yerleştirmişlerdi. Müslümanlar üzerine zorla ve zalimce hakimiyet kurmuşlar ve onlara çok büyük eziyetler vermişlerdi. Haçlılar da Mısır hakimiyetinin hayallerini kurmaya başlamıştı. Haçlıların o dönemdeki Kudüs Kral'ı I. Amalrik komutasında bir saldırı başlatılmış, Bilbeys zorla işgal edilmişti. İşgalle birlikte birçok insan katledildi, birçoğu da esir alındı ve Kahire kuşatıldı. Bunun üzerine Halife Adıd, Nureddin'e bir mektup gönderdi. Mektupta ondan yardım istiyordu. Ayrıca mektubun içinde kadınların saçları da vardı. Mektupta "Bunlar, sarayındaki kadınların saçlarıdır. Onları haçlılardan kurtarman için senden yardım istiyorlar" yazıyordu. İşte böylece Nureddin'in, Eseduddin komutasındaki üçüncü Mısır seferi gerçekleşti. Eseduddin'in Mısır'a yaklaştığını gören haçlılar hayal kırıklığı içinde şehri terk etmek zorunda kaldılar. Eseduddin, Mısır'ı kontrol altına aldı ve vezir Şaver'i öldürdü. 17 Rebiulevvel 564 (Ocak, 1169) tarihinde onun yerine vezirliği üstlendi. Ancak Eseduddin iki ay sonra 22 Cemaziyelahir'de vefat etti ve yerine Selahaddin Yusuf el-Eyyubi geçti.³⁴⁸

Nureddin'in emriyle Selahaddin, Fatımi Hilafetini devirdi. H. 567 senesinin Muharrem ayının ikinci cumasında (10.09.1171) hutbeler sadece Abbasi Halifesi'nin adıyla okundu. Böylelikle bu konuda iki teke toslaşmamış oldu.³⁴⁹

347 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 95-96; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 363-367.

348 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 99-103; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 389-406.

349 Mütercimnin Notu: Bu deyimsel bir ifadedir. Dilimizdeki "iki cambaz bir ipte oynamaz" deymi de bunu ifade eder.

Fatımi halifesi Adıd, bundan habersiz bir şekilde³⁵⁰ 10 Muharrem'de vefat etti. Böylelikle Mısır, resmi olarak Abbasi hilafetine bağlanmış oldu ve fiili olarak Nureddin'in yönetimi altına girdi.

H. 566/1170 senesinde Nureddin, Musul ve Musul'a bağlı bölgeleri de aldı.³⁵¹ Keza 569/1173 senesinde, Selahaddin'e Yemen'in fetih için izin vermiş ve kardeşi Turan Şah b. Eyyub'ü oraya göndermişti. Böylelikle Yemen'i de topraklarına katarak orayı da hakimiyeti altına almış oldu.³⁵² Böylece Birleşmiş İslam Cephesi'nin hakimiyet alanı Irak'tan Şam'a, oradan da Mısır ve Yemen'e kadar uzanmış oldu. Bu durum haçlıların sonu için bir uyarı niteliğindedir.

Haçlı Kuvvetlerinin Paramparça Edilmesi

1146-1174 yılları arasındaki hükümler süresince Nureddin ve haçlılar arasındaki savaşlar ve çatışmalar durmadı. Kendi yönetimini güçlendirirken ve Müslümanları tek bir safta birleştirirken aynı zamanda adım adım haçlı krallıklarını ele geçiriyor, gündün güne güçlerini zayıflatıyordu. Aslında o, haçlılarla yapacağı son ve nihai savaşa hazırlanıyordu. Bu süreçte Nureddin, cihadının bir meyvesi olarak haçlıların elinde olan yaklaşık 50 şehir ve kaleyi özgürlüğüne kavuşturabilirdi.

Yönetime geldiği gündün itibaren Urfa'daki hakimiyetini sağlam tutmaya çalıştı. Ayrıca 1146-1151 yılları arasında Urfa'ya bağlı Tilbaşar Kalesi, Samsat, Rum Kalesi, Dülük, Ravendan (Belenözü), Kurs Kalesi, Maraş, Azez, Antep, el-Bireh... gibi yerlerdeki egemen güçleri tasfiye etti. Keza Asi Nehri'nin doğusunda, Antakya Prensiği'ne bağlı tüm bölgeleri geri aldı ve özgürleştirdi (1147-1149). İnad savaşında ise (29.07.1149), Antakya Prensi Raymod of Poitiers'i ve Müslümanlara karşı onlarla iş birliği içerisinde olan

350 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 111; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 389-406.

351 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 109-110.

352 a.g.e. c.9, s. 123; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 551-554.

Batınilerin lideri Ali b. Vefa'yı öldürdü. Bununla beraber Fransa Kralı VII. Louis'in ve Almanya İmparatoru III. Conrad'ın katıldığı ve haçlı savaşları tarihindeki dönüm noktası niteliğinde olan İkinci Haçlı Seferi'ni başarısızlığa uğratmada kilit rol oynadı. Zira bu savaş neticesinde haçlıların heybeti zayıfladı ve Müslümanların moralleri yükseldi.³⁵³

Savaşlar devam etti ve birçok önemli çarpışma meydana geldi. Haçlı nüfuzu zayıfladı ve haçlılara ait birçok yeni bölge Nureddin'in hakimiyetine girdi. Hatta Nureddin, Kudüs'teki haçlı krallığını çok ciddi şekilde abluka altına aldı. Tüm bu savaşları ve çarpışmaları burada zikretmemiz mümkün değil ancak biz bunlardan birisine, Tel Harim civarında H. 559 senesinin Ramazan ayında (11.08.1164) vuku bulan savaşa işaret etmekle yetineceğiz.

H. 558 senesinde Nureddin, Kürtlerin Kalesi (Hısnu'l-Ekrad) altında "el-Bukay'a" olarak tarih sayfalarında yerini alan bir savaşta haçlılar tarafından mağlubiyete uğradı. Bu savaşta haçlılar birden saldırmış ve birçok Müslüman'ı öldürmüş, birçoklarını da esir almışlardı. Nureddin çok kritik bir anda kurtulmayı başardı. Humus yakınlarına giderek orada konakladı ve şöyle yemin etti: "Vallahi İslam adına intikamımı alana kadar hiçbir gölgeğin altında gölgelenmeyeceğim!" Ardından Halep'e ve Dimeşk'e haber göndererek para, elbise, at ve silah getirtti. Sonra insanların elinden alınanlara karşılık olarak bu getirttiği eşyaların tamamını onlara dağıttı. Askerler de dönmüştü. "Hiç yenilgi yüzü görmemiş gibilerdi."³⁵⁴

Nureddin'in adamları, onun çok fazla cihada çıktığını ve harcamalarının arttığını gördüklerinde ona şöyle dediler: "Ülkedeki fakihlere, fakirlere, sufilere ve kurralara tahsis etmiş olduğun birçok maaş ve sadakalar var. Böyle sıkıntılı

353 Nureddin'in haçlılarla olan mücadelesinde ayrıntılı bilgi için bkz. Fayed Aşur, a.g.e. s. 207-226.

354 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 82-83.

bir zamanda bunları biraz kıssan daha iyi olmaz mı?" Nureddin bu söze çok sinirlendi ve şöyle dedi: "Vallahi ben Allah'tan zaferi ancak onlar vesilesiyle umuyorum. Siz ancak zayıflarınız, düşkünleriniz sayesinde rızıklanıyor ve muzaffer oluyorsunuz. Ben yatağında uyurken, hedefini ıskalamayan oklarla (dualarla) beni savunan bir topluluğa verilen ikramları nasıl keserim? Ve nasıl onlardan kesilen bu ikramları; beni ancak gördüklerinde, kah ıskalayan kah isabet eden oklarla savunabilen bir topluluğa sarf ederim? Hem bunlar, onların beytülmaldeki haklarıdır. Hiç onların hakkını başkalarına vermem helal olur mu?!"³⁵⁵

Haçlılar sulh teklifinde bulundular. Fakat Nureddin bunu reddetti. Hem Müslümanlar hem de haçlılar muazam kalabalıkta bir ordu topladıktan sonra iki ordu Harim'de karşı karşıya geldi. Savaştan hemen önce Nureddin, Tel Harim'in altında nefsiyle baş başa kaldı ve Allah'a secde etti. Yüzü toprağa bulanmış bir vaziyette Rabbine şöyle yalvardı: "Ya Rab bunlar senin kulların ve senin dostlarındır. Şunlar da senin kulların ancak senin düşmanlarındır. Düşmanlarına karşı dostlarını muzaffer kıl... Mahmud'un böyle bir ortamda ne gibi bir kıymeti olabilir?" Ve şöyle de dedi: "Allah'ım dine yardım et, Mahmud'a değil. Köpek kulun Mahmud kim ki ona yardım edilsin?" Nefsini hakir görüyor ve Allah Teâlâ'nın huzurunda boyun eğiyordu.³⁵⁶ Bu duanın bir zafer müjdesi olduğuna dair bir kıssa vardır. Bu kıssayı Ebu Şame'nin "Ravdateyn" isimli eserindeki şekliyle aktarıyoruz:

"Bana ulaştığına göre Nureddin'in bir imamı, haçlıların Dimyat'tan ayrılarak savaş için yola çıktığı gece, rüyasında Rasulullah'ı (sav) gördü ve Rasulullah ona şöyle buyurdu: "Nureddin'e haber ver, haçlılar bu gece Dimyat'tan yola çıktılar." Dedi ki: "Ya Rasulallah, belki bana inanmaz, bana onun tanıyıp doğrulayacağı bir alamet söylesen." Buyurdu

355 a.g.e. c. 9, s. 83.

356 Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 342-343.

ki: “Bunun alameti Tel Harim’de secde etmesi ve “Ya Rab dinine yardım et, Mahmud’a değil. Köpek kulun Mahmud kim ki ona yardım edilsin?” demesidir.” İmam dedi ki: “Rüyadan uyanınca mescide gittim. Nureddin adeti gereği gales vaktinde (gece karanlığında) mescide iner, sabah namazını kılana kadar orada ibadet ederdi. Beni görünce bir şey mi oldu diye sordu. Ben de ona rüyamı anlattım ve alametten bahsettim. Fakat “köpek” kelimesini söylemedim. Nureddin dedi ki: “Alametini tamamını söyle!” Bana bu konuda çok ısrar edince onu da söyledim. Allah ona rahmet eylesin bunu duyunca ağlamaya başladı ve rüyayı tasdik etti. Arından o gece haçlıların yola çıktığı haberi geldi.”

11.08.1164 tarihinde iki grup karşı karşıya geldi. Bu en büyük savaş, haçlıların başına gelen çok büyük bir felaket niteliğindedir. On binlercesi öldü ve on binlercesi hatta daha fazlası esir düştü. Esirler arasında Antakya Prensi, Trablus Prensi, Roma Kilikyası Valisi vardı. Ermenistan Prensi dışındaki tüm prensler esir alındı. Bir sonraki gün Nureddin, Harim’i kontrol altına aldı. Bu çok büyük bir fetihtir.³⁵⁷

569/1173 senesinde Nureddin, Kudüs’e nihai saldırı için hazırlık yaptı. İsrâ hadisesinin gerçekleştiği o mukaddes toprakları haçlı nüfuzundan arındırmak istiyordu. Allah’ın izniyle zafer gerçekleştikten sonra Mescid-i Aksa’ya koyulacak yeni ve çok güzel bir minber yaptırdı. Nureddin bu saldırı planı hakkında Mısır’daki yöneticisi Selahaddin Eyyubi ile mektuplaştı. Fakat Selahaddin, Mısır’da karşılaştığı özel durumlar sebebiyle işi biraz ağırdan aldı. Mısır’daki bu vaziyetin sabır, teenni ve hazırlık gerektirdiğini düşünüyordu. Nureddin ise onun bu geciktirmesinden pek hoşnut olmadı. Mısır’a gidip konuyla bizzat ilgilenmek istedi. Fakat ölüm önce davrandı ve Nureddin Zeng (rh.a) 11 Şevval 570 (15.05.1174) tarihinde vefat etti.³⁵⁸

357 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 86-88.

358 a.g.e. c.9, s. 124; Ebu Şame, a.g.e. c. 1, 2. Kısım, s. 577-582.

Böylece haçlı savaşlarına dair cihat tarihimizdeki sayfalardan muazzam bir sayfa kapanmış oldu. Ancak bir sonraki sayfa da aynı şekilde parlak ve tarihi akışa oldukça önemli etkileri olan bir sayfaydı. Bu sayfa, Selahaddin el-Eyyubi'nin sayfasıydı...

7. Selahaddin el-Eyyubi'nin Cihadı (H. 569-589)

Nureddin Mahmud'un vefatından sonra sancağı Selahaddin el-Eyyubi aldı ve selefi Nureddin'in izinden gitti. Haçlıların kuvvetini kırmada ve Arz-ı Mukaddes'i özgürlüğüne kavuşturmada İslamî çözüm ve İslamî yöntem çerçevesinde hareket etti.

Selahaddin yönetime geldiğinde Nureddin'in, vefatından önce Kudüs'ün fethi için uygun şartları hazırladığını gördü. Onun bu hazırlığını en güzel şekilde değerlendirdi ve yönetime geldikten seneler sonra bunların meyvelerini topladı.

Selahaddin Yusuf b. Eyyub 532/1137 yılında Tikrit Kallesi'nde dünyaya geldi. Babası buranın valisi idi. Babası, amcası ve kendisi Nureddin'in hizmetine girdiler. Amca Eseduddin Şirkuh, Mısır'a yapılan üçüncü sefere katıldı. 32 yaşındayken Mısır vezirliğine getirildi.

Selahaddin; güzel akidesiyle, çokça zikir yapmasıyla ve cemaatle namaz kılmaya devam etmedeki hassasiyetiyle tanınırdı. Sünnet ve nafile namazları kaçırmaz, geceleri ibadete kalkardı. Kur'ân-ı Kerim dinlemeyi severdi. İmamını titizlikle seçerdi. İnce kalpli ve huşu dolu birisiydi. Kur'ân-ı Kerim dinlediğinde gözleri yaşarırdı. Hadis dinlemeyi çok severdi. Allah'ın şiarlarına son derece tazim ederdi. Allah Teâlâ'ya karşı hüsnü zan besler, O'na güvenir, O'na yönelir ve sürekli hatalarından dolayı tövbe ederdi.

Selahaddin adaletli olduğu kadar merhametliydi de. Güçlülere karşı zayıflara yardım eder, onlara şefkatli davranırdı. Cömert, insanlarla ilişkisi iyi ve latif bir ahlaka sahip

idi. Meclisleri nezihti. Onun yanında kimse hayırdan başka bir şey konuşmazdı. Konuştukları, işittikleri ve yazdıkları temiz ve nezih şeyler olurdu. Asla bir Müslümana eziyet etmek için bir şey yazmadı.

Cesur, çok kuvvetli, himmeti ali idi. Cihat ibadetini düzenli bir şekilde sürdürürdü. Akka yakınlarında iken bir gün şöyle dedi: "İçimden diyorum ki: Ne zaman Allah Teâlâ geri kalan sahil bölgelerini de fethetmeyi müyesser kılarlsa, ülkeyi uygun gördüğüm kişiler arasında taksim edeyim, onlara nasihatlerde bulunup vedalaşayım, sonra da denizlere dalıp yeryüzünde hiçbir kafir kalmayınca veya ölüm gelene kadar adaları dolaşıp İslam'ı yayayım."

Selahaddin öldüğünde arkasında zekat vacip olmaya-
cık kadar (nisap miktarına ulaşmamış) mal bıraktı. Sahip olduğu her şeyi nafile sadakalarda harcadı. Öldüğünde sandığında gümüş olarak sadece 47 Nasırıyye dirhemi ve altın olarak da sadece bir dinar vardı. Arkasında bir mülk, ev, gayrimenkul veya tarla bırakmadı. Vefat ettiği sene hacca niyet etmişti. Ancak mal ve vakit sıkıntısı sebebiyle bu niyetini gerçekleştiremedi.³⁵⁹

Nureddin'den Sonra Baş Olma Mücadelesi

Nureddin'in vefatının ardından oğlu es-Salih İsmail'e biat edildi. Salih o günlerde 11 yaşında bir çocuktur. Şemseddin b. el-Mukaddem onun atabeyi oldu. "Ardından emirler (devlet yöneticileri, ümera) arasında ihtilaf çıktı, akıllar hayrete düştü, şerli işler zuhur etti, içki tüketimi arttı... Zina yayıldı... Düşmanların dört bir yandan Müslümanları yenmeye olan tamahları arttı."³⁶⁰ Ve haçlılar Müslümanlara saldırdığında İbnu'l-Mukaddem Banyas'ta onlarla karşı

359 Selahaddin Eyyubi'nin sıfatları ve ahlakı ile ilgili bkz. Behaaddin b. Şeddad, *en-Ne-vadiru's-Sultaniyye ve'l-Mehasinu'l-Yusufiyye*, Şeriketu Tabi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır, H. 1317, s. 4-28; Mahmud Şit Hitab, *Beyne'l-Akidedi ve'l-Kiyade*, s. 282 ve 307-314; Fayed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 13-25.

360 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 285.

karşıya geldi. Fakat onlara karşı direnemedi. Onlara birçok mal verdi ve onlarla ateşkes yaptı. Ayrıca Salih İsmail, el-Cezire topraklarını kaybetmiş oldu. Salih'i istediği gibi yönlendiren emirler, Daye Oğullarını sürgün edip onları hapsedtiler. Daye Oğulları, Nureddin Zengi'ye en yakın ümeradandı. (Şemseddin b. ed-Daye, Nureddin'in süt kardeşi Mecduddin b. ed-Daye...) Tüm bu olanlar Selahaddin'i, Salih'i yönlendiren emirlere karşı öfkeliendirdi. Hatta Selahaddin kendisini, babası Nureddin'in yerine çocuk yaşta tahta geçen hükümrân Salih'i yetiştirmede ve ona hizmette bulunmada en çok hak sahibi olan kişi olarak görüyordu.³⁶¹

İşte böylece, babadan oğula geçen monarşik yönetim sistemi, şuraya ve "anayasaya" dayanan müesseselerin olmayışı, saltanat kavgası ve liderlik sevgisi... yeni bir dönemin kapılarını açmış oldu. Bu dönem, Nureddin'in vefatından önce hazırlandığı haçlılara karşı yapılması planlanan nihai savaşı geciktiren, Müslümanlar arasındaki çatışma ve ihtilaf dönemi idi. Selahaddin tekrardan birliği sağlayabilmek için savaşmak zorunda kaldı. İşte bu birlik ancak 12 seneden fazla bir süreden sonra sağlanabilecekti.

H. 570 senesinin Rebiulevvel ayında (Kasım, 1174) Selahaddin, Dimeşk'i barış yoluyla aldı. Ardından 10.12.1174'te, kalesi hariç Humus'u aldı. Sonra 28.12.1174'te, Hama ve kalesini topraklarına kattı. Sonra döndü ve Humus kalesini aldı. Sonra aynı sene Ramazan ayında Baalbek'i ele geçirdi. Böylelikle Şam topraklarının çoğunda hakimiyeti sağlamış oldu. Selahaddin bu süreçte, Nureddin Zengi'nin oğlu Salih'e olan bağlılığını muhafaza etti. Mescitlerde ona dua etmeyi ve onun adına para bastırmayı sürdürdü. Ancak Selahaddin ile Zengi ailesine bağlı Halep ve Musul askerleri arasında çıkan ve Selahaddin'in galip geldiği bir savaştan sonra Hükümdar Salih adına hutbe vermeyi ve para bastırmayı bıraktı. Böylelikle Selahaddin Eyyubi, Mısır ve Şam

361 a.g.e. c. 12, s. 285-286; İbnu'l-Kesir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 127.

Hükümranı ismini aldı. Abbasi halifesi de bunu onayladı. Ardından Selahaddin aynı sene (H. 570) Şevval ayında Ba'rin Kalesi'ni aldı.³⁶²

Keza H. 570 yılında Selahaddin; Bizah, Münbiç ve Azez'i aldı.³⁶³ H. 577'de hükümdar es-Salih İsmail, Halep'te 20 yaşını doldurmadan vefat etti.³⁶⁴ H. 578 yılında Selahaddin, Fırat Nehri'ni geçti ve el-Cezire'yi (Urfa, Harran, Rakka...) ve Sincar'ı (Şengal) aldı.³⁶⁵ H. 579 yılında ise Amed'i, Tel Halid'i ve Antep'i toprakları arasına kattı.³⁶⁶ Aynı senenin Safer ayında ise defalarca kuşatma altına aldığı Halep'i ele geçirdi. Öyle ki Halep'i elinde bulunduran İmaduddin b. Mevdud b. Zengi; Sincar, Nusaybin, Habur, Rakka ve Suruç karşılığında Halep'i Selahaddin'e bıraktı. "Böylelikle Selahaddin'in sahip olduğu topraklar üzerindeki hakimiyeti pekişmiş oldu. Ve sallantıda Halep'i teslim almasıyla beraber ayakları yere sabit basmaya başladı..."³⁶⁷ Aynı şekilde Harim kalesini de fethetti.³⁶⁸ H. 581 yılında ise Silvan'ı aldı. Ayrıca Şehrezur'u, el-Karabli vilayetini ve Zap Nehri'nin arkasında kalan bölgelerin tamamını da aldı.³⁶⁹ Son olarak Musul ve Musul'a tabi olan yerler de Selahaddin'in hakimiyeti altına girdi (582/1186).³⁷⁰

Cihat Devam Ediyor

Bu dönemde de (582-569/1174-1186) haçlılarla şiddetli savaşlar yapıldı ve bu savaşlar; Müslümanların düşmanlarına karşı heybetlerini korumalarına,³⁷¹ düşmanın imkanlarını

362 İbnü'l-Kesir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 129-133; Ayrıca bkz. Said Aşur, *el-Harake-tu's-Salibiyye*, c. 2, s. 583-586.

363 İbnü'l-Kesir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 137.

364 a.g.e. c. 9, s. 153.

365 a.g.e. c. 9, s. 156-159.

366 a.g.e. c. 9, s. 161-162.

367 a.g.e. c. 9, s. 162.

368 a.g.e. c. 9, s. 163.

369 a.g.e. c. 9, s. 169-170.

370 a.g.e. c. 9, s. 171.

371 Selahaddin'in bu dönemde haçlılara karşı vermiş olduğu cihadı hakkında bkz. Fa-yed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 47-113.

ve zaaf noktalarını tanımaya, Müslümanlardaki eksiklikleri telafi etmeye ve düşmana güçlenme, yayılma ve nüfuzunu arttırma fırsatı vermemeye önemli katkılar sağladı. Ancak Selahaddin daha haçlılarla nihai savaşa girmedi.

Bu dönemdeki önemli vakalara bir göz atacak olursak; H. 570 yılında Müslümanlar, Sicilya'dan gelen ve 50 bin askeriyile İskenderiye'ye saldıran haçlı donanmasını büyük bir yenilgiye uğrattılar.³⁷² H. 573 yılında ise Selahaddin, Mısır tarafından haçlılara saldırdı. Hatta Askalan'a ulaştı ve orayı fethetti. Birçoklarını esir aldı, birçoklarını öldürdü, bazı yerleri yaktı. Ardından Selahaddin'in askerleri, haçlılardan hiçbir asker kalmadığını görünce bölgede yayıldılar. Ardından Selahaddin Remle'ye doğru yürüdü. Orada haçlılar ani bir baskın düzenlediler ve Selahaddin'in ordusunu hezimete uğrattılar. Selahaddin az bir askerle ve büyük bir meşakkatle dönmeyi başardı.³⁷³ Bu onun için ağır bir ders oldu. Aynı sene haçlılar Hama ve Harim'i kuşatma altına alsalar da bu kuşatmalar başarısızlıkla sonuçlandı. Bir sonraki senede ise haçlılar, Hama yakınlarında hezimete uğradılar.³⁷⁴ H. 575 yılında Selahaddin, haçlıların hakimiyeti altındaki bölgelere ani baskınlar düzenledi ve Banyas yakınlarında Mehadatü'l-Ehzan bölgesinde bulunan kaleyi yıktı. Burada Müslümanların muzaffer olduğu şiddetli bir savaş meydana geldi. Haçlı kralı sağ kurtulmayı başardı. Ancak Nablus ve Remle'yi elinde bulunduran İbn Beyruzan dahil olmak üzere birçok komutanı esir alındı. İbn Beyruzan, haçlı kralı nezdinde en azim komutandı. Ayrıca Cübeyl (Biblos) bölgesinin hakimi olan kardeşi, Taberiye hakimi, Mukadde-mu'd-Daviye ve Cenin bölgesinin hakimi esir alındı.³⁷⁵

372 İbnu'l-Kesir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 129-130.

373 a.g.e. c. 9, s. 141-143; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 596.

374 İbnu'l-Kesir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9, s. 142-145.

375 a.g.e. c. 9, s. 147.

H. 578 yılında Selahaddin, eş-Şubak ve el-Kerak bölgelerine yoğunlaşarak haçlıların hakimiyeti altındaki bölgelerin etrafına baskınlar düzenledi. Müslümanlar Dimeşk Valisi Ferruh Şah'ın komutasında Taberiye nahiyelerinden Şukayf'ı fethetti. Ferruh Şah, Beysan'a da girdi ve oradan ganimetler aldı. Araplar da gidip Cenin ve el-Lecun bölgelerine saldırdılar. Hatta Akka'ya kadar yaklaştılar.³⁷⁶ Aynı sene Selahaddin, Kızıldeniz'deki el-Kerak'in hakimi Renaud de Chatillon'un, Müslümanların elinde bulunan sahil bölgelerini tahrip etmek ve Mekke ve Medine'ye saldırmak için gönderdiği donanmayı hezimete uğrattı... Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı mukaddes topraklara saldırma-ya yeltenenlere ceza olarak, bazı haçlı esirleri boğazlanmak üzere Mina'ya gönderdi.³⁷⁷

H. 579 yılının 19 Cemaziyelahir'inde Selahaddin, Ürdün Nehri'ni geçti ve Beysan'a saldırdı. Müslümanlar da çevre bölgelere dört bir yandan akın ettiler. Ulaşmayı hiç hayal etmedikleri yerlere kadar ilerleyebildiler. Aynı şekilde Selahaddin el-Kerak bölgesine bir saldırı düzenledi. Bir sonraki sene dönüp burayı tekrardan kuşatma altına aldı fakat sonuç alamadı. Sonra H. 580'de Nablus'a saldırdı ve Sebastia'ya doğru ilerledi. Orada bir grup Müslüman esiri kurtardı. Ardından ilerleyip Cenin'e girdi. Sonra bölükleri sağına ve soluna yaymış bir vaziyette Dimeşk'e döndü. Birçok ganimet aldı ve haçlılara ait yerleri tahrip etti.³⁷⁸

H. 582 senesinde haçlı kralı Kudüs'te öldü. Yerine küçük bir çocuk geldi. Haçlılar arasında ihtilaflar ve tahta geçme arzuları zuhur etti. Öyle ki Trablus hakimi, Selahaddin'e mektuplar gönderiyor, haçlı akranlarına karşı onunla iş birliği yağmak istiyordu. Aynı sene el-Kerak Prensi Renaud, Müslümanlara ait bir kervana haince saldırdı. Geride tek bir

376 a.g.e. c. 9, s. 155-156.

377 a.g.e. c. 9, s. 160.

378 a.g.e. c. 9, s. 164-166.

kişi kalmayana kadar hepsini öldürdü ve mallarını ganimet olarak aldı. Selahaddin ondan kervanı serbest bırakmasını talep etmiş, tehditlerde bulunmuştu. Fakat o, bunlara kulak asmadı. Selahaddin de bunun üzerine, onu ele geçirdiğinde kesinlikle öldüreceğine dair yemin etti.³⁷⁹

Böylece H. 583 senesine girildi. Artık nihai savaş için şartlar olgunlaşmıştı. İslam kuvvetleri tek bir sancak altında birleşti, haçlıların heybeti kırıldı ve onlarla kurulan ilişkilerde daha tecrübeli hale gelindi. Böylece Selahaddin, Hittin savaşına girdi. Hittin savaşına değinmeden önce Selahaddin'in çalışma stratejisi üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Selahaddin'in Çalışma ve Cihat Hazırlığı Stratejisi

1. Güçlü ve güvenilir bir hareket noktası:

Birliğin tekrardan tesis edilmesi ve güçlendirilmesi, iman dolu mücahitler yetiştirilmesi ve savaş ekonomisi kurulması bu kabildendir.

2. Toplumun savaşa hazırlanması:

Bunun için Selahaddin, adaleti yaymaya ve Müslüman emirler arasındaki kin ve düşmanlıkları gidermeye çalıştı. Düşmanlığın haçlılara tevcih edilmesi için çabaladı. Aynı şekilde harp sanayisine önemli yatırımlar yaptı. Tersaneler kurdu, kaleler inşa etti ve bunların himayesini sağladı. Kuşatmalar için gerekli olan askeri malzemeleri tedarik etti.

3. Hedefin aşikar olması:

Bu hedef, İslam ümmetinin liderliğinde haçlı hakimiyetine son vermektir. Hedefin açık olması ise sorumlulukları yerine getirmeye ve cihada hazırlanmaya yardımcı oldu. Dolayısıyla Selahaddin, en az gayretle en iyi neticeye ulaşmaya çalıştı. Bu ayrıca, askeri operasyonlardaki hedeflerinin belirlenmesine de yardımcı oldu. Öncelik, işgal topraklarını özgürlüğüne kavuşturmaya verildi. Siyasetlerini bu esasa göre belirledi.

379 a.g.e. c. 9, s. 174.

4. Müslümanlara gösterdiği önem:

Selahaddin, savaş hedefini gerçekleştirebilmek için Müslümanların üzerine titrer, Müslümanları muhafaza edebilmek için de savaşa büyük bir ihtimam gösterirdi. Moral-leri yüksek tutmak için düşmanların saldırılarına daha kuvvetli bir saldırı ile karşılık vermeyi adet edinmiş, devamlı cihada hazır durumda olmayı bir prensip haline getirmişti. Her bir operasyon için, ona uygun taktikler belirlerdi.³⁸⁰

Bu temek stratejilere ek olarak Selahaddin, taktik olarak savaşlarında doğrudan saldırmamayı prensip edinmişti. Mesela orduyu uzun süre yürütür ve düşmana hiç beklemediği bir yerden ani saldırılar düzenlerdi. Veya bir taraftaki baskıyı hafifletmek için diğer tarafa saldırırdı. Yine bir savaş stratejisi olarak “dağıtmayı” kullanırdı. Mesela düşman ordusundaki süvarilerle piyadeleri birbirinden ayırırdı. Siyasi çekişmeleri fırsata çevirirdi. Bir grubu diğerine kırdırır, düşmanları Müslümanlara karşı tarafsız (pasif) hale getirirdi. Düşman hücumu geçmeden veya savaş için hazırlığını tamamlamadan önce onların saldırı gücünü zayıflatan “önleyici saldırı” stratejisi uygulardı.³⁸¹

5. Selahaddin, girdiği savaşlarda büyük bir ustalıklı temel savaş prensiplerini hayata geçirmeyi başardı. Bu prensiplerden bir kısmı şunlardır:

- Gafil avlama prensibi.
- Çalışma güvenliği prensibi: Güçlü ve işinde mahir bir güvenlik/casusluk şebekesi vardı.
- Hareket gücü prensibi: Bu prensip, ordunun hızlı bir şekilde hareket etmesini, toplanmasını ve intikal kabiliyetini kapsar.
- Önce başlama ve saldırı gücü prensibi: Bu prensip, savunma modundan saldırı moduna geçildiğini ifade eder.

380 Bkz. Bessam el-Aseli, *Salahuddin el-Eyyubi*, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1983, s. 99-106.

381 a.g.e. s. 107-109.

- Güçlü ekonomi ilkesi: Yani her savaş için gerektiği kadar harcama yapılır, israf edilmez.
- Hedefi koruma ilkesi: Selahaddin öncelikle haçlıların insan gücünü yok etmeyi, onları ekonomik kaynaklarından mahrum etmeyi, onları batı dünyası için bir yük haline getirmeyi ve Kudüs'ü içeriden kıyı kesimine doğru özgürleştirmeyi istiyordu.

Selahaddin İslam ordusunda, daima savaşa hazır olmayı köklü bir prensip haline getirdi. Kalplerde imani ve cihadi duyguları ayağa kaldırdı. Keza askerlerin fiziksel olarak da daha güçlü bir hale gelmesini sağladı. Ayrıca disiplin ve masiyet olmayan konularda tam itaatin önemini vurguladı.³⁸²

Hittin Savaşı

Selahaddin, ordusunu haçlılarla yapılacak olan bu nihai savaş için hazırladı. Gönüllüler hariç 12 bin nizami askeri vardı. Haçlılar da aralarında sulh yaparak kendilerini bu savaş için hazırladılar. Kralları ve orduları toplandı ve yaklaşık 63 bin kişilik bir ordu meydana getirdiler.

Selahaddin, Ürdün Nehri'ni geçti. Kalesi dışında Taberiye'yi fethetti. Cuma günü taraflar arasında sürtüşmeler balşamış olsa da savaş tam manasıyla 24 Rebiulahir 583'te (04.07.1187) başladı. Haçlılar sıcaktan ve susuzluktan muzdaripti. Müslümanlar onları kuşattı ve çevrelerindeki ve altlarındaki kuru otları yaktılar. Böylelikle güneşin harareti ile suyun, ateşin, kılıcın ve atılan okların harareti birleşmiş oldu. Sonra Sultan, tekbir getirilmesi ve samimi bir şekilde saldırılması için emir verdi. Allah Teâlâ Müslümanlara lütufta bulunarak haçlılara galip gelmelerini nasip etti. Müslümanlar haçlılardan 30 binini öldürdü, 30 binini ise esir aldı. Esir alınanların arasında Trablus Kontu hariç tüm kontlar bulunuyordu. İslam ve Müslümanların izzetine ve batıl ve batıl ehlinin defedilmesine dair o günün bir benzerine şahit

382 a.g.e. s. 112-115.

olunmadı. Hatta bazı çiftçilerin, çadır iplerine bağladıkları otuz küsur haçlı esiri önlerine katıp sürdükleri görüldü. Bazıları bir esiri, ayaklarına giyecekleri bir ayakkabı karşılığında sattı. Sahabe ve tabiun dönemi hariç, tarihte bir benzeri görülmemiş şeyler vuku buldu.³⁸³

Kudüs Kralı Guy De Lusignan (Lüzinyanlı Guy) ve kardeşi de esir düşenler arasındaydı. Keza el-Kerak Prensi Renaud da esir düşmüştü. İhaneti ve Müslümanlara eziyet etmesi sebebiyle, Selahaddin onu öldüreceğine dair yemin etmişti. Yeminini tuttu ve onu kendi elleriyle öldürdü. Müslümanlar; Cübeyl (Biblos) hakimini, Humphrey'in oğlunu, Tapınak Şövalyelerinin liderini, Tapınak Şövalyelerinden bir grubu ve Hospitalye Şövalyelerinden de bir grubu esir aldılar. Müslümanlara olan şiddetli kin ve zararları sebebiyle Tapınak ve Hospitalye Şövalyeleri idam edildi.³⁸⁴

İşte bu Hittin hadisesidir. İslam ve Filistin tarihinde çok önemli bir yeri olan savaşlardan biridir. Müslümanlar o geceyi tekbirlerle ve tehlillerle geçirdiler. Gece; haçlı kralının otağının düşmesi ve kralın esir alınmasıyla beraber Selahaddin'in şükür secdesine kapanmasıyla sonlandı.³⁸⁵

Bu savaştan sonra Müslümanlara, Filistin'in çok büyük bir kısmını özgürlüğe kavuşturma kapısı açıldı. Böylece kısa bir süre içinde Taberiye, ardından Akka (10 Temmuz), ardından Nasıra, Saffuriyye, Kaysariye, Hayfa, Arsuf, ardından Nablus, ardından el-Fule, Debburiyye, Cenin, Ze'in, et-Tur, el-Lecun, Beysan, Taberiye'ye ve Akka'ya bağlı tüm yerler ve ardından Yafa fethedildi. Sonra Müslümanlar kuzeye yöneldiler ve Tibnin Kalesi'ni, ardından Sayda'yı

383 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 320-321; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 178.

384 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 321; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 178.

385 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 178. Ayrıca Hittin savaşıyla ilgili bkz. el-İmad el-İsfehani, *el-Fethu'l-Kasîy fi Fethi'l-Kudsî*, s. 76-83; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 632-638; İbn Şeddad, a.g.e. s. 60-64.

(29 Temmuz), sonra Beyrut'u (6 Ağustos) ve Cübeyl'i fethettiler. Sonra Filistin fetihlerini tamamlamak için güneye yöneltiler ve Remle'yi, Yibne'yi, Beytullahim'i, el-Halil'i ardından Askalan'ı (4 Eylül), Gazze'yi ve ed-Darum'u fethettiler. Selahaddin, Tapınak Şövalyelerinin Gazze'deki, en-Natron'daki, Beyt Cibril'deki ve diğer yerlerdeki kalelerini teslim alana kadar Askalan'da ikamet etti.³⁸⁶ Selahaddin'in tüm bu fetihleri, yaklaşık iki ay içerisinde gerçekleşti. Bazı bölgelerin fethi ise senelerce kuşatmayı gerektiriyordu. Toplamda "50 büyük şehir fethedildi ve bu şehirlerin her birisinde kale ve savunma tedbirleri vardı. Hepsi de savaşarak alındı."³⁸⁷

Beytü'l-Makdis'in İşgalden Kurtuluşu

Gözler Kudüs'e dikilmişti. Selahaddin tekrardan ordusunu hazırladı ve H. 583 yılının Receb ayı ortalarında (20.09.1187) Kudüs'ü kuşatmaya başladı. Kudüs'ün içerisinde 60 bin dolaylarında haçlı savaşçı vardı. Hepsi de ölümü, Kudüs'ü Müslümanlara teslim etmekten daha kolay ve hafif görüyordu. Kuşatma günlerinde, çeşitli çarpışmalar meydana geldi. Müslümanlar Kudüs'e girmeye çalıştı. "Ve insanların gördüğü en şiddetli savaş meydana geldi. İki grup da bunu dini bir vecibe olarak görüyordu. Dolayısıyla savaşmaları için sultandan bir emir gelmesine bile gerek yoktu."³⁸⁸

Haçlılar şehri teslim etmek mukabilinde sulh talep ettiler. Fakat Selahaddin Eyyubi bunu reddetti. Çünkü o, yaklaşık 90 sene önce Kudüs'ü işgal ettiklerinde haçlılar Müslümanlara ne yaptılarsa, aynısını onlara yapmak istiyordu. Ardından haçlılar döndüler ve tekrar eman talep ettiler. Şayet eman alamazlarsa; ellerindeki binlerce Müslüman esiri öldürmekle, ardından kendi eşlerini ve Hristiyan

386 Bkz. el-İmad el-İsfehani, *el-Fethu'l-Kasîy fi Fethi'l-Kudsî*, s. 88-114; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 172-182; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 637-643.

387 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 322.

388 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 182.

çocuklarını katletmekle, mallarını yakıp yıkmakla, hayvanlarını öldürmekle, Kubbetü's-Sahra'yı ve Mescid-i Aksa'yı da harabeye çevirdikten sonra çıkıp ölene kadar Müslümanlarla savaşmakla tehdit ettiler. Bunun üzerine Selahaddin adamlarıyla istişare yaptı ve eman verilmesi konusunda görüş birliğine varıldı. Böylece Selahaddin onlara eman verdi ve Müslümanlar 27 Receb 583 (02.10.1187) tarihinde Kudüs'ü fethetmiş oldular. Fetihden sonra bizzat haçlıların da itiraf ettiği üzere Selahaddin, insanlara hoşgörülü ve merhametli davrandı.³⁸⁹

İşte böylece Kudüs, H. 91'den sonra tekrardan Müslümanların hakimiyeti altına girmiş oldu. Mescid-i Aksa'ya zerafeti ve parıltısı iade edildi. Dört bir yanında ezan sesleri yükseldi. Fetihden 20 sene önce Nureddin Zengi'nin Mescid-i Aksa için yaptırdığı minber getirildi.³⁹⁰

İşaret edilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Selahaddin, diğer haçlı şehirlerini ve kalelerini fethetmeye devam etti. H. 584'te Cebele'yi, Lazkiye'yi, Sahyun Kalesi'ni, Bekas Kalesi'ni, eş-Şegar'ı, Serminiyye'yi, Berzeve'yi, Derbisak'ı ve Begras'ı fethetti.³⁹¹ Ayrıca el-Kerak'ı ve eş-Şubak gibi ona komşu olan yerleri, uzun süren kuşatmadan sonra eman vererek fethetti. Böylece bu bölgede, Müslümanların kalbini meşgul edecek bir husus kalmadı. İslam buralara iyice yerleşti. Kudüs gibi fethedilen bu bölgelerdeki herkes, güvende olduklarını anladı. Zira onlar bu kalelerde korku içindeydiler ve Müslümanların kendilerine kötü bir şey yapmasından endişeleniyorlardı. Selahaddin, kuşatmadan sonra Safed'i de eman vererek fethetti. Haçlılar Sur şehrine intikal ettiler. "Allah Teâlâ, haçlıların şerrine karşı Müslümanlara kafi geldi. Çünkü onlar İslam topraklarının

389 a.g.e. c. 9, s. 183; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 323-324; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 644-650.

390 İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c. 9 s. 185.

391 a.g.e. c. 9, s. 190-195.

ortasındaydılar. Ayrıca Kevkeb'i de fethetti. H. 585 Rebiu-levvel'de ise Selahaddin, Şakif Arnun'u fethetti. Burası kalelerin en korunaklısı idi.³⁹²

İşte böylece Filistin, tekrardan İslam sancağı altında yönetilmeye başlandı. Fakat zafer baharı çok uzun sürmedi. Savaş ve mücadelede yeni bir sayfa açılmış oldu.

Haçlılara Karşı Cihat Devam Ediyor

Şehirleri ve kaleleri düşen haçlılar Sur şehrinde toplandılar. Selahaddin onların Sur şehrine gitmelerine ses etmemiş, kolaylık göstermişti. Burada toplananlar haçlı devletlerine mektuplar ve elçiler göndererek yardım talebinde bulundular. Gelen yardımlar ve takviyeler neticesinde güçlendiler. Ardından Selahaddin, H. 584'te Kral Guy'ı, Fransa'ya dönmesi şartıyla serbest bıraktı. O ise İtalyan şehirlerinden Pisa'ya ait bir donanmanın yardımıyla Sur şehrine gitti ve oradaki haçlıların başına geçti. İbnu'l-Esir'in tabiriyle "Tüm bunlar Selahaddin'in, esir aldığı herkesi serbest bırakmada gevşek davranması sebebiyle oldu. Hatta pişmanlık ve üzüntüden parmaklarını ısırды, ancak bu ona bir fayda vermedi."³⁹³

Haçlılar 585/1189'da Sur şehriden Akka'ya saldırıya geçtiler. Akka'da, Kudüs'ü tekrar alabilmek için Papa II. Urbanus'un davetiyle başlayan ve Avrupa hükümdarlarından üçünün komuta ettiği Üçüncü Haçlı Seferi ile gelen takviye kuvvetleri beklediler. Bu üç hükümdardan birisi, askerlerinin çoğunu yolda kaybeden Almanya İmparatoru I. Friedrich Barbarossa³⁹⁴, diğeri deniz yoluyla gelen, haçlıların şerrini arttıran, Müslümanlara verdikleri zararı şiddetlendiren, zamanının en cesurlarından en kurnazlarından en dayanıklılarından ve en sabırlılarından olan İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard idi. Müslümanlar onun sebebiyle

392 a.g.e. c. 9, s. 196-200.

393 a.g.e. c. 9, s. 197.

394 a.g.e. c. 9, s. 207.

benzeri görülmemiş imtihanlardan geçtiler.³⁹⁵ Üçüncüsü ise Fransa Kralı Philip Augustus idi. Tüm bu ordular Akka'yı kuşattı (Rebiulahir-Cemaziyeula 587/Haziran, 1191). 17 Cemaziyelula 587'de (12.07.1191) Akka haçlıların eliyle düştü. Böylelikle haçlılara Filistin'de tekrardan yerleşebilecekleri bir yer açılmış oldu. Müslümanlarla haçlılar arasında çeşitli çatışmalar meydana geldi. Her iki taraf da birbirine hasarlar verdi. Haçlılar güneye doğru sahil kesiminde ilerleme kaydettiler ve Hayfa ve Yafa'yı işgal ettiler.³⁹⁶

İşaret edilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise bu süreçte yaşanan çatışmalar kanlı ve tekrarlanan türdendi. İbn Kesir; Selahaddin'in Akka'da, sabırlı bir şekilde -hatta sabırda yarışırçasına- 37 ay ribatta beklediğini ve haçlılardan 50 bin kişinin öldürüldüğünü aktarır.³⁹⁷

Üçüncü Haçlı Seferi, Selahaddin Eyyubi ve Aslan Yürekli Richard arasında 21 Şaban 588 (10.09.1192) tarihinde yapılan Remle Barış Anlaşması ile sonlandı. Bu anlaşmaya göre üç sene üç ay boyunca ateskes sağlanacak, yine anlaşmaya göre Yafa'dan Akka'ya kadar olan sahil şeridi haçlıların egemenliği altında olacaktı. Ayrıca Hristiyanlara Kudüs'ü ziyaret izni verilecek, ticaret özgürlüğü sağlanacak ve kervanlar iki taraf arasında dolaşabilecekti.³⁹⁸ Bununla beraber, yapılan bu sulh ile ilgili bazı noktalara işaret etmek yerinde olacaktır:

1. Selahaddin barış yapma taraftarı değildi. Emirle-riyle istişare ederkenki görüşü, ateskesi kabul etmemek yönündeydi. el-İmad el-İsfehani kendi üslubu ile Selahaddin'in görüşünü kitabında şu şekilde kaleme aldı: "Allah'a hamd olsun ki bizler şu an güçlü durumdayız. Umut ettiğimiz bir zaferin beklentisi içindeyiz... Bizler cihada alıştık.

395 a.g.e. c. 9, s. 213.

396 Bkz. a.g.e. c. 9, s. 214-215.

397 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 345.

398 Bkz. el-İmad el-İsfehani, a.g.e. s. 605; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 12, s. 350; Üçüncü Haçlı Seferi için ayrıca bkz. Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 659-709; Ernest Barker, a.g.e. s. 86-93; Fayed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 177-244.

Muradımızı onunla bulduk. Alışılmış bir şeyi terk etmek ise zordur... Bizim cihattan başka bir meşguliyetimiz veya bir gayemiz olamaz... Benim görüşüm ateşkesten ziyade cihada devam edelim. Cihat benim izzet kaynağım ve dayanağımdır... Kesinlikle inanıyorum ki Allah'ın yardımıyla bu iş bizim lehimize olacaktır.”³⁹⁹

Fakat Selahaddin'in müsteşarları; şehirlerin harab olacak olmasını, askerlerin ve halkın yorgunluğunu, erzak azlığını ve sulh yapılmadığı takdirde haçlıların bölgede kalmaya ve savaşmaya devam edecek olmalarını gerekçe göstererek barış yapılması konusunda görüş birliği içindeydiler. Anlaşma yapıldığı takdirde şehir sakinleri evlerine dönecek, askerler istirahat edecek, güçlenecek ve savaş için hazır hale geleceklerdi. Onlar, Frankların daha genel anlamda haçlıların sözlerinde durmayacağını düşünüyorlardı. Bu sebeple Selahaddin'e Franklerin dağılıp çözülmesi için ateşkes yapmasını tavsiye ettiler ve Selahaddin bunu kabul edene kadar bu tavsiyelerini sürdürdüler.⁴⁰⁰

2. Bu anlaşma, geçici bir ateşkes niteliğindedir. Süresi kısaydı. Daimi bir barış anlaşması değildi. Öncesinde de sonrasında da buna benzer birçok anlaşma imzalandı. Müslümanların imamının (liderinin/ devlet başkanının) maslahata göre takdir ettiği bu anlaşma, şeriatla caizdir. Bu anlaşmadan sonra da çatışmalar ve savaşlar devam etti.

3. Bu anlaşma ile haçlıların Filistin topraklarında herhangi bir hakka sahip olduğu kabul edilmiş değildi. Bu ancak, tarafların çekiştikleri bölgeler için anlaşma bitene kadar birbirleriyle savaşmayacaklarını ifade eden bir ateşkesti.

Müslümanların tarihte onlarca defa imzaladığı bu ve benzeri ateşkesler ile asrımızda İsrail ile imzalanan barış anlaşması arasında dağlar kadar fark vardır!

399 el-İmad el-İsfehani, a.g.e. s. 605

400 a.g.e. s. 604-605.

Her halükarda Selahaddin, çok geçmeden 27 Safer 569'da (04.03.1193) vefat etti.⁴⁰¹ Yani Remle ateşkesini imzalamasının üzerinden sadece altı ay geçtikten sonra vefat etti. Allah kendisine rahmet eylesin.

8. Eyyubiler ve Haçlılarla Olan Mücadeleleri

Selahaddin'den sonra gelen emirlerin arasına anlaşmazlıklar ve görüş ayrılıkları girdi. Onun vefatından sene-ler sonra, birbirlerinin gücünü zayıflatan kanlı çatışmalara giriştiler. Bu süreçte Akka'da kalmaya devam eden ve ara ara Müslümanların aleyhinde topraklarını genişleten haçlı krallığı ise güçlendi.

İlkeleri ve mukaddes değerleri çiğnemek pahasına da olsa dünya ve saltanat sevgisi, Eyyubi sultanlarından bir kısmına hakim olmuştu. Bu sebeple birbirlerine karşı haçlılarla iş birliği dahi yaptılar. Şam Sultanı'na karşı Mısır Sultanı'na veya Mısır Sultanı'na karşı Şam Sultanı'na yardım etmeleri karşılığında haçlılara, defalarca Kudüs'ü teklif ettiler! Haçlılar böyle bir rol oynayacak olmalarından dolayı çok sevindiler. Fakat Müslümanların elindeki tüm toprakları ele geçirmeye olan arzularını korudular. Ancak haçlıların bu "baharı" çok uzun sürmedi.

Batı'nın gönderdiği Dördüncü Haçlı Seferi (601/1204), henüz Kostantiniyye'de iken sona erdi. Mısır'a veya Şam'a ulaşamadı.⁴⁰² Beşinci Haçlı Seferi (615-618/1218-1221) ise Akka'dan, Akka Kralı Jean de Brienne komutasında Mısır'daki Dimyat bölgesine doğru harekete geçti. Eyyubi Sultanı Kamil Muhammed b. Muhammed b. Eyyub durumun ciddiyetini anlayınca, Kudüs'ü ve Selahaddin'in fethettiği yerlerin büyük bölümünü teslim etmek karşılığında onlara sulh teklif etti. Bunu reddettiler ve bu sayılanlara ek olarak

401 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 13, s. 3.

402 Bkz. Ernest Barker, a.g.e. s. 279-291; Fayed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 279-291.

Ürdün'ün güneydoğusunu da (el-Kerak, eş-Şubak...) istedikler. Dimeşk hakimi Kral Muazzam İsa b. Ahmed b. Eyyub, haçlılar işgal ettiklerinde istifade edemesinler diye 616/1219 senesinde Kudüs surlarını yıktırıp harabeye çevirtti. Fakat Eyyubiler nihayetinde güçlerini topladılar ve haçlıları hezimetle uğratmayı başardılar. Haçlılar, büyük bir fırsatı kaçırdıktan sonra ümitleri boşa çıkmış şekilde Akka'ya döndüler.⁴⁰³

Kamil Muhammed ve Muazzam İsa arasında çıkan ihtilaf Kamil Muhammed'in, Kutsal Roma İmparatorluğu İmparatoru II. Friedrich'ten askeri yardım istemesine yol açtı. II. Friedrich haçlıların elinde bulunan Akka tahtına vasi olmuştu. Kamil Muhammed, eğer kardeşi Muazzam İsa'ya karşı kendisine yardım ederse, ona Kudüs'ü vermeyi vaad etti.

II. Friedrich, Altıncı Haçlı Seferi'ni komuta ederek geldi. 625/1228'de Akka'ya ulaştı. Muazzam İsa vefat etmişti. Artık iki kardeşi Kamil ve Eşref ülkeyi bölüşebilirdi. Oğlu en-Nasır Davud'a ise el-Kerak, el-Belka, el-Ağvar, es-Salt ve eş-Şubak verildi. Kamil'in artık II. Friedrich'in yardımına bir ihtiyacı kalmamıştı. Dolayısıyla Kamil, Friedrich'e verdiği sözü tutmak için Kudüs konusunda çok gevşek davranıldı! Kaldı ki Friedrich'in, Müslümanları Kudüs konusunda taviz vermeye mecbur edecek bir gücü de yoktu! Bilakis o, Kudüs'ün teslimiyle ilgili müzakereler yapılırken ağlamak ve Kamil'e yalvarmak zorunda kalmıştı! Kamil'e söyledikleri arasında şunlar vardı: "Ben senin kölenim, azatlımım. Emrettiklerinin dışına çıkamam... Şayet Sultan, Kudüs'ü ve oraya yapılan ziyaretlerin kontrol yetkisini bana verme lütunda bulunursa, bu onun cömertliğindedir. Böylece deniz kralları arasında başım dik olacaktır!" Kamil onun bu talebine icabet etti ve onunla H. 626'da (18.02.1229), on seneliğine Yafa sulhunu yaptı. Bu anlaşmaya göre haçlılar; Nasıra ve el-Celil'in batısının yanı sıra, Beytü'l-Makdis, Beytüllahim,

403 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 760-777; Ernest Barker, a.g.e. s. 105-110; *el-Mevsuatu'l-Filistinîyye*, c. 1, s. 249 ve c. 3, s. 512.

Tibnin, Hunin ve Lod'dan geçip Yafa'da sonlanan Kudüs'e ait bir bölgeyle beraber Sayda'yı da aldılar. Kubbetü's-Sahra'nın ve Mescid-i Aksa'nın bulunduğu harem bölgesi ise Müslümanların kontrolünde olacaktı.⁴⁰⁴

İşte böylece haçlılar, Beytü'l-Makdis'i ele geçirdiler. Bu durum Müslümanları çok sinirlendirdi. Çokça ağlandı, feryat figan edildi, matemler tutuldu. Bu bela Müslümanlara çok ağır geldi. Vaizler ve alimler şöyle dediler: "Böyle bir hadise, Müslüman hükümler için ne utanç vericidir." Melik Kamil'e olan öfke şiddetlendi. Dımeşk ahalisi ona ve yanındakilere karşı kinlendi. Diğer bölgelerde ise çok defa zemmedildi, kötülendi.⁴⁰⁵ İbn Kesir şöyle der: "Bu Müslümanlara çok ağır geldi, şiddetli bir zaaf hali ve korku baş gösterdi."⁴⁰⁶

Eyyubi hanedanı arasındaki mücadele devam etti. Ancak Ürdün hakimi en-Nasır Davud, Yafa Sulhü'nün süresinin bitmesini ve haçlıların Beytü'l-Makdis'i tahkim etme konusunda anlaşma şartlarına aykırı hareket etmesini fırsata çevirdi ve Kudüs'ü ele geçirdi. 6 Cemaziyelula 637 (07.12.1239) tarihinde haçlıları oradan tard etti. Ancak Dımeşk hükümlerini es-Salih İsmail, 638/1240 senesinde, Mısır hakimi Necmuddin Eyyub'e karşı haçlılardan yardım istedi ve Kudüs'ü onlara teslim etti! Hatta Kudüs'ün yanı sıra Askalan'ı, Şukayf Kalesi'ni, el-Mucib Nehri ve nahiyelerini ve sahil şehirlerini de onlara verdi! es-Salih İsmail'in bu davranışı, zaten ona karşı sınırlı olan Müslümanları çileden çıkardı ve böylece Kudüs tekrardan haçlıların eline geçti!

es-Salih İsmail, Gazze civarında es-Salih Eyyub ile savaşmak için müttefiği olan haçlılara katılmak üzere ordusunu hazırladığında, Şam bölgesi askerleri, Müslüman

404 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 13, s. 123-124; Said Aşur, *el-Harake-tu's-Salibiyye*, c. 2, s. 791-804; *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 4, s. 618.

405 Bkz. es-Seyyid el-Baz el-Arini (veya el-Urayni), *eş-Şarku'l-Edna fi'l-Usuri'l-Vusta (1) el-Eyyubiyyun*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, s. 125-127; Fayed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 334; *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 4, s. 618-619; Muciru'd-Din el-Hanbeli, a.g.e. c. 1, s. 406-407.

406 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 13, s. 124.

kardeşlerine karşı haçlılarla ittifak yapmayı reddettiler. Bu sebeple Mısır askerlerine katıldılar ve haçlıları büyük bir hezimete uğrattılar. Ancak es-Salih Eyyub, 638/1240' ta onlarla sulh yaptı. Haçlıların Beytü'l-Makdis ve es-Salih İsmail'in onlara verdiği yerler üzerindeki hakimiyeti devam etti.⁴⁰⁷

Ardından Eyyubi hanedanı mensupları tekrardan çekişmeye başladılar. Tepesine üşüşmüş oldukları "hakimiyet ve nüfuz sahibi olma" mücadelelerinde Kudüs'ü ve Arz-ı Mukaddes'i, bir koz olarak oynamaya devam ettiler. es-Salih İsmail bir kez daha, Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Akşa'nın da dahil olduğu Kudüs'e tam olarak hakim olmaları karşılığında, Akka'daki haçlılara müttefik olmayı teklif etti. Bu konuda en-Nasır Davud da ona katıldı. Aynı zamanda Mısır'a hakim olan es-Salih Necmuddin Eyyub de aynı haçlılara, onlarla müttefik olma karşılığında aynı teklifi sundu. Kudüs'ü vermeyi teklif etti!!!⁴⁰⁸

Haçlılar, kendilerinin yanı sıra müttefiği en-Nasır Davud ve Humus Kralı el-Mansur İbrahim'in yardımıyla Mısır'a savaş açan es-Salih İsmail ile ittifak kurmayı tercih ettiler. es-Salih Necmuddin Eyyub de 10 bin savaşçısı ile Taberiyye ve Nablus'u almada yardımcı kuvvet olarak gelen Harezmilerden yardım istedi. Neticede 17 Temmuz'da Beytü'l-Makdis'e girildi ve H. 642 (23.08.1244) tarihinde tekrardan tam olarak Müslümanların kontrolüne geçti.⁴⁰⁹ Böylece Beytü'l-Makdis nihai olarak Müslümanların hakimiyetine girdi ve 10.12.1917 tarihinde İngilizler girene kadar İslamî hüviyetini korudu.

407 Bkz. Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 817-821; *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 250 ve c. 3, s. 447. el-Hanbeli, H. 641'e kadar Kudüs'ün, Müslümanların hakimiyetinde kalmaya devam ettiğini zikretmiştir. Bkz. Muciruddin el-Hanbeli, a.g.e. c. 2, s. 5-6.

408 *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 250.

409 Bkz. a.g.e. c. 1, s. 250 ve c. 3, s. 447; Said Aşur, *el-Harekatu's-Salibiyye*, c. 2, s. 825-826; Fayed Aşur, a.g.e. c. 2, s. 354-355.

Ardından Harezmilerden, es-Salih İsmail ve müttefiklerine karşı, es-Salih Eyyub'e yardım etmeye yöneldiler ve bu güçler arasında 12 Cemaziyelula H. 642 (17. 10. 1244) tarihinde Gazze yakınlarındaki Hiribya isimli bölgede İkinci Gazze Savaşı meydana geldi. Bu savaş, Salih İsmail ve haçlıların büyük bir hezimete uğramasıyla sonuçlandı. Esir düşüp Mısır'a sürülen 800 kişinin dışında bu savaşta ölen haçlıların sayısının 30 bin olduğu tahmin edilmektedir. Bu savaş, Hittin savaşından sonra haçlıların aldığı en ciddi darbeydi. Ayrıca Filistin tarihinde dönüm noktası niteliğinde olan savaşlardan sayılmaktadır. Zira haçlılar bu savaş neticesinde zayıfladı ve yayılamadılar. Bu sebeple ellerinde kalan toprakları koruma mücadelesine girdiler.⁴¹⁰

Ardından es-Salih Eyyub, 642/1245 senesinde Kudüs, el-Halil, Beyt Cibrin, el-Ağvar ve Dimeşk'i hakimiyeti altına aldı. Haçlıları cezalandırdı, Taberiye Kalesi'ni de zapt etti ve Askalan'a girdi. Böylelikle Haçlı Krallığı'nın sınırları 644/1247 senesinde Yafa kapılarına kadar çekildi.

646/1249'da Fransa Kralı IX. Louis liderliğindeki Yedinci Haçlı Seferi birden Mısır'a akın etti. Fakat başarısızlıkla sonuçlandı ve IX. Louis esir alındı. Ardından serbest bırakıldı ve Akka'ya gitti.⁴¹¹ 647/1249 senesinde Mısır'ın, Memlüklerin hakimiyeti altına girmesiyle, Eyyubilerin Mısır'daki hakimiyetleri çok geçmeden sonlanmış oldu. Böylece Moğollara ve haçlılara karşı verilen cihat için yeni bir sayfa açıldı.⁴¹²

İşte böylece Selahaddin el-Eyyubi'nin hükümranlığından sonra gelen 50 sene boyunca -özellikle de bu 50 yılın ikinci yarısında- Beytü'l-Makdis ve Arz-ı Mukaddes

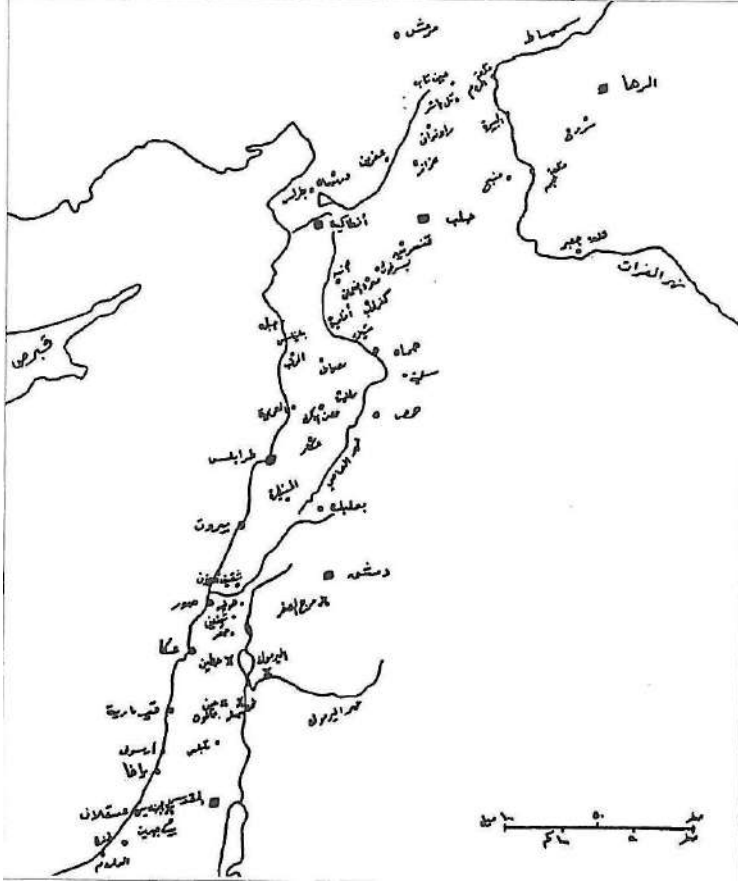
410 Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 13, s. 164-165; *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 250 ve c. 3, s. 304, 447, 512; es-Seyyid el-Baz el-Arini, *el-Eyyubiyyun*, s. 141-142; Said Aşur, *el-Harekatu's-Salibiyye*, c. 2, s. 826-827.

411 *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 1, s. 250; Said Aşur, *el-Harekatu's-Salibiyye*, c. 2, s. 831-849.

412 Said Aşur, *el-Harekatu's-Salibiyye*, c. 2, s. 850-853.

istikrarsızlığa maruz kaldı. Dahası, haçlılarla yapılan pazarlıklarda birçok defa ittifak karşılığında bir koz olarak kullanıldı. Eyyubi ailesine mensup bu kimseler cihat konusundaki samimiyetlerini kaybettiler. Hatta onların haçlılarla savaşması; hükmetmeye, nüfuz sahibi olmaya ve şahsi çıkarlar elde etmeye olan hırsları nispetinde, dine olan bağlılıklarının bir göstergesi değildi. Bu sebeple haçlılarla yapılan savaşlar büyük ölçüde taraflar arasındaki maddi güç dengesini gösteriyordu. Bu da Kudüs'ün ve Filistin topraklarının, herhangi bir meşru gerekçe olmaksızın birden çok kez haçlılar eliyle düşmesine sebep oldu. Ancak bu zikredilenler; Mescid-i Aksa'yı ve mübarek toprakları özgürlüğüne kavuşturmak için haçlılara karşı savaştan İslam ordusunda çok gayretli, gönüllü ve samimi mücahitlerin bulunduğu gerçeğini değiştirmez. Şüphesiz ki el-İzz b. Abdisselam, Torun İbnu'l-Cevzi ve benzeri büyük alimler bu süreçte cihat seferberliği başlattılar ve haçlılarla iş birliği içinde olan hükümdarlara karşı koydular. Bu uğurda hapsedildiler ve eziyetlere uğradılar. Mezkur cihat seferberliğinin İslam saflarına büyük kalabalıkların katılmasında ve Müslümanların Beytü'l-Makdis'i ve Arz-ı Mukaddes'i korumada ısrarlı bir tavır sergilemelerinde çok önemli bir rolü vardı.

Şam Diyarı'ndaki en önemli şehirler ve savaş yapılan yerler

9. Memlükler ve Tatarlarla Karşılaşmaları

7/13. yüzyılda İslam topraklarında Moğol (Tatar) tehlikesi zuhur etti. Moğol kabileleri Cengiz Han komutasında birleşti ve yayılmak için çok büyük bir seferberlik başlattılar. Mançurya'yı, Çin'i ve Kore'yi kontrol altına aldılar. İslam alemine doğru ilerlemelerini engelleyen sağlam bir set mesabesinde olan ve Moğollar üzerinde birçok önemli zaferler elde eden Müslüman Harzemşahlıların ordusunu M. 1221'de parampaçça ettiler.

Cengiz Han 624/1227 senesinde öldü. Fakat Moğollar ilerleyişlerini sürdürdüler. Orta Asya'ya ve Rusya'ya girdiler ve Moskova'yı, aynı şekilde Ukrayna'yı da hakimiyetleri altına aldılar. Polanya'ya saldırdılar ve Alman ordularını hezimeye uğrattılar. Ordularını ezip geçtikten sonra Macarları silip süpürdüler ve Avrupa'nın içlerine kadar girdiler. Aynı şekilde İslam aleminin içlerine kadar nüfuz etmeye başladılar. Ayrıca Türkistan, Afganistan, Hindistan ve İran topraklarında tam bir hakimiyet kurdular...⁴¹³

Moğollar, önlere çıkan ülkeleri hiçbir şefkat ve merhamet göstermeksizin, korkunç bir kabalıkla tarumar ettiler. Tüm dünya onların gücünden ve şiddetinden korktu. Artık sadece maddi güçleriyle değil, insanların kalplerine saldıkları korku sebebiyle psikolojik savaşla da galip gelmeye başladılar... Hatta insanlar arasında şu darb-ı mesel yayıldı: "Kim sana Tatarlar hezimeye uğradı derse ona inanma!" Moğollar, hızlı hareket etmeye dayanan "yıldırım savaşı" taktiğini son derece etkin şekilde kullanıyorlardı. Keza "psikolojik savaş" taktiğini de kullanıyorlardı. İnsanların, onların gücünden çekinmeleri için her yerde korku ve panik havası oluşturdular.

Bu süreçte Müslüman ülkeler ise parçalanmaktan ve zayıf düşmekten muzdaripti. Bu da Moğolların İslam topraklarına doğru ilerlemelerini ve İslam topraklarını zorlanmadan tarumar etmeyi onlara kolaylaştırdı. Müslüman hükümdarlar o kadar zayıflamıştı ki, onlardan birisi, bir ayakkabı üzerine çizilmiş resmini hediye olarak Moğolların komutanı Hülagu'ya gönderdi. Ayakkabıyı giydiğinde Hülagu'nun, ayağını o resmin üzerine basmasından dolayı "şeref duydu."⁴¹⁴

413 Bkz. es-Seyyid el-Arini, *el-Memalik*, Daru'n-Nahda el-Arabiyye, Beyrut, s. 40-43.

414 Raşiduddin Fadlullah el-Hemezani, *Camiu't-Tevarih*, c. 1. Arapaç'ya nakleden Muhammed Sadık Neşet, Muhammed Musa el-Hindavi, Fuad Abdulm'uti es-Sayyad, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, s. 301.

Sonra Moğollar, Irak'a akın ettiler ve şiddetli zafiyet döneminden geçen Abbasi hilafetinin başkenti Bağdat'ı muhasara altına aldılar. Hilafeti düşürmek için vezir İbnu'l-Alkami'nin Moğollarla anlaşması ve 100 bini aşan hilafet ordusu askerlerini terhis ederek, asker sayısını 10 bine düşürmesi bu zafiyetin sebeplerindendi.

H. 656'da (10.02.1258) Bağdat düştü ve Moğollar 40 gün boyunca korkunç bir katliam yaptılar. İbn Kesir'in zikrettiğine göre öldürülenlerin sayısı 800 bine ulaştı. Bir rivayete göre ise bu rakam iki milyondur. Halife el-Mu'tasım Billah bu istilada öldürüldü. Denildiğine göre halife bir kilimin içine konuldu ve ölene kadar atlar tarafından ezildi.⁴¹⁵

Ardından Moğollar, el-Cezire'ye akın ettiler. Harran'ı, Urfa'yı ve Diyarbakır'ı işgal ettiler. Sonra Fırat'ı geçip H. 658'de (Ocak, 1260) Halep'e indiler. Şam topraklarındaki Eyyuboğulları hükümlerini çok büyük bir aciziyet gösterdiler ve Halep'i elinde tutan en-Nasır Yusuf el-Eyyubi, Moğollara boyun eğdiklerini ilan ettiler. Fakat onlar yine de Halep'e girdiler ve çok büyük zulümler yaptılar. O kadar ki sokaklardan Müslümanların kanlarını akıyordu. Hama hükümleri el-Mansur b. el-Muzaffer, eşi ve çocuklarıyla beraber hemen Mısır'a kaçtı ve Hama halkını akıbetleriyle baş başa bıraktı. Ardından en-Nasır Yusuf, Mısır'a kaçmak amacıyla, Dimeşk'ten Gazze'ye gitti ve "halkıyla beraber Dimeşk'i yalnız bıraktı..." Kısa bir süre içinde Şam'da Eyyuboğulları dağıldı.

Moğollar, Dimeşk'e ulaştı ve Mart 1260'ta eman vererek şehri teslim aldılar. Fakat Dimeşk halkına ihanet ederek onları arkadan vurdular. İlkbahar mevsimi süresince Nablus'u ve el-Kerak'ı işgal ettiler ve zikre değer herhangi bir direnişle karşılaşmadan Gazze'ye doğru ilerlediler.⁴¹⁶ İşte böylece

415 Moğolların Bağdat'ı işgali hakkında bkz. a.g.e. c. 1, s. 281-295; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 886-887.

416 Moğolların Şam'ı istila etmesi ile ilgili bkz. Raşiduddin Fadlullah el-Hemezani,

Filistin'deki hakimiyet; haçlı Akka Krallığı ve Moğollar (Tatarlar) arasında bölüşüldü ve Filistin tekrardan, kafirlerin atlarının toynakları altında inlemeye başladı.

Haçlılar ve Tatarlar

Avrupa, Tatarların İslam topraklarına saldırmasına çok sevindi. "Ortak düşmanı" alt etmek için onlarla koordineli bir şekilde çalıştılar. Aynı şekilde Tatarlar arasında Hristiyanlığı yaymayı da hedefliyorlardı. İşin başlarında kısmen bu hedeflerini gerçekleştirmede başarılı oldular. Zira İslam topraklarını harabeye çeviren Hülagu, Hristiyanlığın "Nasturi" mezhebine olan meyli ile meşhur olmuştu. Maiyetindeki kimselerin birçoğu da Hristiyanlığın bu mezhebine mensuptu. Ayrıca eşi de Hristiyandı. Bu kadın, Avrupa'nın Tatar akınlarına karşı korunmasında ve bu akınların İslam topraklarına yönlendirilmesinde çok kritik bir rol oynadı. Kilise onun bu davranışından dolayı onur duydu. Hatta Ayn Calut savaşındaki Tatarların komutanı Ketboğa da Hristiyandı. Dahası Hristiyan piskoposlardan birisi Tatar akınlarını "tam manasıyla bir haçlı seferi, Mesihi Nasturi bir akın" olarak vasıfladı. Şüphesiz batının emelleri, "Müslümanları yok etmeleri" için Hülagu ve Ketboğa'ya kilitlenmişti. Dolayısıyla Ermenistan Kralı I. Hutton, Trablus Prensi VI. Bohemond ve Sur, Akka ve Kıbrıs'daki haçlı prensleri hemen, Asya'daki Müslümanları ortadan kaldırmak ve Beytü'l-Makdis'i haçlılara teslim etmek üzere Moğollarla ittifak anlaşması yaptı.⁴¹⁷

Bu süreçte Memlüklerin elinde olan Mısır'ın yönetimini 17 Zilkade 657 (Aralık, 1259) tarihinde Sultan el-Muzaffer Kutuz Mahmud b. Memdud devraldı. Kutuz takvasıyla, sahalıyla ve İslam'a olan kuvvetli bağı ile biliniyordu. Asrının en büyük alimi el-İzz b. Abdisselam'ın talebesiydi. İbn

a.g.e. c. 1, s. 305-309; Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 886-887.

417 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 868-872 ve 881.

Kesir'in ifadesiyle Kutuz; cesur bir kahramandı. Çok hayırları olan ve İslam'a ve Müslümanlara karşı samimi birisiydi. İnsanlar onu sever ve ona çokça dua ederlerdi.⁴¹⁸

Yönetimi devralmasının üzerinden sadece birkaç ay geçmişti ki Moğol istilası problemiyle karşılaştı ve Suriye'den ayrılmadan önce Hülagu'dan tehdit mektubu aldı. Mektupta Kutuz'un teslim olmasını istiyor ve şöyle diyordu: "Diğerlerinden ibret alın ve işinizi (yönetiminizi) bize teslim edin. Zira biz ağlayıp sızlayanlara acıyıp merhamet etmeyiz... Nereye sığınabilirsiniz ki? Hangi yol sizi kurtarabilir ki? Hangi ülke sizi koruyabilir ki? Kılıçlarımızdan sizi kurtaracak bir şey yoktur. Mehabetimizden kaçacak bir yeriniz de yoktur... Kaleler bizim için bir şey ifade etmemektedir. Askerlerinizin bizimle savaşması ise size bir fayda vermeyecektir. Bize yapmış olduğunuz beddualarınız ise kabul edilmeyecektir...!"⁴¹⁹

Lakin Allah'tan başka bir şeyden korkmayan ve zafirin Allah'ın elinde olduğunu bilen Müslüman lider Kutuz; hazırlıklarını tamamladı, gerekli sebeplere sarılıp Allah (cc) ile güzel bir bağ kurdu. Kendisine zafer nasip etmesi için O'ndan yardım istedi ve Moğollara karşı cihat ilan etti. Hülagu'nun gönderdiği mektubu okuduktan sonra mektubu getiren elçileri tutuklattı ve ortadan ikiye ayrılacakları şekilde kesilerek idam edilmelerini emretti. Başlarını Kahire şehrinin kapılarından birine (Zuveyle Kapısı) astırdı. Onların idam edilişi savaştan geri adım atılmayacağına olan kararlılığın ilanı ve Tatar ilerleyişine, kuvvet ve izzet dolu duygularla karşı koyulacağına dair bir meydan okumaydı.⁴²⁰

Kutuz, Müslümanların manevi duygularını canlandırmak için, saldırıyı başlatan taraf olma ve Tatar kuvvetlerine

418 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 13, s. 225.

419 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 899; Mahmud Şit Hattab, a.g.e. s. 333-334.

420 Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 899.

doğru ilerleme kararı aldı. Bununla ayrıca, Allah yolunda şehadeti arayan cihat ruhunu pekiştirmiş, Mısır'daki İslam topraklarını korumuş, Filistin ve mübarek Mescid-i Aksa'nın da dahil olduğu bölgeyi özgürlüğüne kavuşturmuş ve kendilerinin, Tatarların daha önce karşılaşmadıkları yiğitler olduklarını göstererek, onların kalplerine korku salmış olacaktı. Çünkü en başarılı savunma taktiği düşmana hücumdur.

Şaban 658 yılında (26.07.1260) Kutuz komutasındaki İslam ordusu sınırları geçti ve Gazze'yi kurtardı. Orada tek bir gün kaldıktan sonra Moğollara doğru kuzeye yöneldiler. Filistin'in kuzey doğusundaki "Ayn Calut" bölgesinde iki ordu karşılaştı.

Ayn Calut Savaşı

Ayn Calut bölgesinde tarihteki en büyük savaşlardan birisi meydana geldi. Bu, 25 Ramazan 658 (03.09.1260) tarihinde Cuma günü gerçekleşen Ayn Calut savaşı idi. Bu savaşta ilmen ve mantıken Tatarlar için tüm zafer şartları sağlanmıştı. Zira Tatar ordusu İslam ordusuna karşı şu üstünlüklere sahipti:

- Komuta kademesi ve askerler olarak girdikleri birçok savaş neticesinde geniş tecrübeler edinmiş ve savaş konusunda ustalaşmışlardı.

- Daha önceden yenilmedikleri için moralleri çok yüksekti.

- Hazırlık, teçhizat ve sayı bakımından İslam ordusuna karşı çok büyük üstünlükleri vardı.

- Çokluğuyla, hızlı manevrasıyla ve Tatarların tipik özelliklerinden biri haline gelen "yıldırım savaşı" taktiğini uygulama kabiliyetiyle temeyyüz eden "süvari" silahını kullanmada çok mahirlerdi.

- İdari üstünlükleri vardı. Zira Tatarlar, İslam ordusunun bulunduğu yerlere yakın askeri üslere ve yollara sahip idi.

- Savaşta Tatarların mevzileri, İslam ordusu mevzilerine göre daha avantajlı bir konumdaydı.

Tatarların bu ezici üstünlüğüne rağmen, ezici galibiyet Müslümanların oldu.

Kutuz'un ordusu, İslam'ın zaferi için çarpışan ve İslam'ın mukaddes gördüğü toprakları müdafaa eden bir "İslam ordusu" olmakla temeyyüz etmişti. Bu orduya Mısır'ın şeyhleri, alimleri ve salih zatları da katıldı. Böylece orduda iyiliği emir ve kötülükten menetme vecibesi yaygın bir şekilde tatbik edilir hale geldi. Ve ordu Mısır'dan; tövbekar, Allah'a yönelmiş, tertemiz, Allah'ın dinine yardım etmeyi ve yeryüzünde bu dini hakim kılmayı umarak ayrıldı. İslam ordusu ayrıca, iman dolu komuta kademesiyle öne çıkıyordu. Bu komutanlar en etkili şekilde "savaşmayı istediklerini" gösteren alametler taşıyorlardı. Bu ise savaşlarda zafere götüren en önemli etmenlerden biridir.⁴²¹

Kutuz ordudan Cuma namazını beklemelerini istedi ve şöyle dedi: "Zeval vakti gelip güneş ve gölgeler batıya meyledene, rüzgarlar esip hatipler ve insanlar namazlarında dua edene kadar onlarla savaşmayın..." İşte savaş böyle başladı.

Savaş esnasında Kutuz'un eşi Gülnar cihat ettiği esnada öldürüldü. Son nefesini verirken Kutuz ona doğru yöneldi ve şöyle dedi: "Vah benim sevgilim!" Hemen Gülnar şöyle dedi: "Vah benim sevgilim, deme. Bilakis şöyle de: Vah İslam'a! Çünkü bugün İslam tehlikededir." İslam'ın ve Allah yolunda cihadın, aşktan ve şahsi ilişkilerden daha önemli olduğunu ifade ettikten sonra ruhunu Allah'a (cc) teslim etti... Sonra Kutuz, silkinerek ve "Vah İslam'a, vah İslam'a" sözünü tekrar ederek ayağa kalktı... Zafer gerçekleşene kadar ordu da bunu tekrar tekrar söyledi...

Savaşta Kutuz'un atı da öldürüldü. Emirlerden birisi Kutuz'a vermek üzere atından indi. Kutuz onu cihattan mahrum etmemek için bunu kabul etmedi. Atlarla ilgilenen kimselerin ona yeni bir at getirmesini bekledi. Bunun

421 Bkz. Mahmud Şit Hattab, a.g.e. 345-346.

üzerine ona: “Neden bu ata binmiyorsun? Eğer düşmanlar seni bu halde görürse öldürürler ve senin sebebinle İslam yok olur?” Kutuz da ona dedi ki: “Bana gelecek olursak böyle bir durumda ben şehit olurum ve cennetlerde dolaşırım. İslam’a gelince onun bir Rabbi vardır ve onu zayi etmeyecektir.” Zaferden sonra Kutuz atından indi. Yüzünü toprağa buladı ve nasip etmiş olduğu bu zaferden dolayı Allah’a şükür secdesinde bulundu.

Müslümanlar hemen Moğolları kovalamaya başladılar. Ayn Calut’tan beş gün sonra Kutuz, Dımeşk’e girdi. Kovalamaca Halep’e kadar uzandı. Moğollar Müslümanların yaklaştıklarını hissedince ellerindeki Müslüman esirleri bıraktılar... Birçok belaya katlanmak zorunda kaldılar. Sadece bir ay içinde Müslümanlar, Memlükler liderliğinde Moğollardan ve Tatarlardan Şam diyarını geri aldılar.⁴²²

Bu savaş, tarihteki en kritik savaşlardan biri olarak görülmektedir. Zira bu savaş neticesinde önünde hiçbir şey duramayan Tatar ilerleyişi durduruldu. Bu savaş, Moğolları ülkelerine döndürecek peşi sıra hezimetler zincirinin başlangıcıydı. Böylelikle İslam toprakları onlardan kurtulmuş olacaktı. İslam topraklarında kalan Moğollar ise Müslüman oldular. Grup grup İslam’a girdiler. Bu, İslam için yeni bir zafer niteliğindedir.

10. Memlükler ve Haçlıların Yok Edilişi

Moğol ve Tatar akınlarının Filistin’den uzaklaştırılmasına ve Müslümanların Ayn Calut’ta muzaffer olmasına rağmen haçlılara ait Akka Krallığı, Yafa’dan Akka’ya uzanan sahil bölgesini ellerinde tutmayı sürdürdüler. Memlük sultanları, İsrâ hadisesinin gerçekleştiği mübarek toprakların geri kalanını ve Biladu’s-Şam’ı özgürlüğüne kavuşturma

422 Ayn Calut savaşı hakkında bkz. Raşiduddin Fadlullah el-Hemezani, *Camiu’t-Tevarih*, c. 1, s. 310-316; Said Aşur, *el-Haraketu’s-Salibiyye*, c. 2, s. 899-901; Said Abdulfettah Aşur, *el-Eyyubiyyun ve’l-Memalik fi Mısır ve’s-Şam Daru’n-Nahdati’l-Arabiyye*, Kahire, 1990, s. 195-199; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 13, s. 220-221.

görevini üstlenmişlerdi. Ayn Calut savaşının üzerinden 30 seneyi aşkın bir süre geçmişti ki bu topraklar, son haçlı varlığından da arındırıldı.

Ardından ez-Zahir Baybars, hükümranlığı bir seneyi aşmayan Sultan Kutuz'un yerine geçti. Burada, "el-Mevsuatu'l-Filistiniyye'de/Filistin Ansiklopedisi'nde" yer alan Baybars'ın ve ondan sonra gelen sultanların rolüyle ilgili titizlikle hazırlanmış olan özeti aktarmak istiyoruz:

"ez-Zahir Baybars, Şam topraklarında haçlılara karşı savaşta ve bu toprakları onlardan arındırmada çok önemli bir rol oynadı. Devamlı hareket halinde idi. Sürekli haçlıların arazilerine ve gayri menkullerine baskınlar düzenliyordu. Fakat buna rağmen bazı zamanlar, ihtiyaç hissettiği durumlarda onlarla anlaşmalar imzalıyordu. Adeten bu anlaşmaların süresi on sene on ay on gün on saat oluyordu.

Devletindeki iç problemleri çözdükten sonra haçlılarla savaşmaya yöneldi. 662/1263 senesinde Filistin'e gitti. Ordusu Akka'ya varınca haçlılar ateşkesi yenileme talebiyle onun yanına geldiler. Müslüman esirleri bırakacaklarını ve sözlerine bağlı kalacaklarını taahhüt ediyorlardı. Fakat Baybars onların taleplerine kulak asmadı ve onlara ait farklı bölgelere, özellikle de Akka'ya saldırmayı tercih etti. Böylelikle güçlü ve zayıf yerlerini öğrenecek ve vakti geldiğinde onların işgal ettikleri ülkeleri ve şehirleri özgürlüğüne kavuşturacaktır. Haçlılar, ona karşı koyacak bir güce sahip değillerdi.

ez-Zahir Baybars ikinci defa 664/1265 yılında Filistin'e gitti ve korunaklı bir yer olan Kaysariye'yi ele geçirdi ve surlarını yıktırdı. Ordusundan bir kısım Akka'ya saldırdı ve Hayfa'yı vurdu. Sonra aynı sene içinde Arsuf'u ele geçirdi.

Bir sonraki sene tekrardan Filistin'e gitti. Safed'i muhasara altına aldı ve fethetti. Surlarını yıktırdı. Ardından 666/1267 senesinde Filistin'e döndü. Haçlılar ona ateşkes için elçi gönderdi. Baybars, haçlı kuvvetleri toplanıp bir

araya gelmesinler diye bazılarıyla ateşkes yapma siyaseti takip ediyordu. Bu siyaseti, ona 667/1268 senesinde Antakya'yı özgürlüğüne kavuşturmayı sağladı. Antakya'nın alınışı, Selahaddin'in 583/1187 yılında Beytül-Makdis'i özgürlüğüne kavuşturmasından sonra, Şam bölgesinde Müslümanların haçlılara karşı kazanmış olduğu en büyük zafer olarak görülüyordu. Antakya'nın fethinden sonra Baybars, Akka ile ateşkes yapmayı kabul etti. Anlaşma süresi on seneydi ve anlaşmaya göre Akka nahiyeleri iki taraf arasında yarı yarıya bölüşülecekti. Sayda'yı çevreleyen yüksek yerler Baybars'ın kontrolünde olacaktı.

Sultan el-Mansur Seyfuddin Kalavun, ez-Zahir Baybars'tan sonra Şam topraklarını haçlılardan arındırmaya devam etti. Onun döneminde Tatarlar, Şam'daki haçlılar ve Dimeşk naibi isyancı Sungur el-Eşkar arasında üçlü bir ittifak meydana geldi. Fakat onların bu ittifakı başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine Kalavun haçlıların boğazını daha şiddetli sıkmaya başladı ve 684/1289 senesinde Markab Kalesi'ni zapt etti. 686/1287'de Lazkiye'yi, 688/1289'da ise Trablus'u aldı. Kalavun, iktidar kavgaları sebebiyle istikrarı sağlayamayan özel olarak Akka'daki, genel olarak ise Şam Diyarı'ndaki haçlıların bu durumundan faydalandı. Böylece pozisyonu güçlendi ve Doğu Arap bölgesindeki (Şam, Mısır, Irak) haçlı varlığı tasfiye edilmiş oldu. Bu süreçte Şam sahilinde haçlıların elinde Akka, Sur, Sayda ve Atlit dışında bir yer kalmadı.

Kalavun, Filistin'deki haçlı varlığını tasfiye etmek için uygun vaktin geldiğini düşünüyordu. Akka'daki haçlıların Müslüman tüccarlara saldırarak birçoğunu öldürmeleri üzerine cihat ilan etti. Mısır ve Şam'ın tüm bölgelerinden askeri destek talep etti. Kahire'nin dışında yardımların gelmesini bekledi. Fakat bir anda hastalandı ve 689 senesinin Zilkade ayında (10.11.1290) vefat etti. Oğlu el-Eşref Salahuddin

Halil yerine geçti. Akka'daki haçlılar bu yeni durumdan ve Memlûklerdeki liderlik değişiminden faydalanmak istediler. el-Eşref Halil'e, şartlarını kendisinin belirleyeceği bir ateşkes teklif ettiler. Fakat o bunu kabul etmedi ve askeri hazırlıkları tamamlattı. Ardından Akka'ya yürüdü ve Şam kuvvetlerinin desteğiyle orayı muhasara altına aldı. 17 Cemaziyelula 690'da (18.05.1291), Akka Kralı II. Henry, Kıbrıs'a kaçtıktan sonra orayı özgürlüğüne kavuşturdu. Akka fethinden sonra el-Eşref Halil Sayda'yı, Sur'u, Hayfa'yı ve Atlit'i ele geçirdi. Tüm istihkamların yıkılmasını emretti. İşte böylece Doğu Arap bölgesindeki son haçlı sığınakları da Memlûkler eliyle yıkılmış oldu. İki asırlık bir zaman diliminden sonra (492-690/1099-1291) Filistin ve Şam'daki haçlı varlığı sona erdi.⁴²³

Böylece Filistin, İngilizlerin işgaline kadar tamamen İslamî yönetim altına girmiş oldu.

Haçlı savaşlarının ve mübarek toprak Filistin'in özgürlüğüne kavuşturulması için sarf edilen gayretlerin tarihini inceleyen bir araştırmacı, şu sonuçlara ulaşacaktır:

- Şüphesiz Filistin'i kurtarmak için açılan sancak, İslam sancağı idi. Bu sancak; milliyetçilik, laiklik veya bölgeselcilik sancağı değildi.

- Şüphesiz Allah yolundaki cihat, Filistin'in tekrardan İslamî yönetim altına girmesinin yoluyla.

- Filistin'i kurtaran ve cihat ve komutanlıkta en göze çarpan sembol isimler şunlardı: İmaduddin Zengi, Nureddin Mahmud, Selahaddin el-Eyyubi, Kutuz, Baybars, Kalavun ve oğlu... Onlar İslam'ı; düşünce, menhec ve işgalci düşmanlara karşı askeri seferberlik ve yığınak yapma vesilesi olarak benimsemişlerdi. Genel itibariyle İslam'a ve

423 *el-Mevsuatu'l-Filistiniyye*, c. 3, s. 447-448; Ayrıntılı bilgi için bkz. Said Aşur, *el-Haraketu's-Salibiyye*, c. 2, s. 905-936; Said Aşur, *el-Eyyubiyyune ve'l-Memalik*, s. 210-234.

ahkamına tam olarak bağlılardı. Düzgün bir akideye ve Allah (cc) ile güzel bir bağa sahiplerdi.

- Cihada ve toprakları işgalden kurtarmaya katılan komutanlar, emirler, askerler, gönüllüler ve alimler farklı farklı milliyetlere mensuplardı. Arap, Kürt, Türk... Onların ortak paydası tek bir şeydi: Filistin üzerinde mukaddes bir hakları olduğuna iman etmeleri ve İslam.

- Filistin'in tam olarak geri alınması, Müslümanların haklarından taviz vermeden yaklaşık 200 sene cihat etmelerini gerektirdi. Nesiller arasında savaşlar deveran etti ve nihai zaferin meyvesi alındı.

- Toprakları gasp eden işgalciler kolay bir düşman değildi. Doğrusu hiçbir düşmanı "kolay" görmemek gerekir, günümüzdeki siyonist Yahudiler gibi. Ancak zafere giden yolda zaman ne kadar uzarsa uzasın, düşman ne kadar kötü ve inatçı olursa olsun ümidi kaybetmemek gerekir.

- Müslümanların, zaferleriyle; Allah'ın dinine olan bağlılıkları ve bunu hayatlarına tatbik etmeleri arasında çok esaslı bir ilişki vardır. Aynı şekilde Müslümanların, hezime-te uğramalarıyla; birbirleriyle çekişmeleri, parçalanıp bölünmeleri ve İslam menhecinden uzaklaşmaları arasında da çok esaslı bir ilişki vardır.

- İslamî düşünce, herhangi bir İslam toprağını özgürlüğüne kavuşturmak için güçleri birleştirmenin en ideal en mükemmel yoludur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN DÖNEMDE FİLİSTİN

İSLAMÎ TECRÜBESİ

Osmanlı Devleti Gölgesinde

1516-1517 senelerinde Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçene kadar Filistin, Memlûkler Devleti'nin hakimiyeti altında kaldı. Osmanlı Devleti gücü sayesinde; Irak, Biladu'ş-Şam, Hicaz, Mısır, Sudan ve Batı Arap dünyasının büyük bir bölümünün yanı sıra, Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunu da (Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan...) hakimiyeti altına alabilmişti. Osmanlı Devleti o çağda dünyanın en önemli ve güçlü devletlerinden biriydi. Fakat 18. yüzyıldan sonra devleti zaafa uğratan faktörler, devletin çözülme sürecini başlattı ve tedricen topraklarından büyük bölümler kaybetmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti, Batı Avrupa'daki bilimsel ve medeniyete dair gelişmeleri takip edemedi. Borçlardan, ekonomik sıkıntılardan ve Avrupa'nın toprakları üzerindeki nüfuzundan muzdaripti. Bunların yanı sıra yaşadığı çağın sorunlarına; Kur'ân ve Sünnet'ten ve büyük İslam külliyyatından ilhamını alarak şuurlu bir bakış açısıyla uygun çözümler sunmayı mümkün kılacak fıkıh (hukuk), düşünce ve kültür alanlarında donukluk dönemi yaşıyordu.

Durum ne olursa olsun Osmanlı Devleti, Filistin'in İslamî kimliğini muhafaza etti ve arka arkaya dört asır boyunca bu kimliğin orada kökleşmesini sağladı. Filistinliler de Osmanlı Devleti'ni kendi devletleri olarak görüyor, bu devlete güzellikle bağlılık gösteriyorlardı. Onlar ve diğer milletlerden olan Müslümanlar, Osmanlı Devleti'nde Türklerin faydalandığı tüm siyasi ve siyasi olmayan haklardan faydalanıyorlardı. Askeri ve sivil devletin tüm makamlarını Türklerle paylaşıyorlardı...⁴²⁴ Mesela şehit Abdulkadir el-Hüsey-ni'nin babası Musa Kazım el-Hüseyni 1892 senesinde Asir'in, 1896 senesinde Necd'in, 1900 senesinde ise el-Hasa'nın mutasarrıflığına (mülki amirliğine) atandı... Nihayetinde 1912 senesinde Havran'ın mutasarrıfı (mülki amiri) oldu.⁴²⁵ Bu zat ayrıca, 1920-1934 yılları arasında Filistin Ulusal Hareketi'nin liderliğini yapan kişinin ta kendisiydi. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ilk lideri Ahmed eş-Şukayri'nin babası Şeyh Esad eş-Şukayri ise hilafet devletinde Şeyhu'l-İslamlık makamından sonra gelen en büyük makama getirildi. Ayrıca Osmanlı Dördüncü Ordu'da müftülük makamını deruhte etti...⁴²⁶

Osmanlı Devleti, siyonizm projesinin Filistin üzerindeki tehlikelerini fark edince Yahudilerin Filistin'e göç etmesine karşı savaş açtı ve Filistin'den onlara toprak satışını yasakladı. 1887 yılında ise Filistin'e verdiği büyük önem sebebiyle, Kudüs sancağını Suriye vilayetinden ayırdı ve doğrudan Babialî'ye bağladı. Bundan maksat siyonistlerin ve batılıların, Yahudileri Filistin'e yerleştirme ve göç projesini başarısızlığa uğratmaktı.⁴²⁷

424 Bkz. Arif el-Arif, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Kuds*, Fevzi Yusuf, Kudüs, 1961, c. 1, s. 365-366; Ahmed eş-Şukayri, *Erbeune 'Aman fi'l-Hayati'l-Arabiyye ve'd-Devliyye*, Daru'n-Nehar, Beyrut, 1969, s. 42.

425 Bkz. Accac Nuveyhid, *Ricalun min Filistin*, Menşuratu Filistin el-Muhtelle, Beyrut, 1981, s. 98-99.

426 a.g.e. s. 134-135; Ayrıca bkz. Halil es-Sekkaki, *Keza Ene Ya Dünya*, el-İttihadu'l-'Am li'l-Kuttabi ve's-Sahafiyin el-Filistiniyyin, Beyrut, 1982, s. 134-135.

427 Bkz. Hassan Ali Hallak, *Mevkfu'd-Devleti'l-Osmaniyye mine'l-Harekati's-Sahyuniyye 1897-1909*, 2. Baskı, ed-Daru'l-Cami'iyye li't-Tiba'ati ve'n-Neşr, Beyrut, 1980, s. 86-90 ve 101-105.

Sultan Abdulhamid'in bu konudaki tavrı, tamamen İslam düşüncesine uymaktaydı. Çünkü Filistin'i, İslam'ın ve Müslümanların mukaddes topraklarının bir parçası olarak görüyordu ve bir karışından dahi taviz verilmesinin caiz olmayacağı kanaatindeydi. Siyonizm hareketinin kurucusu Theodor Herzl, Abdulhamid'e (arkadaşı Newlinski aracılığıyla) Filistin'i Yahudilere satmasını teklif ettiğinde, Sultan'ın cevabı şöyle oldu:

“Eğer Herzl, benimle olan arkadaşlığın kadar senin arkadaşın ise ben ona bu işin peşini bırakmasını tavsiye ederim. Ben Filistin'den bir karış dahi toprak satamam. Zira o benim değil halkımdır. Halkım bu imparatorluğu kanlarıyla elde etti. Sonra da onu kanlarıyla sulamaya devam ettiler. [Biz de onu kanlarımızla sulayacağız ve kimseye, onu bizden gasp etmesine izin vermeyeceğiz.]⁴²⁸ Tugaylarımız Suriye'de ve Filistin'de harp ettiler. Adamlarımız Balkanlarda bir bir öldürüldü. Çünkü onlar teslim razı olmadılar. Bunun yerine savaş meydanında ölmeyi tercih ettiler. Türk İmparatorluğu, benim değil Türk halkınıdır. Kimseye bu topraklardan bir karış dahi veremem. Yahudiler milyarlarını saklasınlar. Zira İmparatorluk bölünürse onlar, hiçbir ücret ödemedenden Filistin'e sahip olabilirler. Ama bilsinler ki bu bölünme ancak cesetlerimizin üzerinde olabilir! Ve ben asla -hangi maksatla olursa olsun- bölünmemizi kabul etmeyeceğim.”⁴²⁹

Herzl bundan sonra birçok girişimde ve muhtelif cömert tekliflerde bulunmaya devam etti. Ancak faydasızdı. 1904'te hedeflerini gerçekleştirilmeden öldü. Sultan Abdulhamid tahtta kaldığı süre zarfında (1876-1909), siyasetteki İslamî tavrı ve siyonistlerin arzularını çok iyi biliyor olması sebebiyle, siyonist projelerin önünde hep bir engel

428 Mütercimnin notu: Köşeli parantez içerisindeki kısım daha iyi anlaşıldığı için, eserin aslında yer alan ifadeye tercih edilmiştir.

429 Semir Eyyub, a.g.e. c. 1, s. 128; Salih Mesud Ebu Yasir, *Cihadu Ş'abi Filistin Hilale Nısfı Karn*, Daru'l-Feth, Beyrut, 1970, s. 31.

olarak durdu. Sultan Abdulhamid hatıralarında şöyle der: “Dünyanın dört bir tarafındaki Yahudiler, mason locaları vasıtasıyla, birleştiler ve “vaat edilmiş toprakları” ele geçirebilmek için gayretler sarf ettiler... Bir süre sonra bana geldiler ve büyük miktarda para karşılığında benden, Filistin’de Yahudileri yerleştirebilecekleri toprak istediler. Tabii ki bunu reddettim.”⁴³⁰ Sultan, kendisini onların en büyük düşmanı olarak görüyordu.⁴³¹ Yahudilere Filistin’e yerleşme izni verilmesi durumunda “Din kardeşlerimizin ölüm kararını imzalamış oluruz” derdi. Bununla Filistinlileri kastediordu.⁴³² Ve İslam Halifesi Abdulhamid, Filistin ile olan kuvvetli bağını şu sözleriyle ifade ederdi: “Neden Kudüs’ü terk edeceğimiz? Orası her zaman ve her mekanda bizim toprağımızdır. Böyle olmaya da devam edecektir. Zira bizim mukaddes şehirlerimizdendir. İslam toprakları sınırları içerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla Kudüs bizim olarak kalmaya devam edecektir.”⁴³³

Ancak Osmanlı Devleti son zamanlarında, idari olarak ciddi bozulmalardan muzdaripti. Mason locaları ve laik örgütler devleti parçalamıştı. Bu sebeple devlet, Yahudilerin Filistin’e göç etmelerini ve Filistin topraklarının Yahudilere intikalini engelleme hedefini tam anlamıyla gerçekleştiremedi. Bunda, yabancılara tanınmış olan imtiyazlardan güç alan ecnebi büyükelçilerin önemli payı vardı. Onların protesto ve itirazları, Yahudi göçüne getirilmek istenen sınırlamaları engelledi. Ayrıca devletin idari organlarındaki bozulmayı arttıran ve “bahşiş ekibi” ismiyle bilinen bir grup vardı. Bunlar, rüşvet karşılığında kanuna karşı hile⁴³⁴ yapar-

430 *Muzekkiratu's-Sultan Abdulhamid*, tercüme edip taliklerde bulunan Muhammed Harb Abdulhamid, Daru'l-Ensar, Kahire, 1978, s. 65.

431 Semir Eyyub, a.g.e. c. 1, s. 269-270.

432 *Muzekkiratu's-Sultan Abdulhamid*'in mukaddimesi, s. 11.

433 a.g.e. s. 11-12.

434 Mütercimnin notu: “Kanuna karşı hile” hukuki bir terimdir. Kanunlardaki boşluklardan yararlanma vb. gayrimeşru yollarla haksız kazanç elde etmeye yahut yasakları çiğnemeye hukuki bir kılıf aramaktır.

lar ve Yahudilerin Filistin'e göç etmeleri ve oraya yerleşmeleri konusunda kolaylık sağlandılar.⁴³⁵ 1881-1914 yılları arasında, topraklarını terk edip dünyanın çeşitli yerlerine dağılan 2,3 milyon Yahudi'den 55 bini Filistin'e göç etti. Yani göç edenlerin oranı %2,3 idi.⁴³⁶ Bu da Osmanlı Yönetimi'nin, Yahudilerin göç hareketine karşı durmada belli ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir.

İşaret edilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Özellikle 1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sultan Abdulhamid'i devirdikten sonra Osmanlı Devleti, İslamî açıdan güvenilirliğini büyük oranda kaybetti. Daha sonra Türkiye'ye de hakim olan bu parti İslamî düşünceye savaş açmış, Türkleştirme siyasetini benimsemişti. Bu yapılanma, Yahudilerin hakim olduğu mason localarının kontrolü altındaydı. Hatta insanlar, Abdulhamid'i tahttan indiren devrimin, Türklerden ziyade Yahudilerin gerçekleştirdiği bir devrim olduğunu düşünüyordu.⁴³⁷ Dahası Abdulhamid'e, tahttan indirildiği haberini iletmesi için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gönderdiği üç kişiden birisi "Karasu" diye anılan bir Yahudi idi. Sultan onu, Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi konusunda kendisini etkilemeye çalıştığını fark edince Yıldız Sarayı'ndan kovmuştu.⁴³⁸

Britanya'nın Türkiye Büyükelçisi, 1910 senesinin Ağustos ayında dışişleri bakanlığına verdiği raporda şöyle demişti: "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dahili oluşumuna bakıldığında Yahudilerle Türklerin ikili bir ittifak kurdukları görülmektedir... Şu anda devletin iç mekanizmasını yönlendiren ve kontrol altında tutan Yahudiler, Jön Türkler

435 Abdulaziz Muhammed Avad, *Mukaddime fi Tarihi Filistin el-Hadis 1831-1914*, el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr-Mektebetu'l-Muhtesib, Beyrut, 1983, s. 62; Hassan Hallak, a.g.e. 96-98.

436 William Fahmy, *el-Hicratu'l-Yahudiyye ila Filistin*, el-Hey'etu'l-Mısıriyyeti'l-'Amme li'l-Küttab, Mısır, 1974, s. 36.

437 Bkz. Hayriyye Kasimiyye, *en-Neşatu's-Sahuniyye fi'ş-Şarki'l-Arabi ve Sadahu 1908-1918*, Filistin Kitapları Serisi, No: 41, Beyrut, s. 41-49.

438 Salih Ebu Eyyub Yasir, a.g.e. s. 33.

üzerinde ekonomi ve sanayi alanlarında da hakimiyet kurabilmek için çalışmaktadır..."⁴³⁹

Hatta Sultan Abdulhamid, 1911 senesinde Şeyh Mahmud eş-Şamat'a gönderdiği bir mektubunda, İttihat ve Terakki'nin kendisini tahttan indirme sebebini şöyle açıklamıştır: "Onlar, Arz-ı Mukaddes'te (Filistin'de) Yahudilere ait milli bir vatan kurulmasına rıza göstermesi için Sultan'a çok ısrar ettiler. O ise bunu kabul etmemiş ve onlara, yeryüzü dolusu altın verseler dahi buna rıza göstermeyeceğini söylemiştir."⁴⁴⁰

Bu zikredilenlerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde; eğlence merkezleri, diskolar, barlar ve faizli muameleler gibi İslam ahkamına ve edebine aykırı birçok fesat unsuru yayılmıştı. İnsanların çoğu İttihat ve Terakki'yi İslam'dan uzak ve İslamî öğretilerden sapmış bir yapılanma olarak görüyordu. Filistin'de ve Suriye'de bu rezaletlere karşı tepkiler gösterildi.⁴⁴¹

Dolayısıyla Arapların yoğunlukla yaşadığı bölgelerde, İttihat ve Terakki yönetimine karşı hareketlerin ortaya çıkmış olmasında bir gariplik yoktur. Bu hareketlerin çok büyük bir kısmı başlangıçta, Osmanlı Devleti çatısı altında ıslah (mevcut fesadın giderilmesini) talep ediyorlardı. Fakat bu talepleri yerine getirilmeyince 1916 yılında Büyük Arap İsyanı (Ayaklanması) meydana geldi ve birçok ıslah (reform) ve fikir adamı bunu destekledi.⁴⁴²

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti hakimiyeti altında kalan Arap topraklarını (Yemen, Hicaz, Irak, Şam) kaybetti. Ardından 1923 senesinde Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan etti ve 1924'te Osmanlı Hilafeti'ni kaldırdı. Böylelikle Müslümanlar tarihte ilk defa hilafetsiz kalmış oldu ve ülkeleri sömürgeci devletler arasında bölüştü.

439 Vizaratu'l-İrşadi'l-Kavmi, *Mileffu Vesaiki Filistin*, 1. Bölüm: 1937-1949, el-Hey'etu'l-'Amme li'l-'İsti'malat, Kahire, 1969, c. 1, s. 155.

440 Hayriyye Kasimiyye, a.g.e. s. 304.

441 Bkz. Muhsin Muhammed Salih, *et-Teyyar el-İslami fi Filistin ve Eseruhu fi Hareketi'l-Cihat 1917-1948*, 2. Baskı, Mektebetu'l-Felah, Kuveyt, 1989, s. 59-61.

442 Bkz. a.g.e. s. 62-78.

Filistin'e Düzenlenen Komplö

İngilizler, 1917 Aralık'ında Filistin'in güney bölümünü (Yafa-Kudüs hattına kadar) işgal ettiler. 1918 Eylül'ünde ise Filistin'in geri kalan bölümlerini işgal ettiler. İngilizler Kudüs'e 09.12.1917 tarihinde girdiler. Orada yaptığı konuşmasında İngiliz komutan Edmund Allenby "Bugün haçlı savaşları bitti" dedi.⁴⁴³ Aynısını Suriye'yi işgal eden Fransız komutan Henri Gouraud da yaptı. Selahaddin Eyyubi'nin kabri başında durdu ve sevinçten mest olmuş bir şekilde muzaffer bir dille şöyle dedi: "Ey Selahaddin! İşte biz döndük!"

Filistin, Balfour Deklarasyonu'nun uygulanması sonucunda korkunç bir komplö ile 1917-1948 yılları arasında İngiliz işgali altında kaldı. Bu komplonun faili olan İngilizler, Filistin'i Yahudiler için milli bir vatan haline getirebilmek için elinden ne geliyorsa yaptı. Filistin halkını siyasi haklarından mahrum etti ve maişet ve rızık temini yollarını onlara iyice daralttı. Fesadı teşvik etti ve Filistin halkını, birlik ve beraberliklerini bozmak için aşiretlere ve gruplara bölerek onları birbirleriyle meşgul etmeye çalıştı. Diğer taraftan Yahudileri; Filistin'e göç etme, oraya yerleşme ve toprak satın alma konusunda cesaretlendirdi. Yahudilerin silahlanmasına ve kolonileşmelerine yardım etti. Devletlerini kurmalarına bir hazırlık olarak yarı resmi Yahudi müesseselerin oluşturulmasına izin verdi.

Bu süreçte Filistin halkı, tüm azim ve ısrarları ile bu komploya karşı mukavemet gösterdi. Bu uğurda on binlerce şehit ve yaralı verdi. Bu Yahudi-Siyonist projeyi yıkmak ve sömürgeci İngilizleri ülkelerinden defetmek için peşi sıra isyanlar başlattılar. Fakat düzenlenen komplö onlardan çok daha büyüktü. Zira tüm uluslararası kuvvetler, bütün güçleriyle bu komploya katılmıştı. Onlar uluslararası siyonizm hareketiyle dayanışma içindelerdi. Bu siyonizm hareketi,

443 Emil Ghuri, *Filistin Abra Sittine 'Aman*, Daru'n-Nehar, Beyrut, 1972, s. 28-30.

sahip olduğu nüfuz ve büyük maddi imkanlar sayesinde dünyanın dört bir tarafında Filistin'de Yahudi devleti kurmak için işleri kendi lehine çevirmeyi başarabilmişti. Arap veya İslam alemi Filistin üzerindeki bu komployu durdurmamıştı. Çünkü onlar da tüm şekilleri ve devletleri ile sömürgecilerin etkisi altına girmişti.

İşte böylece, İngiliz mızrakları altında Yahudi göç hareketi başlamış oldu. 1918 senesinde sayıları 55 bin civarı olan Yahudilerin sayısı 1948'de 650 bine ulaştı.⁴⁴⁴ Ancak onlar tüm bu gayretlerine rağmen, 1947-1948'de Filistin Savaşı çıkana kadar Filistin topraklarının sadece %6,7'isini ele geçirebilmişlerdi.⁴⁴⁵ Bu savaş, Arap ordularına karşı siyonist Yahudi güçler kazandı. Savaş neticesinde Filistin topraklarının %78'inden fazla bölümüne hakim oldular ve orada gaspçı varlıklarını tesis ettiler⁴⁴⁶

Siyonizm tehlikesi ortaya çıktığından beri bazı Araplar; sosyalizm, milliyetçilik, komünizm yahut laiklik sancağı altında Filistin'i özgürleştirme sloganları atıyorlardı... Ancak bu süreçte peşi sıra hezimetlere uğradılar ve barışçıl çözümlere sığındılar. Mübarek Filistin topraklarından az bir bölüme sahip olmaya bile razı oldular... Ne var ki bu Arap rejimleri; bir kez olsun ciddi bir şekilde İslam sancağını ve meselenin İslamî çözümlerle halledilme yolunu benimsemedi.

*Çölde sırtlarına yüklenmiş suları taşıırken,
Susuzluktan perişan olan develer gibi...*

Filistin'de ve diğer Arap coğrafyalarında "İslamî hareket" mevcut olmasına rağmen bu hareket hala siyaset ve cihat alanında kontrolü eline alabilmiş değildir. Filistin'i

444 Muhammed Sellame en-Nihal, *Siyasetu'l-İntidab el-Britani Havle Eradi Filistin el-Arabiyye*, Menşuratu Filistin el-Muhtelle, Beyrut, 1981, s. 71-72.

445 Bkz. *Harbu Filistin 1947-1948* (Resmî İsrail Romanı), İbranice'den Arapça'ya tercüme eden Ahmed Halife, Muessessetu'd-Dirasat el-Filistiniyye, Kıbrıs, 1948 s. 26.

446 Bkz. Muhammed İzzet Derveze, *Filistin ve Cihadu'l-Filistiniyyin fi M'arakeri'l-Hayati ve'l-Mevti Didde Britanya ve's-Sahyuniyyeti'l-'Alemiyye 1917-1948*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire, 1959, s. 98; Muhammed Emin el-Hüseyni, *Hakaiku 'an Kadıyyeti Filistin*, Mektebetu'l-Hey'eti'l-Arabiyyeti'l-'Ulya li-Filistin, Kahire, 1957, s. 50.

özgürlüğüne kavuşturacak neredeyse hiçbir ciddi çalışmada İslamî harekete fırsat verilmedi. Fakat bu durum 1917 yılından günümüze kadar bu hareketin, -imkanları ölçüsünde- işgalci Britanya'ya ve siyonist projeye karşı durmada öncü bir role sahip olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. O halde özet olarak bu dönemdeki İslamî hareket tecrübesinden bahsedebiliriz. Kıymetli okuyucuya kolaylık olması adına şu merhaleleri dikkate alarak konuyu inceleyebiliriz:

1. İngiliz İşgali Merhalesi: 1917-1948.
2. Arap Milliyetçiliğinin Yükseliş Merhalesi: 1948-1967.
3. Filistin Devrimi ve İslamî Düşüncenin Yükseliş Merhalesi: 1967-1987.
4. Mübarek İntifada ve Barışçıl Çözüm Merhalesi: 1987-1996.

1. İngiliz İşgali Merhalesi: 1917-1948

Bu merhaleyi de üç kısımda incelemek mümkündür:

Birinci Dönem:1917-1928

Bu dönemde İslamî hareket ferdi ve halk düzeyindeydi. Belirli bir menheci olan düzenli İslamî hareketler söz konusu değildi. Ancak alimlerin siyasi ve toplumsal etkisi gayet açık ve kuvvetliydi. Ayrıca İslamî duygular, Filistinlilerin kalbinde hala çok derin etkilere sahipti. İslamî düşünceyle rekabet edebilecek milliyetçilik, sosyalizm vb. bir şey mevzu bahis değildi. Bu sebeple halk hareketi İslamî bir yapıya büründü. Bu merhaledeki intifadalar (ayaklanmalar) ya tamamen İslamî bir tabiata sahipti ya da İslamî etkinin derin izlerini taşımaktaydı.

04-10.04.1920 tarihlerinde "Nebi Musa Ayaklanması" gerçekleşti. Ayaklanmanın çıkış sebebi, Müslümanlar bu dini mevsimi kutlarlarken, Nebi Musa şenlikleri esnasında bir Yahudi'nin el-Halil kafilesine ait İslamî bayraklardan birisini kirlletmesiydi. el-Hac Emin el-Hüseyni'nin ayaklanmanın büyümesinde önemli bir rolü vardı.

01-15.05.1921 Yafa Ayaklanması oldu. Onun sebeplerinden birisi, Yahudilerin Müslümanların dinine, ahlakına ve edeplerine karşı kışkırtıcı hareketlerde bulunmalarıydı.

15-30.08.1929 Burak Ayaklanması oldu. Onun sebebi ise Filistin'in büyük bir bölümünü kapsayan İslamî bir ayaklanmaydı. Ayaklanmanın çıkış sebebi, Müslümanların Burak Duvarı (Mescid-i Aksa'nın batı duvarı) üzerindeki haklarını savunmalarıydı. Zira Yahudiler, bu duvarı kutsal kabul ettikleri ve yanında ibadet ettikleri "Ağlama Duvarı" olarak gördükleri için ona sahip olmak istiyorlardı. Filistin müftüsü ve Yüksek İslam Meclisi başkanı el-Hac Emin el-Hüseynî'nin perde arkasından ve belli etmeden bu ayaklanmanın düzenlenmesinde bariz bir rolü vardı.

Bu süreçte ayrıca çeşitli İslamî kuruluşlar ortaya çıkmıştı. Bunların en barizi, siyasi ve İslamî yıldızı yükselmeye başlayan⁴⁴⁷ el-Hac Emin riyasetindeki "Yüksek İslam Şer'i Meclisi" idi. Aynı şekilde halk heyetleri ortaya çıktı. Bunların en çok öne çıkanı, İslamî ilkeleri korumada, halkı bilinçlendirmede ve Filistinlilerin haklarını talep etmede rolü olan Müslüman Gençler Cemiyeti idi.⁴⁴⁸

İkinci Dönem: 1929-1939

Bu süreçte düzenli İslamî cihad hareketleri ortaya çıktı. Bu hareketlerden en barizi mücahit Şeyh İzzeddin el-Kasam hareketi idi. 1936-1939'da tüm Filistin'i kaplayan "Büyük Ayaklanma"nın çıkmasında en büyük etki bu harekete aitti.

447 Mütercimnin notu: Türkçe'de ve Arapça'da "yıldız" kelimesi ile kullanılan birçok deyim vardır: "Yıldızı parladı, yıldızı söndü, yıldızı barışık oldu, yıldızı barışmadı" gibi. Bizim ve Arapların diline yerleşen bu tabirler ve deyimler, yıldızlarla ve diğer gök cisimleriyle ilgili batıl inançlardan kaynaklanmaktadır. Her ne kadar müellifimiz bu tabirlerden birini burada zikretmiş ve biz de tercüme etmiş olsak da bunlardan mümkün mertebe sakınmak gerekir. Zira yıldızların ve gök cisimlerinin hareketlerinin insanın başarısı veya başarısızlığıyla hiçbir ilgisi yoktur. Yıldızlara bakarak geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak ise İslam'ın kesinlikle yasakladığı "müneccimlik/yıldız falcılığı"dır. Her ne kadar birileri buna "astroloji" ismini vererek "bilimsel" bir kılıf bulmuş olsa da!

448 Bu sürecin ve intifalarda (ayaklanmalarda) İslami akımın nasıl bir tabiata sahip olduğu hakkında bkz. Muhsin Salih, a.g.e. 89-191.

Aynı yıllarda el-Hac Emin, Filistin Ulusal Hareketi'nin liderliğinde aleni bir şekilde meydanlara indi. Bu sebeple resmi makamlarını kaybetti, 1937'de Filistin'den kaçtı ve Lübnan'dan "Büyük Ayaklanma"yı yönlendirme işini üstlendi.

Kassam "Cihat" Cemaati

Şeyh İzzeddin Abdulkadir Mustafa el-Kassam, 1882 yılında Suriye'de yer alan Lazkiye'nin Cebele kazasında dünyaya geldi. Ezher'de okudu ve memleketi Suriye'de hareketli/canlı davetçilerden biri olmak için ülkesine döndü. 1918-1920 yıllarında Fransızlara karşı düzenlenen Suriye Ayaklanması'nın liderlerindendi. Ayaklanma sona erdikten sonra Fransızlar tarafından idam talebiyle arandığı için Filistin'e kaçtı ve Hayfa'ya yerleşti.

Şeyh Kassam; takvası, verası, zekası ve geniş ilmi ile tanınmaktaydı. Sapmalarla ve bidatlerle savaşırdı. Davranışlarında ve insanları davet ettiği faziletli işlerde örnek bir şahsiyetti. Cesur ve cüretkar biriydi. Alimlerin cihadı en çok seveniydi. Bir gün minberde hutbe verirken şöyle dedi: "Gençler gördüm, caddeleri süpürmek için süpürgeler yüklenmişler. Halbuki onlar, süpürgeler değil tüfekler taşımalıdır. Gençler gördüm yabancıların ayakkabılarını silmek için ellerine fırçalar almışlar. Halbuki bu yabancıları öldürmek için tabancalar taşımalıdır."

Kassam hayattan kopuk birisi değildi. Sosyal, sevilen ve içe kapanık olmayan bir kişiliği vardı. İnsanların dertleriyle dertlenir, onların sevinç ve üzüntülerine ortak olurdu. Çünkü güzel ahlaklı ve iyi geçimli birisiydi. Nazik konuşan usta bir hatipti. Kuvvetli delillerle konuşurdu. Gururdan uzak mütevazı birisiydi. Halk nezdinde kabul görmesinde bunların önemli bir etkisi vardı.

Önceki yıllarda edinmiş olduğu cihat tecrübesinin yanı sıra Kassam'ın bu vasıfları ona, modern Filistin tarihinde

çok önemli bir role sahip güçlü bir cihat hareketini başlatmasını sağladı.⁴⁴⁹

Kassam cemaatinin kuruluşu 1925 senesine kadar uzanmaktadır. Bu yılda Şeyh İzzeddin el-Kassam, idrakini ve menhecini İslam'dan alan ve Filistin'in kurtuluşu için tek yolun cihat olduğunu düşünen gizli bir cihat örgütü kurdu.⁴⁵⁰ Emil Ghuri bu örgütü; "Filistin Ulusal Hareket tarihinin, hatta Arap Cihadı'nın modern tarihinin en tehlikeli gizli örgütü, en büyük fedai hareketi" olarak değerlendirmiştir.⁴⁵¹ Bu oluşuma "el-Munazzametü'l-Cihadiyye/Cihad Örgütü" ismi verilmiş olsa da⁴⁵², Kassam şehit edildikten sonra "Kassam Cemaati" veya "Kassamiler" ismi baskın çıktı.⁴⁵³ Bu örgütün şiarı "Bu cihattır... Zafer ya da şehadet" idi.⁴⁵⁴

Detaylı araştırma yapmadan Kassam cemaati, yeni bir üye kabul etmiyordu. Bu cemaate ancak "ülkesi yolunda ölmeye hazır müminler" ve düzgün bir dini inanca ve akideye sahip olanlar katılabiliyordu.⁴⁵⁵ İzzeddin Kassam, insanlarla iletişim kurmada ve cemaati için uygun kimseleri seçmede, 1925'ten beri görev yaptığı Hayfa'da İstiklal Mescidi'ndeki imam hatiplik ve 1930'dan beri icra ettiği nikah memurluğu vazifesinden faydalandı. Aynı şekilde Genç Müslümanlar Cemiyeti'nin Hayfa şubesi liderliğinden de istifade etti. Şöyle ki bu konumu sayesinde; hareketleri, faaliyetleri, köylere yaptığı ziyaretleri ve kuzey sancağında yeni şubeler

449 Kassam'ın kişiliği hakkında detaylı bilgi için bkz. a.g.e. s. 231-247.

450 Subhi Yasin, *es-Sevratu'l-Arabiyyetu'l-Kübra fi Filistin: 1936-1939*, Vizaratu's-Se-kafe, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire, 1967 s. 33.

451 Emil Ghuri, a.g.e. 248. Tırnak içine alınarak yapılan vurgu yazara aittir.

452 Avni el-Ubeydi, *Sevratu's-Şehid İzzeddin el-Kassam ve Eseruha fi'l-Kifahil-Filistiniyye*, Mektebetu'l-Menar, Ürdün, s. 9.

453 Beyan el-Hut, *el-Kiyadat ve'l-Müessesat es-Siyasiye fi Filistin 1917-1948*, Müessesetu'd-Dirasat el-Filistiniyye, Beyrut, 1981, s. 317-318.

454 Semih Hamude, *el-Va'yu ve's-Sevra: Dirase fi Hayati ve Cihadi's-Şeyh İzziddin el-Kassam 1882-1935*, Daru's-Şuruk, Amman, 1986, s. 42.

455 Bkz. Subhi Yasin, *es-Sevratu'l-Arabiyyetu'l-Kübra*, s. 31; Ekrem Zuaytir, *el-Haraketu'l-Vataniyyeti'l-Filistiniyye 1935-1939: Yevmiyyat Ekrem Zuaytir*, Müessesetu'd-Dirasat el-Filistiniyye, Beyrut, 1989, s. 30; Muhammed Nemir el-Hatib, *Min Eseri'n-Nekbe*, el-Matbaatu'l-Umumiyye, Dimeşk, 1951, s. 87.

açması dikkat çekmedi. Bu aynı zamanda, yerel halktan olan mücahit kardeşlerinin de dikkat çekmesini önledi.⁴⁵⁶ Kassam örgütünün ilk askeri birliği 1928’de teşekkül etti. Lider Kassam’ın yanı sıra, el-Abdu Kasım, Mahmud Zarura, Muhammed Salih el-Hamd ve Halil Muhammed İsa da bu birliğe katıldı. Merkezi Hayfa idi. Birlik kolektif bir yapıya sahipti ve tüm önemli kararların alınmasından sorumluydu.⁴⁵⁷ Cemaate katılanların sayısı 1935’te yaklaşık 200 muntazam mücahide ulaştı. Onların çoğu, sayıları 800’e ulaşan Ensar’ın yönlendirici halkalarını denetliyordu.⁴⁵⁸

Kassam örgütü beş özel birim oluşturdu: Silah satın alma birimi, eğitim birimi, Yahudi ve İngilizlere yönelik casusluk birimi. Bu birimle görevli kişiler, genel itibariyle devlet dairelerinde, özellikle de emniyette çalışan kimselerdi. Dördüncüsü halkı devrime ve ayaklanmaya teşvik eden propaganda birimi, beşincisi ise siyasi bağlantılar birimi.⁴⁵⁹ Cemaatin mali ihtiyaçlarını ise cemaat üyeleri ve güvenilir kişilerin bağışları karşılıyordu.⁴⁶⁰ Tüm örgüt üyeleri prensip gereği; cihat ilan edildiği takdirde her an çatışmaya girmeye hazır olmak için silah taşıma alışkanlığı kazanırdı. Her üye, silahlanma işini kendisi halletmek zorundaydı.⁴⁶¹ Üyelerin çok önemli bir bölümünün maddi durumu iyi değildi. Zira karın tokluğuna ağır işlerde çalışıyorlardı. Buna rağmen “silah alabilmek için nefislerini ekmek yemekten alıkoymuşlardı.” Ekmek yememelerinin diğer sebebi ise çalışma

456 Bkz. Ali Hüseyin Halef, *Tecribetü’ş-Şeyh İzziddin el-Kassam*, Daru İbn Rüşd, Amman, 1984, s. 44-47 ve 58-60; Semih Hamude, a.g.e. s. 48-50.

457 Beyan el-Hut, a.g.e. s. 324; Kamil Hille, *Filistin ve’l-İntidab el-Britani 1922-1929*, el-Menşeu’l-’Amme li’n-Neşr, Trablus, 1983, s. 584.

458 Subhi Yasin, *Harbu’l-’İsabat fi Filistin*, el-Müessessetü’l-Misriyyeti’l-’Amme li’t-Telif ve’n-Neşr-Daru’l-Kitabi’l-Arabi, Kahire, s. 79; Subhi Yasin, *es-Sevratu’l-Arabiyyetu’l-Kübra*, s. 33-34.

459 Subhi Yasin, *es-Sevratu’l-Arabiyyetu’l-Kübra*, s. 33-34.

460 İbrahim eş-Şeyh Halil, *Risale min Mücahidin Kadim: Zikrayat mea’l-Kassam*, Şuun Filistiniyye dergisi, 7. Sayı, Mart 1972, 267-268; Beyanu’l-Hut, a.g.e. 323.

461 Subhi Yasin, *Harbu’l-’İsabat fi Filistin*, s. 68; Muhammed İzzet Derveze, *Filistin ve Cihadu’l-Filistiniyyin*, s. 29.

ve cihada hazırlık konusunda kendi ayakları üzerinde durabilme arzuları idi.⁴⁶²

Görünüşe göre Kassam cemaatinin silahlanma ve askeri eğitim merhalesine geçişi 1928'lerin sonlarında oldu.⁴⁶³ 1929 Ağustosunda cemaatin askeri yönelişini kuvvetlendiren Burak Ayaklanması meydana geldi. İzzettin Kassam bizzat; gece yürüyüşleri, keşif hareketleri ve hedefi vurmaya yönelik talimleri kapsayan askeri eğitimlere katkı sağlamaya başladı.⁴⁶⁴ 1935 Kasımında faaliyetlerini gizli bir şekilde sürdüren cemaat, aleni bir şekilde meydana çıkmak istediğinde, üyelerinden biri olan Subhi Yasin'in aktardığına göre cemaatin bin parça silahı ve Lazkiye'de bir teçhizatlandırma üssü vardı.⁴⁶⁵

Kassam cemaati, geç bir vakitte aleni olarak meydana çıkmış olmasına rağmen, özellikle 1930-1932 döneminde birçok askeri operasyon gerçekleştirdi ve bu operasyonlar görünüşte bireysel operasyonlar gibiydi. Anlaşılan bu operasyonlar; cemaat üyelerinin korku duvarını yıkmak ve Arapların, İngilizlerin ve Yahudilerin nabzını ölçüp nasıl bir tepki vereceklerini izlemek içindi. Belki de bu operasyonlar, vatan meselelerine karşı duyarlı ve hamasetli olduklarını göstermek içindi. Ayrıca bu meseleleri uygun yollarla gündemde tutma gayreti ve bir hazırlık ve seferberlik planıydı.

1935 Kasımında Kassam Cihat Örgütü "cihat" ilan etti. Bu cihat ilanı; Yahudilerin Filistin'e göçünün, oraya yerleşmelerinin ve silah kaçakçılığı yapmalarının korkunç derecede arttığı bir döneme denk gelmişti. Ayrıca bu dönemde İzzeddin Kassam ve kardeşleri sıkı bir gözetim altında idi. Kassam'ın planı özetle şuydu: Köylere gidilecek, insanlar silah satın almaya ve devrim için hazırlık yapmaya teşvik

462 Abdussettar Kasım, *eş-Şeyh el-Mücahid İzzuddin el-Kassam*, Daru'l-Ümmeti li'n-Neşr, Beyrut, 1984, s. 99. Tırnak içine alınarak yapılan vurgu yazara aittir.

463 Kamil Hille, a.g.e. s. 584; Ali Halef, a.g.e. s. 53-54.

464 Muhammed Nemir el-Hatib, a.g.e. s. 88; Ayrıca bkz. S. Abdullah Schleifer *The Life and Thought of İzziddin Al-Qassam*, The Islamic Quarterly, vol. 23, no. 2, 1979, s. 75.

465 Subhi Yasin, *Harbu'l-'Isabat fi Filistin*, s. 70.

edilecek ve cemaati destekleyen unsurlar bir araya getirilecekti.⁴⁶⁶ Hayfa'daki tek evini sattıktan sonra ekim ayının sonlarında Kassam ve kardeşlerinden bir kısmı gözden kayboldu. Arkadaşları da mermi ve tüfek temin edebilmek için eşlerinin ziynet eşyalarını ve evlerindeki bazı mobilyaları sattılar.⁴⁶⁷

20.11.1935 günü fecir doğduktan sonra büyük bir polis kuvveti 400 kişinin evini kuşattı. Çoğu İngilizlerdendi. Kassam ve kardeşlerinden on tanesi Ahraş'ta (Ya'bad), eş-Şeyh Zeyd köyündelerdi. Sabah 05:30' da çatışma başladı ve dört buçuk saat devam etti.⁴⁶⁸ İzzeddin Kassam, İngilizlerin ön saflara Arap polisleri koyduğunu fark edince adamlarına şöyle dedi: "Çocuklarımızı öldürmeyin"⁴⁶⁹ ve Arap polislere işittirecek şekilde "Arap polislerin mermilerine sakın karşılık vermeyin. Çünkü onlar miskinler (gafiller), ne bizim ne yaptığımızı ne de kendilerinin ne yaptıklarını biliyorlar. Fakat siz, İngilizlerin icabına bakın!"⁴⁷⁰ Arap kaynaklarına göre İngilizler 15 kayıp verdi.⁴⁷¹ Fakat İngiliz raporları sadece Mott isiminde bir polisin vefat ettiğine ve çavuş Reader'in elinden yaralandığına işaret etmekle yetindi.⁴⁷² Kassam cemaatinden ise Şeyh İzzettin Kassam, Yusuf ez-Zibavi ve Muhammed Hanefi el-Mısri şehit oldu. Yaralanan Nemir es-Sadi ve Esad el-Muflih tutuklandı. Keza bedevi bir Arap, Muhammed Yusuf, Ahmed Cabir ve Hasan el-Bayer de tutuklandı.⁴⁷³

466 a.g.e. 70.

467 Avni el-Ubeydi, *Sevratu'ş-Şehid İzzeddin el-Kassam ve Eseruha fi'l-Kifahil-Filistiniyye*, s. 42.

468 Kamil Hille, a.g.e. s. 593-594; Abdussettar Kasım, a.g.e. s. 64-65. Ayrıca bkz. The Palestine Police Force, *Annual Administrative Report, 1935*, Government Printing Press, Undated, Kudüs, s. 40.

469 Züheyr el-Mardini, *Elfu Yevm mea'l-Hac Emin el-Hüseyni*, Beyrut, 1980, s. 83.

470 *An Sevratil Filistin Senete 1936: Vasf ve Ahbar ve Vakai'i ve Vesaik*, hazırlayan Mektebu'l-'İst'imalat el-Filistini el-Arabi bi-Mısır, el-Lecnetü'l-Filistiniyye el-Arabiyye, Kahire, Aralık 1936, s. 41.

471 Subhi Yasin, *es-Sevratu'l-Arabiyye el-Kübra*, s. 40.

472 *Vesaiku'l-Haraketu'l-Vataniyye el-Filistiniyye*, s. 397. Ayrıca bkz. Police Report, 1935, s. 40.

473 Abdussettar Kasım, a.g.e. s. 66-67.

Kassam'ın ve arkadaşlarının öldürülmesi Filistin'de çok büyük bir sarsıntıya sebep oldu. Hayfa'daki cenazelerine, çeşitli bölgelerden yaklaşık 30 bin kişi geldi. Cenazede insanların hamaseti son noktasına ulaştı. Peşi sıra intikam çılgınlıkları atılıyordu. Ardından cenazeye katılanlar polis merkezine taşlarla ve tuğlalarla saldırmaya başladı. Camlarını, kapısını ve üç polis aracını paramparça ettiler. Tam teçhizatlı silahlı İngiliz polisler geldiğinde, kalabalık galeyana geldi ve onlarla çatışmaya girdiler. Polislerin "liderleri" yere düştü, ikisi yaralandı ve hızlıca geri çekilmek zorunda kaldılar.⁴⁷⁴ Eğer yetkililer "askerlerini" cenazeye katılanlardan kaçırmasalardı, Subhi Yasin'in tabiriyle Filistin'de Büyük Ayaklanma vaktinden beş ay önce gerçekleşebilirdi.⁴⁷⁵

Kassam'ın öldürülüşü, Filistin Ulusal Hareketi'nin rotasında esaslı değişiklikler meydana getirdi. Zira Kassam, bir fayda sağlamayan siyasi yollarla çözüm arama yolundan seneler sonra; cihat alternatifini ortaya koymuş, onun hareketi ve fedakarlığı hamaset kıvılcımını çakmış ve böylece "İngilizlere karşı aleni bir şekilde cihat etmede ve cüretkar bir tavır sergilemede muazzam bir örnek haline gelmişti."⁴⁷⁶ Filistin halkı, onların etkisiyle ayağa kalktı. Öyle bir sarsıntı, öyle bir zelzele meydana gelmişti ki... O vakitten itibaren Arapların, İngiliz Mandası hükümetine olan nefretleri arttı. Ve bu nefret duygusu, çeşitli şiddet olayları ile dışa vuruluyordu.⁴⁷⁷ Ayrıca Filistin halkı İzzeddin Kassam'a "Vatanseverliğin Babası" ismini verdi.⁴⁷⁸ Arap siyasi liderler bu durumun kendileri için, içinden çıkılması çok güç bir hal aldığıнын farkındalardı. 07.12.1935'te sömürge bakanlıklarına gönderdiği bir mektubunda yüksek komiser,

474 Ekrem Zuaytir, a.g.e. s. 32.

475 Subhi Yasin, *es-Sevratu'l-Arabiyye el-Kübra*, s. 39-41.

476 Muhammed İzzet Derveze, *el-Udvan el-İsraili el-Kadim ve'l-Udvan es-Sahyuni el-Hadis 'ala Filistin vema Caveraha*, Daru'l-Kelime, Beyrut, 1980, c. 2, s. 52.

477 Muhammed Nemir el-Hatib, a.g.e. s. 88.

478 Kamil Hille, a.g.e. s. 594.

İzzeddin Kassam ve arkadaşlarının ölümünün ne büyük bir etki meydana getirdiğini şöyle izah etti: “25 Kasım’da beş Arap siyasi parti lideri ile toplantı yapıldı. Onlar Filistin halkına yaptıkları “ayaklanmayı bitirin” çağrısına karşılık genel itibariyle hoşnut olacakları bir yanıt alamadıklarını ifade ettiler. Bu liderler yüksek komisere; tebaaları üzerindeki tüm etkilerini kaybedeceklerini, aşırı ve sorumsuz fikirlerin topluma hakim olacağını ve siyasi durumun kısa bir süre içinde çok daha kötü bir hal alacağını aktardılar.”⁴⁷⁹

İzzeddin Kassam, savaşın başlangıcında kendisinin ve kardeşlerinin ülkede devrim ateşini yakacak bir kibrit çöpünden ibaret olduklarını söylediğinde çok haklıydı.⁴⁸⁰

Mukaddes Cihat Örgütü

Bahse değer diğer bir konuda şudur: 30’lu yılların ilk yarısında Kassam cemaati, tek devrimci örgüt değildi. Bu süreçte faaliyetlerinin etkileri pek görülmemiş olsa da aynı amaçla başka gizli örgütler de kurulmuştu. 1936’daki Büyük Ayaklanma için uygun zeminin hazırlanmasına bu yapılanmaların da katkısı vardı. Emil Ghuri’nin zikrettiğine göre 1936’da Abdulkadir el-Hüseyni liderliğinde, merkezi Kudüs olan ve 17 şubeye ayrılmış 400 üyeye kadar sayıları ulaşan “Direniş ve Cihat Örgütü” kuruldu. Ghuri şöyle ekledi: “el-Hac Emin el-Hüseyni 1935 yazında Abdulkadir ve arkadaşlarıyla görüştü. Onları, sarf ettikleri gizli çabaları kendi çabalarıyla birleştirmeye davet etti. Bunun neticesinde müftü Emin el-Hac’ın gözetimi ve denetiminde “Mukaddes Cihat Birliği” kuruldu.”⁴⁸¹

479 Despatch, *High Comissioner of Palestine to Secretary of State for the Colonies*, 1935, Secret, C.O (Colonial Office-London), 733/297/1.

480 Abdussettar Kasım, a.g.e. s. 106.

481 Emil Ghuri, a.g.e. 156-159 ve 232-235.

Büyük Filistin Ayaklanması

Büyük Filistin Ayaklanması (1936-1939) açıkça İslamî bir yapıya bürünmüştü. İslam'a derin bağlılığı ile bilinen Filistin halkı, içlerinde kaynayan duyguları İslamî ifadelerle ve cihat mefhumu ile dile getiriyordu.

1938 yılında Genel Devrim Komutanlığı'nın yayımladığı şu bildiri, ayaklanmanın İslamî teveccühünü derinden ifade eden bildirilerden birisidir: "Mücahitler nefislerini Allah'a satmışlardır. Bu ayaklanmayı O'na itaat ederek ve yalnızca O'nun rızasını arzulayarak başlatmışlardır. Gayeleri O'nun yolunda cihat etmek, sevabına ulaşmak ve rızasını kazanmaktır. Buna alternatif olacak hiçbir şeye razı olmazlar ve bu yoldan ayrılmak da istemezler. Onlar, Allah'a verdikleri sözde durmuşlardır. Kimisi bu sözü yerine getirmiş (şehit olmuş) kimisi de (şehadeti) beklemektedir. Onlar verdikleri sözü değiştirmemişlerdir. Onlar hakkı ikame etmek, adaleti tesis etmek ve şerefli ümmetleri ve mukaddes ülkelerini korumak için cihat meydanlarına ve şehadete birbirleriyle yarışmasına koşmaktadırlar. Bu uğurda ailelerinden ayrıldılar, mallarını terk ettiler ve şahsi çıkarlarını yok saydılar.

Hali bu olan ve başkasından değil sadece Allah'dan dünya-ahiret sevabını arzulayan kimseler hiç yer yüzünde bozgunculuk yaparlar mı? Haşa...

...Ve bizler, bu ümmete zafer nasip olana kadar ya da Allah kendi katından bir emir getirene kadar bu yolda ilerlemeye devam edeceğiz. "Muhakkak ki Allah dinine yardım edenlere yardım eder." "Şüphesiz ki siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar." Velimiz Allah'tır. O ne güzel mevla ne güzel yardımcıdır."⁴⁸²

154 vesikayı kapsayan Büyük Ayaklanma'nın beyanat ve raporlarıyla ilgili istatistiksel bir araştırma,⁴⁸³ bu beyanat

482 *Vesaiku'l-Mukavemeti'l-Filistiniyye el-Arabiyye Didde'l-Ihtilal el-Britani ve's-Sahyuniyye 1918-1939*, Derleme ve tasnif: Abdulvehhab el-Kiyali, Müessessetu'd-Dirasat el-Filistiniyye, Beyrut, 1968, s. 614-616.

483 Bu araştırmanın özeti için bkz. Muhsin Salih, a.g.e. 358-360.

ve raporlarda İslam'a, Müslümanlara ve İslamî sembollere grupların isimlerinden daha geniş bir yer ayrıldığını ortaya koydu. Keza beyanatların ve askeri raporların yazılış tarzı da İslamî bir üsluba sahipti. Genellikle besmele ile başlar ve altında bazen *"Onlar için gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın"* ayeti yazılır bazen de *"Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih"* ayeti olurdu. Yan tarafında ise bazen *"Allah-u Ekber"* yazılırdı. Devrim komutanları beyanatlarını *"Allah'a tevekül eden"*, *"Dinine ve vatana hizmet eden"*, *"Allah'ın dinine sıkıca sarılan"* veya *"Allah ile izzet bulan"* lafızlarıyla imzalarlardı. Mühürlere gelince, Devrim Divanı'nın mühürünün üzerinde *"Allah-u Ekber"* lafzı, altında bir hilal ve hilalin içinde de *"Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih"* ayeti bulunurdu. Operasyon bölgeleri ise Filistin'in kuzeyinde ve Nablus sancağında yoğunlaşmıştı. Bu bölgelerde oldukça fazla Kassam cemaatine mensup kimseler vardı.

Kassam cemaati ise 15.04.1936'da Anabta-Nuru'ş-Şems (Güneşin Nuru) operasyonu ile ayaklanmayı ateşleme şerefine haiz oldu. Bu operasyonu cemaatin yeni lideri Şeyh Ferhan es-Sadi yönetti. Keza 26.09.1937'de İngilizlerin el-Celil bölge komiseri Lewis Yelland Andrews'e suikast düzenleyerek, ayaklanmanın ikinci merhalesini ateşleme şerefi de Kassam cemaatine aitti.

Kassamiler, ayaklanmayı tanzim etme ve yönetmeye de katkı sağladılar. 6 kişilik askeri kumanda biriminden üçü onlardan oluşuyordu. Bu birim 02.09.1936 tarihinde ayaklanmanın genel komutanı olarak Fevzi el-Kavukçu'yu seçti. Ayaklanmanın birinci merhalesinin sonuna kadar (12.10.1936) liderlik görevini sürdürdü.

Ayaklanmanın ikinci merhalesinde ise Abdurrahim el-Hac Muhammed ön plana çıktı. Takvası ve dindarlığı ile bilinirdi. 26.03.1939'da şehit olana kadara ayaklanmanın genel komutanlığı yaptı.

Filistin'in kuzeyinde ayaklanma devrim komutanlığı- nı Kassamilerden olan Ebu İbrahim el-Kebir üstlendi. Komutanlarının çoğu Kassam hareketindendi. Ebu Muhammed es-Safuri, Süleyman Abdulcebbar, Abdullah el-Esbah, Tefvik İbrahim, Abdullah eş-Şair... ve diğerleri. Dört kısma bölünmüş Nablus sancağında Kassamilerden öne çıkan iki komutan vardı: eş-Şeyh Atıyye Ahmed Avad ve ona bölgesinde halef olan Kassamlı Şeyh Yusuf Ebu Durra, diğeri ise Muhammed es-Salih el-Hamd (Ebu Halid) ve ona bölgesinde halef olan Kassamlı Şeyh Abdulfettah Muhammed el-Hac Mustafa idi. Buna ek olarak Abdurrahim el-Hac Muhammed bir bölgenin, Arif Abdurrazik ise diğer bölgenin komutanlığını/liderliğini yapıyordu.

Kudüs bölgesinin komutasını ise el-Mücahid Abdulkadir el-Hüseyni üstlendi. Lod bölgesini Hasen Selame, el-Halil bölgesini ise İsa el-Battat ve ondan sonra Abdulhalim el-Cevlani komuta ediyordu.

el-Hac Emin el-Hüseyni'nin ayaklanmayı organize etme, finanse etme ve yönlendirmede öncü bir rolü vardı. Ayaklanmanın ilk merhalesinde bu rolünü gizliden gizliye yerine getiriyorken ikinci merhalede doğrudan ve aleni bir şekilde yerine getirmeye başladı.⁴⁸⁴

Ayaklanma, Filistin'deki İngiliz varlığını derinden sars- tı ve özellikle de 1938 yazında Filistin köylerine ve bazı şe- hirlere hakim oldu. Ayaklanan devrimciler binlerce askeri operasyon gerçekleştirdiler. Kendilerine meydan komutanlığı merkezleri ve insanlar arasında Allah'ın Kitab'ı ve Rasulü'nün Sünnet'i ile hüküm verilen mahkemeler kurdu- lar... İngilizler bu ayaklanmayı ancak; Hint alt kıtasının da dahil olduğu onlarca devlete ve yeryüzündeki çeşitli böl- gelere hakimiyet kurmuş olan Britanya İmparatorluğu'nun

484 Kassamilerin ve genel itibariyle İslamcıların Büyük Ayaklanma'daki rolü için bkz. a.g.e. 361-412.

ordusunun altıda birinden yardım alarak, Dill, Wavell, Haining, Montgomery, Parker ve benzeri en iyi komutanlarını çağırarak bastırabildi. Keza bu ayaklanmayı bastırabilmek için; tüm gelişmiş askeri araçları ve teknolojileri, uçakları ve tankları kullandıkları kirlili bir savaş başlattılar ve Filistin topraklarını tekrar karış karış işgal ettiler. Bunun yanı sıra ayaklanmayı destekleyen herkesi -siviller de dahil tüm Filistinlileri- şiddetli baskı altına aldılar ve ayaklanmayı ancak bu şekilde bastırılabilirdiler.⁴⁸⁵

Üçüncü Dönem: 1939-1949

Filistin halkı, devrim girişimini takip eden bu süreçte çok zor günler geçirdi. Büyük Ayaklanma neticesinde maddeden ve manen çok yorulmuşlardı. Dünya ise 1945'te bitecek olan İkinci Dünya Savaşı merhalesine girmişti. Bu dönem aynı zamanda; siyonist Yahudilerin dünya üzerindeki etkilerinin artmasına, Filistin'de düzenlenen uluslararası komplo nun etki alanını genişletmesine ve Arap rejimlerinin Filistin davasını, Emin el-Hüseyni ve Büyük Arap Heyeti başta olmak üzere Filistinlilerin rolünü zayıflatarak ve küçümseyerek üstlenişine şahit oldu.

İslamî hareket açısından ise bu dönem, Filistin'de İhvan-ı Müslimin'in (Müslüman Kardeşler) çıkışına şahit oldu. İhvan-ı Müslimin, gayretleriyle ve sınırlı imkanlarıyla siyonist tehlikeye ve Britanya sömürüsüne karşı koyan bir hareketti.

İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler)

İhvan-ı Müslimin cemaatinden söz etmemizin önemli oluşu, sadece 1939-1948 yıllarında Filistin'de oynadığı rol sebebiyle değildir. Bu konunun önemli olmasının asıl sebebi şudur: Günümüze kadar İhvan, işgal altındaki topraklarda ve bunların dışında yaşayan Filistinliler için İslamî hareketin lideri haline gelmiştir.

⁴⁸⁵ Büyük Ayaklanma için bkz. a.g.e. s. 331-351.

Şeyh Hasan el-Benna İhvan-ı Müslimin'i, Mısır'ın İsmailiyye şehrinde 1928 Mart'ında kurdu.⁴⁸⁶ Bu cemaatin hedefi; kalplerde doğru İslamî fikirleri diriltmek ve inanç, davranış ve hayat tarzı olarak İslamî öğretilere bağlı kalmaktı. Müslüman fert, Müslüman aile, Müslüman toplum ve Müslüman devlet inşası, İslam topraklarını her çeşidiyle tüm sömürge faaliyetlerinden kurtarmak, Müslümanların topraklarında tek bir İslamî hilafet ikame etmek ve yeryüzünde hakim güç haline gelebilmek için ilerlemek de İhvan'ın hedefleri arasındaydı.⁴⁸⁷ Cemaat, İslam'ın şümulü anlayışına uygun olarak kendisini "Selefi bir davet... Sünnete uygun bir yol... Sufi bir hakikat... Siyasi bir oluşum... Sportif bir cemaat... İlmi ve kültürel bir topluluk... Ekonomik faaliyetleri olan bir şirket... Toplumsal bir fikir" olarak görüyordu.⁴⁸⁸

İhvan-ı Müslimin'in Mısır'da Filistinle ilgilenmesi çok erken dönemlerde başladı. Ancak İhvan'ın ortaya çıkışı; 1936-1939 yıllarında meydana gelen Büyük Ayaklanma esnasında afişler, tanıtımlar, medya, gösteriler ve bağış toplama vasıtasıyla oldu. İhvan'ın Filistin'de davetini yaymasının ilk işaretleri, Abdurrahman es-Saati ve Muhammed Esad el-Hakim'in Filistin'i ziyaret ettiği 1935 Ağustos'unda görüldü. Filistin'de onları el-Hac Emin karşıladı ve orada davetlerini yaymaya başladılar.⁴⁸⁹ İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında ise İhvan'ın Filistin'e olan ziyaretleri arttı ve Filistin halkından İhvan'a katılanlar oldu. Fakat görünüşe göre İhvan, Filistin'de savaş bitene kadar bir şube açmadı. Zira savaş bitince İngiliz baskısı ve zulmü biraz hafiflemişti ve Filistin siyasi hareketi faaliyete geçti. Anlaşılan o ki İhvan'ın Filistin'deki ilk şubesi el-Hac Zafir eş-Şevva liderliğinde Gazze'de açıldı. Sonra Zafir ed-Dücani riyasetinde

486 Hasan el-Benna, *Müzekkiratu'd-D'ave ve'd-Daiye*, 5. Baskı, s. 28 el-Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1983.

487 Hasan el-Benna, *Mecmuatu Rasail'l-İmami's-Şehid Hasan el-Benna*, s. 271-273.

488 a.g.e. s. 156-157.

489 Hasan el-Benna, *Müzekkiratu'd-D'ave ve'd-Daiye*, s. 198-199.

Yafa şubesi kuruldu. Kudüs şubesi ise 05.05.1946 tarihinde Filistin lideri Cemal el-Hüseyni'nin katıldığı güzel bir açılış törenine şahit oldu. Şeyh Abdurrahman Murad liderliğinde Hayfa şubesi açıldı. Ardından Kalkiliyye, Lod, Nablus, Tulkarim, el-Mecdel, Silvad ve el-Halil şubeleri peşi sıra açıldı. Hatta şubelerin sayısı yirmiye geçti.⁴⁹⁰

İhvan-ı Müslimin Filistin'de; davet, eğitim, İslamî şuur kazandırma, siyonist tehlikeye ve Filistin'e düzenlenen komploya dikkat çekme ve cihat seferberliği alanlarında faaliyet gösterdi. Hayfa'da Ekim 1946 ve Ekim 1947'deki genel kurullarından çıkan kararlar cemaatin gücüne, siyasi olayları takip edişine ve cihat ruhu taşıdığına işaret etmekteydi.⁴⁹¹

Filistinli Müslüman Kardeşler, 1947-48 savaşı patlak verdiğinde cihada katıldılar. Ancak yeni kurulmuş olmaları ve münasip ve sağlam bir şekilde gelişip istikrar sağlayamamış olmaları sebebiyle; kısıtlı güçleriyle ve mütevazî imkanlarıyla bu katılımları, dar bir çerçeveye sınırlı kaldı.

Bununla beraber Filistin'deki İhvan şubeleri savaş başladığından beri düzensiz kuvvetler oluşturdu. Bunlar; istikrar sağladıkları kuzey ve orta bölgelerde, oradaki Ceyşu'l-İnkaz'a veya Ceyşu'l-Cihat el-Mukaddes'e bağlı olan mahalli Arap birliklerin komutası altında çalıştılar. Silah ve eğitim konusunda ciddi bir zafiyetten muzdarip olmalarına rağmen, Yahudi sömürgecilerin kaldıkları yerlere ve ulaşım yollarına başarılı baskınlar düzenlediler.⁴⁹² Bu sebeple İhvan-ı Müslimin'in bu bölgelerdeki rolüne dair genel itibarıyla resmi bir kayda rastlamıyoruz. Güney bölgelerinde ise özellikle de Gazze'de ve Bi'ru's-Seb'i'de (Beerşeba), birçok Filistili İhvan mensubu, Kamil eş-Şerif komutasındaki Özgür Mısır İhvanı'na katıldılar. Güçlü ve faal bir şekilde orada

490 İhvan-ı Müslimin'in Filistin'de doğuşu ile ilgili bkz. Muhsin Salih, a.g.e. 438-445.

491 a.g.e. s. 447-450; Beyanu'l-Hut, a.g.e. s. 503.

492 Kamil eş-Şerif, *el-Ihvanu'l-Müslimun fi Harbi Filistin*, Mektebetu'l-Menar, Ürdün, 1984, s. 464.

Filistin harbine dahil oldular. Kamil eş-Şerif'in aktardığına göre Özgür Mısır İhvanı güçleri, Filistin'in güneyinde ortalama 200 mücahitten müteşekkildi. Bu komuta altında onlara, Filistin halkından yaklaşık 800 mücahit katılıyordu. Zira onlar İhvan-ı Müslimin'in fikirlerinden etkilenmiş ve onlardan biri haline gelmişlerdi.⁴⁹³

Cihada katılma bakımından İhvan şubelerinin en aktifi Yafa'daki İhvan-ı Müslimin şubesiydi. Orada, Yafa İhvan üyeleri zımnında "özel gizli bir askeri birim" vardı. Bu birime, bu işe uygun sınırlı sayıda İhvan üyesi katıldı. Diğer İhvan mensupları bu birimin bir üyesi değildi ya da onun hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Onların cihat faaliyetleri savaşın başlamasına müteakip görülmeye başlandı.⁴⁹⁴

Yafa'da, savaşın başlamasıyla beraber bir milli kurul oluşturuldu. Yönetiminde İhvan-ı Müslimin'i temsilen, oradaki şubenin başkanı Zafir Rağıb ed-Dücani vardı. Bu kurul, şehrin çeşitli sorunlarıyla ilgilenebilmek adına başka kurullar oluşturdu. Ekonomi kurulunun idare görevini, aynı zamanda şehrin ticaret odası başkanlığını yapan Zafir ed-Dücani'ye verdiler.⁴⁹⁵

Kamil eş-Şerif, üniversite gençlerinden müteşekkil bir bölük ile Yafa mıntikasına geldiğinde, İhvan mücahitlerinin komutasını üstlendi ve komutası altında yaklaşık 100 mücahit toplandı.⁴⁹⁶ Kamil eş-Şerif Yafa'da, Yafa ve Tel Ebib (Tel Aviv) arasında kalan "Keramu't-Tut" isimli bir bölgenin de komutasını devraldı. Orada günlük olarak mücahitlerle Yahudiler arasında çatışmalar olurdu. Aynı şekilde mücahit İhvanlılar, sömürgecilerin elinde olan Petah Tikva'ya

493 *Mukabele mea' Kamil eş-Şerif*, Amman, 28.10.1985.

494 *Mukabele mea' Yusuf Umeyra*, Kuveyt, 06.11.1985.

495 Arif el-Arif, *en-Nekbe: Nekbetu Beyti'l-Makdis ve'l-Firdevsi'l-Mefkud 1947-1952*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1954, c. 1, s. 227-229.

496 *Mukabele mea' Yusuf Umeyra*, Kuveyt, 06.11.1985.

düzenlenen saldırılara katıldı. Sonra çok geçmeden Kamil eş-Şerif, el-Nakıb bölgesine intikal etti.⁴⁹⁷

Arif el-Arif; İhvan-ı Müslimin'in Yafa'da, Hasan Abdulfettah ve el-Hac Ahmed Dule (veya Devle) komutasında sayıları otuza ulaşan hareketli askeri bir birliğe sahip olduğunu dile getirmektedir. Yanlarında otuz adet tüfek, bir makineli tüfek ve iki adet de sten vardı. Ne zaman bir bölgede yardıma ihtiyaç duyulsa oraya intikal ederlerdi.⁴⁹⁸

Yusuf Umeyra ise şöyle demiştir: "Savaş esnasında İhvan; Yafa'daki el-Bassa, Tel er-Riş, el-Acemi ve en-Nüzhe bölgelerini savunma ve buna ek olarak ülke içindeki güvenliği muhafaza etme görevini üstlendi." Yusuf Umeyra ayrıca Müslüman Kardeşlerin Yafa'da oynadığı hakim (denetleyici, gözetmen) rolüne dikkat çekmiştir. Orada İslam'a bağlılık, onların bir alameti haline gelmişti. Müdafaa ve çarpışmalar Allah'a imandan kaynaklanan duygularla yapılıyordu.⁴⁹⁹

Kudüs bölgesinde ise Filistinli Müslüman Kardeşler, diğer Arap bölgelerinden gelen veya Mukaddes Cihad grubundan kardeşleriyle savaşa katıldılar.

Mısırlı Müslüman Kardeşler ise⁵⁰⁰ medya seferberliği ve bağış ve silah toplamayla ilgili oynadıkları rolün yanı sıra, Filistin'e ilk seferde 10 bin mücahit göndererek -ki bu sayı, bazı Arap devletlerinin sahip olduğu asker sayısından bile büyüktür- savaştan önce ciddi bir hazırlık yaptıklarını göstermiş oldular. Hasan el-Benna bu durumu 09.10.1947 tarihinde Arap Birliği'ne telgraf yoluyla bildirdi ve hemen Mısır hükümetinden bu kalabalık mücahit topluluğuna sınırı geçme izini vermeleri için talepte bulundu. Fakat hükümet bunu reddetti. Bunun üzerine İhvan, gruplar teçhiz

497 *Mukabele mea' Kamil eş-Şerif*, Amman, 28.10.1985.

498 Arif el-Arif, *en-Nekbe*, c. 1, s. 234.

499 *Mukabele mea' Yusuf Umeyra*, Kuveyt, 06.11.1985.

500 Mısırlı Müslüman Kardeşlerin rolü hakkında bkz. Kamil eş-Şerif, *el-İhvan el-Muslimun fi Harbi Filistin*; Muhsin Salih, a.g.e. s. 468-475.

edip onları göndermeye başladı. Fakat hükümet onlara baskı yapıyordu. Dolayısıyla onlar, Sina'ya düzenlenen ilmi bir gezi bahanesiyle hile yapmak zorunda kaldılar. Sina'dan da Filistin'e geçeceklerdi.

Mısır hükümetine yapılan baskı artınca Arap Birliği sancağı altında gönüllülerin savaşa katılmasına izin verdiler. Bu gönüllüler "Huckstep" askeri kampında eğitim aldılar. Gönüllüler hareketinin başında, İhvan'ın askeri işlerle sorumlu vekili Muhammed Lebib vardı. Sayıları tahminen 600 olan gönüllülerden üç birlik kuruldu. Yaklaşık yarısı İhvan-ı Müslimin'dendi ve bu askeri birliklere İhvan'ın özel mührü vurulmuştu. Komutanlarının en öne çıkanı ise Ahmed Abdulaziz ve Abdulcevad Tabbale idi. Huckstep askeri kampı gönüllüler için yeterli değildi. Çünkü onların sayısı, savaşa katılanların sayısından onlarca kat fazla idi. Bu sebeple İhvan, üyelerinden 100 kişiyi eğitim almaları için Suriye'deki "Katana" askeri kampına göndermek istedi. İhvan'ın genel merkezi, Mısır hükümetini bunu kabul etmeye ikna edebilmek için elinden ne geliyorsa yaptı.

İhvan-ı Müslimin Filistin savaşında -bu savaş hakkında yazan herkesin de itiraf ettiği üzere- hakim bir rol oynadı. Onların ayrıca Filistin'in güneyinde; Gazze, Rafah ve Bî'ru's-Seb'i bölgelerinde önemli bir rolü vardı. O bölgelerde sömürgecilerin buldukları yerlere saldırılar düzenler ve siyonist Yahudilerin ulaşım yollarını keserlerdi. Katıldıkları en öne çıkan savaşlardan biri "et-Tebbe 86" savaşı idi. Askeri uzmanların ifade ettiğine göre bu savaş sayesinde Gazze Arap toprağı olarak kaldı. Diğer önemli savaşlar ise Küffar Deyrum, Yad Merdehay'ı (Mordechai) işgal eden sömürgecilere karşı yapılan savaş ve diğerleri. Aynı şekilde el-Faluce bölgesinde muhasara altına alınan Mısır kuvvetleri üzerindeki kuşatmanın hafifletilmesinde de önemli bir rol oynadılar.

Ayrıca Mısırlı Müslüman Kardeşler, aktif ve etkili bir şekilde Kudüs, Beytüllahim, el-Halil ve özellikle de Sur Baher savaşlarına katıldılar. Bu bölgelerde İhvan'ın katıldığı en öne çıkan savaş Ramat Rahil (Ramat Rachel) savaşı idi. Ayrıca Mar Elias'ın geri alınışı, Beytüllahim yakınlarındaki Tel Buyut (Talpiot) sömürge kalesinin yıkılması, göstermiş oldukları kahramanlıklar sebebiyle Tebbetu İhvani'l-Müslimin olarak isimlendirilen "Tebbetu'l-Yemen'in" müdafaası ve benzerleri İhvan'ın başarılarındandı.

Filistin savaşında Mısır İhvani'ndan yüz civarında şehit verildi. Bir o kadar da yaralanan oldu. Bazıları ise esir düştü. İhvan'ın siyonist Yahudilere olan baskısı şiddetliydi. Savaştan az bir süre sonra Moshe Dayan'a; Yahudilerin Beytüllahim'de, el-Halil'de ve Kudüs'te gönüllülerle (mücahitlerle) savaşmaktan çekinmelerinin sebebi soruldu ve Moshe şöyle cevap verdi: "Şüphesiz fedailer bizim akidemizden daha güçlü bir akide ile savaşıyorlardı... Onlar şehit olmak istiyorlar, biz ise bir ümmet inşa etmek istiyoruz. Biz onlarla savaşı tecrübe ettik ve bu, ağır kayıplar vermemize sebep oldu... Bu sebeple bizler imkanlar ölçüsünde onlarla çatışmaya girmekten kaçınıyoruz."

Suriyeli Müslüman Kardeşler⁵⁰¹ de bilhassa Kudüs bölgesindeki savaşta önemli bir rol oynadı. Suriyeli İhvan mensupları "Katana" kampında eğitim gördü. Sonra Kudüs'e intikal ettiler. Genel Murakıb Dr. Mustafa es-Sibai liderliğinde Suriyeli Müslüman Kardeşlerden yaklaşık 100 kişi bu savaşa katıldı. Savaşçılarından 35'inin yaralandığı Babu'l-Halil savaşı gibi Kudüs bölgesinde yapılan savaşlara cesurca katıldılar. Bu savaşlarda zafer mücahitlere düğümlemişti. el-Kastal savaşına da katıldılar. Bu savaşa Abdulkadir el-Hüseyni'nin de bulunduğu büyük bir kalabalıkla

501 Suriyeli Müslüman Kardeşlerin rolü hakkında bkz. Mustafa es-Sibai, *el-İhvan el-Muslimun fi Harbi Filistin*, Daru'n-Nezir, 1985; Arif el-Arif, *en-Nekbe*, c. 1, s. 326, 329 ve 435-437.

iştirak ettiler. Kudüs'teki el-Hayyu'l-Kadim ve el-Katamun savaşlarında da bulundular. Yahudilerin savaş karargahı olarak kullandıkları bir Yahudi sinagogu havaya uçuruldu.

Ürdünlüler⁵⁰² de Filistin savaşına duyarsız kalmadılar. İhvan-ı Müslimin orada, bağış ve yardım toplaması için bir heyet kurdu. Ayrıca orada savaşa katılmak isteyenlere gönüllü seferberliği başlatıldı. İnsanların buna icabeti müthiş oldu. Muhammed Abdurrahman Halife Hoca, es-Salt şubesinde gönüllü seferberliğini başlattığında üç binden fazla kişinin kayıt yaptırdığını söylemektedir.

Böylece Amman ve çevresinde İhvan-ı Müslimin'den yaklaşık 120 mücahidin katıldığı, bir gönüllü birliği teşekkül etti ve Ebu Ubeyde Birliği ismini aldı. Bu birliğin organizasyon işlerinden sorumlu biriminin liderliğini, o dönemde İhvan-ı Müslimin'in Ürdün Genel Murakıbbı olan el-Hac Abdullatif Ebu Kura üstlendi. Askeri işlerle sorumlu birimin liderliğine ise emekli Teğmen Memduh es-Sarayra geçti. Birlik 14.04.1948'de Filistin'e girdi ve Ayn Karim ve Sur Baher'e konuşlandı. Bu birlik birçok savaşa girdi ve Salim el-Müslim ve Beşir Sultan gibi birçok ferdi şehit oldu.

Ürdün'ün bir şehri olan İrbid'deki İhvan şubesinin sorumlusu Seyyid Ahmed Muhammed el-Hatib, Filistin savaşında İhvan'ın oradaki liderliğini/komutanlığını üstlendi. Onunla beraber İrbidli Müslüman Kardeşlerden ve oradaki gönüllü ahaliden, yaklaşık 100 mücahit cihada katıldı. Tek bir savaşa yaklaşık 20-25 mücahit katılıyordu.

Irak'ta ise Filistin'in bölünme kararından bir hafta sonra Iraklı Müslüman Kardeşler, eş-Şeyh Muhammed Mahmud es-Savvaf öncülüğünde Bağdat'ta "Filistin'i Kurtarma Cemiyeti'nin" (Cemiyetu İnkazi Filistin) kurulmasına katkı sağladılar. Gönüllü olarak savaşa katılma çağrısına 15 bin kişi icabet etti. Onlardan çoğu askerlik ya da polislik eğitimi

502 Ürdünlü Müslüman Kardeşlerin rolü hakkında bkz. Muhsin Salih, a.g.e. s. 477-478; Beyanu'l-Hut, a.g.e. 612-613.

almış kimselerdi. İhvan bu süreçte, büyük kalabalıkları cihada yönlendirmede önemli bir rol oynadı. Müslüman Kardeşler, Filistin'in bölünme kararını protesto etmek için Bağdat'ta düzenlenen ve 200 bin kişinin katıldığı gösterilerin başında bulunuyordu. Cihat gönüllülerinden el-Hüseyin ve el-Kadisiyye müfrezeleri, komando birlikleri vb. kuruldu. Cemiyet, eğitimini tamamlayan her birliği Dimeşk'teki askeri kurula gönderiyordu. 01.01.1948'de ilk komando birliği Dimeşk'e ulaştı. Bir hafta sonra teçhizatlı bir şekilde iki grup daha geldi. Cemiyet; yeni bir grup göndermek için hazırlık yapıyorken, askeri kuruldan bir sonraki emre kadar gönderimi durdurmaları için uyarı aldı! Aynı şekilde Salih Cebr de (1948 Portsmouth anlaşmasının imzalanmasından sonra) 500'den fazla gönüllü gönderilmemesini önerdi. Keza Taha el-Haşimi, Cemiyet'in liderine "Başka gönüllü grubu gönderirseniz, onları Bağdat'a geri gönderirim, masraflarını da Cemiyet karşılar!" dedi. Cemiyet bundan sonra bağışlar göndermekle yetindi. Cemiyet'in en öne çıkan ve en aktif üyelerini İhvan-ı Müslimin teşkil ediyordu. Irak gönüllülerinden el-Hüseyin ve el-Kadisiyye tugayları -ki her birisi 360 savaşçıdan müteşekkildi- 1948 Mart'ında Filistin'e ulaştılar.

Cihada giden bu birliklere, Ceyşu'l-İnkaz (Filistin'i Kurtarma Ordusu) kapsamında savaşan birçok Irak Müslüman Kardeşler mensubu da katıldı. Bunlar; birçok zaaf, ruhsuzluk ve ordunun iyi yönetilememesi gibi olumsuzluklarla şahit oldular. Ordunun başında Fevzi el-Kavukçu vardı. Fakat buna rağmen mücahitler, özellikle Filistin'in kuzeyinde girdikleri savaşlarda ellerinden ne geliyorsa yaptılar.

1948 Yılında Kassamiler

1947-1948 savaşı ilan edildiğinde Kassamiler,⁵⁰³ cihat meydanlarına tekrardan döndüler. Büyük bir bölümü ya Mukaddes Cihat ordusunda el-Hac Emin el-Hüseyin'in

503 Kassamilerin rolü hakkında bkz. Muhsin Salih, a.g.e. s. 479-480.

direktifleri doğrultusunda çalıştı ya da Fevzi el-Kavukçu'nun liderliğinde İnkaz (Kurtarma) ordusunda görev yaptı.

Büyük İbrahim, Küçük Ebu İbrahim, Ebu Muhammed es-Saffuri (veya Safuri), Surur Berhem gibi Kassamiler kuzey bölgelerinde bizzat çalışmaya devam ettiler. Fakat bu sefer onlar, hakim konumda değillerdi. Savaşı yönlendirebilecek ve orduyu harekete geçirebilecek komuta merkezi başkalarının kontrolündeydi. Hatta onlar, kendilerini birçok defa zor duruma düşüren yüksek komutanlara tabilerdi. Bu sebeple istedikleri şekilde görevlerini yerine getiremiyorlardı.

Büyük Ebu İbrahim, İnkaz ordusuna bağlı olan ve liderliğini Edib Çiçekli'nin üstlendiği İkinci Yermuk Müfrezesi'ne katıldı. Ebu İbrahim bu müfrezenin operasyonları kapsamında kuzeyde "Ciddin Savaşı"nı yönetti. Yahudilerin bu savaşta ölü ve yaralı kaybı 120'ye ulaştı. Araplardan ise 9 kişi şehit oldu, 6 kişi yaralandı.

Küçük Ebu İbrahim ise Nasıra bölgesindeki operasyonu yönetti. Emri altında 200 silahlı askeri vardı. Düzenlediği bu operasyonunda, Abdulkadir el-Hüseyni komutasındaki Mukaddes Cihat ordusunu takip ediyor, el-Hac Emin el-Hüseyni'nin yönlendirmelerine ve gözetimine bağlı kalıyordu. Kuzey bölgesi savaşlarında aynı şekilde Ebu Muhammed es-Saffuri de güzel bir imtihandan geçti. Mukaddes Cihat kuvvetlerinden 50 asker ile Şifa Amr şehrini müdafaa etti. Hayfa Garnizon Komutanı'nın yardımcılığını üstlenen Surur Berhem ise şehit oldu. O ve mücahit kardeşleri kuşatma altına alınmıştı. Fakat teslim olmayı kabul etmediler. Mühimmat taşıyan arabayı patlatarak 50'den fazla Yahudi'nin ölümüne sebep oldular. Surur Berhem'in de dahil olduğu 14 mücahit bu patlamada şehit oldu.

Mukaddes Cihat Kuvvetleri

Komutanlığını Abdulkadir el-Hüseyini'nin yaptığı ve el-Hac Emin'in gözetiminde olan Mukaddes Cihat (el-Cihadu'l-Mukaddes)⁵⁰⁴ kuvvetleri ise Filistin halkından çok sayıda kişiyi saflarına katmıştı. Filistin bölgesinde, özellikle de Kudüs'te çok sayıda önemli savaşlara girdi. Mesela; Bin Yahuda, The Palestine Post, Hasulil ve el-Montefiore cadde-lerine düzenlenen operasyonlar...

Mukaddes Cihat kuvvetlerinin girdiği savaşların en meşhuru el-Kastal savaşıydı. Abdulkadir el-Hüseyini, Arap Birliği'ne ait askeri kuruldan, el-Kastal'ı geri alabilmek için silah talep etti fakat faydasızdı. Kurul başkanının yanından çıkarken yüksek sesle şöyle diyordu: "Sizler hainsiniz... Sizler suçlusunuz! Tarih sizi Filistin'i zayı edenler olarak kaydedecek. el-Kastal'a gireceğim! Ben ve mücahit kardeşlerim, hepimiz ölececeğiz..." Arkadaşı Kasım er-Rimavi'ye şöyle diyerek mekanı terk etti: "Haydi, burnumuzda tüten ölüme kavuşabilmek için Filistin'e dönelim. Haydi ya şehit olalım ya da düşmanlarımıza karşı muzaffer olalım. Allah Teâlâ'nun şu ayetini hatırlayalım: *"O halde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar (ahireti dünyaya tercih edenler), Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona büyük bir mükafat vereceğiz."* 08.04.1948'de Abdulkadir ve arkadaşları, 350 Yahudi'yi öldürdükleri el-Kastal savaşında galip geldiler ve el-Kastal'ı özgürlüğüne kavuşturdular. Bu savaşta Mukaddes Cihat Kuvvetleri'nin komutanı Abdulkadir el-Hüseyini şehit oldu...

el-Hac Emin el-Hüseyini

İngiliz işgali sayfasını kapatmadan önce el-Hac Emin el-Hüseyini üzerinde durmamız gerekmektedir.⁵⁰⁵ 1917-1948

504 Mukaddes Cihat'ın rolü hakkında bkz. Mesud Ebu Yasir, a.g.e. s. 340-356.

505 el-Hac Emin ve rolü hakkında çok yazan olmuştur. Mesela bkz. Beyanu'l-Hut, a.g.e. 201-249 ve 585-594; Züheyr el-Mardini, a.g.e.; ve diğerleri.

yılları arasında İslamî hareketin en göze çarpan isimlerden biri olan Emin el-Hüseynî'nin soyu, Filistin'in en büyük ve en çok nüfuza sahip ailesine dayanıyordu. En büyük müftülük makamını (Kudüs müftülüğünü) üstlendi. Ardından Yüksek İslam Meclisi başkanı oldu. Yükselişi devam etti ve nihayetinde -özellikle de 30'larda ve 40'larda- Filistin'in bir numaralı ismi haline geldi. Kişiliğindeki bariz İslamî duruş, Filistin meselesine evrensel bir İslamî boyut kazandırdı. İslam aleminde Filistin meselesinin duyulmasına çok önemli bir katkı sağladı. Ayrıca Yüksek İslam Meclisi başkanlığı sayesinde mescitlerdeki minberlerin; davaya, insanları bilinçlendirmeye ve siyonist Yahudilere ve emperyalist İngilizlere karşı koymaya hizmet etmesinde etkisi vardı. O günlerde mescitler, ışık saçan milli minberler mesabesindeydi. Halk mescitlerde toplanır, Filistin davasını dile getirdikleri protesto ve eylemlere oradan giderlerdi. Emin el-Hüseynî, 22 Müslüman ülkenin katıldığı 1931 yılında düzenlenen İslam Genel Kongresi'ne başkanlık ettiğinde İslamî liderliğin zirvesine ulaştı. Fakat Filistin ile ilgili olaylardaki etkisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zayıfladı. Çünkü artık işi Arap devletleri ele almıştı. Emin el-Hüseynî'yi görmezden geliyor, sanki yokmuş gibi davranıyorlardı. 1948'de savaş bitene kadar Filistin davasıyla ilgili konularda onunla zıtlıyorlardı.

el-Hac Emin'in 1920-1937 yıllarında resmi bir görevinin olması, onun aleni şekilde hareket etmesini kısıtlıyor, İngiliz yetkililerin çizmiş olduğu çerçeveyi aşamamasına sebep oluyordu. Dolayısıyla faaliyetlerinden en büyük payı; davanın medya ve davet ayağı ile toplum ve siyaset yönü aldı. Resmi görevinden vazgeçseydi, cihat ve askeri alanlarda kat kat daha fazla gayret gösterebilirdi. Ayrıca farklı farklı eğilimlere sahip ve muhtelif gruplardan müteşekkil Filistin halkının tamamının liderliğini üstlenmiş olması,

tüm tarafları kucaklayabilmek için çok büyük esneklikler göstermesine (tavizler vermesine) sebep oldu. Bu da çalışmalarında; eğitim ve yoğunlaşmaya dayanan İslamî cihat ve hareket menhecini olumsuz şekilde etkiledi.

Birçok delil, el-Hac Emin'in gizlice bazı ayaklanmalar organize edip bunları hayata geçirmede ve gizli cihat örgütleri kurmada kilit rol oynadığına işaret etmektedir. Onun aleni cihat rolü ise Büyük Ayaklanma'nın vuku bulduğu ikinci merhalede ve ondan sonraki dönemlerde kendisini gösterdi. Emin el-Hüseyni, Filistin Araplarının temsilcisi olarak 1946'da teşekkül eden Büyük Arap Heyeti'nin (el-Hey'etu'l-Arabiyyetu'l-Ulya) başkanıydı. Bu heyet, Filistin topraklarını savunmaya sınırlı imkanları ölçüsünde katkıda bulundu.

2. Arap Milliyetçiliğinin Yükseliş Merhalesi: 1949-1967

Bu merhale, Arap milliyetçiliği fikrinin baskın olduğu ve Arap dünyasında sosyalist eğilimlerin arttığı bir dönemdir. Filistin ulusal kimliği, henüz ortaya çıkıp yayılacak kadar güçlü değilken; Abdunnasır zamanında Mısır devleti, Filistin'le ilgili konularda öne çıkmaya başladı. İslamî hareket ise özellikle Mısır'da savaş ve baskılardan dolayı birçok sıkıntılar yaşadı. Arap ülkelerindeki siyasi ağırlığını ve halk üzerindeki etkisini kaybetti. Bu merhale ayrıca el-Hac Emin el-Hüseyni'nin yıldızının sönüşüne ve 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşuna tanıklık etti. Bu merhale 1967 yılında Arap devletlerinin İsrail'e karşı hezimete uğramasıyla ve Filistin'in geri kalan kısımlarını, Golan'ı ve Sina'yı kaybetmeleriyle sona erdi. Bu, Arap alemi için büyük bir şok niteliğindedir. İnsanların milliyetçi ve sosyalist fikirlere ve Arap rejimlerine karşı güvenleri sarsıldı.

Batı Şeria'da ve Gazze'de İslamî Hareket

İslamî hareketin Filistin ayağına baktığımızda, 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra ve 50'lerin başında İhvan-ı Müslimin'in, özellikle Gazze Şeridi'nde gücü ve nüfuzu artmaktaydı. Gazze'de Şeyh Ömer Savan, İhvan'ın Gazze'deki idari biriminin başkanı oldu. İhvan'ın Gazze'de dört şubesi vardı: İdari birime bağlı bir şube, "er-Rimal'de" bir şube, "ez-Zeytun Senti'nde" bir şube ve bir şube de "Derac Senti'nde" idi. İhvan'ın Han Yunus'ta ve Refah'ta da şubeleri vardı. Ayrıca el-Bureyc ve en-Nuseyrat mülteci kamplarında da küçük şubeleri vardı. Bu şubelerin temsilcileri aynı zamanda Gazze'deki idari birime üyelerdi.⁵⁰⁶ Böylelikle şubelerin sayısı on bir oldu.⁵⁰⁷ 1949-1955 yılları arasında İhvan-ı Müslimin, Gazze'deki grupların en güçlüsü ve siyasi alanda en baskını idi.⁵⁰⁸

İhvan Gazze'de; askeri eğitim, bu eğitime teşvik ve İngiliz varlığına karşı askeri alanda çalışma yolunu benimsemişti. 1952 Temmuz Ayaklanması'nda öne çıkan subaylardan olan İhvan mensubu Mısırlı Subay Abdulmunim Abdurrafuf, birçok kişiyi askere aldı ve askeri eğitimden geçmelerini sağladı. İhvan, İsrail'e ait sivil ve askeri araçlara mayınlı tuzaklar kurdu. Birçok tesis havaya uçuruldu ve su ve elektrik hatları tahrip edildi. Bu operasyonların; işgal altındaki topraklarla Gazze arasındaki sınır bölgelerinde, geniş çaplı çatışmalar meydana gelmesinde etkisi vardı... İsrail'in bu operasyonlara verdiği kibirli tepkiler ve vahşice ve rastgele düzenledikleri bombardımanlar; birçok Mısır Ulusal Muhafızının Mısırlı yetkililer gözetiminde ve İstihbarat Subayı Mustafa Hafız'ın denetiminde işgal edilmiş topraklara girmelerine ve Filistinlilerin işgal topraklarında intihar saldırıları düzenlemelerine yol açtı.

506 *Mukabeletu mea' Yusuf Umeyra*, Kuveyt, 06.11.1985.

507 Fayize Sara, *el-Haraketu's-İslamiyye fi Filistin: Vahdetu'l-İduluciyya ve İnkisami's-Siyaseti*, el-Mustakbelu'l-Arabi dergisi, Sayı: 124, Haziran 1989, s. 52.

508 Bkz. Raba'i el-Medhun, *el-Haraketu'l-İslamiyye fi Filistin 1928-1987*, Şuun Filistiniyye dergisi, Sayı: 187, Ekim 1988, s. 20-23.

Diğer taraftan İhvan, Mısır makamları tarafından bas-kiya maruz kalıyordu. İhvan'ın askeri alanda en aktif üyelerinden olan Halil el-Vezir (Ebu Cihat) tutuklandı ve Gazze seriyelerindeki soruşturma müdürlüğünde korkunç işkenceler gördü. Bir hafta sonra kefalet ile serbest kaldı. Bunlar olurken o daha bir lise öğrencisiydi.

İhvan'ın Gazze'deki askeri operasyonlarının, Mısır Devrim Hükümeti'nin de onayladığı sığınmacıları Sina'ya yerleştirme projesinin başarısızlıkla sonuçlanmasında payı vardı. Zira her cihat operasyonun arkasından bir İsrail intikamı geliyordu. Bu da Mısır hükümetini mahcup etmekteydi ve onları Filistin Tugayı'nı oluşturmaya sevk etti. Hatta İhvan, Gazze'deki faaliyetleri yasaklandıktan ve takibe alındıktan sonra bile gizlice cihat çalışmalarını sürdürdü. Silahlı operasyonlar için, Şebabu's-S'er (İntikam Gençleri) ve Ketibetu'l-Hak (Hak Tugayı) gibi bir dizi mücahit grup oluşturdu... Kasım 1956-Mart 1957 tarihleri arasında işgalci İsrail'e karşı Gazze direnişinde önemli bir rol oynadı. İşgal altındaki bölgelerde geniş çapta başarı sağlanan grevler düzenledi. Siyonistler, birçok İhvan mensubunu tutukladılar ve onlar Gazze'den çekilene kadar hapiste kalmaya devam ettiler.

İhvan'ın liyakatli ve sembol haline gelmiş birçok üyelerinin Mısır dışına -özellikle de Körfez ülkelerine çalışmak için- hicret etmek zorunda kalmasının yanı sıra Mısır'daki hakim rejimin İhvan'ı takibe alması, tutuklamalarda bulunması ve milliyetçi ve sosyalist hareketlerin önünü açması, İhvan'ın Gazze'deki gücünü zayıflatmıştı. Özellikle 50'lerin sonlarından 1967'ye kadar İhvan'ın rolünü gözden düşürdü.⁵⁰⁹

Ürdün'e bağlanan Batı Şeria'da ise İhvan, resmi hüviyetini koruyan faaliyetlerini sürdürdü. el-Halil, Beytullahim, Cenin, Kalkiliyye, Anabta, Dura, Surif, Sur Baher, Tubas, Küfr Baraka, Eriha ve Eriha yakınlarındaki Akabetu Cebr ve

509 Bu konu hakkında bkz. Abdullah Ebu İzze, *Mea'l-Haraketi'l-İslamiyye fi'd-Düvelil'l-Arabiyye*, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1986, s. 26-53.

Beytullahim yakınlarındaki el-Arub gibi bazı mülteci kamp- larında şubeler açtılar.⁵¹⁰

Abdulaziz Ali'nin zikrettiğine göre Kamil eş-Şerif onu, Kudüs'teki İhvan mensuplarına fedai operasyonları (inti- har saldırıları) eğitimi vermesi için Mısır'dan Kudüs'e dön- mesini istedi. Said Ramadan gittikten sonra Kamil eş-Şerif, Kudüs'teki İslam Konferansı'nın denetmenliğini üstlendi. Abdulaziz Ali, oradaki İhvan yöneticilerinden izin istedik- ten ve onlar da kendisine izin verdikten sonra 21.07.1954'te Mısır'dan ayrıldı. Kudüs'te İhvan mensuplarından birçok gruba eğitim verdi. Bu eğitim, İhvan'ın bilgisi ve rızası da- hilinde gerçekleşti. Eğitime katılanların sayısı fena değildi. Bunlar İsrail'e karşı operasyonlar düzenlediler. Abdulaziz eğitim faaliyetlerini ve diğer çalışmalarını sürdürürken Mı- sır'da 1954 Aralık'ında İhvan'a ikinci darbe vuruldu. O da Kudüs'ten ayrılarak Suriye'ye gitti.⁵¹¹

İhvan-ı Müslimin ve Fetih Hareketi'nin Kuruluşu

Burada biraz durup İhvan'ın, Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin (Fetih) kurulmasında pay sahibi oluşuna işa- ret etmek istiyoruz. Elimizdeki verilere göre Fetih; İhvan'ın kucagında, 1957'nin sonlarında kuruldu. İhvan, Fetih'i ken- disinin bir parçası olarak ya da en azından kendilerinin bir sermayesi olarak görüyordu. İhvan kaynaklarından bi- rinin aktardığına Fetih'in en üst lider kadrosu beş kişiden oluşuyordu. Onlardan birisi İhvan'dan olan ve Suudi Ara- bistan'da ikamet eden Abdulfettah Hamud idi. Dördü ise Kuveyt'te ikamet etmekteydi. Bu dört kişiden üçü olan Ebu Cihat Halil el-Vezir, Yusuf Umeyra ve Süleyman Hamd İh- van'dandı. Ebu Ammar Yasir Arafat ise İhvan üyesi olmasa

510 Ammon Cohen, *Political Parties in the West Bank under the Jordanian Regime, 1946-1967*, Cornell University Press, Londra, s. 145.

511 *Mukabele mea' Abdilaziz Ali*, Kuveyt, 27.09.1985.

da İhvan'a yakındı. Yaser Arafat gayretli, aktif ve zeki birisi olması sebebiyle hareketin başına geçti.⁵¹²

Yaser Arafat ve Ebu Cihat gibi eski Fetih mensuplarıyla görüşerek bilgi alan günümüz yazarlarından Alan Hart'ın zikrettiğine göre Fetih'in ilk gizli hücresi beş kişiden oluşuyordu: Ebu Cihat, Yaser Arafat, Adil Kerim, Yusuf Umeyra ve Basim Şedid idi. Hart, Fetih hareketinin 1957'nin sonlarında Kuveyt'te kurulduğunu ifade etmektedir.⁵¹³

Salah Halef (Ebu İyad) ise şu kanaattedir: Fetih'in örgütsel yapısını belirlemek için Kuveyt'te "bizden küçük bir grup" toplandığında (10.10.1959) Fetih'in kuruluşu tamamlanmıştı." Halid el-Hasen ise Fetih'in merkezi bir idare altında toplanarak nihai şekline kavuşmasının, 1962 yılında gerçekleştiğini belirtir ve şöyle der: "Bu tarihten önce, yerel ve bağımsız hareket eden gruplar oluşturulmuştu. Onlar, 1958-1962 yılları arasında nerede Filistinliler için bir araya gelinse, orada bir Filistin hareketinin oluştuğunu fark ettiler. Zira Hani el-Hasen Almanya'da, Hamdan Avusturya'da, Kevkeban İspanya'da, Abdulfettah Hamud Suudi Arabistan'da ve Ebu Mazin ve Ebu Yusuf ise Katar'da bir grup oluşturuyorlardı. Biz ise Kuveyt'te bir grup oluşturmuştuk. Irak, Gazze ve Dımeşk'te ise başkaları vardı." Halid el-Hasen şöyle ekliyor: "Kuveyt grubu, Lübnan'da çıkan "Filistinimiz" dergisine sahip tek gruptu. Bu sayede diğerlerinden daha önce bilinir hale geldiler. Bundan sonra birbirlerini görebildiler ve son olarak 1962'de Kuveyt'te toplandılar ve Fetih ismi altında birleştiler. Ayrıca Halid el-Hasen, Fetih Hareketi'ni ilk başlatanın Halil el-Vezir olduğuna işaret etmektedir.⁵¹⁴

512 *Mukabele mea' Süleyman Hamd*, Kuveyt, 25.01.1986.

513 Alan Hart, *Arafat: A Political Biography*, 4th edition, Bloomington & Indianapolis (ABD) Indiana University Press, 1989, s. 123. Originally published as *Arafat: Terrorist or peacemaker*.

514 Helena Cobban, *The Palestinian Liberation Organization: People, Power & Politics* (ABD) Cambridge University Press, 1988, s. 23-24.

Her ne kadar Hart'ın zikrettiği bilginin ifade edilmiş tarzından bu bilginin kaynağının Ebu Cihat olduğu anlaşılıyor olsa da her halükarda o, Fetih'in ilk hücrelerini teşkil eden beş kişinin isimleri hakkında bilgi aldığı kaynağın ya da şahsın ismini belirtmemiştir. Ebu İyad ve Halid el-Hasen'in ifadeleri ince bir okumaya tabi tutulduğunda ise o ikisinin Kuveyt'te kurulan Fetih hareketinin ilk kurucularından veya liderlerinden olduğuna dair bir vurgu yapılmadığı anlaşılmaktadır. Zaten Hart da Ebu İyad ve Halid el-Hasen'in Fetih'e 1963'te katıldıklarını zikretmiştir.⁵¹⁵

Süleyman Hamd ile Hart'ın ifadeleri arasındaki çelişkiyi şu şekilde gidermek mümkündür: Fetih'in ilk hücrelerini oluşturan kişiler, Fetih'in ilk lider kadrosunu teşkil etmemiş olabilir. Zira lider kadronun oluşturulmasından önce birçok hücre oluşturulmuş ve lider kadro da bu hücre mensuplarından seçilmiş olabilir.

Dr. Abdullah Ebu İzza'ye göre Halil el-Vezir; Gazze'deki İhvan'a bir öneri sundu ve bu, Üstad Hani Bseiso'ya iletildi. Öneride; İslamî bir görüntüsü olmayan, silahlı mücadele yoluyla sadece Tahriru Filistin (Filistin'i kurtarma) şiarını taşıyan özel bir örgütün kurulması isteniyordu. (Burada "özel örgütten" maksat ileride "Fetih" ismini alacak olan direniş hareketidir.) el-Vezir'in sunduğu bu öneride, kurulması istenen bu örgütün; İhvan ve halk arasındaki kapalı kapıları açacağı, üzerlerindeki Cemal Abdunnasır'ın kuşatmasını kaldıracağı, Filistin davasının canlılığını koruyacağı ve Arap devletlerini İsrail'e karşı savaşa girmeye mecbur bırakacağı zikrediliyordu. İhvan'ın yetkilileri bu öneriyi kabul etmeyince, bu öneriye ikna olan üsler arasında iyi bir konumu ve saygınlığı olan bazı İhvan üyeleri, diğer kardeşlerini de bu harekete katılmaya davet etmeye başladılar. Said el-Müzeyn (Ebu Hişam) ve Galib el-Vezir

515 Hart, op. s. 556-557.

bu davetçilerdendi. O günlerde İhvan'ın seçkin mensuplarından olan Selim ez-Zanun, Salah Halef ve Esad es-Saftavi gibi birçokları onlara katıldı. Bu yeni hareketin davetçilerinin ve birçok öncü şahsiyetinin; tanınmış ve sabıklarından, ihlaslarından ve sadakatlerinden şüphe duyulmayan İhvan mensubu kimselerden olması onlara, İhvan'dan birçok mümtaz şahsiyeti kendi saflarına katmalarını kolaylaştırdı. Ayrıca İhvan'ın Fetih ile olan mesafesini ancak beş sene sonra netleştirecek olması, en iyi elemanlarından birçoğunu kaybetmeleri için yeterliydi. Keza İhvan'dan Fetih'e geçenler, İhvan'dan ayrıldıklarını açıklamadılar. Sadece İhvan'a karşı mesafeli durmaya ve faaliyetlere katılmamaya başladılar. Ebu Yusuf Muhammed Yusuf en-Neccar gibi bazıları ise iki tarafın da faaliyetlerine katılmayı sürdürmekteydi. Fetih'in faaliyetlerine katıldığını öğrenince İhvan onu, kendilerinden ayrılmış biri olarak değerlendirdi.

Kemal Udvan ve Refik en-Netşe bu süreçte Fetih'e katılan ismini zikretmediğimiz İhvan mensubu kimselerdendir.⁵¹⁶

Fetih hareketi şu şekilde temeyyüz etmişti: Kuruluşu esnasında bu harekete; ihlaslı, gayretli ve fedakarlık göstermeye ve vatani kurtarmaya arzulu olan kimseler katıldı. Gizli bir hareket olması sebebiyle, üyelerinin yüce ahlaki değerlere ve vatan şuuruna sahip kimselerden seçilmesi gerekiyordu.

Bu dönemde Fetih, İhvan'ın heyecanlı gençlerine cihat odaklı çalışma fırsatı sundu. Zira aynı günlerde sıkı takibe alınan ve liderleri hapsedilen İhvan-ı Müslimin cemaatinin, Fetih'in sahip olduğu bu güce ve enerjiye sahip olup bunları yönlendirmesi imkansızdı.

Ardından Fetih, muhtelif gruplardan kendi saflarına asker kazanma faaliyetlerini genişletti. İhvan camiasında, "Fetih'i güdümümüz altına alıp bizim kontrolümüz altında faaliyetlerini sürdürmesini sağlayabilir miyiz?" gibi sorular

516 Abdullah Ebu İzze, a.g.e. s. 71-96.

ortaya atılmaya başladı. Filistin İhvanı'nın önde gelenleri; Fetih hareketinin çalışmalarını denetlemenin yanı sıra, beş liderinden üçünü kendilerinin tayin etmesi konusunda ısrar ettiler fakat Fetih bu talebi kabul etmedi. Görünüşe göre Fetih'in; çok zor günlerden geçen İhvan'ın liderlik yapma, işleri güzel bir şekilde takip etme ve arzulanan şeyleri hayata geçirme kudreti konusunda şüpheleri vardı. Üstat Süleyman Hamd'ın aktardığına göre, Fetih lideri kendisini, merkezi Gazze'de olan Filistinli Müslüman Kardeşlerin lideri Hani Bseiso (rh.a) ile iletişim kurmakla görevlendirdi. Görüşmenin hedefi İhvan'ın Fetih hakkındaki görüşünü öğrenmekti. Zira Fetih hareketi unsurlarının çok büyük bir çoğunluğu İhvan'dandı. Bu sebeple Fetih mensupları için bir çelişki baş gösterdi: İhvan'ın yönlendirmelerini mi yoksa Fetih'in yönlendirmelerini mi dikkate alacaklardı? Bu sebeple Fetih, İhvan'ın ayrılmasından endişe duymaya başladı. Süleyman Hamd; İhvan liderleriyle 1962 yazında Gazze'de görüştüğünde İhvan liderleri, Fetih'in yönetim kurulundaki beş kişiden en az üçünün İhvan'dan olması konusunda ısrar etti ve onlar Fetih'in lider kadrosundaki kişilerin isimlerini biliyordu.

Süleyman Hamd Kuveyt'e dönüp bu haberi Yaser Arafat'a ve diğer üyelere ulaştırınca onların cevabı, Fetih'in lider kadrosunda "Değil üç, dört İhvan mensubu var" şeklinde oldu. Süleyman Hamd bizzat bu cevabı 1963 yazında Hani Bseiso'ya ilettiler. İhvan'ın cevabı ise, "Bu üç kişiyi bizzat İhvan tayin etmeli, Fetih değil" oldu. Fetih bu durumda, kendi işlerine karışıldığını düşündü ve İhvan yönetiminin, Fetih yönetimine hakim olmasından korktu. Bu, Yaser Arafat'ın ve diğer bazı üyelerin reddettiği bir husustu. Bu sebeple İhvan hareketi, müntesiplerine Fetih ile İhvan arasında bir tercih yapmalarını emretti. Artık kim olursa olsun, iki safta aynı anda bulunmasını kabul etmeyecekti. İhvan mensuplarının çoğu liderlerinin talimatına uyarak cemaatine

dönmeyi seçti. Fetih de aynı şekilde üyelerine hangi örgüt olursa olsun ayrılarak saflarını netleştirmelerini emretti. Müslüman Kardeşlerden birinin tabiri ile bu durum, İhvan cemaati ile Fetih hareketi arasında “eziyet dolu bir bölünmeye” sebep oldu. Bu bölünme 1963 yazında gerçekleşti. İhvan birçok aktif üyesini ve hamaset dolu gencini kaybetti. Fetih hareketi ve genel yapısı da birçok salih üyesinin Fetih kadrolarından ayrılmasıyla bu bölünmeden nasibini aldı.⁵¹⁷

Fakat Fetih camiasında, İhvan havası varlığını korumaya devam etti. Hatta Arap rejimleri, İhvan’a tabi olduğunu düşünerek Fetih hareketine -1965 yılındaki askeri atılımdan sonra bile- şüpheyle baktı. Ancak çok fazla sayıda yeni ismin Fetih’e dahil olması, Abdulfettah Hamud, Ebu Yusuf en-Neccar ve Kemal Udvan gibi İslamî hareket geçmişine sahip Fetih’in sembol haline gelmiş büyük komutanlarının şehit edilmesi, Fetih’in FKÖ’nün (Filistin Kurtuluş Hareketi) yönetimine geçmesi ve ardından cihadı bırakıp barışçıl çözüm projelerine dahil olması, Fetih’teki İhvan havasının -özellikle de 1967 savaşından sonra- etkisini kaybetmesine sebep oldu.

1950’lerin başlarında (1952), Şeyh Takiyyuddin en-Nebhani liderliğinde İslamî Kurtuluş Partisi (Hizbu’t-Tahrir) kuruldu. 50’lerde fena sayılmayacak bir popülerlik elde etti. İslam’ı savunmada ve İslamî hilafete davet etmede rolü vardı. Fakat herhangi bir cihat faaliyeti icra etmedi. Çünkü cihadın, Müslümanların halifesinin sancağı altında gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı.⁵¹⁸

517 Bahsi geçen konularla ilgili bkz. *Risale min Süleyman Hamd*, Kuveyt, 17.07.1994. Mülâhaza: Üstat Süleyman Hamd, müellifin Fetih hareketinin doğuşu ve İhvan ile olan bağlantısı hakkında yazdıklarının müsveddelerine muttali oldu ve işaret edilen bu risaleye bazı eklemelerde ve düzeltmelerde bulundu. Aynı konuyla ilgili ayrıca bkz. Abdullah Ebu İzze, a.g.e. s. 71-96.

518 Raba’i el-Medhun, a.g.e. s. 23-24. Ayrıca bkz. Avni Cedu’ el-Ubeydi, *Hizbu’t-Tahrir el-Islami*, Daru’l-Liva, Amman, 1993.

3. Filistin Devrimi ve İslamî Düşüncenin Yükseliş Merhalesi: 1967-1987

Bu merhalenin en göze çarpan olayları şunlardı:

- 1967'de sosyalist ve milliyetçisi Arap rejimlerinin hezimete uğraması ve milliyetçi-solcu yükselişin gerilemesi.

- Filistin ulusal kimliğinin etkili bir şekilde ortaya çıkışı, 1968'de fedai örgütlerin/yapılanmaların FKÖ'ye hakim olması ve FKÖ'nün 1974'te Filistin halkının tek hukuki temsilcisi olarak tanınması.

- Arap aleminde, İsrail varlığı ile barışçıl çözüm yapmaya yönelik kuvvetli bir eğilimin ortaya çıkması ve Mısır'ın 1979'da İsrail ile Camp David anlaşmasını imzalaması.

- İsrail varlığına karşı Filistin silahlı mücadelesi faaliyetlerinin ortaya çıkması ve buna cevap olarak İsrail kuvvetleri tarafından tasfiye edilmesi ve etkisinin azalıp zayıflamasına sebep olacak olan ağır darbelere maruz kalması. Özellikle de İsrail, 1982'de Lübnan'ı istila ettikten sonra.

- Filistin sahasında ve Arap aleminde İslamî düşüncenin kuvvetlenmesi. Zira Filistin İslamî yönelimi, Filistin halkını etkisi altına alan en güçlü unsurlardan biri haline geldi. Bu durum Arap alemi için de geçerliydi. Özellikle de Ürdün, Mısır, Sudan, Cezayir, Kuveyt, Tunus ve Yemen'de. Ayrıca İran'daki İslamî yönetim tecrübesinin ve Afganistan'daki cihat tecrübesinin başarılı olması ve Pakistan, Malezya, Endonezya, Avrupa ve Amerika'daki İslamî topluluklarda İslamî eğilimin güçlenmesi sebebiyle, bu durum tüm İslam alemi için de geçerli hale geldi.

Bizim konumuz Filistin'deki İslamî ve cihadi tecrübe olduğu için bu çerçevenin dışına çıkmayacağız.

Şeyhlerin Kışları

İlk Filistin İslamî cihat katılımları, Ürdün'de "Şeyhlerin Kışları" ismiyle bilinen askeri kamplara oldu. Bu kampları İhvan, 1968'de Fetih şemsiyesi altında oluşturdu. Kamplar çalışmalarına, 1970'te Ürdün'de Filistin Fedai Kampları kapatılana kadar devam etti.

İhvan-ı Müslimin liderleri, İhvan'ın ve destekçilerinin askeri eğitim alabilmesi için kamplar açılmasını kararlaştırdı. İhvan, özellikle 1967 hezimetinden sonra, fedai operasyonları için daha özgür bir ortama kavuşmuş olmalarını ve halkın kendilerine olan büyük desteğini fırsata çevirdi. Ancak yine de İhvan, İslamcılara karşı takınılan düşmanca tavır neticesinde -ki bu düşmanlık hala devam etmektedir- tam bağımsız bir şekilde çalışmalarını icra edemedi. Bu düşmanlık bilhassa Abdunnasır ve solcu güçler tarafından yapılıyordu... Bunların yanı sıra İhvan'ın bir de maddi problemleri vardı.

Fetih hareketi, İhvan'ın kuracağı askeri kamplara ödenek sağlamayı kabul etti. Aynı şekilde erzak, silah ve cephanelik sunma işini de üzerine aldı. Bunların yanı sıra, kamplara katılacak olanların masrafları için bekarlara kişi başı 15 dinar, evlilere ise 30 dinar vermeyi taahhüt etti. İhvan; eğitim işlerine, uygun gördüğü kişileri seçmeyi ve hususi işlerini yönetmede tam bir özgürlüğe sahip olsa da fedai operasyonları, Fetih ile koordineli bir şekilde yapılıyordu.⁵¹⁹

Şeyhlerin ilk kampı el-Aluk bölgesinde (ez-Zerka-es-Sukhne yoluna doğru) açıldı. Eğitim verme görevini Salah Hasen, İbrahim Hasen (öz kardeşlerdir) ve Abdulaziz Ali üstlendi. Ürdünlü Müslüman Kardeşlerden İshak el-Ferhan ve Ebu Beşir el-Zemili de onlarla koordineli bir şekilde çalışıyordu. Ahmed Nevfel, Abdullah Azzam, İbrahim el-Meşuhi ve Zib Enis kampta eğitim alanlardandı. Bu askeri üslure; Filistin, Ürdün, Suriye, Sudan (yaklaşık yedi Sudanlı), Mısır ve Yemen gibi çeşitli Arap ülkelerinden katılanlar oldu.⁵²⁰

519 *Mukabele mea' Abdulaziz Ali*, Kuveyt, 27.09.1985. Ayrıca bkz. Abdullah Ebu İzzе, a.g.e. s. 127-144.

520 *Mukabele mea' Abdulaziz Ali*, Kuveyt, 27.09.1985. Mülâhaza: Muhammed el-Hasen'in zikrettiğine göre, Suriyeli İslamcılar 950 mücahit ile katkıda bulundular. 250'si İhvan'dan idi. Hama bölgesi tek başına 160 mücahit ile katkıda bulundu. Onlarcası şehit oldu. Faaliyetlerini Şeyhlerin Kışlaları kapsamında sürdürüyorlardı. Muhammed el-Hasen ayrıca şöyle dedi: "Sudan İhvanı, 22'si doktora sahibi, 26'sı yüksek öğretim mezunu, ikisi ise müderris olmak üzere 50 mücahit ile katkıda bulundu." Ancak Muhammed el-Hasen, bize göre mübalağa içeren bu bilgiler için bir kaynak göstermemektedir. Bkz. Muhammed el-Hasen, *Mevkifu'l-İslamiyyin min Kadıyyeti Filistin*, Mektebetu'l-Feth ve Mektebetu'l-Gazzali, Katar, 1995, s. 139 ve 211.

Eğitimini tamamlayan ilk grup yaklaşık 30-40 kişiydi. Eğitimden sonra hep beraber İrbid bölgesine gittiler. Orada onlara cihat üssü (askeri üs) açıldı. Şeyhlerin Kışlalarında İhvan-ı Müslimin'den ve destekçilerinden eğitimi tamamlayan kişi sayısı 250-300 civarındaydı. Açılan üslerin sayısı ise yediye ulaşmıştı.⁵²¹

Şeyh Abdullah Azzam (rh.a) ilk askeri birliğin çok saygın ve üst düzey bir birlik olduğunu ifade etti. Bu birlikte, başlarında eski Sudanlı bakan Muhammed Salih Ömer'in bulunduğu Sudanlı kardeşlerden bir grup vardı. Şeyh Abdullah Azzam ayrıca şöyle dedi: "Şehit komutan Salah Hasen bizi, sözleriyle değil fiilleriyle eğitti. Kardeşi Ebu Halil bizi, kardeşleri olarak görürdü talebeleri olarak değil. Genel komutanımız Abdulaziz Ali'nin ise kalplerimizde öyle bir heybeti, sevgisi ve muhabbeti vardı ki... Eşi benzeri olmaz." Şeyh Abdullah Azzam şöyle ekledi: "Şeyhlerin Kışlaları, insanların sevgisini ve Ürdün ordusunun ihtiramını kazanmayı başarabildi."⁵²²

31.08.1969'da Fetih ile iş birliği yaparak düzenlenen "el-Hizam el-Ahdar (Yeşil Kemer)" operasyonu, Şeyhlerin Kışlalarının gerçekleştirdiği dikkat çeken operasyonlardandı. Bu operasyonda; "Yaruyina", "Beyt Yusuf" ve "Beyt Yur" olmak üzere yakınlardaki üç sömürge kampı hedef alındı. Saldırı bir gecede tamamlandı ve çok ses getirdi. Ayrıca Golan'da 14.09.1969 tarihinde Nahal Golan sömürge kampına yönelik, Fetih'in de katıldığı "Deir Yasin" operasyonu düzenlendi. Subay gazinosu, benzinlik, erzak depoları ve İsrail askeri araçları imha edildi. Yahudiler bir ölü, 12 de yaralıları olduğunu kabul etseler de operasyona katılanlar, Yahudilerden 60 civarı ölü saydıklarını ifade etmiştir. Operasyonu düzenleyen fedai grubunun ise operasyon neticesinde bir şehidi ve üç yaralı vardı.⁵²³

521 *Mukabele mea' Abdulaziz Ali*, Kuveyt, 27.09.1985.

522 Abdullah Azzam, *Hamas: Haraketu'l-Mukavemeti'l-İslamiyye fi Filistin: el-Cuzur et-Tarihiyye ve'l-Misak*, Mektebetu Hidematil-Mücahidin, Pakistan, 1989 s. 71-73.

523 Muhammed el-Hasen, a.g.e. s. 139.

Şeyh Abdullah Azzam'ın aktardığına göre Ebu Amr (Salah Hasen), İsraili tankların katıldığı bir devriyeye "Seyyid Kutub operasyonu" ismini verdiği bir füze operasyonu hazırladı. Bir plan yaptı, operasyonun gerçekleşeceği mekanı yukarıdan gözledi. Elektrik düzeneği ile fırlatılacak olan füzeleri yerleştirdi. Fakat siyonist askerler cadde yakınında tuzak kurdular. Aralarında bir çatışma çıktı ve Ebu Amr orada şehit düştü. Onunla beraber Muhammed el-Berkavi ve Ahmed Kayşu da şehit oldu. 28.08.1970 tarihinde gerçekleşen bu olayın Seyyid Kutub'un şehadetinin dördüncü yıl dönümüne denk gelmiş olması da bir tevafuluk idi.⁵²⁴

02.06.1970 operasyonuna ise altı mücahit katıldı. İki tanka ve bir mayın tarayıcıya saldırdılar. Moşe Dayan (İsraili eski bakan), biri Kanadalı diğeri Amerikalı olmak üzere iki muhabiri, onlara fedai operasyonlarının bittiğini göstermek için sınır bölgesine göndermişti. Mücahitler onlara sürpriz yaptı ve iki gazeteci yaralandı. Siyonistlerin açıkladığı rakama göre bu saldırıda 12 kişi öldü. Fakat ölü sayısı, Şeyh Abdullah Azzam'ın zikrettiğine göre bundan çok daha fazlaydı. Arap basını bu operasyon ile çalkalandı. Mücahitlerden üçü şehit oldu. Onlardan birisi Abdullah Azzam'ın liderliğini yaptığı Beytü'l-Makdis üssünün komutanı İdlibli Mehdi idi. "Gazze" üssünden Bilal el-Makdisi de şehit olanlar arasındaydı.⁵²⁵

İsrail istihbaratı el-Aluk kampını gözetledi ve ardından İsrail uçakları bir sabah oraya saldırı düzenledi. Fakat içerideki herkes kampın dışında, tabur halinde sabah sporundaydı. Şarapnel parçasıyla yaralanan bir kişi dışında başka bir zayıt yoktu. Çadırlar yani koğuşlar füzelerle vuruldu ve tamamen harabeye dönüştü. Kamp ateş altına alındı. Ertesi gün, saldırıda patlamayan bir mermi neticesinde iki kişi daha şehit oldu. Onlardan birisi oyalanmak maksadıyla bu mermiye vururken birden patladı ve ikisi de oracıkta şehit oldu.⁵²⁶

524 Abdullah Azzam, a.g.e. s. 74.

525 a.g.e. s. 73-74.

526 *Mukabele mea' Abdulaziz Ali*, Kuveyt, 27.09.1985.

Abdulaziz Ali'ye göre 1968-1970 yılları arasında Şeyhlerin Kışlaları 11 şehit verdi. Ancak Abdullah Azzam şehitlerin sayısının 13 olduğunu söyler. Rıdvan Kirişan, Dımeşkli Rıdvan Bel'a, Yemenli Subay Muhammed Said Baabbad ve Gazzeli Ebu'l-Hasen İbrahim şehit olanlardandı.⁵²⁷

İslamî Hareketin Genişlemesi

Yetmişlerin ortasında İslamî eğilim, Filistin sahasında -içeride ve dışarıda- zuhur etmeye ve kuvvetlenmeye başladı. İslamî eğilim 70'lerin sonunda ise Filistin üniversitelerinde güç bakımından birinci veya ikinci eğilimdi. İslamî düşünce ve cihat fikri farklı ortamlarda artan bir popülerlikle karşılaşır oldu. Zamanla, İslamî hayır dernekleri, zekat müesseseleri ve sosyal dayanışma artış göstermeye başladı. Bunlardan en dikkat çeken Gazze'deki el-Mecmeu'l-İslamî (İslam Merkezi) idi. Aynı şekilde Batı Şeria'daki ve Gazze'deki mescitlerin sayısı kat kat arttı. İslamî kitaplar ve kasetler en revaçta olan şeyler haline geldi.

1948'de işgal altındaki Filistin'de, İslam olgusu güçlendi ve halk nezdinde daha büyük bir kabulle karşılanır hale geldi. 1980'de İsrail varlığı, el-Müselles bölgesindeki Arap köylerinde "aile cihadı" örgütünü ortaya çıkardı ve Ümmü'l-Fahm, Küfr Kasım, Kalensüve ve Bakatü'l-Ğarbiyye köylerinden onlarcasını (60'tan fazla unsuru) tutukladı. Ferid Ebu Muhh ve Şeyh Abdullah Nemir Derviş bu örgütün en öne çıkan liderlerindendi. İkisi ve arkadaşları, farklı müddetlerle hapis cezasına mahkum edildiler. Bu örgüt, onlarca ekonomik faaliyette bulunan kuruluşu tahrip etmiş, İsraililere ait arabaları, iş yerlerini ve bostanları yakmıştı.⁵²⁸

Gazze Şeridinde ise İslamî eğilim, eğitim kurumlarında ve birçok kesimde münferit olarak en güçlü eğilimi teşkil ediyordu. İslam Merkezi'nin ve Şeyh Ahmed Yasin'in rolü

527 Abdullah Azzam, a.g.e. s. 76.

528 Bkz. Ziyad Mahmud Ali, *Adau'l-Yahud li'l-Harakereti'l-İslamiyye*, Daru'l-Furkan, Aman, 1982 s. 100-114; Fayize Sara, a.g.e. s. 55.

bariz bir şekilde kendini göstermeye başladı ve Gazze'deki İslam Üniversitesi en önemli İslamî kale haline geldi. 1967'de 200 olan mescit sayısı 1987'de 600'ü aşmıştı.

İsraili yetkililer 1983'te bir mescidin sığınağında silahlar buldular ve Şeyh Ahmed Yasin'i, İsrail karşıtı bir örgüte üye olmak ve silah bulundurmamak sebebiyle tutukladılar. 13 sene hapis cezasına çarptırılmış olsa da 20.05.1985'te Filistinli Fedai Örgütleri ile İsrail varlığı arasında yapılan esir takası neticesinde serbest bırakıldı.⁵²⁹

Şeyh Ahmed Yasin'in ve İslamî Hareket'ten (İhvan-ı Müslimin'den)⁵³⁰ arkadaşlarının bu ilk cihat hamlesi engellemeye karşılaşmış olmasına rağmen cihat hazırlığı fikri İslamcıların çok geniş bir kesiminde güçlendi. Şeyh Ahmed Yasin, kardeşleri için güzel bir örnekti. 1937 doğumluydu ve 11 çocuğu vardı. Gazze'nin güneyinde Cevratu'ş-Şems isimli bir bölgede mütevazı ve sade bir hayat yaşıyordu. Davet çalışmalarına başladı ve Gazze Şeridi'ndeki en meşhur hatiplerden biri haline geldi. Önce eş-Şatu mescidinde, sonra el-Kenz, ardından el-Abbas mescitlerinde hutbeler verdi. Hakkı söylemedeki kuvvetli hücceti ve cüreti ile meşhur oldu. 1952 yazından beri kısmi felçten müzdarıptı. Daha sonra bütün vücudunu kaplayacak olan felç, vücudunda yayılıyor olmasına rağmen davet çalışmalarını sürdürdü. Devlet okullarında öğretmenlik yaptıktan sonra, 70'lerin başında kendisini tamamen davet çalışmalarına verdi. Zekat fonları kurmaya ve kadınların ve çocukların eğitimine önem veriyordu. 1979'da Gazze'de bir kültür, sağlık ve toplum müessesesi olarak İslam Merkezi'ni kurdu ve 1984'e kadar genel sekreterliğini yaptı.⁵³¹ Şeyh Ahmed Yasin'in ve arkadaşlarının Gazze'de özellikle de İslamî hareketin büyümesinde ve Mübarek İntifada hazırlığında önemli bir etkisi vardı.

529 Raba'i el-Medhun, a.g.e. s. 27.

530 Şeyh Ahmed Yasin, İhvan'ın öne çıkan liderlerinden biriydi.

531 Bkz. Ahmed b. Yusuf, *Ahmed Yasin: ez-Zahiratu'l-M'ucize ve Usturatu't-Tehaddi*, Daru'l-Furkan, Amman, 1990 s. 7-21, 80 ve 92.

Cihat fikrinin İslamcıların zihnini meşgul ettiği açık bir gerçektir. Zira cihat İslam'ın zirvesiydi. İslamcılar, İsrâ hâdisesinin gerçekleştiği bu mübarek topraklara karşı daha büyük bir mesuliyet hissetmeye başladılar. Çünkü Arap rejimleri İsrail varlığı ile onların Filistin topraklarının %80'i üzerinde hak sahibi olduklarını kabul etmeye yol açacak barışçıl çözümlere hazırlanıyordu. Bunun yanı sıra FKÖ, aldığı darbeler neticesinde gittikçe zayıflıyor ve yavaş yavaş barışçıl çözümlere doğru sürükleniyordu.

1980 senesi; Filistin'de, Dr. Fethi eş-Şikaki (rh.a) riyasetinde Mısır üniversitelerinde eğitim gören bir grup Filistinli genç kurduğu İslâmî Cihat Hareketi'nin teşekkülüne şahit oldu.

Doktor Şikaki, 1968 yılında Ahmed Yasin liderliğindeki İhvan-ı Müslimin'in Gazze Şeridi şubesine katılmış, 70'lerin sonlarına kadar İhvan çerçevesinde çalışmalarını sürdürmüştü.⁵³²

1951'de Gazze'de doğan, ailesi aslen Ramle'nin kazası olan Zernuka köyüne dayanan ve Mısır'da 1974-1981 yılları arasında Zekazik Üniversitesi'nde tıp okuyan Şikaki; İslâmî Cihat Hareketi'ni kurma fikrinin, üniversitede okudukları günlerde ortaya çıktığını söyler. O zamanlar İhvan ile aralarında menhec, gidişatı değiştirme, Filistin meselesi, Arap rejimlerine, mevcut dünya düzenine, edebiyata ve sanata karşı sergilenmesi gereken tavır gibi konularda ihtilaflar vardı. O günlerde "İhvan'ın bir menheci olmadığı ve hareket çerçevesinde bir kavram kargaşası yaşandığı..." hissine kapıldığını aktarır.

Şikaki; İhvan hareketinin "kadrolaşmadaki pasifliği, çalışma metotlarındaki başarısızlığı, planlama kısmını ihmal etmesi, güvenlik/emniyet ilkesini haddinden fazla öne çıkarması ve abartması" şeklinde isimlendirdiği bazı konuları eleştirmiştir.⁵³³

532 Bkz. *Mukabele mea' Dr. Fethi eş-Şikaki*, el-Vasat dergisi, Londra, 06.11.1995.

533 Bkz. Hamd Said el-Mev'id, *el-Mesadiri'l-Fikriyye li-Haraketi'l-Cihati'l-İslami fi Filistin*, el-Hayat gazetesi, Londra, 27.01.1995.

Bununla birlikte Şikaki, İhvan-ı Müslimin hareketini, bölgedeki İslamî hareketin çekirdeği olarak görmektedir. Hasan el-Benna'nın büyük bir lider olduğu kanaatindedir. O şöyle der: "Hasan el-Benna ve hareketi; eğitimdeki rolü ve bölgede İslam'ın muhafızı olması sebebiyle her türlü saygı ve takdiri hak etmektedir."⁵³⁴

Şikaki'nin aktardığına göre 1978 yılıyla beraber, İhvan ile kendisi ve bazı arkadaşları arasındaki ihtilaf belirginleşmeye başladı. Şikaki, İran Devrimi'ni dikkatle takip etti. 1979 Ocak'ında devrimin başarıya ulaşmasından biraz önce "Humeyni: İslamî Çözüm ve Alternatif" isimli kitabını yazmayı tamamladı. Bu kitap, devrimden birkaç gün sonra yayımlandı. Bundan önce herhangi bir İranlı yetkiliyle görüşmemiştir. Kitabın yayımlandığı gece, üniversitedeki İslamî faaliyetleri sebebiyle tutuklandı ve tutukluluğu 4 gün sürdü. Ardından 20.07.1979'da tekrardan tutuklandı ve bu sefer dört ay sürdü. Hapisten çıktıktan sonra İhvan ile olan örgütsel bağlantısını sonlandırdı. İhvan ile arasındaki "etkileme ve uyum artık mevcut değildi." Dolayısıyla 1980'nin başında İslamî Cihat Hareketi'nin temellerini atmaya başladı.⁵³⁵

Şikaki 1981'de Filistin'e döndü. 1980'de Mısır üniversitelerinden mezun olan birçok kardeşi ondan önce davranmış ve işgal altındaki Filistin topraklarında faaliyetlerine başlamışlardı. Şikaki, Kudüs'teki Viktoriya Hastanesinde işe başladı. İki senenin ardından çıkardığı "et-Talia" dergisi sebebiyle 1983'te tutuklandı ve bir sene tutuklu kaldı. Ardından 1986'da tekrar tutuklandı ve gizli bir askeri örgüt kurma suçlamasıyla dört sene hapis cezasına mahkum edildi. 1988'de sınır dışı edilerek Lübnan'a gitti. Orada bir sene yaşadıkdan sonra Dimeşk'e taşındı.⁵³⁶

534 el-Vasat, 30.01.1995.

535 a.g.e. 06.11.1995.

536 Bkz. el-Esvak gazetesi, Amman, 30.10.1995.

İslamî Cihat Hareketi'ne göre bu örgüt; "İslam'ı, bir hareket noktası; cihadı, bir araç; Filistin'i ise özgürlüğüne kavuşturmak için bir hedef" olarak ifade etmek için kuruldu. Kurulduğunda İslam düşüncesi ve İslamî hareket dahilinde fikir, menhec, örgütlenme ve Filistin'de faaliyet gösterme alanlarında bir tecdit (reform/ yenilik) gücü teşkil ediyordu."⁵³⁷

Genel olarak hareket; cihadi manalara/kavramlara, vatanı kurtarmaya ve askeri operasyonlar için insanları örgütlemeye yoğunlaştı. Mısır'daki İslamî Cihat Hareketi'nden, İran ve Kassamiler tecrübesinden etkilendi. Kuruluşundan günümüze kadar İran ile olan sıkı bağlarını muhafaza etti.

İntifada'dan önce İslamî Cihat Hareketi'nin askeri operasyonları başladı. Hareket, kendisini "Babu'l-Meğaribe/ Mağribliler Kapısı" operasyonunun sorumlusu olarak görüyordu. 16.10.1986'daki bu operasyonda, Ağlama Duvarı'nda mezuniyete hazırlık için vaftiz olan İsraili askerler vuruldu. Bu saldırıda, İsraili "Ğiv'ati" tugayından 80 kişi isabet aldı. Ölen ve yaralananlar vardı.⁵³⁸

Aynı şekilde hareketin dört mücahidi -ikisi 1987 Mayıs'ında Gazze Merkezi Cezaevi'nden firar etmişti- 06.10.1987'de İsraili kuvvetlerle yapılan silahlı çatışmada (eş-Şüca'yye operasyonu esnasında) şehit olana kadar birçok cihat faaliyetinde bulundular. Hareket, o günü (06.10.1987) Mübarek İntifada'nın ilk günü olarak görmekteydi. İntifada seneleri boyunca, her ayın bugünü, İntifada'nın başlangıcını anmak için aylık greve çağırılmayı sürdürdü.⁵³⁹

537 el-Vasat, 30.01.1995.

538 a.g.e.

539 İslami Cihat Hareketi için bkz. Ziyad Ebu Amr, *el-Haraketu'l-İslamiyye fi'd-Daffeti ve Kita'ı Gazze*, Daru'l-Esvar, Filistin, 1989 s. 111-148.

4. Mübarek İntifada Merhalesi ve Barışçı Çözüm: 1987-1996

Kaynaklar, İntifada'nın kıvılcımını çakan hadisenin, 08.12.1987 tarihinde vuku bulduğunda söz birliği etmiştir. Bir İsrail kamyonu, Gazze ile işgal altındaki toprakların sınırında bulunan İrz (Erez) barikatına geldiği sırada şoför kamyonu aksi istikamete çevirdi ve Arap işçileri taşıyan iki taksiyi veya dolmuşu parçaladı. Bu kaza süsü verilmiş saldırı, dört kişinin şehit olmasına ve diğer dokuz kişinin yaralanmasına sebep oldu. Şoför; olayın gerçekleştiği yerin yakınlarında duran, istihbaratçıların arabalarına benzeyen ve üzerinde numaralar olan sarı bir araba ile kaçtı. Görünen o ki bu saldırı, 06.12.1987 günü ikindi namazından önce Gazze şehrinin Filistin Meydanı'nda, Yahudi bir tacirin bıçaklanarak öldürülmesine verilen siyonist bir tepkiydi.⁵⁴⁰

Bu hadisenin, muazzam bir halk ayaklanmasının fitilini ateşlemede çok önemli bir etkisi vardı. Bu ayaklanmaya gençler, yaşlılar, çocuklar ve kadınlar katıldı. Senelerce sürececek olan bu ayaklanma genişledi ve Gazze Şeridi ile Batı Şeria topraklarını kapsadı.

İslamî Hareket, işin başında İntifada'ya dahil olma ve onu yönlendirme kararı aldı. 09.01.1987 Çarşamba günü sabah namazından sonra, Cebaliya mülteci kampı mescidinden ilk protesto gösterileri çok fazla sayıda insanın katılımıyla başladı. Ebu Hatem Sis bu protestolarda şehit düştü ve 27 kişi yaralandı. Gazze'deki İslam Üniversitesi öğrencileri çok ses getiren bir yürüyüş tertipleddiler. Şifa Hastanesi yakınlarındaki gösteriler, birçok öğrencinin yaralanmasına sebep olan çok sert müdahalelerle karşılaştı. Raid Şehade-üniversitedeki İslamî Hareket mensuplarındandı- yaralanmanın etkisiyle şehit düştü.⁵⁴¹ Gösteriye katılanlar arka ar-

540 Bkz. Ğassan Hamdan, *el-İntifada el-Mübarake: Vaka'i ve Eb'ad*, Daru'l-Felah, Kuveyt, 1989, s. 36.

541 a.g.e. 37-38.

kaya şehit olmaya başladı. 1967'den beri siyonist işgali altında yaşayan Filistin halkının cihat duygularını, en kuvvetli şekilde ifade edebilmesi için göstericilerdeki öfke ve direniş görüntüsü büyüdü.

Bu İntifada, dini etkenlerin ön planda olması ve İslamî Hareket'in ve bu harekete bağlı müesseselerin; direniş, cesaret ve Allah yolunda şehit olma arzusunu kuvvetlendirmede etkin bir rol oynaması ile diğer ayaklanmalardan ayrılıyordu. Aynı şekilde şümüllü bir ayaklanmaydı. Siyasi/ideolojik eğilimleri ne olursa olsun, Filistin halkının her kesiminden, her yaş grubundan insanlar bu ayaklanmaya katıldı. Hamasetli ve cüretkar olan yeni bir nesil ortaya çıkmıştı. Siyonistlerin boyun eğdirme, zillete düşürme ve ifsad etme araçları onların ancak meydan okumalarını ve cihatlarını arttırıyordu. İntifada'yı bastırmak için siyonistler, sert önlemler almış olsalar da karşılarında büyük bir kararlılıkla ve sebat ile duran bir topluluk vardı. Sadece durmakla kalmadılar, direniş yöntemlerini çeşitlendirdiler ve geliştirdiler. Filistin halkının isar (başkasını kendine tercih etme), dayanışma, izzet-i nefis ve mertlik gibi birçok asil özelliği ortaya çıktı.

İlk sekiz ay boyunca yaklaşık 400 kişi şehit oldu. 12 bin kişi yaralandı ve bunlardan 3400'ü "sürekli engelli" durumuna düştü. İsrail'in kadınlara yaptığı baskı sebebiyle çocuk düşürme vakaları 1700'ü buldu. Keza tutuklananların sayısı da 23 bini buldu.⁵⁴²

Şüphesiz bu İntifada durduk yere olmadı. Siyonistlerin sindirme politikası, demir yumruk yönetimi, insanların evlerini yıkmaları, onları rastgele tutuklayıp sürgün etmeleri, onları küçük düşürmeye çalışmaları, fahiş vergiler, Batı Şeria'yı ve Gazze'yi ekonomik olarak İsrail varlığına bağımlı kılma siyaseti, Filistin halkını sosyal haklarından

542 Savtu's-Ş'ab gazetesi, Amman, 17.08.1993.

ve hizmetlerden mahrum etmeleri ve iş fırsatlarını onlara kısıtlamaları İntifada'nın fitilini ateşleyen etmenlerdendi. Fanatiklikte bir benzeri olmayan siyonist akımın büyümesi ve siyasetleri; Müslümanları kışkırtmak, Batı Şeria'yı ve Gazze'yi İsrail varlığına bağlamak, Filistinlileri ülkeden çıkarmak, Kudüs'ü Yahudi kenti haline getirebilmek için uğraşlar vermek ve Mescid-i Aksa'ya, tarihi eserlere ve Müslümanların mukaddesatına daha fazla saldırıda bulunmak olan siyonist örgütlerin ortaya çıkması durumu daha kötü bir hale getirdi. Diğer taraftan İslamî uyanışın güçlenmesi ve Filistin'in en güçlü halk hareketlerinden biri olarak İslamî hareketin ortaya çıkışı; İslamî değerlerin ve dini duyguların büyümesine, İsrâ ve Mirac hadiselerinin gerçekleştiği Mescid-i Aksa'yı savunma ve cihat duygularını kuvvetlendirmesine ve ne kadar fedakarlık yapmayı gerektirirse gereksin ribatta bulunmaya ve mukavemet göstermeye katkı sağladı. Tüm bunlara, halkın barışçıl çözüm yollarından ya da dış yardım vaatlerinden ümidini kesmesi eşlik etti. Halk artık bizzat olaya dahil olmak, kendisini ispat etmek ve gasp edilmiş hakkını gaspçıların elinden çekip almak istiyordu. Tabi unutmamak gerekir ki zafer için bazı alametler ve umut ışığı belirmişti. Halk, 06.10.1987'deki eş-Şücaiyeye operasyonuna ve 25.11.1987'deki eş-Şiraiyye (Planör) operasyonuna destek verdi. Halid Eker, Filistin'in kuzeyinde İsrail'e ait "Cibur" askeri kampı yakınlarına planör ile iniş yapmayı başardı. Bu operasyonda şehit olmadan önce altı kişiyi öldürüp sekiz kişiyi yaraladı. Halk Cephesi Genel Komutanlığı bu operasyonu üstlendiğini açıkladı.⁵⁴³

İslamî Hareket ilk anlardan itibaren İntifada'ya katılmayı, ayaklanmayı genişletmeyi ve halk topluluklarını yönlendirmeyi kararlaştırdı. İslamî Hareket (İhvan-ı Müslimin)

543 Planör operasyonu hakkında bkz. Abdulkadir Yasin, *Muctemei'l-İntifada el-Filistiniyye, Silsiletu Kitabî'l-Ehali*, Sayı: 41, Kahire, 1992, s. 36. Ayrıca bkz. Ğassan Hamdan, a.g.e. s. 30.

hemen “vurucu cihat gücü” kolu olarak İslamî Direniş Hareketi’ni (Hamas) kurduğunu açıkladı. Hamas ilk bildirisini 15.12.1987 tarihinde yayımladı. Bu İntifada’da yayımlanan ilk bildiri idi. Bu bildiride Hamas, “Müslüman Murabıtlar” olarak vassfettiği topluluklara şu mesajı veriyordu: “Sizler bugün, Yahudiler ve aveneleri hakkında geçerli olan Allah’ın kaderinin gerçekleşeceği zamanı idrak ediyorsunuz... Hatta siz, er ya da geç Allah’ın izniyle, onların köklerinin kuruyacağı bu kaderin bir parçasısınız.” Bildiride şunlar da yer almaktaydı: “Sorumsuzca davranan Yahudi yerleşimciler bilsin ki; bizim halkımız yolunun, şehadet ve fedakarlık yolu olduğunu bilmiştir ve hala da bilmektedir. Yine halkımız bu meydanda oldukça cömerttir... Halkımızdan, şehirlerimizden, çadır kentlerimizden ve köylerimizden ellerinizi çekin! Bizimle olan savaşınız akide, var oluş ve hayat savaşdır!”⁵⁴⁴

İşte böylece İhvan Hareketi uzun süren bekleme ve hazırlık döneminden sonra, 1967’den beri ilk defa mücadele sahasına ağırlığını koydu. İslamî Hareket’in, İntifada ile ulaşmak istediği hedef; halkın manevi duygularını ayağa kaldırmak, Rablerine ve İslam’a olan güvenlerini kuvvetlendirmek, onları, boyun eğme, acziyet ve vakiya teslim olma halinden kurtarmak ve gaspçı ve işgalci düşmana karşı husumet ve mücadele içinde olma duygularını pekiştirmektir. Aynı şekilde Filistin’in ve halkının İslamî kimliğini vurgulamayı, cihat ruhunu diri tutmayı ve ateşlemeyi hedefliyordu. Dolayısıyla Filistinlilerin içindeki madeni ortaya çıkarma gayretine girdiler. Bunu da çalışarak, onların meydanda faal kalmalarını sağlayacak yeteneklerini parlatarak ve mücadele ve cihat pratiği konusunda onlara tecrübe kazandırarak yaptılar. Yine hedefleri arasında siyonistlerin kibrini ve gururunu kırmak, onları psikolojik olarak sarsmak ve göç

544 Ğassan Hamdan, a.g.e. s. 435-436.

ve yerleşim oranlarını etkileyecek çalışmalarda bulunmak vardı. Bunların yanı sıra, Filistin davasını Arap ve İslam aleminde ve uluslararası platformda ihya etme hedefi de vardı.

Diğer taraftan, özellikle Lübnan'daki askeri yapısı darbe aldıktan sonra insanlardan izole edilme, aşağılanma ve önemsiz hale getirilme çabalarından muzdarip olan Filistin Kurtuluş Örgütü için İntifada, örgütü tekrardan yukarı kaldıran bir vinç mesabesindeydi. Bu sebeple İntifada'yı, İsrail ile barışçıl bir çözüme ulaşma stratejisini gerçekleştirebilmek için yönlendirmeye çalıştı. Bu çözüme göre, siyonistler Batı Şeria'dan ve Gazze'den çekilecek ve 1967'de işgal edilen bu topraklarda bir Filistin Devleti kurulacaktı. İntifada'nın başlamasından yaklaşık iki hafta sonra FKÖ, İntifada'ya katılmaya karar verdi. Çünkü bundan siyasi olarak yararlanabileceğini düşünüyordu. Pazartesi günü 21.12.1987'de insanları genel greve davet etti. Yaser Arafat'ın posterleri ve FKÖ'nün sloganları zuhur etmeye başladı. FKÖ, kendisine bağlı Filistinli gruplardan "Birleşik Ulusal Komuta'yı" kurdu. Fetih, Halk Cephesi ve Demokratik Cephe, bu birliğin ana unsurlarını temsil ediyordu. 08.01.1988'de Birleşik Komuta'nın ilk bildirisi yayımlandı.⁵⁴⁵

İşte böylece, İntifada'nın yönetme ve yönlendirme konusunda iki farklı hareket arasında çekişmeler baş gösterdi. Bu iki hareket, farklı stratejileri ve hedefleri olan İslamî Hareket ile FKÖ idi. Ancak düşmana karşı gösteriler düzenlemek, grevler yapmak, siyonistleri taş ve molotof atmak gibi az çok birbirine benzeyen mücadelecî ve cihadi bir tavır takınmaları sebebiyle halk iki harekete de destek veriyor, bir grev çağrısı yaptıklarında buna icabet ediyordu.

Dolayısıyla Mübarek İntifada'nın başladığı tarihi belirlemek kolaydır ancak nihayeti için bir tarih vermek zordur.

545 Birleşik Komuta'nın ilk bildirisinin metni için bkz. Esad Abdurrahman ve Nevvas ez-Zeru, *el-İntifada: Mukaddimat ve Netaic, Tefaulat ve Afak*, Müessesetü'l-Ebhas el-Arabiyye, Beyrut, 1989, s. 194-195.

Bu, ancak İntifada'nın bittiğine dair bir ittifakın olmasıyla mümkündür. FKÖ'ye ve özellikle Fetih'e göre İntifada, İsrail varlığı ile barış görüşmelerine başlanmasıyla ve Oslo Anlaşması'nın imzalanmasıyla beraber sonlanmış oldu (Eylül, 1993). İslamî Hareket'e gelecek olursak Hamas, İntifada'nın başladığı tarihten yakın bir vakte kadar numaralı bildirimler yayımlamayı sürdürdü. İnsanları belirli faaliyetlerde bulunmaya davet ediyordu. Aynı şekilde Oslo Anlaşması'ndan sonra, özellikle de Şubat 1994'teki Harem-i İbrahim katliamının ardından, cihat operasyonlarını arttırdı. Siyonistlerin ve özerk yönetimin saldırılarına rağmen İsrail varlığına karşı güçlü duruşunu ve operasyonlarını sürdürdü. Nitekim İslamî Cihat Hareketi de İntifada ruhunu korudu ve nitelikli operasyonlarına devam etti. Keza Oslo Anlaşması'na karşı çıkan örgütler de farklı seviyelerdeki ve şekillerdeki İntifada eylemlerini sürdürdüler.

Fakat şu an gayet açık ki, İntifada arkasına aldığı halk desteğinden birçok şey kaybetti. Halkın günlük olarak eylemlere katılımı eskisi gibi değildi... Artık mücadele meydanında sadece düzenli örgütlerin ve hareketlerin mensupları bulunmaya başlamıştı. Çünkü İntifada haddi zatında, sabit bir şekil almış değildi. Dönem dönem kullandığı araçlar ve yapısı değişmekteydi ve halk buna ayak uyduramayabiliyordu. Düzenli bir örgüt bünyesinde hareket eden unsurlar ise siyonistlerle mücadelede artan baskı ve yıldırma politikalarına karşı yeni planlar yapabiliyor, mücadelede istikrarlı bir tavır sergileyebiliyor ve farklı taktikler deneyebiliyordu. İntifada zaman içerisinde halk bazındaki canlılığını kaybetmiş olsa da nitelikli operasyonların artmasının, Yahudi askerlerin ve yerleşimcilerin öldürülmesinin ve zamanla artan istişhad (şehadet) operasyonlarının, mücadele ve meydan okuma ruhunun muhafaza edilmesinde önemli bir etkisi vardı. Genel olarak Filistin hükümetinin Batı Şeria ve Gazze

Şeridi'ne girmesiyle, esasında siyonist işgale karşı ayaklanmayı ifade eden İntifada zayıflıyor hatta sona eriyordu.

Her halükarda İntifada'nın ilk altı senesi boyunca (Aralık, 1987-Aralık, 1993) FKÖ'nün istatistiksel hesaplamalarına göre 1540 Filistinli şehit oldu. Yaralıların sayısı 130 bine ulaştı. Yaklaşık 116 bin kişi ise farklı sürelerle tutuklu kaldı.⁵⁴⁶

Siyasi Gelişmeler

Burada, Filistin davası ile ilgili 1987-1996 arasındaki siyasi gelişmelere işaret etmeye çalışacağız. Kitapta izlediğimiz yönetime uygun olarak konunun İslamî hareketi ve Filistin topraklarındaki tecrübesini anlamamıza yardımcı olacak ana hatlarına değinmekle yetineceğiz.

İntifada, Filistin tarihindeki en göze çarpan önemli hadiselerden birisidir. İntifada vesilesiyle birçok olumlu sonuçlar alınmış ve uluslararası alanda geniş kitlelerin Filistin halkı ile duygusal bir bağ kurması sağlanmış olsa da sonraki dönemde gerçekleşen gelişmeler, İntifada'yı diri diri toprağa gömüleceği bir sürece soktu. Bu süreçte ayrıca siyonistlere daha çok taviz verilebilmesi için FKÖ'nün içinde bulunduğu şartlardan ve Arap-İslam aleminin zayıflığından faydalanıldı. Mübarek topraklarda Filistinlilerin ve Müslümanların aleyhine olacak şekilde siyasi çözüm arayışına girildi.

FKÖ, bir an önce İntifada'yı siyasi bir yatırım olarak değerlendirmek istiyordu. İlk taviz belirtisi "Vesikatu Ebu Şerif" ismiyle bilinen vesika idi. Bu vesika, Cezayir'de düzenlenen Arap Birliği zirvesinde (07-09.06.1988) yabancı muhabirlere dağıtıldı. Ayrıca FKÖ liderinin medya müsteşarı Bessam Ebu Şerif imzası ile Amerikalı gazetelerden birisine de gönderildi. Bu vesikada ilk defa açık bir şekilde, İsrail varlığı ile doğrudan müzakerelere başlanması kabul ediliyordu. Vesikaya göre, Yahudi devleti ile "beklenen"

⁵⁴⁶ Savtu'ş-Ş'ab, 08.12.1993.

Filistin devleti arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin kurulması zarurîydi.⁵⁴⁷ FKÖ, vesikayı onayladığını resmi olarak ilan etmese de gözlemciler bu vesikayı bir “test balonu” olarak görmekteydiler. Zira vesikanın resmi olarak ilanından önce FKÖ ve örgüt içinde ağırlığı olan FKÖ’ye ait bir hareket; bunun halk nezdinde, Arap aleminde ve uluslararası camiada nasıl yansımaları olacağını görmek istiyordu.

FKÖ, “Filistin Barış Hücumu” olarak isimlendirdiği projeyi başlatabilmek için 31.07.1988’de Ürdün’ün⁵⁴⁸ Batı Şeria ile olan idari ve kanuni bağlarını sonlandırma kararından istifade etti.

Örgüt liderleri 19. Filistin Ulusal Meclisi’ni Cezayir’de toplamayı başardılar (12-15.11.1988). Bu olağanüstü oturum “İntifada oturumu” olarak bilinmektedir. Bu oturuma FKÖ gruplarının çok önemli bir bölümü katıldı. Bu mecliste, Filistin’i Arap ve Yahudi devletleri olmak üzere iki devlete bölen Birleşmiş Milletlerin 1947 Kasım’ında aldığı 181 nolu kararın tanınmasına karar verildi ve bunun üzerine bir Filistin programı hazırlandı. Buradan hareketle ve “Filistinli Arapların vatanları Filistin üzerindeki tabii, tarihi ve kanuni haklarına dayanarak...” Filistin devletinin bağımsızlığı ilan edildi. Meclis, Güvenlik Konseyi’nin 1967 Kasım’ında çıkan 242 nolu kararı ile 1973 Ekim’inde çıkan 338 nolu kararını esas alan uluslararası bir kongre aracılığıyla siyasi bir çözüm aramaya davet etti. Keza Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkının resmi olarak tanınmasını ve Filistin’in bağımsızlığı gerçekleşikten sonra bir Filistin-Ürdün konfederasyonu kurulmasını istedi.⁵⁴⁹

547 New York Times gazetesi, 22.06.1988’de Ebu Şerif vesikasının bir özetini yayımladı. Bkz. Rex Brynen (Editor), *Echoes of Intifada: Regional Repercussions of Palestinian Israeli Conflict*, Westview Press, ABD, 1991, s. 144.

548 Bkz. er-Ra’y gazetesi, Amman, 01.08.1988.

549 Bkz. Lütfi el-Huli, *el-İntifada ve’d-Devletu’l-Filistiniyye*, Merkezu’l-Ehram li’t-Tercüme ve’n-Neşr, Kahire, 1988, s. 340-351.

Mecliste kararlaştırılan Filistin programının; uluslararası alanda hoş karşılanması, onlarca devletin peşi sıra henüz kurulmamış olan fakat kurulması umut edilen Filistin devletini tanıyacağını belirtmesi gibi olumlu sonuçları olmasına ve programın büyük tavizler içermesine rağmen tüm bunlar; ABD'nin Yaser Arafat'a, New York'taki Birleşmiş Milletlerin toplantılarına katılabilmesini sağlayacak bir vize vermesi için bile yeterli değildi.

Birleşik Devletlerle resmi diyalog kapılarının açılması için Yaser Arafat 15.12.1988 günü belirlenmiş cümlelerle açık bir şekilde "İsrail'i" tanıdıklarını, 242 ve 338 nolu kararları kabul ettiklerini, "terörden" vazgeçip onun her türlüşünü terk edeceklerini ilan etmek zorunda kaldı.⁵⁵⁰ Ancak Amerika'nın diyalogdaki rolü; Filistin tarafının, İsrail'in şartlarını yerine getirmesini sağlama gayretinden ibaretti. 1988 Kasım'ındaki İsrail seçimlerinde dengeler, Likud partisi ve onunla yolları kesişen partiler lehine değişti. Likud ve İşçi partisi arasında ortak hükümet kuruldu.⁵⁵¹ Bu hükümet kendi tarafından hiçbir tavizde bulunmaksızın, Filistinlilere ve FKÖ'ye karşı aldatma ve baskı politikasını sürdürdü.

80'lerin sonu, 90'ların başında Arap devletleri düzeyinde ve uluslararası camiada Arap-Filistin pozisyonunu oldukça zayıflatan değişiklikler meydana geldi. Irak, 02.08.1990'da Kuveyt'e girdi. Bunun neticesinde Arap ülkeleri arasında düşmanlık meydana geldi, Arapların maddi kaynakları ve servetleri tükenme noktasına geldi, Irak'ın askeri yapısı mahvoldu ve Irak işgali esnasında ve Kuveyt kurtulduktan sonra yüz binlerce Filistinli Kuveyt'ten göç etti veya ettirildi. Tüm bunlar Arap aleminde daha fazla zafiyete ve kopukluğa yol açtı. Ardından FKÖ'ye yapılan yardımlar engellendi... Genel olarak Irak'ın Kuveyt'e girmesinin, peşinden gelen "Körfez Savaşı"nın ve bu savaşın

550 Bkz. er-Ra'y, 15-16.12.1988.

551 Bkz. en-Netaic en-Nihaiyye li'l-Intihabat, er-Ra'y, 05.11.1988.

sonuçlarının Filistin davası üzerinde felaket derecede olumsuz etkileri oldu.

Uluslararası alanda ise bu dönem Sovyetler Birliği'nin ve aynı şekilde sosyalist devletler bloğunun çöküşüne ve kopuşuna tanıklık etti. Bir zamanlar Amerika ve müttefikleri ile aralarında düşmanlık ve rekabet olan bu ülkeler, kapitalizme ve batı demokrasisine evrilme ışığında; batı ile uyum, onları "razı etme" ve onların ekonomik yardımlarına ihtiyaç duyma dönemine girdiler. Bu durumun, Arap-Filistin tarafının belli ölçüde istifade ettiği uluslararası dengelemin bozulmasında payı vardı. Bir anlaşmazlık ve kutuplaşma durumu olduğunda, alan manevra yapmaya müsaitti. Doğu ve batı arasında denge siyaseti izlenebiliyordu. Ancak doğu bloğunun zayıflamasıyla Amerika dünyadaki tek güç haline geldi, özellikle de 1991'in başlarında Körfez Savaşı'ndan sonra. Amerika bu durumu, yeni dünya düzenini hegemonyası ve idaresi altına almak ve kendi tasavvurlarını bu düzene empoze etmek için fırsata çevirdi. Keza Filistin dosyasını, stratejik müttefiki İsrail'in çıkarlarına hizmet edecek şekilde kapatmaya çalıştı. Hal böyleyken İsrail varlığı, Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist devletlerin çökmesi neticesinde önemli kazanımlar elde etti. Bu devletler İsrail ile tekrardan diplomatik ilişkiler kurdular. Aynı şekilde işgal altındaki Filistin'e göç kapılarını açtılar. 1989-1995 yılları arasında bilhassa Sovyetler Birliği'nden 630 binden fazla Yahudi Filistin'e göç etti. Göç edenlerden birçoğu bilimsel ve askeri alanlarda çok yetenekli kimselerdi. Bu da İsrail varlığının ve bölgedeki projesinin tehlikesini arttırdı.⁵⁵²

Amerika ve "İsrail" için gayet ideal olan bu ortamda Birleşik Devletler, Arap ülkelerinin 1991 Ekim'inde Madrid'de düzenlenen Arap-İsrail Barış Konferansı'na katılmasını sağladı. Akabinde Arap-İsrail tarafları arasında

552 Bkz. ed-Düstur gazetesi, Ürdün, 13.06.1996.

doğrudan müzakereler yapılmaya başlandı. Filistin ve İsrail tarafları arasında yapılan ve yaklaşık iki sene süren görüşmeler, siyonist inadı kırmada bir fayda sağlamadı. Ardından sürpriz bir şey oldu ve iki taraf arasında Oslo Anlaşması'nın yapıldığı ilan edildi. Bu anlaşma ile 20.01.1993'ten beri iki taraf arasında yapılan gizli görüşmeler ortaya çıkmış oldu. Bu görüşmeler, Haydar Abdüşşafi riyasetindeki müzakerecinin, Filistin resmi heyetinin ve FKÖ'nün lider kadrosundan çok önemli bir bölümünün haberi olmadan yapılmıştı. 19.08.1993 tarihinde Norveç'in Oslo kentinde ön anlaşma imzalandı. Resmi olarak imzalanması ise Vaşinton'da, Amerikalı Başkan Bill Clinton gözetiminde ve Yaser Arafat ile İsrail başbakanı İzak Rabin'in katılımıyla oldu. Anlaşmayı Filistin tarafı adına Mahmud Abbas, İsrail tarafı adına ise dışişleri bakanı Şimon Peres imzaladı. İki şahit olarak ise Amerika ve Rus dışişleri bakanları da imza attı.⁵⁵³

Hala şartlarının ve yansımalarının etkisi altında yaşadığımız Oslo Anlaşması'nın hayati ve tarihi önemi sebebiyle bu konuyu biraz ayrıntılı ele alacağız. Bu anlaşmanın öne çıkan özelliği, aşamalı olmasıydı. Zira ilk başta Gazze ve Eriha'nın özerk bölgeler olmasına dair maddeler içeriyordu. İsrail, anlaşma imzalanır imzalanmaz derhal bu iki bölgeden kuvvetlerinin bir kısmını çekecek, anlaşmadan dört ay sonra ise tamamen çekilmiş olacaklardı. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği iki ay boyunca iki taraf, "İsrail'in" Gazze ve Eriha'dan çekilmesi hakkında irtibat halindeydi. Anlaşma; eğitim, kültür, sağlık, sosyal konular, dolaysız vergiler ve turizmi kapsayan belirli alanlardaki yetkilerin Filistinlilere devredilmesini kapsıyordu. Özerkliğin uygulanmasından dokuz ay sonra Batı Şeria'da ve Gazze'de, Filistin özerk meclisinin seçimi için doğrudan seçimler yapılacaktı. İsraili

553 Bkz. Cevad el-Hamd, *Ameliyyetu's-Selam fi'ş-Şarki'l-Evsat ve Tatbikatuha 'ala'l-Mesareyn el-Filistini ve'l-Ürdüni*, Merkezu Dirasatu'l-Şarki'l-Evsat, Amman, 1996 s. 21-40.

kuvvetler ise seçimden biraz önce yerleşim bölgelerinden çekilecek, tekrardan Batı Şeria'da yayılacaklardı.

Ardından Batı Şeria'yı ve Gazze'yi kapsayan "seçilmiş meclisin" geçici özerk Filistin hükümeti kurulacaktı. Dış güvenlik, Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşim birimleri, dış ilişkiler, İsraililer ve Kudüs, Filistin hükümetinin yetkileri dışında kalacaktı. Beş sene sürecek olan bu geçiş döneminde "İsrail'in," Filistin hükümeti tarafından çıkarılan her türlü yasayı "veto etme" hakkı olacaktı. Özerk yönetimin üzerinden iki sene geçtikten sonra iki taraf arasındaki hukuki ve siyasi duruma son şekil verilecekti. Kudüs'ün geleceği, Yahudi yerleşim birimleri ve sığınmacıların dönmesi gibi askıdaki konular hakkında nihai karar verilecekti. Anlaşma, görüşmelerle çözüme kavuşamayan konuların, iki tarafın üzerinde ittifak ettiği bir arabuluculuk mekanizması ile çözülebileceğine işaret etmekteydi.⁵⁵⁴

Filistin ve İsrail tarafları, birinci merhalenin (Gazze-Eriha) ayrıntılarında anlaşma sağlayamadılar. Ve İsrail kuvvetlerinin çekilmesi için belirlenen süre, bu kuvvetler hiçbir şekilde çekilmeye başlamadan sona erdi. İsrail'in inadının, Filistin'in ise tavizlerinin artmasından sonra iki taraf Kahire Anlaşması'nı (Oslo 1) imzalamak için 04.05.1994'te bir araya geldiler. Bu anlaşma; anlaşmanın ilk merhalesini, İsrail kuvvetlerinin Gazze ve Eriha'dan çekileceği zaman dilimini ve bu konuyla alakalı güvenlik tedbirlerini ayrıntılı şekilde ele almaktaydı. Anlaşmanın ardından 18.05.1994 tarihinde Filistin polisi Gazze'ye girmeye başladı. 05.07.1994'te Eriha'da, Filistin Özerk Yönetimi üyeleri Yaser Arafat'ın önünde anayasal yeminlerini ettiler.⁵⁵⁵

554 Anlaşma maddeleri için bkz. İmad Yusuf, *el-İnkisat es-Siyasiyye li-İttifak'l-Hukmi'z-Zati el-Filistini*, Merkezi Dirasatu'l-Şarki'l-Evsat, Amman, 1994 s. 128-136.

555 Bkz. ed-Düstur, 04-05.05.1994; Davud Süleyman, *es-Sultatu'l-Vataniyye el-Filistiniyye fi 'am 1994-1995*, Merkezi Dirasatu'l-Şarki'l-Evsat, Amman, 1995, s. 23.

İşgalci İsrail kuvvetlerinin meskun bölgelerden çekilmesi, tekrardan Batı Şeria’da yayılmaları ve Gazze ve Batı Şeria’da Filistin seçimlerinin yapılması yaklaşık olarak bir buçuk sene gecikti. İsrail varlığı bu süreçte, şartlarını ve özel şerhlerini dayatmaya çalıştı. Müzakerelerde ilerleme kaydedilebilmesini, Filistin hükümetinin “İsrail’in” güvenliğini sağlayabilmesine bağlı kılmak istedi. Diğer bir deyişle Filistin hükümeti; Filistinli muhalifleri, özellikle de başında Hamas’ın bulunduğu İslamî Hareketi bastırabildiği takdirde müzakereler devam edecekti.

Oslo Anlaşması’nın ikinci merhalesinin yürürlüğe girebilmesi, ancak Filistin hükümetinin, İsrail “sınavında” oldukça “başarılı” bir performans sergilemesinden sonra mümkün olabildi. Mısır’ın Taba şehrinde bu anlaşma (Oslo 2) konusunda uzlaşıldı ve 28.09.1995’te Vaşinton’da imzalar atıldı. Anlaşma gereğince özerk yönetimin bazı yetkileri Batı Şeria’nın bazı bölümlerine ve bizzat Filistin şehirlerine ve köylerine yani yerleşim bölgelerine devredildi. Bu bölgeler ise Batı Şeria yüz ölçümünün hiçbir şekilde %30’unu aşmıyordu. el-Halil şehrinin bölümleri İsrail emniyetinin denetimine bırakıldı. Tüm Filistin köylerinin güvenlik denetimi ise Filistin ve İsrail arasında ortak, diğer bölgeler ve Yahudi yerleşim birimlerinin güvenliği ise İsrail tarafından sağlanacaktı.⁵⁵⁶ İşte böylece, İsrail güvenlik denizinin ortasına saçılmış adacıklar gibi olan Filistin Özerk Yönetimi başladı!

Oslo Anlaşması’nı destekleyenler, anlaşmayı pazarlama (beğendirme) çabasına girdiler. Çünkü onlara göre mevcut şartlarda elde edilebilecek en iyi anlaşma buydu. Bu anlaşma ile Batı Şeria’da ve Gazze’de müstakil bir Filistin devleti kurma umudu doğduğunu düşünüyorlardı. Onlara göre bu anlaşma, işgal edilmiş topraklarda Yahudi yerleşiminin ilerlemesini durduracaktı. İlk defa bir anlaşmada

556 Bkz. Cevad el-Hamd, a.g.e. s. 43-44.

İsrail; Filistin halkını, onların bazı haklarını ve Filistin halkının temsilcisi olarak FKÖ'yü resmen tanımıştı. Ayrıca Batı Şeria ve Gazze'yi bölgesel bir bütün olarak kabul ediyordu. Bunların yanı sıra işgal kuvvetleri, Batı Şeria'dan ve Gazze'den çekilmişti.

Anlaşmalar, FKÖ'yü kontrolü altına alan ve sahadaki bazı marjinal gruplara ve kuvvetlere ek olarak Filistin sahasında hala ağırlığı olan Fetih hareketinin desteğini almış olsa da İslamî Hareket'ten (Hamas ve İslamî Cihat) kapsamlı bir muhalefete karşılaştı. Keza Corc Habeş liderliğindeki Halk Cephesi, Naif Havatme liderliğindeki Demokrat Cephe ve Filistin sahasında mütevazı katılımlarıyla yer alan diğer birçok Filistinli grup bu anlaşmalara karşı çıktı. 15-16.12.1993'te bu kuvvetlerden, on muhalif grubu kapsayan bir ittifak kuruldu ve Oslo Anlaşması'na karşı durmak için mücadele etmeye başladılar. Tüm bu kuvvetlerden geniş bir Filistin hareketi meydana geldi. Bu hareket, uhdesindeki grupların anlaşmaya karşı ortak bir cephe almasını sağlamış olsa da anlaşmayı yürürlükten kaldırmayı başaramadı. Bunun bazı sebepleri vardı fakat burada zikretmeyeceğiz. Bu anlaşma aynı şekilde kültürlü Filistinliler hareketinin şiddetli yahut çekimsiz eleştirilerinden de salim kalamadı. Hatta barış sürecini ve Madrid Konferansı'nı destekleyenler bile bu anlaşmayı eleştirdi. Çünkü onlar, FKÖ'nün vermiş olduğu devasa tavizlerden ürkmüşlerdi.

İslamî Hareketin Oslo Anlaşmasına Karşı Duruşu

Burada; Oslo Anlaşması'na itirazda, İslamî hareketin dayandığı en öne çıkan noktalara ve onun duruşuna benzer bir duruş sergileyenlere değineceğiz:

1- İslamî Hareket'in düşünce alanındaki hareket noktasını oluşturan şeriat açısından bakıldığında güvenilir Müslüman alimlerin fetvaları, kimilerinin gerçekleşmesini istediği barışçıl çözümün caiz olmadığı yönünde idi. Onlar,

gasp edilmiş toprakları kurtarabilmek için mukaddes cihat vecibesinin yerine getirilmesi ve bu toprakların tamamının İslam sancağı altındaki günlerine dönmesi gerektiğine dair fetva verdiler. Çünkü Filistin toprakları üzerinde siyonistlere karşı verilen bu savaşı, Allah zafer nasip edene kadar nesilden nesle aktarılan hak ve batıl savaşı olarak görüyorlardı. Keza Filistin davası, süre ne kadar uzarsa uzasin haklarından taviz vermeyi reddeden tüm Müslümanların davasıydı. Bırakın sadece FKÖ'nün ve liderlerinin davası olmasını, sadece Filistinlilerin bile davası değildi. Alimler bu konuda birçok fetva yayınladı. 1990'da yayınlanan ve içerisinde şu ifadelerin yer aldığı fetva o fetvalardan birisidir: "Cihat, Filistin'i kurtarmanın tek yoludur. Hiçbir suretle Filistin topraklarının bir kısmının dahi Yahudilere hak olarak tanınması caiz değildir. Hiçbir şahıs ya da hiçbir makam ne Yahudileri Filistin'e yerleştirebilir ne onların lehine Filistin'in herhangi bir bölgesinden feragat edebilir ne de Filistin üzerinde onlara herhangi bir hak tanıyabilir." Yusuf el-Karadavi, Muhammed el-Gazali, Vehbe ez-Zuhayli, Ömer el-Eşkar, İbrahim Zeyd el-Keylani, Halid el-Mezkur, Abdullah Azzam, Hemmam Said, Acil en-Neşmi, Muharrem el-Arifi, Muhammed Ahmed er-Raşid, Isam el-Beşir, Faysal Mevlevi, Taha Cabir el-Ulvani, Ahmed el-Assal ve Abdusselam el-Herras gibi onlarca büyük alim bu fetvayı imzaladı. Aynı şekilde Raşid el-Ğannuşi, Mustafa Meşhur, Necmettin Erbakan, Burhanuddin Rabbanî, Hikmetyar, Mahfuz en-Nahnah, Ebu'l-Leys en-Nedvi, Kadi Hüseyin Ahmed ve Fethi Yeken gibi İslamî hareket liderlerinden birçoklarının da bu fetvada imzaları vardı.⁵⁵⁷

557 Bkz. *Fetva Ulemai'l-Müslimin bi-Tahriri't-Tenzuli 'an Eyyi Cüzin min Filistin, Cemiyetu'l-İslah el-İctimâi*, Kuveyt, 1990. Bu kitap konuyla alakalı fetvaları derleyen bir kitaptır. Aynı şekilde alimler Oslo Anlaşması imzalandıktan sonra da birçok fetva yayınlamışlardır. Onlardan biri de Müslüman alimlerin, İslami hareket önderlerinin, birçok mütefekkirin ve ulusal ve siyasi güçlerin temsilcisinin imzaladığı "Beyanu Nusra ve Tedamun"dur. Bu bildiride; Filistin davasının Arap aleminin ve

2. FKÖ liderleri bu anlaşma ile “İsrail’in mevcudiyet hakkını”, Filistin’i işgalini ve 1948’de üzerinde “İsrail devletinin” teşekkül ettiği Filistin topraklarının %78’ini ele geçirmesinin meşruiyetini tanımış oluyordu. Böylelikle “İsrail devletinin” kurulmasıyla bu bölge müzakere ve çatışma da-iresinden çıkmış oluyordu.

3. FKÖ, silahlı direnişin ve İntifada’nın kesinlikle sonlandırılacağını, Filistin’i kurtarmaya ve siyonizm varlığını ortadan kaldırmaya çağıran her türlü maddenin, milli mısaktan (sözleşmeden) -ki FKÖ’nün temellerini bu misak teşkil etmektedir- ilga edileceğini ve silineceğini taahhüt ediyordu. FKÖ keza tüm problemlerin barışçıl yollarla çözülmesini taahhüt ediyordu. Buna mukabil İsrail tarafında, Gazze’den ve Batı Şeria’dan tamamen çekilmeye dair ya da Gazze ve Batı Şeria’daki Filistin halkına tüm meşru haklarını vermeye dair herhangi bir taahhüt bulunmuyordu.

4. En önemli ve en ciddi meselelerin incelenmesi, müzakerelerin son aşamasına tehir edildi ve İsrail varlığı bu konuda hakiki anlamda hiçbir olumlu vaatte bulunmadı. FKÖ kendisini İntifada’dan ve silahlı mücadeleden soyutlayıp kendisini sadece müzakereler yoluyla ve barışçıl yöntemlerle sınırladıktan sonra meselelerin Filistin halkı lehine çözüm, güç unsurlarına ve oyundaki kozlara sahip “İsrail’in

İslam ümmetinin merkezinde olması gereken bir dava olduğu, ümmetin hangi gerekçe ile olursa olsun mübarek toprak Filistin’in hiçbir bölgesinde ihmalkar davranmayı kabul etmeyeceği, küresel güçlerin ve siyonistlerin dayatmaya çalıştığı barışçıl çözüm yolunun kınanmış ve reddedilmiş bir yol olduğu, işgali veya normalleşmeyi siyasi olarak tanımanın kabul edilemez bir şey olduğu ve cihat seçeneğinin, ümmetin meşru seçeneği olduğu vurgulandı. Aynı şekilde Filistin halkına ve cihat ve direniş hareketlerine mümkün olan tüm vesilelerle yardım edilmesi ve destek verilmesi talep edildi. Onlara herhangi bir kötülükte bulunulmaması uyarısı yapıldı. Bu anlaşmayı imzalayanlar arasında Yusuf el-Karadavi, Muhammed Hamid Ebu’n-Nasr, Mustafa Meşhur, Hasen et-Turabi, Ebu’l-Hasen en-Nedvi, el-Kadi Hüseyin Ahmed, Raşid el-Ğannuşî, Abdulmecid ez-Zindani, Fethi Yeken, Abdulmecid ez-Zenibat, Ömer el-Eşkar, Casim el-Yasin, ‘Acil en-Neşmi, Me’mun el-Hudeybi, İshak el-Ferhan, Cabullah Abdullah gibi birçokları vardı. Bu bildiri, 1995 Nisan’ında yayımlandı. Filistin el-Müslime dergisi de bu bildiriye yer verdi (Londra, Nisan 1996).

cömertliğine” bağlı idi. Çözümüne kavuşturulmadan ertelenen meseleler şunlardı:

a- İsraililerin ebedi başkentleri olarak gördükleri, pazarlık ve taviz kabul etmeyecekleri Kudüs şehrinin geleceği.

b- Dört milyonu aşan, yani Filistin halkının yarısından daha fazla olan Filistin dışındaki Filistinli sığınmacıların geleceği.

c- Batı Şeria ve Gazze’deki Yahudi yerleşim birimlerinin geleceği. Zira Batı Şeria’da 126, Gazze’de ise 14 tane Yahudilere ait yerleşim birimi bulunmaktaydı. Aynı zamanda “İsrail” Batı Şeria ve Gazze topraklarının yarısından fazlasına el koymuştu.⁵⁵⁸

5. Anlaşma, kendi geleceklerini belirleyebilmeleri için Filistinlilere haklarının verileceğine dair yahut Filistin’in bir bölümünde dahi olsa kendi bağımsız devletlerini kurabileceklerine dair doğrudan veya zımnen hiçbir işaret içermiyordu.

6. Filistin Yönetimi’nin yetkileri arasında dış güvenlik ve sınırlar bulunmuyordu. İsrail’den izin almadan hiç kimse, hatta üst düzey Filistinli bir yetkili bile, Filistin Yönetimi altındaki bölgelere giremiyordu. Keza Filistin Yönetimi’nin dış ilişkiler konusunda da bir yetkisi bulunmuyordu. İdare si altında bulunan İsraililer hakkında herhangi bir kanuni yetkisi yahut velayeti de yoktu. Ordu kurma hakkı yoktu. Filistin Yönetimi’ne giden silahlar önce İsraililerin onayından geçmesi gerekiyordu...

7. Anlaşmanın pratikteki sonucu şuydu: Filistinlilerin sağlık, eğitim, iskan ve vergiler gibi günlük işleriyle alakalı konularla sınırlı yetkilere sahip özerk bir yönetimin tesisi. Bu ise “İsrail’in” uzun yıllar boyunca yapmaya çalıştığı bir şeydi. Bu özerk yapının adı, işgal güçlerine bağlı ve doğrudan

558 Ürdün’deki Filistin İşleri Dairesi’nin raporuna göre, İsrail varlığı 1993 Haziran’ına kadar Batı Şeria ve Gazze topraklarının yaklaşık 3,08 milyon dönümlük bölümünü ele geçirdi. Bu rakam, iki bölgenin yüz ölçümünün yarısından daha fazlasına teka-bül ediyordu. Bkz. 17.07.1993.

onların egemenliği altındaki "Filistin Yönetimi" idi. İdaresi altındaki topraklarda egemenliği ve otoritesi yoktu.

8. Geçiş dönemi boyunca "İsrail"in, Filistin hükümetinin çıkardığı her türlü yasayı veto etme hakkı vardı.

9. Başlangıçtan beri "İsrail" vermiş olduğu sözleri ve vaatleri bilmemezlikten geliyordu ve üzerinde anlaşılan sözlerin mukaddes şeyler olmadığı görüşündeydi... Geçiş döneminin sonlanıp nihai şekle zaruret sebebiyle üç senede ulaşılamayacağı, bilakis daha fazla zamana ihtiyaç olduğu kanaatindeydi.

10. Özerk yönetim barışçıl taahhütleri sebebiyle, İsrail varlığına karşı her türlü cihat hareketini ve silahlı operasyonu baskı yoluyla ezmek ve anlaşmaya taraf olarak girmeyen ve cihat ve direniş yolunda ısrar eden örgütlerle ve gruplarla savaşmak zorunda kaldı. Yönetim pratikte idaresi altındaki bölgelerde İsrail'in güvenliğini sağlayan bir araç mesabesindeydi. İsrail makamları ile güvenlik konusunda yardımlaşıyorlardı. Siyonizme karşı gerçekleştirdikleri her cihat operasyonundan sonra mücahitler, Filistin Yönetimi tarafından çok geniş çapta tutuklamalara tabi tutuluyordu. Filistin Yönetimi bu tutuklamalarla "ne kadar iyi niyetli olduklarını" ispat etmek ve "barışı" korumada ne kadar hassas davrandıklarını göstermek istiyordu. Bu durum, Filistinliler arasında bir iç savaş çıkma tehlikesi arz ediyordu. Böyle bir savaş neticesinde ise tek kaybeden Filistinlilerin kendisi olacaktı.

11. Anlaşmaya göre Batı Şeria ve Gazze işgal altında değildi. Bu da bu toprakların, üzerinde anlaşma sağlanamayan tartışmalı bölgeler olduğu kanaatini güçlendiriyordu.

12. Güvenlik açısından gerekli gördükleri takdirde ya da Filistin Yönetimi'nin görevlerini yerine getirmediğini düşündüklerinde, İsrail güçlerinin istedikleri zaman Filistin Yönetimi altındaki bölgelere girme hakkı vardı.

13. Bu anlaşma, Arap devletlerine, İslam devletlerine ve Filistin davasını destekleyen diğer devletlere İsrail varlığı ile anlaşmalar yapma ve diplomatik ilişkiler kurma kapısını açtı. Siyonist varlığa ise kendisini izole olmaktan kurtarma, bölgedeki nüfuzunu arttırma, ekonomik alanda hakimiyet kurma, fesadı ve yozlaşmayı arttırma, Müslüman Arapların beyinlerini yıkama ve bölgedeki İslamî ve ulusal güçleri vurma fırsatı verdi.

14. FKÖ, Filistin halkına danışmadan bu anlaşmayı ve akabinde gelen diğer anlaşmaları onaylamada yalnız kaldı. Hatta lider kadrosu içerisinde bile birçok itiraz ve kafa karışıklığı ile karşılaşılıyordu. Örgütün yürütme kurulunun birçok üyesi ya toplantıları boykot etti ya da istifa etti. Yürütme kurulunda az bir çoğunlukla anlaşmalara vb. onay verilebiliyordu.⁵⁵⁹

15. Anlaşma, Fetih hareketi dahilinde Faruk Kudumi, Halid el-Hasen, Hani el-Hasen gibi ilk safta bulunanlardan bile şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. Lider kadrodan olan Mahmud Gunaym, Sahr Habeş, Muhammed Cihat Abbas Zeki ve diğerleri de birçok itirazda bulundu ve çekinceli bir tavır sergilediler. Geçmiş dönemde lider kadrodaki bu kimselere ait onlarca açıklama ve makale yayımlandı. Mesela Faruk Kudumi Oslo Anlaşması sürecini abes/saçma bir süreç olarak değerlendirmekteydi.⁵⁶⁰ Oslo Anlaşması imzalandıktan bir sene sonra ise henüz hiçbir şey elde edilemediği

559 Oslo Anlaşmalarından sonra örgütün yürütme kurulunun 18 asli üyesinden altı tanesi istifa etti. Faruk Kudumi gibi bazı üyelerinin toplantıları boykot etmesi sonucunda, kanunen alt sınır olan 12 üye sayısına ulaşamadan yapılan toplantılarda önemli kararlar alındı. Ve Kahire'de sadece dokuz üyenin katılımıyla 21-22.02.1995 tarihlerinde toplandı. Ulusal Meclis başkan vekili (Fetih hareketinden) Selim ez-Z'anun, 27.02.1995'te Yaser Arafat'a ilettiği müzakerede şöyle bir itirazda bulunmuştu: "Meclis kanununun 14/B maddesine göre yürütme kurulu üyelerinin üçte birinin ya da daha fazla üyenin bulunmadığı durumlarda kurul, Ulusal Meclis tarafından özel bir celsede doldurulur. Bu celseye 30 günü aşmayacak bir süre zarfında üyeler katılım sağlamaları için davet edilir." Bkz. el-Esvak, 29.03.1995.

560 Şarku'l-Evsat gazetesi, Londra, 06.03.1995.

kanaatindeydi.⁵⁶¹ Hani el-Hasen ise şöyle dedi: “Şüphesiz (barışçıl) çözüm, İsrail ve Amerika için bir zaruretti. Öyle olmasaydı böyle bir şey vuku bulmazdı.” Ayrıca Hani el-Hasen “kişisel yetersizlik okulunun siyasi çizgisinin kaldırılmasını” talep etti. Ve Oslo ahalisinin⁵⁶² halkı kapsamlı bir krize soktuğunu dile getirdi.⁵⁶³ Hatta Oslo Anlaşması’nda önde gelen isimler bile başarısızlık duygusuna kapılmıştı. Mesela Kahire’de Filistin-İsrail İlişkileri Kurulu müzakerelerinde Filistin Heyeti’ne başkanlık eden Nebil Şas, anlaşmanın imzalanmasından bir sene üç ay sonra şöyle dedi: “Barış süreci noktasında şu ana kadar hiçbir şey elde edilemedi.”⁵⁶⁴ Oslo Anlaşması’nı bizzat imzalayan Mahmud Abbas ise sonraki dönemde istifa etti ve Filistin Yönetimi’nin icraatlarına ve başkanı Yaser Arafat’a şiddetle tepki gösterdi ve Arafat’ı, tüm işleri ısrarla kendi kontrolü altına almak ve Fetih’in merkez kurulu üyeleriyle FKÖ’nün yürütme kurulu üyelerini dikkate almamakla suçladı.⁵⁶⁵ Hatta Arafat’ın kendisi şöyle demişti: “Korkarım Oslo’yu onaylamada aceleci davrandım. Korkarım görevimi başarılı bir şekilde yerine getiremedim.” Ve şöyle ekledi: “Dost düşman kim varsa beni yalnız bıraktı.”⁵⁶⁶

16. Dr. Hişam Şarabi ve Dr. Edward Said gibi belirli şartlarla barışçıl çözümü destekleyen Filistinli düşünürlerden birçoğu Oslo Anlaşması’ndaki verilen tavizlerin büyüklüğü karşısında şok oldular. Mesela Edward Said Hayat gazetesine Arafat’ın “halkını kaçırsı olmayan bir kapana düşürdüğünü”, kendisini İsraililer ile Amerikalılar arasında attığını, mutlak bir şekilde yönetime gelmek ve kimse

561 a.g.e. 24.09.1994.

562 Mütercimnin notu: Sanırım Oslo Anlaşması’nı imzalayanları ve destekleyenleri kastediyor.

563 a.g.e. 15.02.1995.

564 a.g.e. 08.01.1995.

565 el-Hayat, 07.03.1995.

566 ed-Düstur, 25.09.1994.

tarafından hesaba çekilmeden her şeyin sorumlusu olmak istediğini söyledi...⁵⁶⁷ Hişam Şarabi ise Filistin Yönetimi'ni şöyle suçladı: "Sanki etrafında olanlardan haberi yokmuş gibi görünüyordu. Ve karar nasıl alınır, gelecek planlaması nasıl yapılır bilmiyordu." Ayrıca şöyle dedi: "Yönetim'in, İsrail'in kabiliyetlerine karşı koyabilmedeki ve onlarla baş edebilmedeki gücü neredeyse sıfır seviyesindeydi."⁵⁶⁸

İslamî Direniş Hareketi (Hamas)⁵⁶⁹

Hamas, İhvan-ı Müslimin'in Filistin'deki kollarından ve uzantılarından biri olarak görülmektedir. 18.08.1988'de yayımlanan misaka (manifestoya) göre hareketin menheci İslam'dır. Fikirlerini, mefhumlarını ve tasavvurlarını ondan alır. Onun hükmüne boyun eğer ve adımlarını onun irşad ettiği şekilde atar.⁵⁷⁰

Hamas, Filistin'i kurtarmayı, o topraklarda İslam devleti kurmayı ve hakları sahiplerine iade etmeyi hedefler. Kendisini tüm mustazafların destekçisi ve tüm mazlumların yardımcısı olarak görür.⁵⁷¹

Hamas, Filistin topraklarını, kıyamete kadar gelecek olan Müslüman nesillere vakfedilmiş bir İslam vakfı olarak görür. Filistin veya Filistin'in bir kısmı konusunda ihmal-kar davranmak doğru değildir. Filistin'den ya da bir kısmından feragat etmek kabul edilemez. Filistin meselesinin tek çözümü Allah yolunda cihat ile mümkündür. Filistin'i kurtarmak için çalışmak her Müslüman'a -nerede olurlarsa olsunlar- farz-ı ayındır.⁵⁷²

Hamas misakında nesil yetiştirme konusuna çok büyük önem vermiştir. Özgürlük ve kurtuluş savaşında kadına

567 el-Hayat, 21.08.1995.

568 a.g.e. 05.03.1995.

569 Dikkat: Bu kitaptaki bilgiler 1996 yazına kadar olan döneme ait bilgilerdir.

570 *Misaku Haraketi'l-Mukavemeti'l-İslamiyye (Hamas)*, Madde: 1-2. Hamas'ın misak-ı 19.08.1988'de yayımlandı.

571 a.g.e. Madde: 9.

572 a.g.e. Madde: 11, 13-15.

verdiği rol, erkeğin rolünden aşağı kalır değildir. Ümmeti cihat enerjisiyle dolduran İslam sanatını teşvik etmiştir. Sosyal dayanışmanın ve halkın maslahatına olacak şeylere riayet etmenin altını çizmiştir. Hakkı açıklamaya ve sağduyulu ve objektif bir şekilde onu benimsemeye teşvik etmiştir.⁵⁷³

Hamas, diğer İslamî hareketlere hürmet ve takdirle bakmıştır. Ulusal Filistin hareketleri ve FKÖ ile birbirlerine karşılıklı olarak saygı duymaktadırlar. Hamas onların içinde buldukları durumu göz önünde bulundurarak onların gayretlerini takdir etmiştir. Fakat aynı zamanda laikliği de reddetmiştir. Çünkü Filistin'in özgürlüğünün asla laiklik ile olmayacağı kanaatinde dir.⁵⁷⁴

Hamas, insani bir hareket olması bakımından, diğer din mensuplarına bakışında İslam'ın müsamahakar tavrına bağlı kalmaktadır. Kendisine düşmanlık bayrağı çekenler dışında kimseye düşmanlık sergilememektedir.⁵⁷⁵

Hamas Arap ve İslam alemindeki kültürlü edebiyatçıları, eğitimcileri, medya mensuplarını, hatipleri ve diğer alanlarda liyakat sahibi kimseleri görevlerini yerine getirmeye çağırır. Ayrıca bölgeye yapılması muhtemel bir siyonist saldırıya ve siyonistlerin devamlı yaptıkları hak ihlali, hakimiyet kurma ve ifsat etme çabalarına karşı uyardı. Onları buna karşı koymaya davet etti.⁵⁷⁶

Hamas'a Halk Desteği

Hamas'ın önderliğini yaptığı İslamî Hareket, Filistin sahasında geniş bir destek buldu. Uzun yıllardan beri öğrenci seçimlerine ve meslek birlikleri seçimlerine katılan Hamas'ı (İhvan-ı Müslimin'i) destekleyen İslamî topluluklar tek başlarına oyların üçte birinden fazlasını alıyorlardı. Bazen yarısından fazlasını bile aldıkları oluyordu. Bazen de toplamda %40-45 oranlarında oy elde edebiliyorlardı.

573 a.g.e. Madde: 16-21, 25.

574 a.g.e. Madde: 23, 25-27.

575 a.g.e. Madde: 31.

576 a.g.e. Madde: 22, 30.

Genellikle Hamas destekçileri Gazze Üniversitesi'nde oyların %70'inden fazlasını alarak kazanıyordu.⁵⁷⁷ Keza Kudüs ve el-Halil Üniversitelerinde de genellikle galip geliyorlardı.⁵⁷⁸ 1996 Mayıs'ında FKÖ'nün kalesi olan Birzeit Üniversitesi seçimlerini de kazandılar.⁵⁷⁹ Nablus'taki Necah Üniversitesi'nde ise Fetih ile yarışan, onları destekleyen ve onlarla iş birliği yapanlar arasında kafa kafayalardı. Sonuçlar birbirine çok yakındı.⁵⁸⁰ Beytüllahim Üniversitesi'nde ise kuvvetli bir ağırlıkları vardı.

Hamas'ın üniversitelerdeki bu popülerliği; mühendisler, muhasebeciler, doktorlar, eczacılar, avukatlar ve öğretmenler birliği gibi meslek birliklerinde de geçerliydi. Gazze'deki Avukatlar Birliği'nde İslamî kesim %38,9 oy aldı. Hamas; Gazze'deki Mühendisler Birliği'nde %49, Kanuni Muhasebeciler Birliği'nde %48,4, Yardım Bürosu Memurları Birliği'nde ise %44,7 oy aldı.⁵⁸¹

Ticaret odaları seçimlerinde İslamcılar çok yüksek oranlarda oylar aldılar. Mart 1994'te yapılan el-Halil Ticaret ve Sanayii Odası seçimlerini ezici bir üstünlükle kazandılar. Keza rakip ulusal güçlerin geleneksel kalesi olan Ramallah Ticaret ve Sanayii Odası seçimlerini de %49,9 ile kazandılar. Filistinli grupların oluşturduğu koalisyonu ise oyların %38,3'ünü aldı. Nablus Ticaret ve Sanayii Odası seçimlerini

577 Mesela 27.11.1993'te Gazze Üniversitesi'ndeki seçimleri Hamas destekçileri oyların %81'ini alarak kazandılar. Fetih ise oyların 10,6'sını aldı. Bkz. Filistin el-Müslime, Ocak 1994.

578 Bkz. Filistin el-Müslime, Şubat 1995 ve Temmuz 1995.

579 Ceriudetu'l-Kudsi'l-Arabi, Londra, 10.05.1996.

580 1995 Haziran seçimlerinde 81 koltuktan 78'ini Hamas ve Fetih yarı yarıya paylaştılar. Halk Cephesi'ni destekleyen grup ise geriye kalan üç koltuğu elde edebildi. İşgal güçleri, üniversitedeki 300 destekçisini tutuklamasaydı eğer Hamas büyük bir zafer kazanmayı umuyordu... Bkz. Filistin el-Müslime, Temmuz 1995.

581 Bkz. Abdulcevad Salih, *İsti'radu ve Takvimu't-Tecarib el-İntihabiyye es-Sabika fi'd-Daffeti ve'l-Kita*, Editör: Cevad Hamd, *İntihabatu'l-Hükmi'z-Zati el-Filistini*, Merkezi Dirasatı'ş-Şarkı'l-Evsat, Amman, 1994, s. 30-31. Geçen dört senede yapılan seçimler için belirtilen oranlar, şu ana kadar dikkate değer bir değişikliğe uğramamıştır.

ise FKÖ destekçisi ittifak %50,2 ile kazandı. İslamî hareketi destekleyenler ise oyların %45,6'sını alabildi. 04.11.1991 Gazze Ticaret ve Sanayii Odası seçimlerinde ise FKÖ destekçisi Filistin grupların koalisyonu oyların %54,4 alırken, İslamî kesim %37,5'ini alabildi⁵⁸²

Mahmud ez-Zehar'ın, 1991-1992 yıllarında Gazze ve Batı Şeria'daki 23 müessesede yapılan öğrenci toplulukları ve meslek birlikleri seçimlerinde farklı hareketlerin aldığı destek oranıyla ilgili yaptığı bir araştırmaya göre, İslamî hareketin bu alanlarda aldığı halk desteği oranı %45,8 dolaylarındadır.⁵⁸³

O günlerde gönül rahatlığıyla sonuçlarına güvenilebilecek kamuoyu yoklama merkezleri bulunmuyordu. Bazılarının titizlikle kamuoyu yoklamaları yapacak yeterliliği yoktu, bazıları ise objektiflikten yoksundu. Çünkü bir taraftan destek alıyordu, bunun neticesinde sonuçların o tarafın lehine çıkmasını önemsiyordu. Bu durum, bu merkezlerin en faali olan Nablus'taki Yaser Arafat ve Fetih destekli Filistin Araştırmaları ve İncelemeleri Merkezi (Merkezu'd-Dirasat ve'l-Buhus el-Filistiniyye) için de geçerliydi. Bu merkezin yaptığı anketlerde genellikle Fetih hareketi oyların %40'ını, Hamas %15'ini, Halk Cephesi %6'sını, İslamî Cihat ise %3,8'ini alıyordu.⁵⁸⁴ "Kudüs Medya ve İletişim Merkezi"nin (Merkezu'l-Kuds li'l-İlam ve'l-İttisal) yapmış olduğu 1995 Haziran'ında yayınlanan anket de objektiflik konusunda pek farklı değildi. Bu anketin sonuçlarına göre Fetih oyları %46,6, Hamas ise 18,2 idi.⁵⁸⁵

582 Abdulcevad Salih, *İntihabatu'l-Guraffi'-Ticariyye ve's-Sına'iyye Meselen*, el-Hayat, 27.01.1995.

583 Atf Advan ve Cevad ed-Delvi, *Tevcihatu'n-Nahibi'l-Filistini fi'd-Daffeti ve'l-Kudsi ve'l-Kita'*, el-Avamil'l-Müessira fiha ve'n-Netaic el-Mütevekkaa' fi Daviha, Editör: Cevad Hamd, *İntihabatu'l-Hükmi'z-Zati el-Filistini*, Merkezi Dirasati'ş-Şarkı'l-Evsat, Amman, 1994, s. 126-127.

584 Halil eş-Şikaki'nin a.g.e.'de aynı başlıkla sunduğu çalışma tebliği, s. 143.

585 er-Ra'y, 24.06.1995.

İslamcılar ve barışçıl çözüm karşıtları, Batı Şeria'da ve Gazze'de özerk yönetim seçimlerini boykot ettiler. Çünkü halkın farklı akımlara olan meylini tespit için gerçekçi bir araştırmaya yer verilmemişti. Ve büyük bir İsraili şahsiyet olan İsrail Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Yoel Singer'ın şöyle bir tahminde bulunduğu biliniyordu: Özerk yönetim seçimlerine katılması durumunda İslamî hareket oyların %40'unu, Arafat'ı destekleyen FKÖ %50'sini, solcu kanat ise %10'unu alacaktır.⁵⁸⁶

Oy oranlarına bakmaksızın denebilir ki İslamî hareketin Filistin sahasında hiç şüphesiz kuvvetli bir ağırlığı vardı. Dolayısıyla onu mübalağalı bir şekilde övmek veya değerini küçük görmek uygun değildir. Çünkü öğrenci ve iş sektörleri seçimleri; toplumsal kesimlerin yaşamış olduğu karışıklıkları, düğüm haline gelmiş sorunlarını, sosyal, ekonomik ve siyasi şartları her zaman yansıtmaz... Zira aşiretçilik, adayların kalitesi ve niteliği, sosyal ve siyasi konumları, maddi imkanları, propaganda kampanyaları, hizmet alanındaki rolleri ve mücadele geçmişleri, seçimlerde tercihe etki eden unsurlardandır. Aynı şekilde şehadet operasyonları, ekonomik ambargo, yönetimin elde ettiği bazı kademeli kazanımlar ve benzerleri de seçimlerin gidişatına etki eden olaylardandır. Ayrıca halkın hangi tarafa rağbet ettiğini ve kimin Filistin'i temsil edeceğini tespit etmek için yapılan araştırmaları (anketleri vs.) Batı Şeria ve Gazze ile sınırlamak doğru olmaz. Çünkü 1948'de İslamî hareket, işgal altındaki Filistin'de halk bazında en güçlü kuvvetti. Keza Ürdün'de de öyleydi. Ürdün'de Filistin asıllı kuruluşlar 1989 ve 1993 parlamento seçimlerinde ve sendika ve üniversite seçimlerinde İslamî harekete ciddi destek sağladıklarını ifade etti... Keza Filistin İslamî hareketi Lübnan'da da sürekli bir yükseliş göstermektedir. Körfez ülkelerinde, Avrupa ve

586 ed-D'ave dergisi, 01.05.1995.

Güney ve Kuzey Amerika'daki Mehcer⁵⁸⁷ ülkelerinde de durum bu şekildedir.

Her halükarda İslamî Direniş Hareketi (Hamas), halkın yükselen sesi ve eşsiz bir menhec haline geldi. FKÖ barışçıl çözüm sürecine girince işgal güçlerine karşı direnişin başını çekmeye başladı. Dolayısıyla İslamî hareketi bu zor ve kritik dönemde oynadığı role göre değerlendirmek gerekir.

Georgetown Üniversitesi'nde hocalık yapan ve laikliğe olan meyli ile bilinen meşhur Filistinli düşünür Dr. Hişâm Şerâbi, Haaretz gazetesine verdiği röportajda Hamas'tan beğeni ile bahsetti ve şöyle dedi: "Şüphesiz İslamî Direniş Hareketi, Filistin İntifâdası'nın ortaya çıkardığı siyasi ve askeri bir harekettir. Bu hareket bugün, Filistin direnişini birleştiren ve bir araya getiren bir çerçeve mesabesinde. Bu hareket, FKÖ çatısı altında mücadele eden herhangi bir grup değildir. O, Filistin direnişinin yeni şeklidir... FKÖ'nün aksine, İslamî Direniş Hareketi (Hamas), Filistin'i kurtarma vazifesini ve bunun için toplanılan malları kendi aralarında paylaşan, dağınık grup ve örgütlerden oluşmamaktadır. Hamas, Filistin halkını İslam sancağı ve halkın dininden ve kültüründen doğan şiarlar (ilkeler) altında birleştiren örgütsel bir çerçeveyi temsil ediyordu. Bu ilkelere büyük küçük, eğitilmiş eğitimsiz ve halkın çoğunluğunu oluşturan fakir kesim inanmıştı..." Ve Şerâbi şöyle devam etti: "Bu direniş şu ana kadar FKÖ'nün ve FKÖ'ye bağlı grupların, çeyrek asrı aşkın bir sürede yapamadığı Filistin halkını örgütlemek için yeni yapılar oluşturmayı ve bunları her türlü dış yardımdan bağımsız olarak aktif bir şekilde askeri mücadeleye katabilmeyi başarmıştır"⁵⁸⁸

587 Mütercimnin notu: Sözlükte "göç edilen yer" manasına gelen Mehcer, başta Lübnan olmak üzere Suriye, Filistin ve Ürdün'den göç eden Araplar'ın Kuzey ve Güney Amerika'da ikamet ettikleri yerlere verilen addır. Bkz. Hüseyin Yazıcı *Mehcer Edebiyatı*, DİA.

588 el-Hayat, 05.03.1995. Tırnak içine alınarak yapılan vurgu araştırmacıya aittir.

Hamas'ın Siyasi Liderliği

İntifada'nın devam etmesiyle beraber yavaş yavaş Hamas'a müntesip ya da onun himayesindeki siyasi liderler gazetelerde boy göstermeye başladı. Onların en öne çıkan Hamas'ın kurucusu ve İntifada'nın şeyhi sayılan Ahmed Yasin idi. Gazze Şeridi'nde Dr. Abdulaziz er-Rantisi, Mahmud ez-Zehar, Muhammed Şem'a, Abdulfettah Duhan, Seyyid Ebu Musamih, Ahmed Bahr ve diğerleri gibi bilinen birçok öncü şahsiyet vardı. Batı Şeria'da ise Cemal Selim, Hasen Yusuf ve Cemil Hamami gibi isimler öne çıktı. Filistin dışında ise Hamas'ın siyasi büro başkanı Dr. Musa Ebu Merzuk, siyasi büro başkanvekili Halid Meşal, Hamas resmi sözcüsü İbrahim Guşe, Hamas'ın Ürdün temsilcisi Muhammed Nezzal, Sudan temsilcisi Münir Said, Suriye temsilcisi Mustafa el-Kanu, Lübnan temsilcisi Mustafa el-Leddavi, Hamas'ı önceden İran'da temsil eden İmad el-Alemi ve hali hazırdaki İran temsilcisi Usame Hamdan gibi isimler sıkça dile getiriliyordu.

Hamas himayesindeki liderler ve siyasi alanda sembol haline gelen isimler -özellikle de işgal altındaki Filistin topraklarında yaşayanlar- tutuklama, işkence ve sürgün gibi baskılardan muzdaripti. Hamas'ın Şeyh Ahmed Yasin, Abdulaziz er-Rantisi gibi birçok önder şahsiyeti hala İsrail zindanlarındadır... Ya da Filistin Özerk Yönetimi'nin hapisanelerindedirler. Çoğunlukla tekrar tekrar tutuklanır ve serbest bırakılırlar. Hepsi olmasa bile bu şahsiyetlerin büyük bir bölümü uzun süre tutuklu kalır ve eziyete uğrarlar.

Filistin dışındaki en öne çıkan tutuklama olayı, Amerika Birleşik Devletleri'nin 25.07.1995'te Hamas hareketinin siyasi büro başkanı Musa Ebu Merzuk'u, Amerika göç kanunlarına aykırı davranmak bahanesiyle New York'ta Kennedy Havalimanı'nda tutuklamasıydı. Görüşüne göre bu tutuklama "İsrail'in" arzuladığı bir tutuklamaydı. Çünkü

tutuklanması mantıklı ve sabit delillere dayanmıyordu. Ebu Merzuk ve ailesinin Yeşil Kart'ı vardı. Daha önceki 14 senelik Amerika ikameti döneminde de kanunlara aykırı davranmamış, Birleşik Devletler aleyhinde bir icraatta bulunmamıştı. Ayrıca Hamas, İsrail'e karşı direniş çalışmalarını Filistin ile sınırlamıştı ki bunu Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ve kararları da onaylamaktaydı. Dolayısıyla Ebu Merzuk'un tutuklanması siyasi idi. Bir İsrail mahkemesi ilk defa 31.07.1995'te Ebu Merzuk'un tutuklama emrini verdi ve İsrail onu ABD'den 07.08.1995'te resmi olarak teslim etmesini talep etti. Azami iki ay içerisinde İsrail'in gerekli belgeleri ABD'ye takdim etmesi gerekiyordu. Süre dolmadan yaklaşık bin sayfa tutan belgeleri gönderdi. Dava dilekçesi 22 madde içeriyordu ve bunlar esas olarak, Amerika'da çalışan ve işgal altındaki Filistin'i ziyaret esnasında İsraili yetkililerin tutukladığı Hamas üyesi Muhammed Salah'ın işkence altındaki itiraflarına dayanıyordu. İddianamelerde; kasten ve kasıtlı olmayarak adam öldürme, kasten eziyet verme ve yaralama, Hamas'ın işgal topraklarındaki "terör" çalışmalarını yönlendirme ve koordine etme gibi suçlamalar yer alıyordu.⁵⁸⁹

Ancak silahlı eylemlerle ilgili suçları, Hamas'ın siyasi liderlerine yöneltmek zordur. Çünkü onlar, bağımsız ve geniş bir hareket özgürlüğüne sahip askeri kanadı doğrudan yönlendirmezler. Hamas'ın siyasi liderleri ve sembol haline gelmiş isimleri, hareketin ideolojisini, yöntemini ve siyasi duruşunu ifade ederler. Herhangi bir silahlı eyleme karışmaksızın halkı harekete geçirirler. Ebu Merzuk'un tutuklanması, Hamas'a karşı Amerika yönetimi ile İsrail arasındaki koordine ve yardımlaşmanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bununla Hamas'ı zayıflatmak, çalışmalarını

589 Bkz. a.g.e. 09.08.1995/23.10.1995; eş-Şarku'l-Evsat, 23.10.1995; Müctema' dergisi, Kuveyt, 17.10.1995.

akamete uğratmak, barışçıl çözüm sürecini hızlandırmak ve bunun İsrail ve Amerika hükümetleri için bir seçim yatırımı olması hedefleniyordu.

Ebu Merzuk'un mahkemesi aylarca sürdü. 08.05.1996'da İslamcılara düşmanlığı ile bilinen Amerikalı federal hakim Kevin Duffy, Ebu Merzuk'un İsraili makamlara teslim edilmesine izin veren kararı açıkladı. İsraili makamların sunmuş olduğu delillerin Ebu Merzuk'un teslimi için yeterli olduğu ve onun " Hamas isminde bir komplo çetesine müntesip olduğu" görüşüne vardı.⁵⁹⁰ Ebu Merzuk'un davası istinaf mahkemesine taşındı ancak bu satırların yazıldığı şu anlarda hala Amerika'da tutukluğu devam etmektedir... Belki de davasının sonuçlanması uzun vakit alacaktır.

Hamas, liderlerinin serbest bırakılması için büyük gayretler sarf etti. Amerikan idaresini aldatmaca ve adilikle suçladıkları birçok bildirimler yayımladılar. Bunu bir kırmızı çizgi kabul ederek Ebu Merzuk'un İsrail'e teslim edilmemesi konusunda Amerika yönetimini uyardılar. Bu kırmızı çizgiyi görmezden gelmenin, Filistin halkı ile işgalci siyonistler arasındaki mücadeleye doğrudan bir taraf olarak girmeleri anlamına geleceğini ifade ettiler. Bu da "sonucu pek hoş olmayacak bir şeydi." Hamas, siyasi liderlerinin şerefini koruyacaklarına ve kullanabilecekleri tüm imkanları seferber ederek serbest kalmalarını sağlayacaklarına söz verdi.⁵⁹¹

Hamas'ın Cihat ve İntifada'daki Rolü

Bazıları, muasır Filistin cihadının operasyon gücü ve etkisinin boyutlarını merak edebilir. Bir kısmı mesela Afganistan ve Cezayir'deki cihat tecrübesiyle kıyaslayarak Filistin cihadını zayıf bulabilir. Zira bu bölgelerde uzun seneler süren şiddetli savaşlarda yüz binlerce şehit verildi. Biz bu

590 Bkz. eş-Şarku'l-Evsat, 10.05.1996; Hayat, 10.05.1996. 09.10.1996'da ise Amerikalı hakim Dr. Ebu Merzuk'un istinaf talebini reddetti ve İsrail varlığına teslim edilme iznini yineledi. Bkz. er-Ra'y, 11.10.1996; Sebil gazetesi, Amman, 15.10.1996.

591 Bkz. el-Esvak, 10.08.1995; eş-Şarku'l-Evsat, 10.05.1996.

yanlış kıyası reddetme sadedinde değiliz. Ancak meseleyi izah maksadıyla diyoruz ki: Bu kıyaslama doğru bir kıyaslama değildir ve dikkatli bir incelemeden yoksundur. Aşağıdaki noktalar, meselenin en iyi şekilde anlaşılabilmesi için yardımcı olabilir.

1. İsrail varlığı dünyadaki en mahir ve en güçlü askeri nizama sahiptir. Güvenliğe ayırdıkları bütçe, birçok Arap devletinin toplam bütçelerinden daha fazladır. Seferberlik durumunda, işgal altındaki Filistin'de yaşayan 4,5 milyon Yahudi'den yaklaşık 1 milyon Yahudi asker toplayabilmektedir. Ayrıca erkek-kadın tüm Yahudiler çok erken yaşlarda askeri eğitim almaya başlarlar. 18 yaşında ise zorunlu askeri eğitime dahil edilirler. Eğitimi bitenler -orduya girmeseler bile- ihtiyaç duyulduğunda çağrılmak üzere bekleyen yedek asker sayılmaktadır.

2. İsrail varlığı, ABD başta olmak üzere birçok büyük devletten destek ve yardım almaktadır. Aldıkları senelik yardım üç milyar dolar kıymetindedir. Her şeyden önce silah, güvenlik ve teçhizat konusunda dünya çapında gelişmiş teknolojilerden faydalanmaktadır. Büyük devletler, Avrupa ve birçok dünya ülkesi "İsrail'in Filistin'de bulunma hakkını" ve Filistin topraklarının %72'si üzerinde kurulan "İsrail" devletini tanımaktadır. Ve bu devletler, tehlikeyle ya da ciddi meydan okumalarla karşılaştığında İsrail varlığının yanında durmaktadırlar. Mesela Sovyetler Birliği'ne karşı cihatta İslam ülkelerinin yanı sıra Amerika ve Avrupa'nın desteklediği Afganistan'da durum böyle değildi. Amerika ve Avrupa, Sovyetleri düşmanları ve geleneksel rakipleri olarak görüyordu.

3. Filistin topraklarının yüz ölçümü, Afganistan ve Cezayir'e kıyasla küçüktür. Mesela Cezayir'in sadece %10'u kadardır. Bunun yanı sıra Filistin'in coğrafi durumu (yer şekilleri), Afganistan ve Cezayir'e kıyasla gerilla savaşına

ve uzun süreli askeri üsler kurmaya elverişli değildi. Bu da Filistin mücahitlerine tatbikat, operasyon ve süreklilik sağlama gücünün birçoğunu kaybetmesine sebep oldu.

4. Filistin mücahitlerinin, İsrail varlığını çevreleyen komşu ülkelerde askeri üsleri yahut toplanma ve harekete geçme merkezleri yoktu. Bunun aksine Afgan direnişinin Pakistan'da üsleri vardı. Filistin mücahitleri, işgal topraklarının dışından operasyon başlatamıyorlardı, bundan menedilmişlerdi. Bununla birlikte dışarıdan gelecek lojistik ve silah desteği kapıları yüzlerine kapatılmıştı. Bu durum, mücahitlerin büyük çaplı operasyonlar yapmasını neredeyse imkansız hale getiriyordu.

5. Filistin halkının yoğun olarak bulunduğu yerler, işgal altında ve yüzölçümü çok dar yerlerdi. Tepelerinde de nefeslerini dahi sayan güvenlik güçleri bulunuyordu. Topraklarını gasp ediyor, evlerini yıkıyor, hayatta kalma mücadelesinde bile onlarla savaşıyor, tutukluyor ve hiç tereddüt etmeden öldürüyorlardı.

6. Filistin meselesi, esasında sadece Filistinlilerin meselesi değildir. İsrail varlığının oluşturulması, devletlerarası bir komplonun neticesidir. Onu, İslam aleminin kalbine yerleştirdiler ki; Müslümanları parçalasın, birleşmelerini engellesin ve batılların-siyonistlerin egemenliği bölgedeki varlığını korusun. Dolayısıyla Filistin meselesi, sadece Filistinlilerin meselesi olmaktan daha büyüktür. Bu, tüm Müslümanların meselesidir. Bu meselenin çözümü de ancak Müslümanların, siyonizme meydan okuyacak seviyeye gelmesiyle mümkündür.

7. Savaş henüz kapsamlı bir İslamî şekil almadı ve Filistin İslamî hareketi henüz Filistin halkının siyasi liderliğini üstlenmedi. Zira İslamî hareket hala imkanlarının zayıflığından, Arap-İslam aleminin cimriliklerinden ve eğitim, yığınak ve destek için askeri üslerin yoksunluğundan muzdaripti.

8. Şüphesiz sahada büyük bir ağırlığı olan Filistin Kurtuluş Örgütü barış sürecine girdi ve silahlı mücadeleyi bıraktı. Barış anlaşmalarının yükümlülüklerini yerine getirmek için İsrail makamlarıyla İslamî direniş ve cihadı vurmak için iş birliği yaptı.

9. Filistin'deki cihadı İntifada ve sonrasındaki döneme hasretmek doğru olmaz. 1920'lerden beri cihat ateşi tutuşmuş vaziyettedir. Filistinliler on binlerce şehit ve yüz binlerce yaralı vermiştir. Şu anda hala dört milyon civarı Filistinli vatanından çıkartılmış halde yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır.

Bahsi geçen etkenler sebebiyle, Filistin'de cihat faaliyetleri yapmak bu merhalede akıntının tersine yüzmek gibiydi. Hatta böyle bir ortamda, cihat namına yapılan her tür çalışma -ne kadar basit ve küçük bile olsa- takdiri hak etmektedir. Zira birçokları yılğın ve zayıf bir halde gözlerini İsrail varlığı ile yapılacak barış anlaşmalarına dikmişti. Mücahitlerin yanı sıra, Filistinli yetimler, kadınlar ve yaşlılar için zekat ve hayır paraları toplayanlara bile engel olmaya çalışıyorlardı. Mücahitlerin yaptığı tüm operasyonları kınıyor ve bunları "terör" olarak nitelendiriliyorlardı.

Bu zikredilenlere rağmen Filistin halkı özellikle de İslamî hareket mesuliyetlerini yerine getirmeyi terk etmediler. Ve İslamî hareketin önünde hala, fertlerini geliştireceği, iç düzenini ve müesseselerini güçlendireceği, programını ve stratejilerini belirleyeceği birçok çalışma bulunmaktadır. Ayrıca Filistin halkı arasındaki etki alanını ve destek çemberini genişletmek, İslam alemini görev ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirmek ve ne kadar fedakarlık gerekirse gereksin direniş ve cihat ateşini canlı tutmak için yapması gereken şeyler de vardır...

Bu gibi şartlarda İslamî hareketin Filistin'deki cihadı, Filistin'i bir an önce ve doğrudan özgürleştirmeyi hedeflememektedir. Bunun uzun soluklu bir savaş olduğu bilinçle hareket edilmektedir. Allah zafer iznini verene kadar belki de bu mücadele nesilden nesle aktarılacaktır. Böyle karanlık ortamlarda İslamî hareket, bu gibi merhaleleri hakkı muhafaza ederek ve cihat ateşini söndürmeden aşabilmek için çabalar. Bu durumu Hamas hareketi resmi sözcüsü İbrahim Guşe şu şekilde ifade etmiştir:

"Hamas hareketi imkanları ve faaliyetleri sınırlı bir harekettir. Ana hedefi ve esas gayesi -daha önceden de zikrettiğim gibi- cihat ve direniş ateşinin Filistin topraklarında canlı tutmak ve sonraki 100 sene boyunca da kalmasını sağlamaktır... Eğer haçlı savaşları 200 sene sürmüştü ve haçlı askerlerinden kurtulmak bu kadar uzun bir süre almışsa, o halde Hamas hareketi de siyonistlerle mücadelesinde bu kadar uzun bir süre bekleyebilir. Siyonistlere karşı verilen savaş bir 100 sene daha devam edebilir. Bizim bu konuda bir acelemiz yok. Bu meseledeki en önemli husus Filistin halkının vatanlarına bağlı kalmaları ve bu bağlılığı cihat ve direniş ile dile getirmeleridir."⁵⁹²

Bu zikrettiklerimizin ışığında Hamas ve diğer cihat hareketlerinin cihattaki rolü daha iyi anlaşılacaktır. Bu rol, sahadaki varlığını ispat etmiş ve karşılaştıkları zorluklara ve imkanların kıtlığına rağmen olaylar üzerine ağırlığını koyabilmiştir. Her türlü fedakarlık ve şehadet için hazır olan nitelikli adamları sayesinde Hamas, bu zorlukları aşabilmeyi mümkün kılmıştır. İsraili analistler şöyle bir itirafta bulunmuşlardır: "Hamas, Filistin insanından yeni bir model ortaya çıkarttı: Yeni istişhadcılar (şehadet saldırısı düzenleyenler)."⁵⁹³ Yine uzmanlardan biri Hamas'ın, Filistin denklemindeki en zor rakam olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁴

592 Ürdün gazetesi, Amman, 17.08.1996.

593 Bkz. Musa el-Keylani, *er-Rakmu'l-Es'ab fi'l-Muadele*, ed-Düstur gazetesinde, 01.02.1995. Tırnak vurgusu araştırmacıya aittir.

594 a.g.e.

İsrail askeri uzmanı Zeev Schiff, Hamas hakkında şöyle der: "İsrail, şartlar ve baskılar ne kadar katı olursa olsun ilkelere bağlı kalan ideolojik bir yapı ile karşı karşıyadır. Zira ne zaman güvenlik güçleri Hamas aktivistlerinden bir grubu tutuklasa, Hamas tekrardan güçleniyor ve geri dönüyor."⁵⁹⁵

Öte yandan Hamas; imkanlarını, güçlerini ve çalışma kabiliyetlerini geliştirdi. İsrail ordusunda üst düzey bir askeri kaynağın aktardığına göre "Hamas'ın faaliyet/operasyon yapma gücünde önemli bir artış var. Keza istihbarat bilgileri toplamada açık bir iyileşme gözleniyor. Özellikle de operasyonlar için zaruri olan bilgilerin toplanmasında. Hamas kendisine dersler çıkarıyor, analizlerde bulunuyor, inceliyor, uygulamaya geçmeden önce doğru bilgileri topluyor, sınırlarını belirliyor ve ilk atışta hedefi vuruyor."⁵⁹⁶

İsraili The Jerusalem Post gazetesi, Hamas konusuyla yakından ilgilenen bir uzman olan ve İbrani Üniversitesi'ne bağlı Truman Enstitüsü'nde görev yapan Dr. Yifrah Zilberman'ın Hamas hakkında şöyle dediğini aktarmıştır: "Örgüt dinamik bir yapıya sahip. Gücünün sırrı önemli ölçüde buradan geliyor. Filistin caddelerinde girişim ve liderlik temelleri üzerine hareket ediyorlar. Hamas'tan neşet eden ve onunla iş birliği içerisinde olan fakat sabit bir liderlik yapısına sahip olmayan başka gruplar da var. İntifada şartları altında bu bir meziyet olarak görülebilir."⁵⁹⁷ Askeri İstihbarat Şubesi Başkanı General Uri Sagi'ye gelecek olursak, 05.04.1993 tarihinde İsraili Yedioth Ahronoth gazetesine verdiği röportajda Hamas mensuplarının "mücadele verdikleri İsraili kuvvetlerden bölgeyi daha iyi tanıdıklarını, gelişmiş operasyon taktiklerine sahip olduklarını... Üst düzey bir gizlilik içinde hareket ettiklerini, İsrail kuvvetlerini

595 ed-Düstur, 31.03.1993.

596 Bkz. Gassan Du'ar, *Mev'id mea's-Şabak: Dirase fi'n-Neşati'l-Askeri li-Harakereti Hamas ve Ketaib İzziddin el-Kassam Hilale Am 1993*, Menşurat Filistin el-Müslime, Londra, 1995, s. 157.

597 a.g.e. s. 168-169.

çok iyi bir şekilde gözetleyebildiklerini ve operasyonlar için çok iyi hazırlandıklarını” aktardı. Ayrıca Hamas’ın operasyonlarının “dikkate değer ve çetin” operasyonlar olduğunu dile getirdi.⁵⁹⁸

Hamas’ın sahadaki performans gücü, İsrail Bayındırlık ve İskan Bakanı ve Batı Şeria eski askeri lideri Bünyamin Ben-Eliezer’i 1993 Mart’ında şu sözleri söylemeye sevk etti: “İsrail’in önünde iki seçenek var. Ya boyun eğecek ya da sonuna kadar bu mücadeleyi sürdürecektir. Ve biz ikinciyi seçtik. Buraya kim hükmedecek, Hamas mı İsrail hükümeti mi? Buna karar vermeliyiz.”⁵⁹⁹

İbrahim Guşe’nin açıklamasına göre Hamas İntifada’dan beri binlerce yaralı, esir ve tutuklunun yanı sıra yaklaşık 700 şehit verdi.⁶⁰⁰ Bu rakam, Filistin’deki zor çalışma ortamlarında az gözükmemektedir. Keza bu rakamlara Filistin’i “kurtarma/özgürleştirme” savaşına girmeden ve İsrail varlığına karşı kapsamlı harpler yapılmadan ulaşılmıştır.

Her halükarda, sonraki sayfalarda Hamas’ın cihat faaliyetlerine değineceğiz.

İntifada’dan beri Hamas’ın meydandaki varlığının giderek kuvvetlenmesiyle beraber cihat faaliyetleri de tırmanışa geçti. İlk başta grevlerden, gösterilerden, duvarlara sloganlar ve bildirimler yazmaktan ve caddelerde tekerlek yakmaktan ibaret olan eylemler, düşman askerlerine taş ve molotoflar atma yönünde gelişti. Aynı şekilde İsrail askerlerini bıçaklamak ve ajanları ile hainleri tasfiye etmek de bu gelişen eylemlerdendi. Eylemlerin seviyesi daha da yükseldi ve düşmanlara silahlarla saldırmaya, pusular kurmaya ve bomba yüklü araçları patlatmaya doğru gelişme kaydetti. İntifada ile geçen seneler Hamas’ın tecrübesini, sağlamlığını ve ustalığını arttırdı. Böylelikle siyonistlerin sindirme,

598 a.g.e. s. 172.

599 a.g.e. 229.

600 Ürdün, 17.08.1996.

yük etme ve tutuklama hamleleri zorlaştı. Şayet FKÖ barış sürecine girmeseydi ve Hamas'ı diri diri toprağa gömmek ve durdurmak için aktif ve heyecanlı bir şekilde İsraili makamlarla koordineli olarak hareket etmeseydi, Hamas'ın cihat faaliyetlerinin çok farklı sonuçları olurdu.

03.02.1989'da Avi Sasportas isimli askerin kaçırılması ve öldürülmesi ve 05.03.1989'da Ilan Saadon isimli askerin kaçırılması ve öldürülmesi Hamas'ın, işgal askerlerine karşı düzenlediği ilk operasyonlardandı.⁶⁰¹ Bunun ardından İsraili yetkililer 1989 Mayıs'ında Hamas unsurlarına ve destekçilerine karşı yoğun bir operasyon başlattı. Yüzlerce Hamas mensubu tutuklandı. Tutuklananların en göze çarpanı, İntifada'nın Şeyhi ve Hamas kurucusu Şeyh Ahmed Yasin idi. Hamas'ın lider kadrosunda bulunmak ve operasyonlarla ve ajanları öldürmekle ilgili yönlendirmelerde bulunup fetvalar vermek suçlamasıyla tutuklanmıştı. Şeyh Ahmed Yasin'e iki defa müebbet ve buna ek olarak 15 yıl daha hapis cezası verildi! Tekerlekli sandalyeye mahkum, tüm vücudu felçli ve yaşlı birisiydi. Kronik ve zor hastalıklardan muzdarip olan ve 60 yaşını geçmiş birisiydi. Fakat o, Müslüman izzetini muhafaza ediyor, acılarına ve düşmanlarına galip geliyordu. Himmetiyle ve kararlılığıyla; sönmüş, teslim olmuş, Kudüs'üne ve mübarek topraklarına karşı hareketleri felç olmuş bir ümmeti ayağa kaldırıyor. Sabrı ve fedakarlığı ile nesillere ilham veriyordu. Allah'tan onu mükafatlandırmasını, ayaklarını sabit kılmasını ve esaretten kurtarmasını dileriz.

601 Gassan Du'ar, *Esved Hamas: Harbu'l-Eyyami's-Seb'a*, Menşuratu Filistin el-Müslime, Londra, 1993, s. 14.

Şeyh Ahmed Yasin'in tutuklanmasının ardından şair Halid Ebu'l-Umerin'in kaleminden dökülen dizelerin bir bölümü şöyledir:

*Sen ışığı zayıf, bedeni mahpus bir hilaldin.
Bugün ise dolunay oldun, ışıklar saçyorsun.
Mevla'nın hikmeti, ayakların tutmuyor.
Ama hamasetin karşısında facirler helak oluyor.
Ey Ahmed Yasin, sen bizim imamımızsın.
Büyük imanun bizi güçlendiriyor.
Şehoetler ve hezimetler bizi yerimize oturttu.
Sen ise kalkıyorsun ve sağ elin bir kasırga gibi!
Ey Ahmed Yasin, biraz yavaşla.
Liderlerimizin ayakları çömlek gibi.
Ey bir ümmeti harekete geçiren kahraman!
Liderlerimiz ve büyüklerimiz de harekete geçse ya!
Ey bedeni küçük ve ölü (felçli) sen bizi doğrulttun.
Sıka bedenlerimizi taşlar diriltiyor.
Rabbimi tenzih ederim şüphesiz bu bir mucizedir.
Ve onunla korku ve mazeretler yok oluyor.⁶⁰²*

İsraili yetkililer, işkence altında gerçekleştirdikleri sorgulamalardan Hamas hareketinin üç kanadı olduğunu ortaya çıkardılar:

- Ahmed Yasin'in liderliğini yapmakla suçlandığı siyasi kanat.
- Salah Şehade'nin liderliğini yapmakla suçlandığı askeri kanat (mücahitler).
- Yahya Sinvar'ın liderliğini yapmakla suçlandığı güvenlik kanadı (Mecd).⁶⁰³

Ancak Hamas çok çabuk bir şekilde saflarını düzeltti ve cihat faaliyetlerine tekrardan başladı. 20.10.1990'da gerçekleştirilen Şeyh İclin operasyonu bu faaliyetlerindedir. Bu operasyonda Amir Ebu Serhan üç kişiyi öldürdü.

602 Ahmed Yasin hakkında bkz. Ahmed b. Yusuf, a.g.e. s. 7-21, 71-73, 80 ve 92.

603 Gassan Du'ar, *Esved Hamas*, s. 11.

29.10.1990'da ise Heysem Şefik Cümle'nin operasyonu gerçekleşti. Bu operasyonda Heysem Şefik şehit oldu ve bir Yahudi yerleşimcide öldürüldü. 14.12.1990'da Atılım (İntılaka) operasyonu yapıldı ve üç kişi öldürüldü. Bu son operasyondan sonra Hamas, unsurlarının ve destekçilerinin önemli bir bölümünü kapsayan bir tutuklama hamlesine maruz kaldı. Fakat bu sıkıntıyı da atlatmayı başardı ve daha sağlam, daha tecrübeli, daha dikkatli ve daha cüretli bir şekilde döndü. Ve dört kişinin ölümüne sebep olan 01.03.1991'deki Muhammed Ebu Celale operasyonunu ve iki kişinin ölümüne ve 11 kişinin yaralanmasına sebep olan 11.10.1991'deki operasyonunu gerçekleştirdi.⁶⁰⁴ Sonra Hamas'ın cihat unsurları, 1990 Mayıs'ında gizlice kurulduğu tahmin edilen "Şeyh İzzeddin Kassam Tugayları" oluşumu altında faaliyetlerini sürdürdü.⁶⁰⁵ Siyonistlerin peşi sıra gelen hamlelerinin ve hiçbir baskı, yıldırma ve kovuşturma aracının durduramadığı kaliteli ve güçlü operasyonlar gerçekleştirmeye başladılar. Bu da Hamas'ın cihat konusundaki kararlılığını, köklü bir yapıya sahip olduğunu, halkı arkasına aldığı, asker toplama gücünü ve çok zorlu şartlarda bile çalışmalarını sürdürebildiğini gösteriyordu.

Hamas'ın tüm askeri operasyonlarını burada zikretmemiz mümkün değil. Biz sadece Hamas'ın en göze çarpan cihat operasyonlarına değineceğiz. İntifada'nın beşinci yıl dönümü ile birlikte Hamas operasyonlarını arttırdı ve "Şucaiyye operasyonu" kapsamında 07.12.1992'de Hamas mücahitleri askeri bir cipe saldırı düzenlediler ve üç İsrail askerini öldürdüler. Yedioth Ahronoth gazetesi 08.12.1992 tarihli sayısında Kassam tugaylarını şöyle nitelendirdi: "Bölgedeki en cüretkar hücreler. Bilge davranışlarıyla ve savaştaki cesaretleriyle öne çıkıyorlar. Keza zekalarıyla ve askeri maharetleriyle temeyyüz ediyorlar."⁶⁰⁶

604 Bkz. a.g.e. s. 14.

605 Bkz. Gassan Duar, *İmad Akl: Usturatu'l-Cihat ve'l-Mukaveme*, Menşuratu Filistin el-Müslime, Londra, s. 23.

606 Gassan Duar, *Esved Hamas*, s. 21-22.

Ardından Hamas, el-Halil’de 12.12.1992 tarihinde “el-Havuz operasyonunu” gerçekleştirdi ve bir İsrail devriyesine saldırdı. Bir asker bu saldırıda öldü, birisi ağır yaralı olmak ise iki asker de yaralandı.⁶⁰⁷ Ancak siyonist emniyetini derinden sarsan ve yerel ve uluslararası olmak üzere birçok yansımaları olan operasyon “Şeyh Ahmed Yasin’e vefa” operasyonuydu. Bu operasyonda Hamas mücahitleri 13.12.1992’de kıdemli çavuş rütbesindeki İsraili asker Nissim Toledano’yu, Lod şehrindeki evinden ayrılıp Ramallah’ta sınır muhafızındaki bölük karargahına giderken kaçırdılar. Onu gizlediler ve serbest bırakılmasına karşın Şeyh Ahmed Yasin’in serbest bırakılmasını talep ettiler. Bunun için 10 saat mühlet verdiler. İsraili yetkililer oyalamaya başladılar. “Korsanların baskısına yenik düşerek boyun eğmeyeceklerini” ifade ettiler ve bu takas teklifini reddettiler. Hamas ne kadar ciddi olduğunu ispat edebilmek için tehdit ettiği şeyi yaptı ve Toledano’yu belirlenen süre bittikten sonra öldürdü.⁶⁰⁸

Toledano’nun kaçırılması, İsrail emniyeti için bir hakaret ve büyük bir tokat niteliğindedir. Zira İsrail, dünyadaki en nitelikli güvenlik sistemlerine sahip olan ülkelerden biri olmakla övünüyor. Ve onun evinin önünden kaçırılması “bütün insanlar içinde yaşamaya en düşkün olan Yahudileri” sarstı. Bunun üzerine İsrail yönetiminin işkence ve tutuklama hamlesi başladı. 1300 Hamas destekçisi tutuklandı. İsrail parlamentosu Knesset’te başbakanları İzak Rabin bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında, Hamas hareketini kapsayan savaşı ilan etti. Ve İsrail ordu radyosu, ordudaki üst düzey bir kaynaktan şunları nakletti: “Hamas en öncelikli düşman ve terörün ana kaynağı haline gelmiştir. Tüm siyasi ve askeri yapıları zapt edilecektir...”⁶⁰⁹

607 a.g.e. 29-30.

608 a.g.e. 33-42.

609 a.g.e. 44.

İsrail makamları, çoğu Hamas destekçisi İslamcılardan oluşan 415 kişiyi sürgün etti. Aralarında İslamî Cihat Hareketi destekçileri de vardı. Bu karar 17.12.1992'de perşembe günü hayata geçirildi. Hakkında sürgün kararı verilenler Filistin'in kuzeyindeki Filistin-Lübnan sınırından çıkartıldılar. Fakat onlar bu sürgünü reddettiler ve İsrail-Lübnan sınır bariyeri arasında kalan Mercu'z-Zuhur'a yerleştiler. Vatanlarından uzaklaştırılanlar çok eziyetler çektiler ve çok zor şartlarda dik durdular. Dünya Filistin halkının gördüğü zulmü öğrenmiş oldu. Zira sürgün edilenler arasında birçok akademisyen, bilim adamı, hoca, mühendis ve doktor da vardı. Sürgün edilenler medya savaşını öğrendiler ve bu sayede İsrail üzerinde uluslararası düzeyde baskı oluşmaya başladı. Bu sebeple sürgünden tam bir sene sonra İsraililer, sürgün edilenlerin tedrici olarak vatanlarına dönmelerini onayladı.⁶¹⁰ Fakat onlardan birçoğu tutuklanmaktan yahut hapse atılmaktan kurtulamadı. Başlarında, 1996 Ağustos'una kadar tutuklu kalan Abdulaziz er-Rantisi vardı.

1993 yılı, Hamas'ın askeri kolu İzzeddin el-Kassam Tuğayları'nın performansında büyük bir gelişmeye şahit oldu. Araştırmacı Gassan Duar'ın hesaplamalarına göre Hamas 138 askeri operasyon düzenledi. Çok çeşitli bu operasyonlarda; pusu kurmak, ani hücumlar, asker kaçırmak, istişhad (şehadet) eylemleri, silahlı çatışmalar ve benzeri farklı taktikler denendi. Bu operasyonlar neticesinde İsraili kaynakların aktardığına göre, siyonist varlık 79 kayıp verdi, 220 unsuru da yaralandı. Ancak konu hakkındaki deliller incelendiğinde kayıpların bundan çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Hamas ise 33 şehit verdi.⁶¹¹ Burada Hamas'ın kayıplarını az görme gibi bir durum söz konusu değildir.

610 Bkz. a.g.e. s. 47. Medya yazılı, işitsel ve görsel iletişim araçlarıyla sürgünü, sürgün edilenleri ve sürgün edilmelerinden itibaren ve 1993 yılı boyunca vatanlarına dönüşlerini tafsilatlı bir şekilde ele aldı. Mesela Bkz. Filistin el-Müslime dergisinin 1993 sayıları.

611 Gassan Duar, *Mev'id mea's-Şabak*, s. 184-192.

Zira tüm olaylar ve isimler bilinmektedir. Fakat Hamas'ın gerilla savaşı, pusuya düşürme, istişhad eylemleri ve bomba yüklü araçların patlatılması gibi kullandığı savaş taktikleri, Hamas'ın İsrail kuvvetlerinden daha az kayıp vermesini sağladı.

Göze çarpan operasyonlardan biri de 03.01.1993'te düzenlenen Yüzbaşı Haim Nahmani'nin ortadan kaldırılma operasyonuydu. Nahmani, Şabak'ta (İsrail Gizli Servisi) görev yapan bir subaydı. "Kaptan Afif" ismiyle bilinen Nahmani, Şabak servisinin en iyi ve en aktif unsurlarındandı. Hamas bu operasyonuyla, siyonistlerin güvenlik sistemindeki büyük bir açığı ortaya çıkarmış oldu. Hamas mensubu Mahir Ebu Surur, "Kaptan Afif" in güvenini kazanmayı başardı. Kendisini, onunla iş birliği içerisinde olan bir "muhabirmiş" gibi tanıttı ve Kaptan da buna inandı. Ardından Mahir ona sağlam bir tuzak kurdu ve Kudüs'ün Rihafiya banliyösünde onu bıçaklayarak öldürdü.⁶¹²

16.04.1993'teki "Mesiratu'l-Ekfan" isimli istişhad operasyonuna gelecek olursak, bomba yüklü bir cip, Filistin'in kuzeydoğusunda kalan ve 1948 yılında işgal edilen bölümünde yer alan Mehola Yahudi yerleşim birimine daldı ve genellikle siyonist askerlerle dolu olan yemek yeme alanında askerleri indirmekte olan iki askeri otobüsün arasında patladı. Saldırı sonucunda onlarca kişi öldü ve onlarca da yaralandı. Ancak İsraili yetkililer sadece iki kişinin öldüğünü ve yedi kişinin de yaralandığını duyurdu.⁶¹³

20.04.1993'te Zekeriya eş-Şurbaci, Gazze'nin Tuffah Mahallesi'nde meydana gelen şiddetli çatışmada şehit olmadan önce Şabak'ta görev yapan Subay "Ebu Avni" ve üç askeri öldürdü. Siyonistler Zekeriya'yı ancak evleri roketlerle ve tanksavar füzeleriyle bombalayarak ve 19 evi harap ederek

612 a.g.e. s. 75-90.

613 a.g.e. s. 92-95.

öldürebildiler. Zekeriya, saklandığı eve atılan füzelerin birinden gelen şarapnel parçalarının etkisiyle şehit oldu.⁶¹⁴

19.05.1996 tarihindeki Vadi'l-Halil Savaşı'nda büyük kuvvetler, el-Halil'in batısındaki İta (veya Ayta) Mahallesi'nde bir grup mücahidi kuşatma altına aldılar. Mücahitler, İsraili üç ölü ve 11 yaralı saydıktan sonra çekilmeyi başardı. Hamas'tan Hatem el-Muhtesib ve Yakub Mutavi ise şehit oldu.⁶¹⁵

Ve bir kez daha Ahmed Yasin'e ve İsrail zindanlarındaki tutuklulara vefa için Hamas'ın üç mücahidi (Salah Osman, Mahir Ebu Surur ve Muhammed el-Hindi) 01.07.1993 tarihinde Kudüs'te 40 yolcusu olan bir İsrail otobüsünü rehin aldılar. Rehinlerin serbest bırakılması karşılığında Ahmed Yasin'in ve İzzeddin Kassam Tugayları'ndan 50, İslamî Cihat hareketinden 10, Fetih'ten 10, Halk Cephesi'nden 10, Halk Cephesi Genel Komutanlık'tan 10, Demokratik Cephe'den 10 tutuklunun ve aynı şekilde Lübnan Hizbullah'ı lideri Abdulkerim Ubeyd'in serbest bırakılmasını istediler. Ancak İsrail ordusu otobüse saldırdı ve çatışma meydana geldi. Bunun üzerine Salah Osman ağır yaralandı. Diğer ikisi kaçmayı başardı fakat ikisi de şehit olana kadar takip edildiler. İsraililerden ise -onların aktardığına göre- iki kişi öldü, üç kişi ise yaralandı.⁶¹⁶

Hamas mensubu Süleyman Zeydan 04.10.1993'te, Ramallah şehrinin kuzeyindeki Beyt İl yerleşim birimi yakınlarında İsrail özel kuvvetlerinden askerler taşıyan bir otobüsün yanında bomba yüklü aracını patlattı. İsrail makamları otobüs şoförü dahil olmak üzere 28 asker ve yerleşimcinin yaralandığını doğruladı. Aynı gün İsrail makamları, ikisi intihar birisi futbol maçında olmak üzere üç askerin öldüğünü açıkladı.⁶¹⁷ Siyonistler adeten, morallerini ve İsrail'in

614 a.g.e. s. 126-127.

615 a.g.e. s. 127-130.

616 a.g.e. s. 113-121.

617 a.g.e. 97-98.

iç durumunu göz önünde bulundurarak kayıplarını farklı olaylara nispet etmektedir.

19.06.1971’de Cibaliya mülteci kampında dünyaya gelen, İslam terbiyesi ile yetişen, Hamas mensubu olmak ve İntifada’ya katılmak suçlamasıyla 23.09.1988’de hapsedilen İmad Hasen Akil’in şehadeti, Filistin’in sarsıldığı en mühim şehadet haberlerindendi. İmad 1990 Mart’ında hapisten çıktı ve ardından Kassam Tugaylarına bağlı ve Gazze’nin kuzeyinde faaliyet gösteren “şehitler” grubunun sorumlusu haline geldi. 1991 Aralık’ından itibaren İsrail güçleri tarafından aranıyordu. Gazze Şeridi, Kudüs ve el-Halil arasında cihat ve asker toplama maksatlarıyla mekik dokudu.⁶¹⁸

Yakalanması için sürekli takip ediliyor olmasına rağmen birçok başarılı ve can yakıcı operasyon gerçekleştir-meyi başardı. Peşlerindeki takip eden bir kabus gibiydi. Daima şehit olabilmek için çabalar ve şöyle derdi: “İzak Rabin, ölmeyi kararlaştırmış bir gence ne yapabilir ki?” İsrail askeri kaynakları kendisini 11 askeri, bir İsraili yerleşimciyi ve dört Filistinli ajanı öldürmekle suçladı. Onlar bunu, “Filistinli bir tahripkar/sabotajcıya nispet edilen en kanlı sicil” olarak görüyorlardı.⁶¹⁹

Şehit edilişi şöyle oldu: 24.11.1993 tarihinde Gazze’nin eş-Şücaiyye mahallesinde bazı arkadaşlarının yanında nafile olarak tuttuğu orucunu açtı. Ardından mekanın kuşatıldığını hissetti ve kardeşlerine “Şehit olma vaktim geldi” dedi. Gerçekten de İsrail ordusundan büyük kuvvetler, sınır muhafızları ve sayıları 60 olduğu tahmin edilen askeri araçlar mekanı kuşatmıştı. İmad Akil hemen evin çatısına çıktı ve askerlerle arasında çatışma çıktı. İsabet eden tanksavar roketi ile bedeni paramparça oldu. Naaşını çıkartırlarken sionist askerler üzerine yoğun bir şekilde ateş açtı. Üzerinde

618 Gassan Duar, *Imad Akil*, s. 18-43.

619 a.g.e. s. 159.

70 civarında kurşun vardı. Bu da yetmezmiş gibi bazı askerler bıçaklarıyla vuruyorlardı!⁶²⁰ İsrail Başbakanı İzak Rabin, İmad Akil'in öldürülmesini muazzam bir başarı olarak değerlendirdi.⁶²¹

24.12.1993'te İmad Akil'in şehadetinden bir ay sonra Kassam Tugayları, intikam için "İmad Akil" operasyonu düzenledi. Gazze'nin Şeyh Rıdvan Mahallesi'nde, iki İsrail cipini pusuya düşürdüler. Gazze Şeridi'nde özel kuvvet birimlerinin faaliyetlerini koordine eden Albay Meir Mintz bu pusuda öldürüldü. Ona refakat eden binbaşı rütbeli bir subay ise ağır yaralandı ve iki gün sonra o da öldü. Diğer iki kişi ise yaralı kurtuldu. Bu operasyon İsrail ordusuna ağır bir darbeydi. Çünkü İsraili meşhur yorumcu Alex Fishman'ın, Maariv Gazetesi'nin 26.12.1993 sayısında zikrettiğine göre Albay Meir Mintz, "teröre karşı savaşın kalbi ve düşünen aklydı. İntifada ile savaşta İsrail ordusunun sembol haline gelmiş isimlerindendi."

1994'ten sonra Oslo Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle ve 1994 Mayıs'ından itibaren Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Gazze ve Eriha'daki özerk yönetimin başına geçmesiyle Hamas'ın cihat faaliyetlerinde bulunması giderek zorlaştı. Ardından özerk yönetimin hakimiyet bölgesi genişledi ve 1995'lerin sonlarında Batı Şeria'nın köylerini ve çoğu şehrini kapsadı. Ve Hamas kendisini, cihat faaliyetlerini engelleyen Filistin Yönetimi'nin baskısı altında buldu. Ayrıca Hamas, Filistin ve İsrail makamlarının koordineli olarak yürüttüğü peşi sıra gelen sindirme, yıldırma ve tutuklama hamlelerinin baskısı altına girmişti.

Aynı zamanda İsraili yetkililer, barış sürecinin ilerlemesini ve Filistin Özerk Yönetimi'ne bazı yetkilerin verilmesini, Filistin Özerk Yönetimi'nin Hamas'ı sindirmedeki

620 a.g.e. s. 152.

621 a.g.e. s. 105-108.

ve tasfiye etmedeki başarısına bağlamıştı. Özerk yönetim Hamas'ı ne kadar dizginleyebilirse, o kadar yetkiye sahip olacaktı. Fakat Hamas, Filistin Yönetimiyle bir savaşa girmeyi reddetti ve eziyetlere sabretti. Üzerindeki baskı her arttığında, intikamını ve faaliyetlerini siyonist düşman üzerine yoğunlaştırdı.

Genel olarak Hamas'ın nitelikli cihat faaliyetleri, şartların çok zor olmasına rağmen 1994 itibariyle artış gösterdi. Yahya Ayyaş isimli bir yıldız belirdi ve İsrail varlığı, özellikle İsraililerin yoğun olduğu bölgelerde gerçekleştirilen istişhad operasyonu taktığının başarı olmasından sonra çok can yakıcı darbeler aldı. İsraili Yedek Subay Baruch Goldstein eliyle gerçekleştirilen H. 1414 senesinin Ramazan ayında (25.02.1994) sabah namazını eda edenlere yönelik Harem-i İbrahim (el-Halil Camii) katliamından sonra Hamas, katledilen masumlar için intikam sözü verdi. Katliamda cami cemaatinden 29 kişi şehit olmuş, onlarcası ise yaralanmıştı. Hamas önceleri sadece askeri hedeflere ve İsrail askerlerine odaklanmıştı. Fakat bu katliamdan sonra mücadele dairesini tüm İsrail toplumunu kapsayacak şekilde genişletti. Hamas'a göre bunun sebepleri şunlardı:

- İsraili yetkililer, tarihleri boyunca bir gün olsun masum kadınları, yaşlıları ve çocukları öldürmekten çekinmediler. İntifada sürecinde yüzlercesi, İsrail'in öldürücü silahlarıyla hayatını kaybetti. el-Esvak gazetesi, 25.03.1996'da Uluslararası İnsan Hakları Dayanışma Örgütü'ne ait bir raporu yayımladı. Rapora göre İsrail yönetimi İntifada süresince 127 kadını ve 268 çocuğu şehit etti.

- Karşı tarafın kadınları, yaşlıları ve çocukları öldürerek Filistin tarafına verdiği acıyı ve eziyeti hissedebilmesi için mücadelede misliyle muamelede bulunmak gerekir. Bu, İslam'ın da caiz gördüğü bir muamele şeklidir: "...Kim size karşı

haddi aşarsa, onun saldırdığı kadar misliyle karşılık verin."⁶²² Hamas resmi sözcüsü İbrahim Guşe'nin tabiriyle "Yahudi sivillerin kanunun mukaddes görülüp, Filistin halkının kanunun hiçbir karşılığı olmadan heder olması akıl alacak bir şey değildir."⁶²³

- İsrail toplumu, savaşçıdır ve Müslümanların ve Filistinlilerin topraklarını ve haklarını gasp eden bir toplumdur. Erkekleri ve kadınları çocukluktan itibaren savaş eğitimi alan birer savaşçıdır. Dolayısıyla Yusuf el-Karadavi gibi birçok Müslüman alim onlarla savaşmanın ve istişhad (şehadet) eylemleri yapmanın cevazına işaret etmiştir.⁶²⁴

- Hamas, Filistinli ve Yahudi sivillerin çatışma dairelerinden çıkarılması için 1994 Nisan'ından itibaren birden çok girişimde bulundu. Fakat İsrail hükümeti buna olumlu bir cevap vermeyi reddetti ve siviller aleyhindeki icraatlarını ve siyasetlerini sürdürdüler.⁶²⁵ Lübnan'ın güneyinde gerçekleşen Kana Katliamı bunlardan biridir. İsrail kuvvetleri, içerisinde sivillerin himaye edildiği bir sığınağı bombaladı ve 1996 Nisan'ında gerçekleşen bu bombalamada yüzden fazla kadın, yaşlı ve çocuk katledildi.

Harem-i İbrahim katliamı için düzenlenen ilk intikam operasyonu 06.04.1994 tarihinde el-Aful'e'de Raid Zekrane'nin İsrailileri taşıyan bir otobüste kendisini patlatması oldu. Sekiz İsraili öldü ve diğer 50 kişi yaralandı. Ardından Ammar Amarne el-Hudayra'da 13.04.1994'te başka bir yolcu otobüsünü patlattı. Beş kişi öldü ve diğer 32 kişi yaralandı. Ölenler ve yaralananlar arasında çok sayıda siyonist asker vardı.⁶²⁶

09.10.1994'teki Kudüs operasyonunda iki Kassam Tugayları mensubu Hasen Abbas (Gazze'den) ve İsam

622 Bakara, 194.

623 ed-Düstur, 05.09.1995.

624 Bkz. Yusuf el-Karadavi'nin Katar'da canlı yayınlanan Cuma hutbesi, 09.03.1996. Hutbenin bir kısmını Filistin el-Müslime dergisi yayımlamıştır, Nisan 1996.

625 ed-Düstur, 05.09.1995 ve 28.02.1995.

626 Bkz. Filistin el-Muslime, Mayıs 1994.

el-Cevheri (Mısır'dan) Nahalat Şefa Mahallesi'nde siyonistlere doğru ateş açtı. Saldırı sonucu iki kişi öldü, 16 kişi ise yaralandı. Ardından dört dakika sürecek bir çatışmaya girdiler ve ikisi de şehit oldu.⁶²⁷

11.10.1994'te Kassam Tugayları, Nahshon Waxman isimli siyonist bir askeri rehin aldıklarını duyurdular. Serbest bırakılması karşılığında Ahmet Yasin başta olmak üzere yüzlerce tutuklunun serbest bırakılmasını talep ettiler. Bu operasyon, İsrail varlığını derinden sarstı. İsrail varlığı Kahire'de, bazı yetkilerin Filistin Özerk Yönetimi'ne nakledilmesiyle ve özerk yönetimin hakimiyet alanının genişletilmesiyle ilgili müzakereleri kesti ve Arafat liderliğindeki Filistin Yönetimi'ne baskı yaptı. Bunun üzerine Filistin Yönetimi, Hamas kadrolarına çok geniş bir tutukluma operasyonu başlattı ve 400'ü aşkın Hamas unsuru tutuklandı. Yapılan tahkikatlar neticesinde bir ipucu elde edildi ve siyonist güçler bu ipucundan hareketle rehin askerin nerede tutulduğunu öğrenebildi. 14 Ekim akşamı Kassam Tugayları, İzak Rabin bazı taleplerin yerine getirilmesi konusunda esneklik gösterdikten sonra, rehin süresini 24 saat uzatmayı kararlaştırdı. Fakat İsrail ordusu özel kuvvetleri hain bir operasyon düzenledi ve bu operasyon neticesinde rehin tutulan asker ve birlik komutanı öldü. 12 İsrail askeri yaralandı ve Kassam Tugayları mensubu üç kişi şehit oldu, diğeri ise tutuklandı.

Hamas, Harem-i İbrahim (el-Halil Camii) Katliamı'na karşılık olarak düzenledikleri beşinci operasyonu geciktirmeden tatbik etti. Salih Suvi 19.10.1994 tarihinde, Tel Aviv'in kalbinde yer alan Dizengoff alanında kalabalık bir bölgede tıka basa yolcularla dolu bir otobüsü patlattı. Patlama sonucunda kendisi şehit olurken 22 İsraili öldü ve diğer 48'i yaralandı.⁶²⁸

25.12.1994'te Eymen Radi, İsrail Hava Kuvvetleri'nde hizmet veren subay ve askerleri taşıyan bir otobüsün

627 Bkz. a.g.e. Kasım 1994.

628 Bahsi geçenler hakkında bkz. a.g.e.; es-Sebil, 18.10.1994; er-Ra'y, 20.10.1994.

yanında kendisini patlattı. Kendisi şehit olurken 12 İsraili yaralandı ve ikisinin durumu ağırdı.⁶²⁹

Bu dönemde, İsrail yönetiminin arama listesinin başında yer alan istişhad operasyonlarının ilk sorumlusu Yahya Ayyaş'ın ismi ön plana çıktı. Yahya Ayyaş, Hamas'ın askeri kolu olan Kassam Tugayları'nda istişhad eylemi yapanlardan oluşan grubun lideriydi. Ayyaş, 22.02.1966'da Batı Şeria'nın kuzeyinde yer alan Rafat köyünde doğdu. Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti ve 1993'te Birzeit Üniversitesi'nden elektrik mühendisi olarak mezun oldu.⁶³⁰ O dönemde takip edilme-ye başlandı. 1994'ün sonlarından itibaren Ayyaş'ı yakalama çalışmaları yoğunlaştı. İsrail emniyet kaynakları şöyle bir açıklamada bulundu: "Binlerce asker ve sınır muhafızı, emniyet ve istihbarat kuvvetleri Yahya Ayyaş'ı yakalamayı hedefleyen en geniş operasyonu gerçekleştirmektedir..." Üst düzey bir emniyet mensubu ise Yahya Ayyaş'ı "Zeki, yakalanamayan, kaçıp kurtulan ve çok yetenekli biri" olarak nitelendirdi.⁶³¹ Şabak'ta görev yapmış üst düzey emekli subaylardan biri olan Şimon Rumah, İsrail televizyonunun yayınladığı ve birçok uzmanın katıldığı bir oturumda Ayyaş hakkında şunları söyledi: "Ne esef vericidir ki kendimi şöyle bir itirafta bulunmak zorunda hissediyorum: Kendisine verilen görevleri yerine getirmede üstün yetenekleri ve tecrübeleri olan, yüce bir girişimci ruhu taşıyan, hayatta kalma ve ara vermeksizin yeni faaliyetlerde bulunma gücünü ispat eden bu adama saygı ve hayranlık duyuyorum."⁶³²

01.03.1995'te görevi teslim almadan önce Şabak başkanı birinci hedefinin Ayyaş'ı yakalamak olduğunu duyurdu.⁶³³ Bu Şabak başkanının ismi Carmi Gillon idi. 08.01.1996'da

629 Filistin el-Müslime, Şubat 1995.

630 Bkz. er-Ra'y, 07.01.1996.

631 es-Sebil, 24.01.1995.

632 er-Ra'y, 29.01.1995.

633 ed-Düstur, 28.02.1995.

Ayyaş'ın şehadetinden üç gün sonra, yani bu görevini başarıyla yerine getirdikten sonra istifa etti.⁶³⁴ 1995 Ağustos ortalarına kadar İsraili askerler Yahya Ayyaş'ın evini 96 defa bastılar ve her defasında da evi tahrip ettiler. İçeridekilere hakaretler edip korkuttular.⁶³⁵

Herhangi bir faaliyette bulunulması neredeyse imkansız gibi görünen bu ağır şartlarda Ayyaş ve arkadaşları çalışmalarını sürdürdüler. İsrail-Filistin makamlarının yoğun ve yıpratıcı arama çalışmaları onun çalışma azmini arttırıyordu. Uсталıkla gizleniyordu. Yanındaki birçok kimseyi tuzaklı bomba konusunda eğitti. Neticede Hamas, operasyonlarını ve şehit vermeyi sürdürdü.

02.04.1995'te, Ayyaş'tan sonra İsraililerin ikinci sırada aradıkları Kemal Kehil ve beraberindeki arkadaşlarından birçoğu, Gazze'de Şeyh Rıdvan Mahallesi'nde gizlendikleri bir evde tuzaklı bombanın patlaması sonucu şehit oldular. Kehil, kararlılığı ve gayretiyle bilinirdi. Gazze'de "en cesur ve en az korkan" kişi olarak tanınırdı. 1992'den beri aranılıyordu. 1993 Aralık'ında Gazze'deki özel kuvvetlerin koordinatörü Miri Mentese'in ölümüyle sonuçlanan saldırıyı yönetti.⁶³⁶

25.06.1995'te iki İsrail devriyesinin yakınlarında, Muaviye Ruke kendisini patlattı. İsrail kaynaklarına göre üç asker yaralandı ve Muaviye şehit oldu.⁶³⁷

Hamas'ın gerçekleştirdiği bir diğer operasyon ise 24.07.1995'teki Raman Gan operasyonudur. Bir Hamas mensubunun kendisini patlatması neticesinde yedi İsraili öldü ve 32 tanesi de yaralandı.⁶³⁸ Mescid-i Aksa'nın yakılışının 26. yıl dönümünde Hamas mücahitlerinden birisi

634 er-Ra'y, 13.01.1996. İstifa etmesinin sebeplerinden biri de 04.11.1995'te Başbakan İzak Rabin'e düzenlenen suikaste ihmali olmakla suçlanmasıydı.

635 el-Bilad gazetesi, Amman, 16.08.1995.

636 Bkz. er-Ra'y, 03-08.04.1995; ed-Düştur, 04.04.1995.

637 Bkz. er-Ra'y, 27.06.1995.

638 Bkz. el-Hayat, 05-09.08.1995; ed-Düştur, 11.08.1995; Filistin el-Müslime, Eylül 1995.

Ramat Eshkol'da Kudüs Şehadet operasyonunu gerçekleştirdi. Beş İsrailiyi öldürdü, 102 tanesini yaraladı.⁶³⁹

Bunlar, Hamas'ın 1995 yılı boyunca yapmış olduğu operasyonların bir kısmıdır. Daha başka operasyonlar ve çarpışmalar da olmuştur fakat burada bunların hepsini zikretmek zordur. 29.06.1995'te kuvvetli bir çatışmadan sonra el-Halil'deki Kassam Tugaylarının mahalli lideri olan Tahir Kafişe'nin şehadeti⁶⁴⁰ ve 25.08.1995'te el-Halil şehrinde İsrail ordusuyla girdikleri çatışmada Kassam Tugayları üyesi İbrahim Kavasemi ve Nadir Şehade'nin şehit olması gibi...⁶⁴¹

05.01.1996 Cuma günü, Filistin tarihindeki hüznü dolu günlerden biridir. O gün, üç sene süren arama çalışmalarından sonra Yahya Ayyaş şehit edildi. İsrail varlığı üç senelik bu süre zarfında, dünyanın en nitelikli sistemlerinden biri olarak görülen tüm askeri ve güvenlik imkanlarını seferber etti. "İsrail" onu, 70 İsrailinin ölümüne ve en az 240'ünün yaralanmasına sebep olan altı büyük istişhad eyleminin sorumlusu olarak görüyordu.⁶⁴²

Ayyaş, Gazze Şeridi'nde yer alan Beyt Lahya bölgesinde gizlendiği yerde iken yüksek teknoloji araçları kullanılarak gerçekleştirilen bir suikaste kurban gitti. Ayyaş'ın evinde saklayan ve Birzeit Üniversitesi'nden arkadaşı olan, aynı zamanda üniversitedeki İslamî topluluğun eski lideri olan Usame Hammad, dayısı Kemal Hammad'ı Ayyaş'a cep telefonlu tuzak kurmakla suçladı. Dayısı Usame'ye bu telefonu, onun şirketinde işe başlamadan üç ay önce vermişti. Fakat ara ara telefonu çeşitli bahanelerle geri istiyordu. O günün sabahında İsraililer ev telefonunu işlevsiz hale getirdiler ve Ayyaş'ın babası oğlunu cep telefonundan aramak zorunda kaldı. Konuşmaya başladıklarında babasına dedi

639 Bkz. er-Ra'y, 22.08.1995; el-Kudsü'l-Arabi, 22.08.1995.

640 ed-Düstur, 30.06.1995.

641 el-Esvak, 26.08.1995.

642 er-Ra'y, 07.01.1996.

ki: “Babacığım, beni cep telefonuyla aramamalısın.” Ve o anda telefon Yahya Ayyaş’ın kafasında patladı. İsraili Me-arif gazetesinin aktardığına göre bir İsrail helikopteri, Beyt Lahya semalarında daire çiziyordu. Uçuş mürettebatından biri, “babacığım” dediğinde konuşan kişinin Yahya olduğunu anladı ve cep telefonuna yerleştirilmiş olan bombayı patlatmak için düğmeye bastı...⁶⁴³

İsrail basını, Ajan Kemal Hammad’ın İsrail’in himayesi altında kaçmayı başardığını ve nakit olarak yaklaşık bir milyon dolar ve yeni bir hayata başlayabileceği sahte bir pasaport elde ettiğini aktardı.⁶⁴⁴

Hamas, tüm Filistinliler nezdinde kahramanlığın ve direnişin simgesi haline gelen Ayyaş’ın şehadet haberini duyurdu. Ayyaş, FKÖ’ye bağlı yahut bağlı olmayan Filistin’in tüm grupların, barış anlaşmalarına karşı çıkan ve hatta destekleyen herkesin sevgi ve saygısını kazanmıştı. Yahya Ayyaş’ın şehadeti üzerine Yaser Arafat bizzat Mahmud ez-Zehar’ın evine Hamas’a ve ailesine taziyede bulunmak için gitti.⁶⁴⁵

Şehit Ayyaş’ın cenazesi Filistin tarihindeki en büyük cenaze törenlerindendi. Gazze’de cenazesine yaklaşık 250 bin kişi yani Gazze nüfusunun takriben üçte biri katıldı. Batı Şeria’da ise Nablus, Ramallah, Cenin ve diğer yerlerde on binlerce kişinin katıldığı yürüyüşler düzenlendi. Hamas’ın davetine uyularak Gazze ve Batı Şeria’da genel yas ve grev ilan edildi.⁶⁴⁶

Ayyaş’ın şehit edildiği gün Hamas yayımladığı bildiriye, cihat ve direniş yolunda dosdoğru ilerlemeye devam edeceklerine dair Allah’a yemin etti. Bu siyonist cinayetin karşılıksız kalmayacağını sözünü verdi. 07.01.1996’da başka bir bildiri yayımladı ve bu bildiride Ayyaş’a veda için evlerinden çıkan ve sayıları yüzbinleri bulan Gazze halkını

643 a.g.e. 08.01.1996; ed-Düstur, 09.01.1996.

644 Bkz. er-Ra’y, 09.01.1996; el-Esvak, 11.01.1996.

645 er-Ra’y, 07.01.1996.

646 Bkz. a.g.e.; el-Hayat, 07.01.1996; el-Esvak, 07.01.1996.

takdir etti ve bunun, halkı direniş yolunda bir araya getirdiğine değindi. Ayrıca İslam ümmeti halklarının siyonistlere olan toplumsal nefretinin, ümmetin hala hayat dolu olduğunun, cihadı ve mücahitleri sevdiğinin ve Filistin için yürütülen cihat projesi etrafında toplanabildiklerinin bir delili olduğuna işaret etti.⁶⁴⁷

Hamas'ın bu suikaste cevabı o kadar sert oldu ki bunun etkisinden tüm siyonistler titredi ve korkudan bilinçlerini kaybetmiş şekilde dokuz gün geçirdiler. Zira 25.02.1996'da İbrahim Ahmed es-Serahine, Kudüs operasyonunu gerçekleştirdi ve kendisini 18 numaralı otobüs hattında çalışan körüklü bir İsrail otobüsünün içinde patlattı. Otobüs kırmızı ışıkta durduğunda eylemi gerçekleştirdi ve iş yerlerine gitmekte olan 13'ü asker, subay ve Şabak mensubu olmak üzere 24 İsraili öldü. 50 İsraili ise yaralandı. Bu rakamlar İsrail emniyetinin resmi sözcüsünün açıkladığı rakamlardır. Hakikatte bilanço daha ağır olabilir. Aynı gün İsrail askeri kıyafeti giyen Mecdi Muhammed Ebu Verde, Askalan'da İsrail askerlerinin sefer için buldukları bir durakta 35 askerin arasında yanındaki içerisine çiviler yerleştirilmiş 15 kilogramlık bombayı patlattı. Bu operasyonda hedef sadece askerler olduğu için İsraili yetkililer adetleri olduğu üzere kayıplarını gizli tutmaya çalıştılar. İşin başında kayıplarının üç ölü ve otuz yaralı olduğunu söylediler. Daha sonra bu sözlerinden dönüp bir erin öldüğünü ve 19'u ağır yaralı olmak üzere 31 kişinin yaralandığını duyurdular.⁶⁴⁸

Bir sonraki gün 26.02.1996'da Ahmed Abdulhamid Hamide sürmekte olduğu arabasıyla, Kudüs ve Ramallah arasında kalan ve bir yerleşimci mahallesi olan el-Telle el-Fransiyye'deki (French Hill) bir otobüs durağına daldı. Durak İsraili askerlerle doluydu. İşgal ordusundan bir başçavuş

647 Bkz. Filistin el-Müslime, Şubat 1996.

648 Bkz. a.g.e. Nisan 1996; er-Ra'y Sayı: 26 Şubat-1 Mayıs 1996.

öldü ve 22' den fazla asker ise çeşitli yara ve kırıklarla yaralandı.⁶⁴⁹

Bir sonraki hafta 03.03.1996 Pazar günü Raid Abdulkerim Şengubi, 18 numaralı hatta görev yapan bir otobüsün içinde yanındaki patlayıcıları patlattı ve İsrail emniyeti resmi sözcüsünün açıklamasına göre üçü asker olmak üzere 19 İsraili öldü ve yedisi ağır olmak üzere on kişi yaralandı.⁶⁵⁰

Hamas ve İslamî Cihat Hareketi'nin ortaklaşa gerçekleştirdiği anlaşılan diğer bir operasyonda İslamî Cihat'tan Ramiz Ubeyd, 04.03.1996'da Tel Aviv'de İsraili kalabalığın arasında yanında getirdiği büyük bir poşet patlayıcıyı patlattı. En az iki askerle birlikte 14 kişi öldü ve 20'si ağır olmak üzere 125 kişi yaralandı.⁶⁵¹

Bu operasyonlar, normal şartlarda bile dünyanın en çok güvenlik tedbirlerine sahip devleti olarak görülen İsrail için ağır bir tokattı. Ayyaş'ın şehit edilışinden sonra İsrail emniyeti, herhangi bir intikam girişimi ihtimaline karşı olağanüstü tedbirler aldıysa da 25 Şubat'ta Hamas'ın adamları iki can yakıcı operasyon gerçekleştirmeyi başardılar. Sonra İsrail, Batı Şeria'da ve Gazze'de, 29 senelik işgal tarihi boyunca bir benzeri görülmemiş önlemler aldı ama buna rağmen Hamas'ın adamları Kudüs'te aynı yerde, sadece bir hafta sonra hedefledikleri yerleri vurmaya başardılar. Ertesi gün ise Tel Aviv'in ortasında İslamî Cihad mücahitlerinden birisi bir operasyon gerçekleştirdi.

Bu operasyonlar siyasi, askeri ve emniyet çevrelerinde şaşkınlık ve telaşa sebep oldu ve siyasetçi Peres'in geleceğine ve İsrail seçimlerinde İşçi Partisi'nin kazanma ihtimaline gölge düşürdü. Gerçekten de Mayıs 1996'da bu seçimi Likud koalisyonu karşısında kaybetti. Dahası İsrail'in inatçılığı ve kibri yüzünden bu istikrarsız bölgede aslında barış sürecine

649 er-Ra'y, 28.02.1996; Filistin el-Müslime, Nisan 1996.

650 er-Ra'y, 04.03.1996; Filistin el-Müslime, Nisan 1996.

651 er-Ra'y, 05.03.1996; el-Hayat, 09.03.1996; Filistin el-Müslime, Nisan 1996.

gölge düştü. İsrail hükümeti ve askeri ve güvenlik birimleri Filistinli yetkililerle koordineli olarak, Hamas'a, destekçilerine, Hamas'ı ve çalışmalarını desteklemesi mümkün olan tüm eğitim, hayır ve sosyal dayanışma müesseselerine ve Filistin'de İslamî hareketle ilişiği olması mümkün herkese karşı çok kapsamlı bir operasyon başlattı. İsrail yönetimi Gazze ve Batı Şeria'yı kapattı. Filistin idaresine teslim ettiği çok geniş alanları, köyleri tekrardan işgal etti. Uluslararası toplum tekrardan barış süreci ruhunu diriltebilmek için harekete geçti. 13.03.1996'da Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde "terörle" mücadele için uluslararası bir konferans ya da diğer bir deyişle Barıştırmacılar Zirvesi düzenlendi. ABD Başkanı Clinton, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, İngiliz Başbakanı John Major, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Almanya Şansölyesi Helmut Kohl, İsrail Başbakanı Şimon Peres, Yaser Arafat ve birçok Arap ve dünya ülkelerinin lideri bu zirveye katıldı.

Peres ve hükümeti daha önce benzeri görülmemiş bir destek aldı ve Clinton bizzat, İsrail mini bakanlar kuruluna katıldı. Amerika diplomatik, teknolojik ve güvenlikle ilgili konulardaki gayretlerini İsrail birimlerinin hizmetine sundu. Ve İsrail varlığına patlayıcıların yerini tespit edebilmeleri için 50 milyon dolar kıymetinde Amerika menşeli ekipmanlar gönderdi...⁶⁵²

Gerçek şu ki bu süreçte Hamas, Hamas destekçileri ve İslamî hareketi destekleyen tüm İslamî müesseseler en zor dönemlerini geçirdiler. Tamamen yok edilme girişimlerine maruz kaldılar. Ayrıca onlar, Filistinli yetkili Saib Uraykat'ın 08.03.1996 tarihinde Londra radyosunun Arapça bölümüyle yaptığı bir röportajda ifade ettiği üzere barış projesinin "kontrolden çıktığını" hisseden Filistin Yönetimi'nden çok ağır darbeler aldılar.

652 Konferans, heyetlerin konuşmaları ve kapanış konuşması hakkında bkz. er-Ra'y, 14.03.1996; Filistin el-Müslime, Nisan 1994.

İslamî Cihat Hareketi

Hamas ile kıyaslandığında İslamî Cihat Hareketi'nin, eğitim ve meslek birlikleri gibi kurumların seçimlerinde aldığı sonuçlara göre sınırlı bir halk desteğine sahip olduğu anlaşılrsa da bu hareket önemli cihat faaliyetleri gerçekleştirdi. Mensupları hapis, takip ve sürgün sıkıntılarına maruz kaldı. Düzenledikleri cüretkar askeri operasyonlarda birçok mensubu şehit oldu. Her ayın altısında yaptıkları grev çağrısına, Batı Şeria ve Gazze'de Filistin halkından çok geniş kesimler icabet etmektedir.

Netzarim operasyonu, İslamî Cihat Hareketi'nin öne çıkan cihat faaliyetlerindedir. Bu operasyonda Şehit Hişam Hamd, 11.11.1994 tarihinde Gazze'de siyonist askerlerden oluşan bir topluluğun ortasında bomba yüklü bir motosikletiyle beraber kendisini patlattı. Üç siyonist öldü ve 16'sı yaralandı. Bu operasyon, siyonist istihbaratının 02.11.1994 tarihinde Gazze'de İslamî Cihat Hareketi komutanlarından Şehit Hani Abid'e düzenlediği suikaste verilen hızlı bir cevaptı.⁶⁵³

İslamî Cihat Hareketi, 22.01.1995'te düzenlenen ve İsrail varlığını titreten Beyt Lid operasyonunun da sorumluluğunu üstlendi. Operasyonu gerçekleştiren iki kişi İsrail askerlerinin kıyafetlerinden giydiler ve Beyt Lid'de İsrail askerlerinin toplandığı en büyük duraklardan birine geldiler. Enver Muhammed Sukker orada İsrail askerlerinin sürekli gittiği kafeteryaya girdi ve askerlerin arasında yanında getirdiği patlayıcıları patlattı. Patlamanın etkisiyle bina yıkıldı ve çok sayıda ölen ve yaralanan oldu. Oradan sağ kurtulan onlarca kişi ise korku ve dehşet içinde kendilerini dışarıya attılar. Etraflarına, mekanı karıştırmaları sebebiyle onlarca asker toplandı. O sırada Salah Abdulhamid Şakir aralarına sızdı ve çantasındaki bombayı patlattı. Çok büyük miktarda ölü ve yaralı vardı. 21 İsraili öldürüldü. Dört tanesi subay,

653 Bkz. Filistin el-Müslime, Nisan 1996.

biri astsubay olmak üzere 17 askerdi. 66 asker de yaralandı.⁶⁵⁴ Bazı deliller Hamas ve İslamî Cihat Hareketi'nin, bilhassa Yahya Ayyaş'ın patlayıcıları hazırlamada ve operasyonu gerçekleştirecek kişileri hedeflerine ulaştırmada koordineli bir şekilde bu operasyonu gerçekleştirdiğine işaret etmektedir.⁶⁵⁵

26.10.1995'te Malta'da İslamî Cihat Hareketi'nin genel sekreteri Fethi eş-Şikaki suikaste uğradı. Motosiklete binen iki kişi ona saldırı düzenledi ve üzerine beş kurşun sıktılar. İslamî Cihat Hareketi, Fethi eş-Şikaki'nin vefat ettiğini duyurdu ve ölümünden siyonist istihbaratı sorumlu tuttu ve bu cinayetin intikamının ve öcünün alınacağına sözünü verdi.⁶⁵⁶ İslamî Cihat, Şikaki'nin halefi olarak Ramazan Abdullah Şellah'ın genel sekreter seçildiğini duyurdu. Şellah, 1989 yılında Durham Üniversitesi'nde ekonomi alanında doktorasını tamamladı. Bundan sonra bir süre, Amerika'nın Florida eyaletinde yer alan Tampa'da "Kıraat Siyasiyye/Siyasi Okumalar" isimli üç aylık derginin yayın yönetmenliğini yaptı.⁶⁵⁷

Şikaki'nin şehit edilmesinin intikamı olarak görülen iki operasyon gerçekleştirildi. İki kişi Gazze'de şehadet eyleminde bulundu ve İsraililer bu saldırılarda sadece 11 kişinin yaralandığını duyurdu ki hakikatte rakam bundan çok daha yüksek olabilir.⁶⁵⁸

Daha önceden değindiğimiz İslamî Cihat mücahitlerinden birisinin 04.03.1996'da gerçekleştirdiği Tel Aviv operasyonuna gelince bu operasyon 14 kişinin ölümü ve 125 kişinin yaralanmasıyla sonuçlandı. İslamî Cihat Hareketi bu operasyonu, siyonist istihbaratın suikastine uğradığında sivil ve savunmasız bir halde olan Dr. Şikaki'nin intikamı için yaptıklarını açıkladı. Hareket "İsrail toplumunun tamamını

654 Bkz. er-Ra'y, 23-25.01.1995.

655 Bkz. ed-Düstur, 23.01.1995; el-Kudsü'l-Arabi, 24/30.01.1995; eş-Şarku'l-Evsat, 07.02.1995; el-Vasat, 30.01.1995.

656 el-Hayat, 30.10.1995.

657 el-Vasat, 06.11.1995.

658 er-Ra'y, 03.11.1995.

askeri bir toplum” olarak gördüklerini belirtti. Ve şöyle ekledi: “Bizim cihat akidemizde ateşkes yoktur. Şikaki’nin kanı için herhangi bir ateşkes olamaz. Peres hareketimizle bir ateşkes yapmak istiyorsa Fethi Şikaki’yi bize geri getirsin. Bize vatanımız Filistin’i iade etsin. Bizi bıraksınlar ve dünyanın neresinden gelmişlerse oraya gitsinler.” Hamas işin başında operasyonun sorumluluğunu üstlenmişti. Bu da gösteriyor ki bu operasyonun hazırlanmasında ve uygulanmasında iki hareket arasında bir bağlantı vardı.⁶⁵⁹

Siyasi alanda Hamas ve İslamî Cihat Hareketi arasındaki ilişkiler düzeldi. Özellikle de FKÖ, Oslo Anlaşması’nı imzaladıktan ve mücadeleyi bırakıp barış sürecine girdikten sonra. Bu sebeple bu iki hareket, Oslo Anlaşmalarını kabul etmeyen diğer muhalif gruplarla iş birliği içinde olma konusunda ortak tavır sergilediler. Şikaki 1995 Ocak’ında Hamas ile olan bağlarının “çok iyi olduğunu ve bunların sevgi ve kardeşlik bağları olduğunu” dile getirdi. Ve şöyle dedi: “Biz Filistin konusunda daha çok iş birliği içinde olabilmek için çabalıyoruz. İhvan’dan Hamas’ın doğmuş olması ve bu hareketin İntifada’da ve Filistin Ulusal Hareketi’nde oynadığı mühim rol, bir dönem aralarında uzaklık (soğukluk) bulunan iki hareketin büyük ölçüde birbirine yaklaşmasını sağladı.”⁶⁶⁰ Ayrıca Ramazan Şellah şu sözlerle de bu manaları vurguladı: “Bizimle Hamas arasında, düşmana karşı mücadele hendeğinde karşılıklı anlayış ve bir araya geliş vardır. Biz, Hamas ile İslamî Cihat Hareketi arasındaki ilişkileri, Filistin’deki ve bölgedeki İslam projesini hedef alan acımasız savaşla baş edebilecek bir seviyeye getirebilmek için geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusunda çok istekliyiz.”⁶⁶¹

Kendilerine “İslamî Cihat” ismini veren ve “İslamî Cihat-Beytül-Makdis” ve “İslamî Cihat Aksa Tugayları” gibi

659 Bkz. er-Ra’y, 05.03.1996; el-Hayat, 09.03.1996.

660 el-Vasat, 30.01.1995.

661 a.g.e. 01.04.1996.

asıl İslamî Cihat Hareketi'nden ayrılan birçok Filistinli grup olsa da Şikaki ve ardından Ramazan Şellah önderliğindeki asıl İslamî Cihat Hareketi en güçlü ve en etkilileri olmayı sürdürdü.

İslamî Hareket ve Filistin Özerk Yönetimi

Yaser Arafat önderliğindeki FKÖ, 1993'ün Eylül ayında Oslo Anlaşmalarını imzaladıktan sonra bunun, anlaşmaları destekleyenlerle desteklemeyenler arasında çatışmalara yol açmasından ve artan gerginliğin bir iç savaşa sebep olmasından ciddi derecede endişe duyuldu. Yaser Arafat'ın 09.09.1993 tarihinde İsrail başbakanına gönderdiği mektuba göre Oslo Anlaşmalarını imzalayanlar; "terör faaliyetlerine" son vererek, her türlü şiddet eylemini bırakarak, verilen sözlerin yerine getirilmemesi durumunda bunları telafi etmeyi taahhüt ederek ve anlaşmaya muhalefet eden kim olursa olsun ona karşı tedip edici önlemler alarak anlaşmaya sadık kaldılar. Kahire Anlaşması'nda (04.05.1994) ise Filistin Yönetimi, İsrail varlığının hakimiyet kurduğu yerlerde onlara karşı propaganda ve kışkırtma faaliyetlerini yasaklamayı taahhüt etti. Aynı şekilde "terör" faaliyetlerini, suç eylemlerini, İsrail varlığına veya herhangi bir ferdine saldırılmasını engelleyebilmek için gerekli önlemlerin alınacağını sözünü verdi.⁶⁶²

Filistin Özerk yönetiminin meşruiyetini ifade eden anlaşmaların geçici olması ve arkasından temel meselelerle ilgili nihai görüşmeler merhalesinin gelmesi sebebiyle, herhangi bir ilerleme katedilebilmesi İsrail tarafının rızasına ve lütfedip bir şeylerden feragat etmesine bağlı hale geldi. Filistin tarafının geleceği ise bir anlamda diğer tarafın merhametine kaldı. Bu sebeple de müzakerelerde herhangi bir ilerleme katedebilmek veya ne kadar küçük olursa olsun bu müzakerelerde bir kazanç elde edebilmek için İsrail'in baskılarına boyun eğmek zorunda kaldı. Başında İslamî

662 İmad Yusuf, a.g.e. s. 165-166 ve 199-210.

hareketin olduğu Oslo Anlaşmalarına muhalif olan Filistinli taraflar, bu anlaşmaların kendilerini ilgilendirmediğini düşündükleri ve İsrail işgaline karşı direnişi sürdürdükleri için İsrail varlığı, Filistin Yönetimiyle yaptığı anlaşmalardaki maddeyi tatbik etmeyi geciktirdi. Filistin Yönetimi'nin muhalifleri kontrol altına almasını ve cihatlarını durdurmasını bekliyordular. Bu durum Filistin Yönetimi'ni, İslamî hareketi ezmeye, hareketin temelini ve eğitim, hayır ve sosyal dayanışma gibi İslamî kurumlarını vurmaya sevk etti. İsteyerek veya istemeyerek Filistin Yönetimi, Hamas başta olmak üzere İslamî hareketle olan savaşında büyük yol kat etti. Bunu; barış süreciyle alakalı yükümlülüklerini yerine getirmek, Filistin sahasına ağırlığını koymak ve barış sürecinde ilerleme kaydedebilmesi için İsrail tarafını cesaretlendirmek için yapıyordu. İşte böylece "İsrail"; Hamas'ı, İslamî Cihad'ı ve Filistinli muhalifleri, yola bir engel olarak koymayı başardı ve Filistin Yönetimi'ne düşen, "Filistin'in milli hedefleri" olarak gördüğü hedeflere ulaşabilmek için bu engeli silindireleriyle ve buldozerleriyle kırıp geçmekti.

Aynı şekilde Stephen Pelletiere'nin, Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College'de (Amerika Birleşik Devletleri Ordusu Savaş Koleji) yayımlanan bir araştırmasında zikrettiğine göre Rabin hükümeti, Arafat'a ve örgütüne (FKÖ), İntifada'yı bastırmak ve Hamas'ı ezmek için vekaleten bölgede polislik görevini üstlenme sözü vermeyi kararlaştırdı.⁶⁶³ Bu süreçte İsrail, şartlar koyan taraf olduğu ve elinde oyunun kozları bulunduğu için, Filistin hükümetinin muhaliflere karşı performansı, İsrail'in istediği seviyeye ulaşmazsa bu, "İsrail'in taahhüt ettiği şeylerden caymasına ya da Gazze ve Batı Şeria'yı kapatarak ekonomik kriz çıkarmasına ya da Filistin hükümetine teslim ettiği yerleri tekrardan işgal etmesine sebep olabilirdi. Her halükarda

663 Davud Süleyman, a.g.e. s. 60.

Filistin Yönetimi'nden beklenen, İsraililerden daha iyi bir performans sergilemesi ve geçen 27 sene boyunca siyonist varlığın başarısızlığa uğradığı bir meselede başarılı bir sonuç almasıydı!

Filistin Yönetimi Gazze'ye ve Eriha'ya girdiğinden ve ardından Batı Şeria köylerinin ve şehirlerinin idaresini teslim aldığından beri iç güvenlik konusu, Filistin hükümetinin önem verdiği şeyler arasında ve özellikle de bütçe konusunda hayati bir yere sahipti. Filistinli polislerin sayısı 30 bine yükseltildi. Böylece nüfusa oranla dünyadaki en çok polise sahip bölge haline geldi. Ayrıca Filistin hükümeti seviz emniyet birimi kurdu! Bunlar; milli güvenlik, önleyici emniyet, kamu istihbaratı, askeri istihbarat, özel güvenlik, Kuvvet 17 (komando ve özel hareket birimi), sivil savunma ve bu birimlere ek olarak sivil polisler.⁶⁶⁴ Fakat bunlar, zaten epey gerilemiş olan ekonominin, keza eğitim kurumlarının, siyasi özgürlüklerin ve sosyal müesseselerin aleyhine olan şeylerdi. 1995 Mayıs'ında Birleşmiş Milletlerin kalkınma programına ait bir rapor yayınlandı. Rapor, Gazzeli bir ferdin senelik gelirinin 500 dolara gerilediğine işaret ediyordu. 1993'teki rakamlarla kıyaslandığında bu, %38'lik bir gerileme anlamına geliyordu.⁶⁶⁵ Reuters haber ajansının yayınladığı ve Gazze'den Vefa Amr'ın kaleme aldığı bir raporda ise özerk yönetimin üzerinden bir sene geçtikten sonra Gazze Şeridi'ndeki ekonomik durumun, Gazze halkının çeyrek asırdır gördüğü en kötü seviyede olduğu kaydedildi ve Birleşmiş Milletlerin Gazze'deki özel koordinatörü Terje Rod-Larsen'in şöyle dediği aktarıldı: "Durum son derece tehlikeli boyutlarda. İşsizlik ve gizli işsizlik oranları Gazze'de %65'i geçmiş durumda."⁶⁶⁶

664 el-Muharrir gazetesi, Paris, 08.05.1995; el-Müctemea, 25.06.1996.

665 er-Ra'y, 02.05.1995.

666 a.g.e. 16.05.1995.

Filistin Özerk Yönetimi, yönetsel bozukluklardan ve Filistin halkını sıkıntıya ve depresyona sokan hak ihlallerinden salim kalamadı. Hatta 22.03.1995 tarihli Şarku'l-Evsat gazetesinin yayınladığı bir istihbarat incelemesinde Önleyici Güvenlik Birimi'nde görevli bir ajanın şöyle dediği yer alıyor: "Filistin caddeleri kaynıyor..." Başka birisinin ise şöyle dediği naklediliyor: "Yalnızca şayialara yahut kindarların veya istihbarat için çalışan ajanların hazırladığı yalan raporlara itibar edilerek birçok asil insan rastgele tutuklandı. Ve bu tutuklamalar mahkemeye rücu etmeksizin gerçekleşmekte... Günlük olarak Filistin sokaklarında arbedeler yaşanıyor. Gün geçtikçe fakirlik ve açlık artıyor. Ayrıca askeri birimlerin caddelerde, bürokratların ise sivil ve askeri bürolarda yaptıklarını unutamayız. Yozlaşma, rüşvet ve adam kayırma kokusundan ise insanın burnunun direği kırılacak."⁶⁶⁷

Barış görüşmelerini yürüten Yaser Arafat'ın liderliğindeki Fetih hareketinin önde gelen isimlerinden hiçbirisi Arafat'a, etrafını hırsızlarla ve yolsuzluk yapanlarla doldurma suçlaması yöneltmekten çekinmedi.⁶⁶⁸

Ve Filistin Yönetimi, meşhur Filistinli düşünür Hişam Şerabi'nin şu ağır eleştirilerine maruz kaldı: "Şüphesiz Filistin Yönetimi şu anki haliyle Filistin halkını veya Filistin halkının iradesini temsil etmemektedir... Bu yönetim o kadar aciz bir haldedir ki, Filistin halkının şu an yaşadığı durumu hiçbir şekilde değiştiremez. Hatta bizzat kendisi, halkın içler acısı vaziyetinin daha da kötüleşmesinin sebeplerinden biridir."⁶⁶⁹

Bu atmosferde, Filistin Yönetimi altında İslamî hareketin işi çok zordu. Eski mücadele arkadaşları şimdi onları cihattan ve çalışmaktan alıkoyan kimselerdi. İsrail varlığına

667 eş-Şarku'l-Evsat, 22.03.1995.

668 es-Siyase gazetesi, Kuveyt, 25.04.1995.

669 el-Hayat, 05.03.1995.

karşı düzenlenen herhangi bir operasyon, Filistin Yönetimi'ne karşı yapılmış sayılıyordu.

Başında Hamas'ın bulunduğu İslamî hareket bu gibi koşullarda nasıl hareket edileceğine dair bazı ilkeler belirlediler. Bu ilkeler; milli birliği muhafaza etmeyi, Filistin Yönetimiyle karşı karşıya gelmeyi gerektirecek bir mazeret bırakmamayı, bir iç savaşa girmemeyi, barış görüşmelerinin sıkıntılı noktalarını ortaya çıkarmayı hedefleyen yapıcı bir muhalefet tarzını benimsemeyi, Filistin halkının toprakları ve mukaddesatı üzerindeki haklarını muhafaza etmeyi, siyasi özgürlükleri, ifade özgürlüğünü ve basın özgürlüğünü korumayı ve Filistin halkının şerefini ve kazanımlarını muhafaza etmeyi kapsıyordu. İslamî hareket aynı zamanda Oslo Anlaşmalarına dahil olmadığını, bu anlaşmaların kendisini bağlamadığını, işgalci İsrail'i kovmak için yapılan cihadı sürdüreceğini ve tüfeklerinin sadece gaspçı ve işgalcilere yöneltilmiş olduğunu ilan etti.⁶⁷⁰

Pratikte ise sürtüşmelerin ve üzücü çatışmaların önüne geçilemedi. Siyonist işgalcilere karşı düzenlenen her operasyonla beraber Filistin Yönetimi; Hamas, İslamî Cihad ve diğer muhalif grupların mensuplarına yönelik çok geniş çaplı tutuklamalarda bulunuyordu. 1994 Mayıs'ından 1995 Ağustos'una kadar Filistin Yönetimi, binden fazla Filistinlinin tutuklandığı 12 tutuklama hamlesinde bulundu. Yüzölçümü 360 kilometrekareyi geçmeyen Gazze Şeridi'nde Filistin Yönetimi'ne tabi 24 tane tutuklama ve göz altı merkezi, 32 adet askeri barikat⁶⁷¹ bulunmaktaydı. Ve sadece bir ay içinde (19 Nisan-19 Mayıs) yönetim, 138 defa yaklaşık olarak 57 mescide baskın düzenledi. Teftişler yaptı, abesle

670 Bu meyanda zikredilenleri 1993-1996 senelerinde Hamas'ın basın mensuplarıyla yaptığı röportajlar ve ilgili literatürde yayımlanan metinlerden çıkarmak mümkündür.

671 er-Ra'y, 28.08.1995.

işgal etti ve tahribatta bulundu.⁶⁷² 07.02.1995'te Yaser Arafat "Devlet Güvenlik Mahkemeleri"nin kurulmasına dair bir karar yayımladı. Bunlar askeri mahkemelerdi ve hakimleri güvenlik subaylarındandı. Bu mahkemeler 09.04.1995 tarihinde çalışma hayatına başladı. 27.05.1995 tarihine kadar bu mahkemelerde çoğu Hamas'tan veya İslamî Cihat'tan olan en az 32 kişi hakkında hüküm verilmişti. Duruşmalar gizli bir şekilde gece yarısı tamamlandı. Basın veya medya bu duruşmalara katılmadı. Bazı duruşmalar çok kısa sürdü yani üç-beş dakika. Tekrar tekrar talepte bulunmuş olmalarına rağmen Uluslararası Af Örgütü de ne bu duruşmalara katılabildi ne iddianamelere yahut duruşma nüshalarına ya da dava tutanaklarına ulaşabildi... Uluslararası Af Örgütü bu mahkemeleri kınadı ve Filistin Yönetimi'nden derhal bunları durdurmasını talep etti.⁶⁷³ Bu mahkemelerin kurbanlarından biri Hamas'ın liderlerinden olan Seyyid Ebu Musamih'ti. 14.05.1995 gecesi mahkemeye çıkarıldı ve hükümeti "teşhir" ve hükümet aleyhinde "kışkırtma" suçlamalarıyla üç sene hapse mahkum edildi.⁶⁷⁴

Yaşanan üzücü olayların en kanlısı, Gazze'deki Filistin mescidinde kılınacak cuma namazından sonra Şehit Hişam Ahmed'in evine doğru barışçı bir yürüyüş yapma niyetinde olan namaz kılanlara yönelik, Filistin Özerk Yönetimi polislerinin gerçekleştirdiği "Kara Cuma Katliamı" olarak bilinen olaydı. Bu hadise 18.11.1994'te meydana geldi. Cami cemaatinden 13 kişi şehit edildi ve 200'den fazlası ise yaralandı...

Hamas, Filistin Hükümeti'ni katliamı düzenlemekle suçladı: "Niyetler açık, katliam planlı." Ve hükümetin,

672 Davud Süleyman, a.g.e. s. 135.

673 Bkz. Uluslararası Af Örgütü raporu, Gece Yarısı Mahkemesi: Gazze'deki Gizli Aceleci ve Adaletin Gözetilmediği Duruşmalar, Haziran 1995, belge numarası: 95/15/15 MDE.

674 Bkz. Uluslararası Af Örgütü'nün raporu, Gece Yarısı Mahkemesi, s. 20; el-Hayat, 16.05.1995.

olanlarda payı olmasını kabul edilemez buldu. Katliamın sorumlusunun hükümet olduğunu ifade etti. Hükümeti; "İsrail"i razı etmek ve "İsrail"in güç yetiremediği Filistin muhalefetini, layıkıyla bastırabildiğini onlara ispat etmek için çabalamakla suçladı. Arafat hükümeti hemen, halk nezdindeki popülerliğini izhar etme yoluna başvurdu. 3 bin kişiden oluşan bir gösteri tertiplendi. Ancak Hamas'ın 26 Kasım'da düzenlediği bir halk şenliğine 70 bin civarında kişi katılmıştı.⁶⁷⁵

1995 Haziran'ının sonlarında Filistin Hükümeti, aralarında Muhammed ez-Zehar'ın, Ahmed Bahr'ın ve Ahmed Nemr'in de bulunduğu Hamas'ın önde gelen isimlerinden birçoğunu tutuklayınca aradaki gerginlik daha da arttı. İşkence ve hakarete maruz kaldılar. İslamî kimliklerinin bir sembolü olan sakalları kesildi.⁶⁷⁶ Ve bu yapılanlar Filistin sahasında çok geniş çaplı bir öfkeye sebep oldu. Fakat en şiddetli tutuklama hamlesi, İsrail varlığını derinden sarsan bir dizi istişhad operasyonundan sonra 1996 Mart-Nisan aylarında gerçekleşti. Bu tutuklamalar kapsamında binden fazla Hamas ve İslamî Cihad aktivisti tutuklandı ve işkenceye maruz kaldı. Hedef İslamî hareketi temelinden sarsmaktı. Hamas ve İslamî Cihad destekçileri tarafından idare edilen okullar, hayır kurumları, zekat kurulları ve yetim bakım evleri kapatıldı.⁶⁷⁷ İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Shahak ve Şabak Başkanı, Yaser Arafat'ın Hamas'a karşı "sistematik" bir şekilde hareket ettiğine işaret etti.⁶⁷⁸

08.04.1996'da "Kudüs Press" in yayınladığı bir raporda, Fetih hareketinin önemli sorumlularından Tümgeneral Muhammed Cihad'ın şöyle söylediği yer almaktadır: "Filistin

675 Bkz. Filistin el-Müslime, Kasım-Aralık 1994 ve Ocak 1995.

676 Bkz. eş-Şarku'l-Evsat, 27.06.1995; er-Ra'y, 02.07.1995; *Filistin el-Müslime*, Ağustos 1995.

677 Bkz. el-Müctema, 29.06.1996.

678 er-Ra'y, 18.04.1996.

Yönetimi, uluslararası alanda kabul edilmiş kanunları utanç verici bir şekilde çiğnemektedir. Tutuklulara uygulanan işkenceler “dayanılmaz” düzeydedir. Tutuklulara yapılanlar “utanç vericidir.” Bu ifadesiyle siyasi tutuklulara yapılan tecavüzlere işaret etmektedir. Bunlara ek olarak tutuklular yerlere yatırılıp kırbaçlanarak işkenceye maruz kalıyor ve üzerlerinde sigara söndürülüyordu. eş-Şarku'l-Evsat gazetesine verdiği bir demeçte Muhammed Cihad şunları söyledi: “Filistin yönetiminin bazı güvenlik birimlerinin Hamas'a karşı aldığı tedbirler sebepsiz ve baskıcıydı.”⁶⁷⁹

Birçok kimse Filistin yönetiminin hapishanelerinde işkence altında vefat etti. Onlardan -bu satırlar yazıldığını güne kadar- en son ölen 31.07.1996'da hayatını kaybeden Muhammed Cemil idi. Bizzat Fetih hareketine bağlı birisiydi. Ancak aykırı ve Yaser Arafat ve destekçilerinden daha katı bir çizgi benimsemişti. Onun şehit edilişi şiddetli bir öfke dalgasına yol açtı. Bir sonraki gün, açlık grevi yapan onlarca Hamas tutuklusunun sağlık durumunun gittikçe kötüleştiği haberi yayılınca Tulkarim şehrinde gösteriler meydana geldi. Göstericiler zorla hapishaneye girdiler ve onlarca tutukluyu özgürlüğüne kavuşturdular. Filistin Özerk Yönetimi polisleri göstericilerle karşı karşıya geldiler ve Hamas mensubu İbrahim el-Hadayide'yi katlettiler. Birçoklarını da yaraladılar.⁶⁸⁰

Hamas hareketiyle mücadelede nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair tavsiye ve görüşleri geliştirmek maksadıyla Yaser Arafat'ın oluşturduğu, 1996 Mart'ında Arafat'a raporunu sunan ve hükümete bağlı emniyet güçlerinin Hamas hareketini sınırlı ölçüde tanıdığını itiraf eden “Ortak Acil

679 eş-Şarku'l-Evsat, 14.04.1996.

680 Bahsi geçenlerle ilgili bkz. er-Ra'y, 02-05.06.1996; el-Hayat, 04-05.08.1996; es-Sebil, 13.08.1996. Ve bundan sonra Halid Abayil, özerk yönetime bağlı Ramallah hapishanesinde vefat etti. Naaşı ailesine 17.08.1996'da teslim edildi. Bkz. Filistin el-Müslime, Eylül 1996.

Durum Komitesi'nin tavsiyeleri ve müzakereleri"ne değinmek de yerinde olacaktır. Komitenin tavsiyeleri üç noktaya odaklanmıştı.

Birincisi tavsiye:

- Hamas'ın askeri yapısını tasfiye etmek (Kassam Tugayları). Bu kapsamda 1996 Mayıs sonundaki İsrail seçimleri sonlanana kadar İsrail güvenlik koridorununun devamını sağlamak ve İsraililerle güvenlik konusunda iş birliği yapmak.
- Farklı zaman dilimlerinde Kassam Tugayları'nın önde gelen isimlerinden birçoğunu ortadan kaldırmak ve bu cinayetleri kişisel olaylarmış gibi lanse etmek ya da suçu İsraililere atarak cinayete bulaşanların cezalandırılacağını duyurmak.
- Kassam'ın gizli örgütlenmesini ortadan kaldırmaya çalışmak.
- Hamas'ın/Kassam Tugaylarının çalışma, asker toplama ve intikal taktiklerini gözetleme ve takip altına alma ve benzeri diğer önlemler...

İkincisi tavsiye:

- Filistin meselesinin siyasi gidişatı hakkında farklı dini görüşler öne sürerek Hamas'ın siyasi gücünü parçalamak.
- Hamas liderlerinin yapmış olduğu siyasi konuşmalarda birbirleriyle çelişkiye düştüklerini ortaya çıkarmak.
- Hamas'ı hayali bir idealizm ile suçlamak.
- Hamas'ın mutedil mensuplarından sınırlı bakış açısına ve orta seviyede zekaya sahip olanları ile atılgan olup da kolay yönetilebilenlerini hükümet tarafına çekmeye odaklanmak. Bu da Hamas saflarındaki stratejik bakış açılarına sahip kimselerle değil de bu gibi insanlarla diyalog kurmaya yoğunlaşmayı gerektirmektedir.
- Mutedil olanlarına; diğer tarafa bağlı kadrolar vermek yerine, kürsüler ve kitlesel müesseseler teslim ederek konumlarını desteklemek.
- Hamas'ın karar alma mekanizmasını baskı altına almak.

Üçüncü tavsiye:

- Hamas'ın Filistin dışındaki yapısını kaosa sürüklemek ve özellikle Ürdün'de dengelerini sarsmak.⁶⁸¹

Her ne kadar Filistin Yönetimi bu belgenin kendisine nispet edilmesini inkar etse de Hamas'ı destekleyen çevreler bunu doğrulamaktadır. Aynı şekilde bu belge acele etmeden dikkatli bir şekilde okunduğunda, gerçekten de hükümetin güvenlik kurullarından birisinin bu belgeyi hazırladığı görüşüne meyledilecektir. Özellikle de hükümetin arka planından ve şu andaki icraatlarından haberdar olan birisi bu kanaate sahip olacaktır. Bununla birlikte vakıada olup bitenler, -hepsini olmasa bile- en azından komitenin tavsiye etmiş olduğu birçok noktayı doğrulamaktadır.

Diğer taraftan Filistin Yönetimi, Hamas'a karşı bir medya savaşı başlattı. Ve Hamas'ı İsrail'in fanatik Likud Partisiyle, İşçi Partisi hükümetini düşürmek ve barış sürecini baltalamak için iş birliği yapmakla suçladı. Keza Hamas'ı İran'dan maddi destek ve emirler almakla itham etti. Ve Hamas'ın Filistin yönetimine karşı bir savaşa ve Yaser Arafat'a suikast düzenlemeye hazırlandığını iddia etti. Hükümet, Hamas hareketini ikiye bölmeye çalıştı. Hareket içindeki ılımlılar ile fanatiklerin ve "iç" ve "dış" olmak üzere birbirleriyle çelişen iki akımın bulunduğunu gözler önüne sermek istedi. Hamas'ın bazı unsurlarını kendi tarafına çekmeye çalıştı. Mesela Hamas, İmad el-Faluci'nin üyeliğine son verdi ve hükümet hemen onu yanına çekti. Ayrıca ismini, Ocak 1996 özerk yönetim seçimlerindeki listelere dahil etti ve onu Filistin hükümetinin bir bakanı yaptı. Ayrıca fertleri Hamas'tan ayrılmış olan Hadır Mehciz liderliğindeki Vatan Partisi ve Mahmud Ebu Dan liderliğindeki Ulusal İslamî Yol Partisi gibi diğer İslamî partilerin kuruluşuna destek verdi.⁶⁸²

681 Belgeyi es-Sebil yayımladı, 23.04.1996; el-Usbuu'l-Arabi dergisi, Paris 06.05.1996.

682 Bahsi geçenlerle ilgili mesela bkz. ed-Düstur, 31.08.1995; el-Esvak, 20.09.1995; er-Ra'y, 23.04.1996.

Hamas ise genel siyasetine bağlı kalmada ısrarlıydı. Silahlı direnişten vazgeçmeyi reddettiği gibi hükümetle karşı karşıya gelmeyi de kabul etmedi. Ancak hükümete ve hükümetin icraatlarına karşı duruşunu açıkça ve kuvvetli bir şekilde ifade etmeyi sürdürdü. Fetih'in Merkez Kurul Üyesi Hani el-Hasen, "Hamas'taki kardeşlerin tavrını övdü. Onlar nefsi davranmıyorlardı. Bu sebeple onlara teşekkür edilmelidir ve tarih onların bu tutumunu yazacaktır."⁶⁸³

Filistin Yönetimi'nin icraatlarıyla ilgili Hamas birçok bildiri yayımladı. Bu bildirilerden birisinde şu ifadeler yer alıyordu: "Filistin Yönetimi, Filistinlilerin akan kanının durması ve milli değerlerin korunması yönündeki çağrılarını görmezden gelmekte ısrar ediyor. Filistin halkına ve mücahitlerine yönelik gece baskınlarını, tutuklamaları ve işkenceleri sürdürüyor. Buna ek olarak batıl kanunlar çıkarmaya ve yönetimin askeri mahkemelerinde göstermelik ve haksız duruşmalar tertiplemeye devam ediyor."⁶⁸⁴ Başka bir bildirisinde ise Hamas, Filistin hükümetini, mescitlere saygısızlıkta bulunmakla suçladı. Zira neredeyse her gün hükümete bağlı birimler mescitlere karşı bir dizi saygısızlıkta bulunuyor, namaz kılanları korkutuyor ve mescitlerin içindeki eşyaları, müştemilatlarını telef ediyorlardı. Üslupları, siyonist işgalcilerin iğrenç uygulamalarına son derece benziyordu.⁶⁸⁵

Hamas'ın resmi sözcüsü İbrahim Guşe ise hükümetin devamlı suretle Hamas'ı parçalamaya çalıştığını ve Hamas'ın cihat faaliyetlerini bırakıp siyasete yönelmesini sağlamak amacıyla çalışmalar yürüttüğünü ifade etti. Ve şöyle dedi: "Hükümetin etkisi altına aldığı kimseler Hamas hareketinin önde gelen isimleri değildi. Etkilenen bu kimseleri Arafat parayla, makamla ve içi boş askeri unvanlarla satın aldı. Fakat Hamas'ın atan kalbine ulaşamadı. Arafat'ın elde

683 el-Hayat, 21.08.1995.

684 a.g.e. 16.05.1995.

685 eş-Şarku'l-Evsat, 17.08.1995.

ettiği hiçbir başarı, Hamas'ın gidişatını etkileyecek nitelikte değildi." Ayrıca şöyle dedi: "Arafat, Hamas'ın bölünmesi için senaryolar finanse etti ve bu senaryoların hayata geçirilmesini özerk yönetimin genel sekreteri et-Tayyib Abdurrahim, Nasr Yusuf ve kendisine bağlı güvenlik birimleri üstlendi ancak Hamas bu planı boşa çıkarttı."⁶⁸⁶

1996 Mart'ında Hamas'a karşı düzenlenen devasa tutuklama hamlesinden sonra Filistin Yönetimi Hamas'a yönelik hükümete karşı bir savaş hazırlığı içinde olma ve Arafat'a suikast yapmayı planlama suçlamalarını halka duyurdu. Fakat Hamas bu iddiaları reddetti ve bunun "Özerk yönetim içerisindeki fitnecilerin uydurduğu aynı anda hem güldüren hem de üzen yeni bir tiyatro olduğunu söyledi. Onlar halk nezdindeki güvenilirliklerini kaybeden ve çeşitli yalanları geviş getirip duran kimselerdir." Ayrıca Hamas, et-Tayyib Abdurrahim'i Hamas ve Kassam Tugayları adına asılsız beyanlarda bulunmada ve belgeler uydurmada uzmanlaşmakla suçladı. Ve Hamas menhec olarak, siyasi suikastleri ve aynı halkın evlatları arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmak için şiddet kullanmayı reddettiklerini vurguladı. Aynı şekilde cihatlarının siyonist işgale karşı olduğunun ve özerk yönetimin Filistin halkına, kurumlarına ve mücahit kuvvetlerine engel olmaya çalışarak çok tehlikeli bir oyun oynadığının ve yönetimin, en ufak bir delil olmaksızın uyduruk şeylerle, mücahitleri dış güçlerin ajanı olmakla suçlamaktan bir an olsun geri durmadığının altını çizdi. Hal böyleyken özerk yönetimin; siyonistlerden Filistin halkının zapt edilmesi için emir ve talimatlar alacak kadar onlarla iş birliği içinde olduğunu gösteren binlerce delili görmezden geliyorlardı. Hamas'ın açıklamaları arasında şu ifadeler de yer almaktaydı: "Dünya, hükümetin kışkırtmalarına ve Filistin toplumunu iç savaşa çekme denemelerine karşı hala bizim kendimizi ve mensuplarımızı tutmada nasıl

başarılı olduğumuza şahitlik etmektedir. Ve Hamas şuna inanmaktadır: Hükümetin ve siyasi liderinin ölüm döşeğinde can çekişmesi, onlara bir suikaste kurban gitmekten daha ağır gelir!”⁶⁸⁷

Genel olarak Filistin hükümetinin İslamî hareket ile olan ilişkisi geçen dönem boyunca gergindi. Hala özerk yönetimin hapishanelerinde Hamas ve destekçilerinden bin civarı tutuklu bulunmaktadır. Buna ek olarak İsrail hapishanelerinde Hamas hareketine mensup 4 bin tutuklu vardır. Fakat bu gerginlik ortamı iki taraf arasındaki tansiyonu düşürme girişimlerini engellemedi. Aslında iki taraf arasındaki diyalog ve müzakere kanalları Filistin özerk yönetiminin kuruluşundan daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Yani FKÖ ile daha doğrusu FKÖ’de en çok sözü geçen akım olan Yaser Arafat liderliğindeki Fetih hareketi ile kurulan diyalog ve müzakere kanalları kullanılmaktaydı. 1988 yılında Hamas’a Filistin Ulusal Meclisi’nde bazı sandalyeler teklif edilirken Hamas 1990 Nisan’ında meclise girme şartı olarak sandalyelerinin %40’ını ve FKÖ’nün siyasetinde köklü değişiklikler yapılmasını talep etti. Ve 21.09.1990’da Fetih ve Hamas arasında düşmana karşı mücadelede koordineli bir şekilde hareket etmek ve milli birliği kuvvetlendirmek için “Şeref İttifakı” yapıldı. Sudan’ın başkenti Hortum’da 02.01.1993 tarihinde Yaser Arafat önderliğinde Fetih’ten bir heyet ile Musa Ebu Merzuk liderliğinde Hamas’tan bir heyet arasında bir görüşme gerçekleşti. Keza Filistin Yönetimi’nin 1994 Mayıs’ında Gazze Şeridi’ne girmesi ve 1994 Kasım’ında Filistin Camii’ndeki “Kara Cuma” katliamı sonrasında birçok resmi ve gayri resmi görüşmeler yapıldı. İki taraf arasında ortak bir araştırma ve krizi aşma komisyonu kuruldu ancak elle tutulur herhangi bir netice alınamadı.⁶⁸⁸

687 11.04.1996 ve 22.04.1996’da Hamas sorumlusunun açıklaması için bkz. Filistin el-Müslime, Mayıs 1996.

688 Bkz. el-Vasat, 25.12.1995.

1995 Ağustos’unda Ahmed Yasin kaldığı hapisshane-den, “ilkesel duruşumuzu ve kanaatlerimizi muhafaza ederek” Filistin halkını karşılıklı anlayışa ve halkın birliğini, selametini ve istikbalini korumaya davet etti. Filistinlilerin birbirlerine silah doğrultmasının affedilmeyecek bir günah olduğuna dikkat çekerek Filistinlilerin kanını akıtmanın haram olduğunu yineledi.⁶⁸⁹ 04.09.1994’te Hamas, sahada etkili olan hükümet ve muhalefet de dahil tüm gruplar için bağlayıcı olacak kapsamlı ve ciddi bir ulusal diyalog kurmaya davet etti. Bunun hedefi, Filistin ulusal çalışmalarının doğasını tanzim edecek karşılıklı anlayışa ulaşabilmektir.⁶⁹⁰ Ertesi gün hükümet, Hamas’ın diyalog davetini hoş karşıladı.⁶⁹¹ Bu dönem farklı çevrelerin diyalog kurmaya teşvik için gözle görülür çalışmalarına şahitlik etti. Bu gayretler, 18-21.12.1995’te Kahire’de hükümet ile Hamas arasında yapılan görüşme ile taçlandırıldı. Görüşmeye hükümet Selim ez-Zanun liderliğinde, Hamas ise Halid Meşal liderliğinde katıldı. Hükümet bu görüşmenin yapılması için çabalamıştı çünkü Hamas’ın Gazze ve Batı Şeria’daki özerk yönetim seçimlerini akamete uğratma ve durdurma ihtimalinden korkuyordu. Bu sebeple Hamas’ı seçimlere katılmaya ikna etmeye çalıştı. Aynı şekilde Hamas’ı, İsrail varlığına karşı operasyonlarını durdurmaya ve Oslo Anlaşmaları çatısı altında muhalefeti bırakmaya ikna etmeye çalıştı. Böylelikle hükümetin barış sürecine karşı yükümlülüklerine hanel gelmemiş olacaktı. Bu görüşme boyunca Hamas ısrarla seçimlerin boykot edilmesini istedi. Fakat silah zoruyla seçimleri engellemeyeceklerini veya herhangi bir kimseyi seçimi boykot etmeye zorlamayacaklarını ifade etti. Aynı şekilde İsrail varlığına karşı silahlı mücadelelerine devam edeceklerinin altını çizdi.⁶⁹²

689 er-Ra’y, 27.08.1995.

690 el-Hayat, 05.09.1995.

691 ed-Düstur, 06.09.1995.

692 ed-Düstur, 23.12.1995; er-Ra’y, 24.12.1995.

Kahire görüşmesinin iki taraf için de olumlu sonuçları oldu. Bu açık ve ciddi görüşme ortamı; anlaşmazlıkların azalmasına, anlaşmazlık noktalarının belirlenmesine ve iki tarafın karşı karşıya gelmemesi için gayret gösterilmesine katkı sağladı. İki heyet; çok sesli siyaset temelleri üzerinde milli birliğin pekiştirilmesi, iç savaşın haram olduğu, diyalog/görüşme yolunun Filistin sahasındaki çeşitli grupların birbirleriyle olan teamüllerinde tek medeni yol olduğu, olağandışı sorunların incelenmesi için ortak bir komisyonun kurulması, güveni arttırmak için uygun ortamın hazırlanması, milli hedeflerin gerçekleştirilmesi için iş birliği içerisinde olma ve işgalci İsrail'in zindanlarındaki tutukluların özgürlüğüne kavuşabilmesi için gayret gösterme konularında ittifak etti.⁶⁹³

Tabi ki -önceden de gördüğümüz üzere- hiçbir diyalog çalışması hedeflenen şeylerin gerçekleştirilmesinde başarılı olamadı. Filistin Yönetimi tekrardan Hamas'ın müzakerecilerini tutukladı ve bunlardan bir kısmı yönetimin hapishanelerinde işkenceye maruz kaldı. Hatta işkenceye uğrayanlar arasında Hüseyin Yusuf, Abdulfettah Duhan, Muhammed Şema, Cemal Selim gibi Kahire görüşmesine katılanlar da vardı.⁶⁹⁴

İbrahim Guşe, FKÖ ve Filistin Yönetimi ile yapılan görüşme deneyimini şöyle yorumladı: "Ebu Ammar (Yaser Arafat) ne zaman başı sıkışsa ya da bir şey elde etmek istese görüşmelere sığınır." Ve şöyle ekledi: "1991 Eylül'ünde Ebu Ammar ile bir görüşme gerçekleştirildi. O, Madrid'e yönelmekle ilgili bir karar alabilmek için Hamas'a, Filistin Ulusal Meclisi'ne girmeleri için ısrar ediyordu. Hamas'a 480 sandalyeden 18 tanesini teklif etti. 1993'ün başlarında Hor-tum'daki görüşmede ise Yaser Arafat, Hamas'tan FKÖ'nün

693 ed-Düstur, 23.12.1995.

694 Mesela bkz. Halid Meşal ile röportaj, Filistin el-Müslime, Ağustos, 1996.

Filistin halkının tek hukuki temsilcisi olduğunu kabul etmesini istiyordu. Fakat istediğini elde edemedi.”⁶⁹⁵ Hamas’ın Ürdün temsilcisi Muhammed Nezzal ise şöyle dedi: “Hamas’ın bakış açısına göre diyalog kurma yolu herkesin başvurması gereken medeni bir yoldur. Fakat bizim Fetih ile olan Hortum, Tunus, Amman ve Filistin’deki diyaloglarımıza gelince hiçbirisinde arzu ettiğimiz şeylere ulaşamadık. Çünkü Hamas, iki taraf arasındaki problemlerin çözümü için diğer tarafta ciddi bir istek görememişti. Hatta çözüme ulaştırılacak şeylerin hayata geçirilmesi konusunda bile bir isteksizlik vardı...”⁶⁹⁶

Hamas hareketinin siyasi ofis başkanı Halid Meşal, Hamas ve Filistin Özerk Yönetimi arasındaki ve hatta Filistin halkı ile Filistin Özerk yönetimi arasındaki ilişkilerin geleceğini güvensiz bulmaktadır. Çünkü Filistin Özerk Yönetimi, düşman ile ilişkileri hesabına bu geleceği rehin almış, siyonist istek ve önceliklere boyun eğmiştir. Düşmanın istek ve maslahatını halkının isteklerine, milli mutabakatına ve sosyal dokusunun bütünlüğüne tercih etmiştir.⁶⁹⁷

Ve şimdiye kadar Hamas’ın gücü kırılmadı ve kökleri sökülemedi. Tutuklama hamleleri ve yok etme uğraşları Hamas’ın halk nezdindeki konumunu sarsamadı. Hala destekçileri üniversitelerde ve meslek birliklerindeki güçlü konumlarını korumaktadırlar. Hatta birçok yerde ön saflarda yer almaktadırlar.

Halid Meşal şöyle diyor: “Hamas’a yapılan baskı operasyonları asla başarılı olmayacak. Çünkü biz merkezi olmayan bir siyaset takip ediyoruz. Hamas’ın Gazze’de, Batı Şeria’da veya diğer bölgelerde, Hamas karşıtlarının üzerine basabilecekleri dışarıdan görünen sınırları yoktur. Biz geçen senelerdeki baskılardan istifade ettik ve kısa bir süre

695 el-Esvak, 8-9.03.1995.

696 ed-Düstur, 30.08.1994.

697 Filistin el-Müslime, Ağustos 1996.

içerisinde birden çok lider ruhlu nesil yetiştirdik. Çalışma ve irtibat metodunu tüm şartlara ayak uyduracak şekilde geliştirdik.⁶⁹⁸

Her ne olursa olsun, mukaddes toprak Filistin gasp edilmiş, Kudüs işgal altında, Mescid-i Aksa esir düşmüş halde olduğu sürece ve müminler Filistin'de hakları olduğuna inandıkları sürece Hamas'ın saldırıya uğraması hatta tümünden kökünün kazınması çok önemli değildir. Zira arkalarından gelecek olan ve haklarını arayacak olan Müslüman nesiller vardır. Onlar yollarına devam edeceklerdir. Filistin Yönetimi'nin ciddi bir şekilde milli birliği kuvvetlendirmesi, İslamî harekete ve diğer muhalif gruplara karşı "boyun eğdirme" ve "dize getirme" çalışmalarına dahil olmaması yararına olabilir. Özellikle de hasmı İsrail; kibirli ve kasıtlı tavırlarına devam ediyor, anlaşmaları ağırdan alarak büyük kazanımlar elde ediyor ve Filistin tarafı ise "kırıntılar" dahi elde edemiyorken -zira İsrail tarafı kırıntılar konusunda bile cimrilik ediyordu- Filistin Yönetimi'nin böyle bir yol izlemesi yerinde olacaktır.

Ve Son...

Barış görüşmelerinin uygulama merhalesine girmesiyle beraber Filistin'deki İslamî hareketin önünde büyük zorluklar olduğu görünüyor. Herkes tarafından; tasfiye etme, önemsizleştirme, bir tarafa çekme, karalama ve yok etme hamleleriyle hedef alınacaktır. Kendisinden cihat programını durdurması istenecektir. Aksi takdirde dün kendileri de siyonist işgale karşı mücadele etmiş olan kimseler tarafından zorluk ve sıkıntılara düçar edileceklerdir. Ve İslamî hareketin maharete, deneyime, zekaya ve halk ile bağını güçlü tutmaya oldukça fazla ihtiyacı olacaktır. Fakat her şeyden önce bu merhaleyi atlatabilmek için Allah'ın yardımına ve muvaffak kılmasına ihtiyaç duyacaklar...

698 el-Hayat, 23.09.1995.

Zaman ne kadar uzarsa uzasın, aradan ne kadar nesil geçerse geçsin Müslümanlar Filistin'deki haklarından vazgeçmeyeceklerdir. Çünkü hak, rejimlerin hezimete uğramasıyla ya da nesilden nesle geçen zafiyet durumuyla veya liderlerin gevşeyip mücadeleyi bırakmasıyla zail olacak değildir. Hak bakidir. Hak, sadık mümin nesillerin ümmetin yönünü cihada ve Allah'ın düşmanlara karşı zafer vaadine doğru çevirmeleriyle elbette yerine gelecektir. *“Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit tutar.”*⁶⁹⁹ *“Diyorlar ki: ‘Ne zamanmış o?’ De ki: ‘Yakın olsa gerek!’*⁷⁰⁰

699 Muhammed, 7.

700 İsra, 51.

Müellif bu kitabıyla; Filistin tarihini ve davasını, İslamî bir bakış açısıyla ve konuları arzu edilen şekliyle iki kapak arasında toparlayabilmiş tek bir kitaptan öğrenmek isteyen birçok okuyucunun arzusunu yerine getirebilmeyi ümit etmektedir. Böylelikle bu kitap, bu alanda ilk defa okumaya başlayacaklar için önemli bir giriş olabilir ve ileride uzmanlaşmak ve derinleşmek isteyenler için temel teşkil edebilir. Aynı şekilde müellif bu kitabıyla; Filistin konusunda genel bir kanaate sahip olabilmek için okuyucuyu birçok farklı kitaba müracaat etme külfetinden kurtarmayı ve Filistin davasını, tarihini ve o coğrafyadaki İslamî tecrübeyi kapsamlı bir şekilde tanıtmayı arzulamaktadır. Ayrıca bu kitabın, Filistin davasıyla sürekli iç içe olamayan ve hayatının merkezinde bu dava olmayan Müslümanlar için bir kaynak olmasını ummaktadır.

Biz bu kitapta; bilgileri titizlikle seçerek almaya, bunları güzel bir şekilde özetlemeye ve ibret ve ders alınabilecek noktalar üzerinde durmaya çalıştık. Gerekli yerde açıklamalarda bulunup konuları tafsilatlı bir şekilde ele aldık, bazı yerlerde de -genel çerçeveyi bozmadan- konuların ana hatlarına değinmekle yetindik. Kitap, ana eksenini olan "Filistin Topraklarındaki İslamî Tecrübe" etrafında şekillenmektedir. Bu İslamî tecrübenin asaletini, o coğrafyada ne kadar derin etkileri olduğunu ve ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Müslümanların; ancak İslam sancağı altında mukaddes değerlerini koruyabileceklerini ve (Filistin gibi gasp edilen) bu değerleri, ancak bu sancak altında özgürlüğüne kavuşturabileceklerini beyan etmektedir.

fb @ | nidayayincilik

ISBN: 9786257011631

9 786257

www.nidakitap.com.tr

nida@nidayayincilik.com.tr

مؤسسة منبر الأقصى الدولية
Minber-i Aksâ Derneği
Minbar al-Aqsâ Association

fb @ | minberiaksa

www.minberiaksa.org

info@minberiaksa.org

Adres: Murat Reis Mh. Setaret Sk. No: 27

Üsküdar/İstanbul | ☎ 0216 514 8500